

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET TARİHİ YAZIMINDA ÖNCÜ İSİM:
ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL

Yüksek Lisans Tezi

ÖZGE EREL

Ankara-2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET TARİHİ YAZIMINDA ÖNCÜ İSİM:
ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı

ÖZGE EREL

Tez Danışmanı

PROF. DR. TEMUÇİN FAİK ERTAN

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET TARİHİ YAZIMINDA ÖNCÜ İSİM:
ORD. PROF. ENVER ZİYA KARAL

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: PROF. DR. TEMUÇİN FAİK ERTAN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Doç. Dr. Selda KILIÇ (Başkan)

.....

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN (Danışman)

.....

Prof. Dr. Mesut ÇAPA (Üye)

.....

Tez Sınavı Tarihi 07/07/2015

ÖZET

Ord. Prof. Enver Ziya Karal 1906'da Kosova'nın Osmaniye ilçesinde doğmuştur. Çocukluk yılları Balkan Savaşlarının olumsuz koşulları altında geçmiş, bu sebeple ailesiyle birlikte Balkanlar'dan Türkiye'ye zorunlu olarak göç etmiştir. Savaş yıllarının ve göç yolculuklarının pek çok sancısına bedel ödeyerek tanıklık etmesi karakterinin şekillenmesinde de etkili olmuştur.

Anadolu'nun işgal altında olduğu yıllarda ilk ve ortaokul eğitimini kesintilerle tamamlayan Ord. Prof. Enver Ziya Karal başarılarıyla fark edilmiş, 1928'de parasız yatılı öğrenci olarak okuduğu Edirne Lisesi'nden mezun olmuş, akabinde Devlet Avrupa Sınavlarını kazanarak Tarih-Coğrafya alanında yüksek öğrenim görmek üzere Fransa'ya gitmiştir. Lyon Park Lisesi'ndeki bir yıllık dil eğitiminin ardından Lyon Üniversitesi'nde üniversite eğitimini tamamlamıştır. Burada aldığı eğitim ilerleyen yıllarda tarihçi kimliğinin oluşmasında zemin olmuştur. 1933'te Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin çağırması üzerine doktorasını yarım bırakarak Türkiye'ye dönen Ord. Prof. Enver Ziya Karal akademik hayatına 1933'te İstanbul Üniversitesi'nde Doçent olarak başlamıştır. 1940 yılında Ankara Üniversite'sine geçmiş ve akademik hayatının bundan sonraki kısmı burada devam etmiştir.

Pek çok akademik faaliyetinin yanı sıra idari görevlerde de bulunan Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 1941'de Profesörlüğe terfi etmiş, 1942'de Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü kurucu müdürü, 1944-1946 ve 1946-1948 yıllarında Ankara Üniversitesi DTCF Dekanlığı ve 1948-1950 yıllarında Ankara Üniversitesi Rektörlüğü yapmıştır. 1953'te Eşi Fatma Karal ile Selanik'teki evin müze haline getirilmesi çalışmalarını yürütmüştür. 1960'ta Ordinaryüs Profesörlüğe terfi eden Enver Ziya Karal 1961 Anayasası'nı hazırlayan komisyona başkanlık etmiştir. 43 yıllık kesintisiz akademik hayatını 1976 yılında Ankara Üniversitesi'nden emekli olarak sonlandıran Ord. Prof. Enver Ziya Karal, 1972-1982 yılları arasında Türk Tarih Kurumu Başkanlığı yapmıştır. Tarih Öğretmeni Fatma Karal ile evli ve iki kız çocuğu sahibi olan Ord. Prof. Enver Ziya Karal 18 Ocak 1982'de kalp krizi sebebiyle vefat etmiştir.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal Osmanlı ve Cumhuriyet tarihi üzerine yaptığı öncü çalışmalar ile Türk tarihçiliğinin gelişimine katkı sağlarken, araştırmacılara da yön

göstermiştir. Kişiliği ile örnek alınan, çalışmaları ile örnek gösterilen bir isim olan Ordinaryüs Profesör Enver Ziya Karal Cumhuriyet Tarihinin yazımında öncü isimlerden biri olmuştur.

ABSTRACT

Dist. Prof. Enver Ziya Karal was born in Osmaniye, province of Kosova, in 1906. His childhood was under the negative influences of the Balkan Wars. That's why he obliged to migrate from the Balkans to Turkey with his family. His witnessing the hardness of war years and migration by having a lot of trouble had an effect on shaping his character.

Dist. Prof. Enver Ziya Karal, who finished his primary school with a discontinuous way when Anatolia was under occupation was realized with his successes. He graduated from Edirne High School, where he had on education as a boarding student in 1928. Then he went to France to have further education in the branch History and Geography by passing the nationality exam for education in Europe. After he took education about language at Lyon Park High School, he graduated from Lyon University. His education which he took Lyon University shaped his life to study more about history. He returned Turkey in 1933 without completing his doctorate program because the Turkish Republic invited him. After this event, he started to study as an associate professor at İstanbul University in 1933. Later he continued to study at Ankara University in 1940.

Dist. Prof. Enver Ziya Karal, having lots of academic events and administrative duties, promoted to professor in 1941. He was the founder headmaster of the Institute of the History of Turkish Revolution of Ankara University in 1942. Then, he was the dean of Language History Geography Faculty of Ankara University in the years between 1944-1946 and 1946-1948. After this, he was the rector of Ankara University in 1948-1950. He carried out the works on turning the house in Selanik into a museum with Fatma Karal, his wife, in 1953. He both promoted to distinguished professor in 1960 and was the president of the commission which was forming the constitution of 1961. Later, he retired from Ankara University in 1976 after a 43 years academic life. Between the years 1972 and 1982 he was the president of Turkish History Association. Dist. Prof. Enver Ziya Karal, whose wife was a teacher of History and had two daughters, had a heart attack and died in January 18, 1982.

Dist. Prof. Enver Ziya Karal, was a model for later researchers with his studies about the Ottoman Empire and the Turkish Republic by improving them. Taken and

shown as a model with his personality, studies and works, Dist. Prof. Enver Ziya Karal was one of the premium names of the history of Turkish Republic.

ÖN SÖZ

“Cumhuriyet Tarihi Yazımında Öncü İsim: Ord. Prof. Enver Ziya Karal” adlı çalışmayı konu almadaki amaç: Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın hayatından bilgiler vererek, hangi şartlarda ve ortamlarda yetiştiğini ve bu hayat tarzının kendisine ve ilmi çalışmalarına ne şekilde yansıdığını belirtmek; kişiliği ile birlikte eserlerini inceleyerek Cumhuriyet Tarihi yazımındaki yerini ortaya koymaktır.

Cumhuriyet tarihinde yetişen ilk tarihçilerden biri olan Ord. Prof. Enver Ziya Karal şahsiyeti ve ilmi çalışmalarıyla dün de kalamayacak, sadece bugün için de hatırlanmaktan ibaret olamayacak, daima yarınların insanı olarak kalacak bir kişiliktir. Bu sebeple çalışmaları ve hizmetleri değerlendirilerek tarih ilmine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışma birinci el yazılı ve sözlü kaynaklar kullanılarak hazırlanmıştır. Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın DTCF Arşivi özlük dosyası ve kişisel eşyaları çalışmanın tamamlanmasında büyük katkı sağlamıştır. Prof. Dr. Şerafettin Turan ve Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile yapılan görüşmeler çalışmanın pek çok noktasına aydınlık getirmiştir.

Yetenek ve ilgilerimin farkında olarak çalışmanın seçiminden itibaren sonlanmasına kadar bana yol gösteren, tarihçilik anlayışında olgunlaşmamı sağlayan, çalışmayı eleştirerek bana yeni bakış açıları kazandıran, kişiliği ve faaliyetleriyle örnek aldığım Danışman Hocam Sayın Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan’a teşekkür ederim.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal ile Ankara Üniversitesi’nde bir arada çalışan, O’nu çeşitli yönleriyle değerlendirerek, hayata bakış açım ve çalışmam adına bana yeni akıl yolları açan Sayın Prof. Dr. Şerafettin Turan’a, gösterdiği ilgi ve sevecenlik ile evini ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın kişisel eşyalarını açan, dolayısıyla çalışmam içerisinde birinci elden kaynakları kullanmama vesile olarak Enver Ziya Karal’ın yaşamı ile günümüz arasında kurulan köprünün mimarı olan Enver Ziya Karal’ın öğrencisi ve kızı Sayın Prof. Dr. Seçil Karal Akgün’e teşekkür ederim. Konum üzerine elinde var olan bilgileri benimle paylaşan Girne Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ulvi Keser’e teşekkür ederim.

Eğitim hayatım ve özellikle yüksek lisans tezi çalışmam boyunca bana gosterdikleri koşulsuz destek ve sevgileri için sevgili Babam Halil Erel'e, Annem Sevim Erel'e ve Ablam Arzu alık'a minnettar olarak sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	11
ENVER ZİYA KARAL'IN YAŞAMI	11
1.1. Doğumu, Ailesi ve Çocukluk Yılları	11
1.1.1.Eğitimi ve Öğrencilik Yılları	17
2.2. Profesörlüğe Yükselmesi ve Ankara Üniversitesi Yılları	28
2.3. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün Kurulması ve Enver Ziya Karal	30
2.3.1. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün Çalışma Şekli	33
2.3.2. Enver Ziya Karal'ın Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ndeki Çalışmaları.....	36
2.4. Enver Ziya Karal ve Eşinin Selanik'te Atatürk Evini Müze Haline Dönüştürmeleri	44
2.4.1. Evin Kısa Tarihçesi.....	45
2.4.2. Evin Müze Haline Dönüştürülme Kararı ve Çalışmalar.....	47
2.5. Ordinaryüs Profesörlüğe Yükselmesi.....	58
2.6. Enver Ziya Karal'ın Mesleki Tutumu	63
2.7. Eğitim Anlayışı ve Tarihçiliği	72
2.8. Enver Ziya Karal'ın Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu Bünyesindeki Çalışmaları.....	82
2.9. Enver Ziya Karal'ın Gözünden Mustafa Kemal Atatürk ve Nutuk.....	89
2.10. İhtilal Çerçevesinde 1961 Anayasası ve Enver Ziya Karal	91
2.11. Enver Ziya Karal'ın Son Yılları ve Vefatı	103
2.11.1. Enver Ziya Karal'ın Vefatı	104
2.11.2. Enver Ziya Karal'ın Vefatının Basındaki Yankıları	106
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	112
ENVER ZİYA KARAL'IN ESERLERİ	112
3.1. KİTAPLARI.....	112

3.1.1. Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1767-1802).....	112
3.1.2. Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1802-1806).....	115
3.1.3. Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları	120
3.1.4. Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları – Nizam-ı Cedid 1789-1807	123
3.1.5. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi	129
3.1.6. Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831	131
3.1.7. İlk, Orta, Yeni ve Yakınçağ Tarihleri	135
3.1.8. Osmanlı Tarihi	136
3.8.8.1. Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789- 1856), V. CİLT	139
3.8.8.2. Islahat Fermanı Devri (1856-1861), VI. CİLT.....	144
3.8.8.3. Islahat Fermanı Devri (1861-1876), VII. CİLT	146
3.8.8.4. Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), VIII. CİLT ..	148
3.8.8.5. İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, IX. CİLT	150
3.8.9. Atatürk'ten Düşünceler	154
3.8.10. Atatürk ve Devrim	157
3.8.11. La Question Armenienne (1878-1923).....	159
3.8.12. Atatürk Hakkında Konferanslar	161
3.8.13. Atatürk	162
3.9. MAKALELERİ.....	163
3.9.8. Arşiv ve Tarih	163
3.9.9. Arşivlerimizin Kıymeti	165
3.3.3. Tarih Nedir, Nasıl Yazılır?	167
3.3.4. Tarihçilik Zihniyetinin Tekamülü.....	169
3.3.5. Tarihin Devirlere Bölünmesi	171
3.3.6. Boğazlar Meselesi ve Avrupa	173
3.3.7. İtalya İttihadı Nasıl Doğdu, Nasıl Başarıldı?.....	176
3.3.8. İtalya'nın Akdeniz Politikası ve Safhaları	178
3.3.9. Britanya İmparatorluğu.....	180
3.3.10. Hasta Adam.....	181
3.3.11. On Sekizinci Yüzyılda Fransa'da Öğretim ve Terbiye Fikirleri.....	183
3.3.12. Napoleon ve Goethe.....	184
3.3.13. Çağdaş Demokrasinin Tanımı.....	185

3.3.14. Avrupa’da Milliyet Fikrinin Başlaması	187
3.3.15. Avrupa’da Laik Devletin Tarihçesi Hakkında.....	188
3.3.16. Osmanlı İmparatorluğu’nda Hıristiyan Halk Arasında Milliyet Fikrinin Yayılması	189
3.3.17. Osmanlı Türklerinde Demokrasi Örnekleri	190
3.3.18. Yakınçağda Osmanlı İmparatorluğunda Yapılan Islahat Hareketlerinde Avrupa Düşüncesinin Tesiri	192
3.3.19. Osmanlı Türklerinde Milliyet Fikrinin Gelişmesinde Türk Dilinin Rolü	194
SONUÇ	198
KAYNAKÇA	203
EKLER LİSTESİ	216
FOTOĞRAFLAR.....	240
ÖZGEÇMİŞ	258

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AÜ	Ankara Üniversitesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Doç.	Doçent
DTCF	Dil ve Tarih Coğrafiya Fakültesi
Ed.	Editör
Fak.	Fakülte
Foto	Fotoğraf
İÜ	İstanbul Üniversitesi
Ord.	Ordinaryüs
Prof.	Profesör
s.	Sayfa
S.	Sayı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTE	Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TTK	Türk Tarih Kurumu
TDK	Türk Dil Kurumu
UNESCO	Uluslararası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
Z.c.	Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Biyografi, toplumların çeşitli alanlardaki gelişim ve değişiminde önemli roller üstlenmiş olan kişilerin yetişme tarzları, yaşadıkları olaylar, bu olaylardaki lider veya grup üyesi olarak etkinlikleri, fikir, duygu ve hayal dünyalarıyla eserlerinin ele alınıp anlatıldığı bir yazın türüdür.¹ Bios (canlılık, hayat) ve graphe (yazı, şekil) kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelen biyografinin bu anlamı dışında birbirine benzer başka tanımları da vardır. Halkın; biyografiyi² bir insanın tarihi olarak tanımlarken aynı zamanda bir tarih türü, bir açıklama usulü, bütün bir tarihin parçası olarak görür. Biyografi bir şahıs hayatının yazılı tarihidir.³ Mübahat Kütükoğlu'nun tanımı ile de tarihe mal olmuş şahsiyetlerin hayatlarının hikâyesidir.⁴ Taşdelen'in etraflıca tanımı ile de biyografi; bireyi yalnız ne yapıp ne ettiği ile nerede doğup nerede öldüğü ile nerede yaşayıp nerede çalıştığı ile yani tüm insanlarda görülen ortak yaşantı özellikleriyle değil, bunların yanı sıra kendine özgü hali ve karakteriyle, kendi sesi, dili, mantığı ile veren ve bunu etraflıca yapan bir çalışmadır.⁵ Her bir tanımdan yola çıkılarak kısaca denilebilir ki; biyografilerin merkezini şahıs oluşturur.

Tarihte yaşananların açıklanması ve yorumlanması açısından tarih bilimine ciddi katkılar sağlayan biyografi; din, devlet yönetimi, bilim, sanat ve ekonomi gibi alanlarda çağına ve sonrasına yön veren, tanınmış insanların yaşam öyküleri olarak, tarih biliminin araştırma alanlarından ve kaynaklarından birisidir. Dolayısıyla biyografiler bir toplumun siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel geçmişlerinin açıklanmasında ve anlaşılmasında önemli rol oynarlar.⁶

Biyografilerin kişinin sağlığında veya öldükten sonra yazılması gerektiği konusunda farklı görüşler vardır. Biyografilerin kişinin ancak öldükten sonra

¹ Şahin Oruç- Rıfat Erdem, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Biyografi Kullanımının Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Tutumlarına Etkisi”, **Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.30, 2010, s. 219; Hüseyin Ağca **Yazılı Anlatım**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 1999, s. 174.

² Vefa Taşdelen, “Biyografi: Ötekine Yolculuk”, **Milli Eğitim**, S. 172, Güz 2006, s. 8; Leon-E. Halkın, **Tarih Tenkidinin Unsurları**, (Çev. Bahaeddin Yediyıldız), Ankara, 1989, s.55.

³ **Türk Ansiklopedisi**, C. VII, Ankara, 1955, s.22,23.

⁴ Mübahat Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usül**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1991, s.23.

⁵ Taşdelen, “a.g.m.”, s.9.

⁶ Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan, “80 Yıllık Ömürde 72 Yıllık Cumhuriyet Tanıklığı: Mehmet Ali Eke”, **Kebikeç**, S.16, 2003, s.209,210.

yazılması gerektiğine inanan Halkın, bu konuda şöyle der: “Tarih geçmişin anlatımıdır. Yaşanılan zaman doğru ve dengeli bir hüküm vermeyi önler. Hal ancak neticelerini sergilediği zaman tarihe konu olacaktır. Bunun için biyografiler, ancak şahıslar öldükten sonra yazılabilir.”⁷ Erol Güngör ise yalnız, incelenen şahıs veya onun mensup olduğu grup iktidarda ise sadece onları metheden tarihler yazılabilir diyerek, hayatta olan kişilerin yaşamlarını yazmak üzerine görüşlerini belirtmiştir.⁸ Neticede biyografiler topluma mal olmuş, ülke tarihinin belirli bir döneminde önemle yer almış kişilerin, somut eserlerinin yanı sıra varlıklarını salt kendileriyle sürdürebilmeleri açısından önemlidir. Bu gün; hayattayken veya ölümünün ardından biyografisi yazılan kişiler hakkında pek çok çalışma mevcuttur.

Yazım tekniğine göre üçe ayrılan biyografi türleri; bilimsel biyografi, biyografik roman ve nekrolojidir. ⁹ Tarih bilimi için yapılacak bir çalışmada kullanılacak tür, bilimsel biyografi olacaktır. Bilimsel biyografi türündeki çalışmalar; biyografiye konu edilen kişinin bilgilerini kronolojik bir sıra içinde, alt başlıklar halinde onun dönemi içindeki konumunu, getirdiği yenilikleri, gösterdiği başarıları, eserlerini, eserlerinin farklı özelliklerini eleştirel bir tutumla, belgelere, araştırma ve incelemelere dayalı olarak veren çalışmalardır. Bilimsel biyografilerde kişinin doğumu, eğitim-öğretim durumu ve çalışma hayatı, eserleri ve benzeri özellikleri bölümler halinde tek tek ele alınır.¹⁰

Biyografi; tarih ilminin merkezinde yer aldığında kullanılan kaynaklar, uygulanan metot ve yazarın üslubu bilimsel kurallara ve ahlaka uygun olmalıdır. Bu bakımdan biyografi yazmanın güç bir iş olduğu kadar bu güçlüğü de ona değer kattığını düşünen araştırmacılar vardır. Biyografilerde bir şahsı doğumundan ölümüne kadar hatta doğumunun öncesi ve ölümünün sonrasındaki sosyo-kültürel yapıya kadar anlatmak, şahsın hayatının tüm safhalarını bir kopukluğa neden olmadan, dönemin

⁷ Halkın, **a.g.e.**, s.5.; Nejat Göyünç (Proje Yürütücüsü)- Mustafa Arıkan (Yardımcı Araştırmacı), **Hamdi Ragıp Atademir Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri**, Selçuk Üniversitesi Araştırma Fonu, Proje Fonu: Sobe 91/039, Konya, 1995, s.2.

⁸ Erol Güngör, **Dünden Bugünden**, 3. Baskı, İstanbul, 1986, s.18,19.; Göyünç- Arıkan, **a.g.e.**, s. 3, Girişten alıntıdır.

⁹ Kaymakçı S. ve Er, H., **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Biyografi Kullanımı**, Sosyal Bilgiler Öğretimi, Safran M. (Ed.), Ankara, Pegema Akademi, 2009, s. 416.

¹⁰ Oruç-Erdem, “*a.g.m.*”, s. 220.

olaylarını, şahıs üzerindeki etkileriyle birlikte kesintisiz sunma zorunluluğu vardır.¹¹ Bu bakımdan kişiyi layıkıyla anlatmak gereklidir.

Biyografi çalışması; kişinin hayatının ne şekilde ele alındığı, yazarın üslubu ve kendisini biyografisini yazdığı kişi ile özdeşleştirme seviyesi bakımından ve kullandığı kaynaklar açısından objektiflikten uzaklaşabilir. Böyle çalışmalar daha çok sanatsal ve edebi yönü ağır bastığı için, sosyal bilimlerin edebiyat kolu içerisinde değerlendirilmelidir. Aynı zamanda çalışma süresince yazar ile biyografisi yazılan kişi arasında gizli bir yakınlık oluşabilir ki bu bir bakıma da çalışmanın seyrinin bir gereğidir. Aynı millete, aynı memlekete, aynı mesleğe veya dünya görüşüne sahip olmak bu yakınlığı arttırabilir. İşte bu noktada ortaya çıkan etkiyi olduğundan fazla göstermek çalışmanın objektifliğine gölge düşürüp, yazılan eseri bir methiyeden öteye geçirmez.¹² Asıl olan objektifliği olabildiğince koruyarak, çizilen çerçevenin dışına çıkmadan bilimsel kurallar gereğince uygulanan metot ile verilmek istenilenin okuyucuya en iyi şekilde ulaştırılmasıdır. Enver Ziya Karal'ın tarihte objektiflik anlayışını açıklayan şu cümleleri konuyu daha iyi aydınlatmaktadır: “... *Acaba tarih yalnız objektifi mi arar? Ben bu konuda çok kuşkuluyum. İnsan tüm objektif değildir, insanın sübjektif tarafı da vardır. İnsanın sübjektif tarafını objektif bir şekilde açıklamak ne dereceye kadar mümkün olur? Bunu felsefeciler söylesin. Ama ben şuna kaniim ki, hiçbir tarihçi ideali objektif olmakla beraber, objektif kalamaz...*”¹³

Kökeni yüzyıllar öncesine kadar uzanan ve en eski yazınsal türlerden birisi olan biyografi türünün dünyadaki gelişimi ile Türkiye'deki gelişimi birbirinden farklıdır. Batı'daki ilk örneği 17. yüzyılda beş din adamını yazan İngiliz biyografi yazarı Izaak Walton vermiştir. 18. yüzyılda İngiltere'de biyografi örnekleri giderek artmış; fakat bu dönemde yazılan biyografiler, daha çok biyografisi yazılan kişiye övgü niteliğinde ve bazen de sipariş üzerine para karşılığında yazılmıştır. Gerçekleri gizleyen, taraflı biyografiler 19. yüzyılda da devam etmiş, 20. yüzyılda ise sadece kişilerin yaşamları hakkında uyanan merakı gidermek veya kişileri övmek üzere biyografiyi kaleme alan

¹¹ Göyünç- Arıkan, **a.g.e.**, Girişten alıntıdır.

¹² Göyünç- Arıkan, **a.g.e.**, Girişten alıntıdır.

¹³ Enver Ziya Karal, **Felsefe Kurumu Seminerleri**, TTK, 1977, s. 265.

yazarlar yerine kişisel deneyimlere de vurgu yapmak için yazmaya başlayan yazarlar ortaya çıkmıştır.¹⁴

Türkiye’de ise ilk biyografik örnekler daha çok dini figürleri anlatan menkıbeleşmiş biyografilerdir. İlk dönemlerde yazılan biyografiler daha çok din ve devlet adamlarının yaşamlarını anlatmaya yönelik iken, 19. yüzyıla gelindiğinde modern anlamda biyografi yazarlığı da başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı padişahlarının ve şairlerinin biyografilerini yazan isimlerden Namık Kemal ve Recai zade Ekrem’e rastlamak mümkündür.¹⁵ Osmanlı’da bu türün, bir kişi için yazılanlarına “Tercüme-i Hal”, birden fazla kişi için yazılanlarına ise “Teracim-i Ahval” denirdi. Yaşanan bir ömrün, kişiye özgü bir halin, başkalarına kapalı olan bir yaşantının ifşası ve anlaşılır bir dille ifade edilmesi anlamına gelen Tercüme-i Hal, biyografinin tam olarak başkasını anlamaya yönelik bir çaba olduğunu gösterir. Her birey kendi halini yaşadığı için, her bir hal ve her bir varoluş ancak ait olduğu kişide karşılık bulur ve anlam kazanır. İşte Tercüme-i Hal de araştırmacıya her zaman başkasına açık olmayan, kişiye özgülüğü ile sadece tek bir kişide karşılık bulabilen kapalı bir dünyayı açma görevi verir.¹⁶

Günümüzde tarih ilmine hizmet eden isimlerin biyografik çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar geçmiş, kişinin dönemiyle aynı anda izlemek için yardımcı olur. Meydana gelen olayları, dönemin atmosferini, biyografisi yazılan kişinin hangi koşullarda yetişip düşün ve yazın hayatının nasıl şekillendiğiyle paralel olarak izah etmek, kişinin hayatı kadar gerçek ve somut olarak gözler önüne serilir. Çünkü ele alınacak konu biyografisi yazılan kişinin dünya görüşünden yola çıkılarak izah edilecektir. Bu manada yakın dönemi kapsayan biyografi niteliğindeki çalışmalar mevcuttur.¹⁷

¹⁴ Gülay Sarıçoban, **Samet Ağaoğlu’nun Siyasi Biyografisi**, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2010, s. 1.

¹⁵ **a.g.e.**, s.2.

¹⁶ Taşdelen, “*a.g.m.*”, s.8.

¹⁷ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam I, II,III ve İkinci Adam I,II,II**, Remzi Kitabevi, Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa I, II ve III**, Remzi Kitabevi Prof. Dr. Şerafettin Turan, **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi Yayınevi Andrew Mango, **Atatürk/ Modern Türkiye’nin Kurucusu**, Remzi Kitabevi Uluğ İğdemir, **Atatürk’ün Yaşamı**, TTK Arı İnan, **Prof. Dr. Afet İnan**, Remzi Kitabevi Mehmet Önal, **Yusuf Ziya Ortaç**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Turgut Çarıklı, **Babam Hacim Muhittin Çarıklı**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları Yrd. Doç Dr. Şaduman Halıcı-

Biyografik bir çalışma yapılması için izlenecek önemli noktalar vardır. Bilimsel çalışmalarda gözetilen gerçeklik ilkesi ve nesnellik çalışmada sağlanacaktır. Gerçeklik ilkesine ulaşabilmek için aktarılan bilgiler belgelere, kanıt ve tanıklara dayandırılacaktır. Bunun için daha önce kişi hakkında yazılmış yazılardan, kitaplardan, resmi bilgi ve belgelerden, kayıtlardan, günlüklerden mektup ve benzeri yazışmalardan, onunla ilgili yapılmış söyleşilerden, anekdotlardan, fotoğraflardan, o kişinin yaşamında yeri olan insanlardan yararlanılacaktır. Nesnellik noktasında ise mevcut görüşler ve ortaya konulan sonuçlar sağlam kaynaklara dayandırılacaktır. Anlatılan kişinin hayatını canlandıran olaylar, görüşlerini ve düşüncelerini yansıtan açıklamalar belgelere dayandırılacaktır.

Nitelikli bir biyografide olması gereken birtakım temel özellikler vardır. Bu doğrultuda biyografisi yazılan kişinin yaşadığı dönem ve yaşam koşulları dikkate alınacaktır. Kişinin hayatı kronolojik olarak yansıtılıp kişinin önemi, değeri, alanındaki kişilerden farkı belirtilecektir. Bu kapsamda Enver Ziya'nın doğumu, aile çevresi, eğitim süreci, kişiliği, arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri, evliliği, çocukları, alanıyla ilgili başarıları, yaşadığı ve gittiği yerler, eserleri, resmi görevleri, sağlığı, ölümü konu edilecektir.¹⁸

Kişinin yaşadığı devrin sosyo-kültürel yapısı, düşün dünyasının ve karakterinin şekillenmesinde etkilidir. Bu sebeple kişi tanıtılırken yaşadığı devrin bir tahlili yapılarak döneminin iyi bilinmesi gerekir. Dolayısıyla Enver Ziya Karal'ı anlamak ve anlatmak için yaşamının köklerine inilerek, büyük bir kargaşanın hâkim olduğu Balkan Savaşları döneminde, doğduğu topraklar önce annesini, babasını, kız kardeşini, akrabalarını yitiren, erkek kardeşini zorlu göç yolunda kaybederek bir başına kalan çocuğun gözünden anlatılacaktır.

Cumhuriyet tarihinin yazımında Enver Ziya Karal'ın öncü bir isim ve Türk düşünce sisteminde belli bir yer edinerek, daha önce araştırılmamış konuları ele alarak genç nesillere ve meslektaşlarına öncülük etmiş olması, bu çalışmanın gerçekleştirilme nedenlerinden birisidir. Henüz kapsamlı ve derli toplu yazılmış bir Cumhuriyet tarihi

Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt Dr. Hilmi Bengi- Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın.

¹⁸ Oruç- Erdem, "a.g.m.", s.220.

kitabı mevcut değilken, bunu yazan Enver Ziya Karal olmuştur.¹⁹ Daha önce ele alınmamış belgeleri kullanarak çalışmalar yapmasının yanı sıra onu öncü isim yapan nedenlerden birisi de budur. Karal'ın öncü araştırmalarıyla yakın tarihimizi anlatan beş ciltlik Osmanlı Tarihi serisi, Türk ve yabancı bilim adamlarına önemli bir rehber olmuştur. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kuruculuğunu, Cumhuriyet tarihinin yurt içinde ve dışında tanınmasını, öğrenilmesini, anlaşılmasını istediği için üstlenmiştir.²⁰ Bu çerçevede Cumhuriyet tarihini anlatan pek çok eser kaleme almıştır. 39 yıl boyunca liselerde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ismi altında okutulan ders kitabının yazarı Enver Ziya Karal'dır. Atatürk'ten Düşünceler isimli kitapta Türk inkılâbının oluşumunu ve gerçekleşmesini hukuk, medeniyet, din, dil, eğitim, sanat ekonomi, siyaset, kadın, kıyafet ve daha pek çok sosyal, siyasi ve ekonomik çerçevede incelemiştir. Bu çalışmasını monografilerden, anılardan, belge derlemelerinden, gazetelerden, dergilerden, M. Kemal Atatürk'ün söylev ve demeçlerinden yararlanarak hazırlamıştır. Böylece Atatürk ve Türk inkılâbının kapsamlıca incelenmesi için uzun bir uğraşı gerektirecek zorluğu ortadan kaldırmış, aracısız olarak okurların buna ulaşmasını sağlamıştır. Yine Atatürk ve Devrim isimli kitapta 1935'ten vefatına kadar Enver Ziya Karal'ın Atatürk ve Türk inkılâbını her yönden inceleyen konferans metinleri ve makaleleri mevcuttur. Ayrıca dönemin bin temel eseri kapsamında yer alan Atatürk isimli eserde de Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluğundan itibaren yaşamının sonuna kadar bir komutan, devlet adamı, aydın olarak yaptıklarından ve kişiliğinden bahsetmiştir.

Çalışma içerisinde Enver Ziya Karal'ın eserlerinin yanı sıra hayatından kesitler sunulan bölümlerde Karal'ın akademik ve günlük hayatında öncülük ettiği pek çok işten de bahsedilmiştir.

Enver Ziya Karal, her şeyden önce çok yönlülüğü ve insan sevgisiyle, son günlerine kadar dahi çalışma ve üretebilme arzusuyla dolu bir aydındır.²¹ İlimli ve uzlaştırıcı tavrı bir hukukçu olmamasına rağmen, geniş tarih bilgisinin de etkisiyle

¹⁹ Cumhuriyet tarihi, tarih bilimi içinde ayrı bir uzmanlık alanı olarak değerlendirilmemiş ve Yakın Çağ kapsamında ele alınmıştır. Kaldı ki, Enver Ziya Karal'ın aktif akademisyenlik döneminde Cumhuriyet Tarihine dair arşivler düzenlenmemiş ve tasnif edilmemişti.

²⁰ Seçil Karal Akgün, "Babam Enver Ziya Karal", **Atatürk Yolu, AÜ TİTE**, C.6, S.22, Yıl 11, Kasım 1998, s. 168.

²¹ TTK'nın kuruluş amaçları ve çalışmalarını anlatacak olan (E) Amiral Fahri Çoker'in hazırladığı kitap için yazdığı biyografisini tamamladıktan bir gün sonra vefat etti.

birlikte 1961 Anayasa Komisyonu'nda yer almasını sağlamış ve O'nu başarıya götüren nedenlerden birisi olmuştur. Öğrencilerine karşı ilgili ve sevecen tavrı, ders işleyişindeki akıcı, tane tane olan konuşmaları, geniş tarih bilgisi ve durumu en kısa yoldan anlatabilen tasvirleri pek çok dersinde yoklama almadığı halde, dolu bir sınıfla derslerin aranan hocası olmasını sağlamıştır. Bir müzeci olmadığı halde, M. Kemal Atatürk' e olan ilgisi ve hakkındaki çalışmaları, üzerine aldığı görevi hakkıyla tamamlayabilme sorumluluğu sayesinde 1953 yılında Selanik'teki Atatürk evinin restorasyon çalışmasını üstlenmiştir. Yurt içinde ve dışında çok çeşitli görevlerde bulunan Karal'ın Osmanlı ve Cumhuriyet tarihine dair pek çok çalışması mevcuttur.

Koca bir hayatı ve o hayatı kuran, şekillendiren bir kişiliği yazıya geçirmenin belirli zorlukları vardır. Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal gibi bir şahsiyeti anlatmak, hayatı, eserleri, kişiliği ve fikirleriyle ortaya koymaya çalışmak pek de kolay olmayacaktır. Bu zorluğu aşmak, başta yazdığı eserler, bu eserlerin satır aralarında kalmış kendi tarih yazıcılık anlayışının izleri, anlatmak ve duyurmak istediği noktalar, yakın çevresinin kendisi hakkındaki görüşleri ve kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün'ün eşsiz arşivi sayesinde olmuştur.

Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın vefatının üzerinden 33 yıl geçmiştir. Bu süre zarfında kendisiyle ilgili yapılan çalışma sayısı kısıtlı düzeyde olmuştur. Kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün'ün babasının hayatını anlattığı “Cumhuriyet Kuşağının Not Karnesi²²” isimli makalesi *Bütün Dünya Dergisi*'nde, aynı zamanda biyografik çalışma olarak “Babam Enver Ziya Karal” ismiyle *Atatürk Yolu Dergisi*'nde yayınlanmıştır. Yine kendisinin “Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü” isimli makalesi *OTAM*'da yayınlanmıştır.²³ Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türk öğrencilerin Avrupa'ya eğitim görmeye gönderilmelerini anlatan Kansu Şarman'ın yazdığı *Türk Prometheler* isimli kitapta da Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın eğitim hayatının bir kısmı anlatılmıştır.²⁴ Prof. Dr. Ulvi Keser'in *Cumhuriyet ve Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Uluslararası Sempozyumu*'nda sunmak üzere

²² Karal Akgün, “*Cumhuriyet Kuşağının Not Karnesi*”, **Bütün Dünya**, Başkent Üniversitesi Kültür Yay., Ankara, Ocak 2001.

²³ Karal Akgün, “*Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*”, **OTAM, A.Ü.**, S.5, 1994, s.535-555.

²⁴ Kansu Şarman, **Türk Promethe'ler Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2006, s.105-111.

kaleme adlığı “Dil ve Tarih- Coğrafya Fakóltesi Bağlamında Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal ve Düşüncelerine Kesitsel Bir Bakış” isimli çalışması mevcuttur. Fahri Çoker’in, Türk Tarih Kurumu ve Kuruluş Amaçları ve Çalışmaları isimli eseri için, Enver Ziya Karal’ın yazdığı biyografisinin yanı sıra nekroloji²⁵ olarak adlandırabileceğimiz vefatının ardından yakın arkadaşlarının ve ailesinin basında çıkan taziyeleri ve Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ı anlatan yazılar mevcuttur.

Tuncer Büyükkibar tarafından “Enver Ziya Karal’ın Hayatı, Eserleri ve Faaliyetleri” başlıklı 2014’te Gazi Üniversitesi’nde hazırlanan doktora tezi ile bu çalışma aynı döneme denk gelmiştir. Tez çalışmasında epey mesafe alındıktan sonra, tamamlanması dolayısıyla haberdar olunan yukarıdaki tez de Enver Ziya Karal ile ilgili araştırmalara katkı sağlayacak düzeydedir. Bununla birlikte bu çalışmada, bir yandan doktora tezinde yer alan bilgilerin tekrarına düşmemeye özen gösterilirken, diğer yandan değinilmeyen noktaların ele alınmasına dikkat edilmiştir. Bilimsel bağlamda etik ihlali yapılmaması için de gerekli yerlerde dipnotlarla teze atıfta bulunulmuştur.

Bu doğrultuda, hazırlanan doktora tezinden farklı ve buna ek olarak çalışmamda; Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün kuruluş amaç gerekçe ve çalışmalarına, Atatürk’ün Selanik’teki evinin müze haline getirilmesine ve 1960 İhtilali esnasında Enver Ziya Karal’ın tutumuna ilk elden veriler ile daha geniş yer verilerek sürecin nasıl ve ne şekilde işlediğine dair aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Özellikle TİTE’nin kuruluşu esnasında ve sonrasında yaşanan maddi sıkıntılar ve Selanik’teki evin restorasyon çalışmaları esnasında karşılaşılan maddi sıkıntılar karşısında Enver Ziya Karal’ın sabırlı ve mücadeleci duruşu, üstlendiği görevi yerine getirme sorumluluğu, süreç içerisinde gözlemlediklerini tek tek planlı bir şekilde not tutması gibi pek çok örnek davranışı, onun kişilik özelliklerini yansıtmaması ve kendisini daha yakından görerek anlayabilmemiz açısından etkili olacaktır.

Tezin eser incelemesi kısmında; makaleler ve kitaplar tek tek ele alınmış iken Büyükkibar’ın çalışmasında genel olarak Karal’ın tarihçilik anlayışı altında bir arada toplu halde ele alındığı görülmüştür. Elbette çalışmalarda yöntem farklılığının olması

²⁵ Ölen ünlü bir kişinin ölümünden sonraki günlerde genellikle gazete ve dergilerde ölen kişinin yakın çevresinde yer alan kişiler tarafından onun üstün niteliklerinin, erdemlerinin, çalışmalarının ve diğer özelliklerinin anı üslubuyla anlatıldığı yazılardır.

doğaldır. Bunun yanı sıra Büyükkibar'ın çalışmasında değinilmeyen pek çok esere bu araştırmada genişçe yer verilmiştir.

Ayrıca her iki çalışma da biyografi niteliğini taşımasına rağmen; biyografik bir çalışmanın nasıl yapılacağına, nelere dikkat edilmesi gerektiğine dair bir açıklama ve bilgilendirmeye Büyükkibar'ın çalışmasında rastlanmamıştır.

Her iki çalışmada da sözlü tarih yöntemine başvurulmuştur ve Seçil Karal Akgün ile görüşmeler yapılmıştır. Seçil Karal Akgün'ün verdiği bilgilerin tutarlılığı her iki tezde de paralel olmakla birlikte Seçil Karal Akgün'ün aktardıklarına göre bu çalışmada doktora tezinde yer almayan farklı anektodlara yer verilmiştir.

Büyükkibar, Enver Ziya Karal'ın öğrencileri ile de görüşmelerde bulunmuş fakat, dönemi ve Enver Ziya Karal'ı yakından tanıyan ve bunları oldukça objektif bir şekilde tahlil eden Şerafettin Turan ile herhangi bir görüşme yapmamıştır. Oysa Şerafettin Turan, Karal'ın kişilik özelliklerine ve eserlerine ilişkin tahlilleri konuya daha geniş ve objektif bir açıdan bakabilmeyi başaran bir bilim insanıdır. Tarih biliminin birikerek ilerlediği düşünülürse, her iki çalışma da eksik noktaları tamamlaması ve olaylara farklı açılardan bakması yönünden önem taşımaktadır. Gözden kaçırılan noktaların veya ilerleyen zamanlarda yeni elde edilecek bilgi ve belgelerin, araştırılma ihtiyacı duyulan konuların başka araştırmacılar tarafından elden geçirilmesi, böylece Enver Ziya Karal ve Cumhuriyet tarihi yazımı hakkında yapılan çalışmaların nicelik ve niteliğinin artarak devam etmesi, Türk tarihinde bugün bilinen pek çok önemli tarihçi gibi Enver Ziya Karal'ı da yarınlara taşıyacaktır.

Bütün bunlara ek olarak, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kurucusu ve ilk müdürü olan Enver Ziya Karal ile ilgili bir tezin, söz konusu enstitü bünyesinde bugüne kadar yapılmamış olması ciddi bir eksikliktir. Bu tezin Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nde yürütülen lisansüstü eğitimin bir parçası olarak hazırlanması, gecikmiş de olsa bir hakkın teslimi bağlamında ele alınabilir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde tarih metodolojisinin ve biyografik çalışmaların bir gereği olan objektiflik ilkesinden ayrılmamaya çalışılmıştır. Enver Ziya Karal'ın hayatındaki gelişmeler tarihsel bağlamda kronolojik olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Enver Ziya Karal'ın kişiliğinin oluşumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bir insanın yetişmesinde içinde bulunduğu çevre etkili olacaktır. Bunun için doğduğu Balkan toprakları (Kosova- Osmaniye) döneminin siyasi ve sosyal olayları ile birlikte ele alınarak Enver Ziya'nın çocukluk yılları, aile ve yakın çevre ile ilişkileri, Balkanlar'dan Anadolu'ya acı ve kayıplarla dolu göç yolculuğu, aldığı eğitimler çerçevesinde öğrencilik yılları ve etkilendiği insanlar anlatılacak, kimliğini inşa eden etkenler verilecektir.

Yaşam boyu öğrenme ve öğretme ilkesiyle hareket eden, 54 yaşından sonra İngilizceyi 2 yıl içinde üniversitede ders verebilecek düzeyde öğrenen, insanın yaşının ilerledikçe kendisini daha iyi tanıyacağını düşünerek öğrenmesinin daha kolay olacağına inanan Enver Ziya'nın²⁶ çalışmamızın ikinci bölümünde, aslında hiç bitmeyen öğrenme hayatının öğretme aşamasına geçtiği mesleki kariyerinden bahsedilecektir. Verdiği dersler, çalıştığı kurumlar, idari görevleri, sosyal sorumluluk projeleri, yürüttüğü çalışmalar, 1961 Anayasası'nın hazırlanmasındaki etkileri anlatılacaktır.

Üçüncü bölümde ise akademik çalışmalar başlığı altında kitap ve makaleleri ayrıntılı olarak tanıtılacaktır.

²⁶ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Görüşme, 27.09.2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

ENVER ZİYA KARAL'IN YAŞAMI

1.1. Doğumu, Ailesi ve Çocukluk Yılları

Enver Ziya Karal, 1906 yılında Kosova'nın Osmaniye kasabasında doğmuştur. Babası Ağalı Mehmet, annesi Zeynep'tir. Mustafa ve Kazım isimlerinde iki ağabeyi ve Havva isminde bir kız kardeşi vardır. Balkan Savaşı'nda babası Ağalı Mehmet ve amcacı Hüseyin'i yitirmiştir.²⁷ Dayısı Hüseyin ise gözlerinin önünde satırla doğranarak katledilmiştir. Enver Ziya ve ailesi Balkan Savaşları'nın getirdiği olumsuz koşullardan etkilenerek 1912 yılında göç yolculuklarına başlamıştır. Topraklarından ilk ayrılışları Doyran kentine olmuş fakat bu esnada göç yasaklanınca aile Osmaniye'ye dönmüştür. Temelli ayrılış ikinci göçlerinde yaşanmış ve daha güvenli, yaşanılır bir yer aramak için çıktıkları göç yolculuğu Strumca, Selanik, Manisa ve İzmir güzergâhında devam etmiştir.²⁸

Göç yolculuğu başladığında henüz 6 yaşında olan Enver Ziya evden çıkarken annesinin odasındaki sandıktan daha bir ay önce sünnet olduğunda giydiği kırmızı parlak kadife sünnet giysisini yanına almıştır. Kapıda O'nu bekleyen annesi ise oğlunun elinden elbiseyi alıp yere savurmuş ve oğlunun eline bir somun ekmek sıkıştırılmıştır. Daha sonra da evlerinin kapısını kilitleyip yola koyulmuşlardır.²⁹ Sadece canlarını kurtarmaya çalıştıkları uzun yolculukta yanlarına alabilecekleri eşya sayısı kısıtlı olan aile, yanlarına temel ihtiyaçlarını giderebilecek kadar eşya almış, hatıraları ise geride bırakmıştır. Bu durum geçmişte kısıtlı imkânlar ve imkânsızlıklar içerisinde gerçekleştirilen göçler sonucu muhacirlerin geldikleri yerlerde maddi manevi yeni bir hayata uyum sağlama sürecini ve artlarından gelecek olan neslin üzerinde devam ettirdiği etkileri açıklamaktadır. Nitekim Enver Ziya'nın daha sonraki yaşamında

²⁷ Karal Akgün, "Babam Enver Ziya Karal", s.165.

²⁸ Karal Akgün, "Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü", A.Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1994, s. 535.

²⁹ Ulvi Keser, "Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Bağlamında Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal ve Düşüncelerine Kesitsel Bir Bakış", Cumhuriyet ve 'Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Uluslararası Sempozyumu, DTCF, Ankara, 14 Mayıs 2008, s.1.

tutumlu denilebilecek ve elde ettiklerinin anlamını bilecek bir yapıya sahip olmasının altında küçük yaştaki bir çocuğu derinden etkileyebilecek bu gibi olaylar bulunabilir.

Genci, yaşlısıyla birlikte çıktıkları zorlu koşullar altındaki günlerce süren ilk göç yolculuklarında, ailenin en yaşlısı olan büyükanneleri yola daha fazla devam edemeyeceğini söyleyerek bir halı parçasıyla birlikte kendisini bırakmalarını istemiş ve yollarına devam etmelerini söylemiştir. Yaralılar, ölümler, hastalar ve haydutların var olduğu göç yollarında büyükanne ağlaşmalar ve helalleşmeler içinde bırakılmıştır. Enver Ziya'nın çocuk gözlerinde, yol boyunca geriye dönüp baktığında yağmur altında, bir halı parçası üzerinde kaderiyle baş başa kalan büyükannesinin görüntüsü git gide küçülmüştür. Yola devam etme zorunluluğu, diğer aile bireylerini daha güvenli bir yere ulaştırma sorumluluğundan ve yaşama arzusundan ileri gelmiştir. Aile Doyran kentine vardıklarından 5-10 gün kadar sonra kapılarının önünde büyükanneyi gördüklerinde sevinç içinde birbirlerine sarılmışlardır. Büyükanneyi bıraktıkları yerde Bulgar askerinin dikkatini çeken yaşlı kadın ve üzerinde oturduğu halı seccadesi olmuştur. Bulgar askeri dikkatle büyükannenin gözlerine baktığında onu tanımış ve bir zamanlar bu ailenin yanında çalıştığını hatırlayarak birden büyükannenin ellerine sarılarak onu bulunduğu yerden alıp ailesine kavuşturmuştur. Göç yasaklanınca aile tekrar Osmaniye'ye dönmüş ve bir süre sonra son göç yolculuklarına çıkmışlardır. Günlerce sürecek yürüyüş ile Türkiye'ye doğru yol almışlardır, fakat büyükannenin mezarını Balkan topraklarında bırakarak.³⁰

1912'de annesini koleradan yitirdiği Türkiye'ye göçleri yolculuğunda, geceyi dinlenmek ve geçirmek için kaldıkları bir samanlıkta sabahleyin samanlığın sahibinin bir parçasını da kız kardeşine vermesi için bıraktığı kuru ekmek parçasını, uyuduğunu zannettiği kız kardeşine uzattığında ekmeğin elinde kalmasıyla da kardeş acısını yaşamıştır.³¹ Amcası Hoca İbrahim Efendi, Enver Ziya ve ağabeyleri Mustafa ile Kazım'ı yanına almış ve Strumca, Selanik, İzmir güzergâhlı yol ile Türkiye'ye gelmiştir. Fakat üç kardeş İzmir'e göçerken küçük ağabeyi Kazım yolda kaybolmuştur.³² 1915 yılında amcası Hoca İbrahim Efendi'nin Çanakkale Savaşlarına

³⁰“a.g.m.”, s.1.

³¹ “a.g.m.”, s.2.

³² Kaybolan kardeşi Kazım ile ancak 18 yıl sonra bir araya geleceklerdir. Bu süre zarfında Ağabeyi Kazım İzmir'de demiryollarında çalışarak hayatını devam ettirmiştir.

katılıp şehit düşmesiyle yalnızlığını paylaşabileceği sadece ağabeyi kalmıştır.³³ Kısaca Enver Ziya, küçük yaşta bir çocuğun yaşayabileceği travmaların pek çok çeşidini yaşamış, yetim ve öksüz kalan bir çocuk olarak kendisine yol gösterebilecek bir ailesi olmamıştır. O da yaşamı boyunca aklın ve mantığın yolundan ayrılmayarak, hayatındaki tüm değerleri M. Kemal Atatürk'ten öğrenmiştir.

Kişinin karakterinin şekillenmesinde, ilk çocukluk yıllarının büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Bu sebeple Enver Ziya'yı daha iyi anlayabilmek ve anlatabilmek için yaşamının ilk çocukluk yılları büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple ilk çocukluğunun geçtiği Balkan coğrafyasının içinde bulunduğu durum da aydınlatılmalıdır.

Balkan coğrafyası değişik etnik kökenli ve çok kültürlü bir yapıyı bünyesinde barındıran kültür mozaiği, stratejik konumu sebebiyle kıtalararası köprü vazifesi gören bir geçit noktası, yüzyıllar boyunca büyük güçlerin hâkimiyet mücadelesine ve bu mücadeleler sonucu büyük göçlere de sahne olan bir bölgedir. Bu kıymetli topraklarda tarih boyunca birçok Türk topluluğu yaşamış ve farklı zaman dilimlerinde çeşitli nedenlerle bölgeden göç etmiştir.

En temel manada Balkanlardan Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin sebepleri Batılıların Osmanlı'ya karşı izledikleri *Şark siyasetinde* aranmalıdır. 20. yüzyılda Osmanlı topraklarını bölüşmek manasına gelen *Şark meselesi* tabiri, siyaset adamları ve tarihçiler tarafından bu güne kadar çeşitli şekillerde kullanılmış olmakla birlikte, siyasi terim olarak ilk defa 1815 *Viyana Kongresi*'nde Rus Çarı Aleksandr tarafından kullanılmıştır.³⁴ Bu kullanımı izleyen yıllarda Batılı devletlerin şark siyasetleri doğrultusunda gerçekleştirdikleri yayılmacı ve sömürgeci faaliyetleri sonucu Osmanlı toprakları daralmış ve kaybedilen topraklarda yaşayan Türkler öz yurtlarına dönmeye çalışmışlardır.

Balkan sorununu Enver Ziya'ya göre şu şekilde açıklayabiliriz. “1865’de Doğu Rumeli Bulgaristan Prensiği ’ne bağlanmış, Bosna ve Hersek Avusturya İmparatorluğu’na katılmış ve 1908’de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir. Balkan

³³ Karal Akgün, “*Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal’ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*”, s. 535.

³⁴ Bige Yavuz, **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri**, TTK Yayınları, Ankara, 1994, s. 1.

sorunu 1878'den beri ise Berlin Antlaşması ekseninde dönmeye başlamıştır. Balkanlardaki Hıristiyanların Müslümanların yönetiminden kurtulması, Türklerin Avrupa'dan kovulması veya Balkanlar Balkanlılarıdır düşünceleri hâkim olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde ise Balkanlarda düzeni sağlamak için yapılan reformlar Balkan devletlerini olduğu kadar, büyük devletleri de endişeye düşürmüştür. Bunlar Osmanlı Devleti'nin kuvvetlenmesiyle, toprak kazanma yönünden besledikleri tutkularının önleneceğini hesaba katmaktaydılar.³⁵

Bulgaristan, beklentilerini küçültmüş olan Berlin Antlaşması'nın kendi çıkarları doğrultusunda değiştirilmesini isterken, Yunanistan; Girit ve Adalar yanında Makedonya'nın bir kısmını da istiyordu. Sırpların Yugoslavya ülkesi de Makedonya'dan geçmekte ve Selanik'e kadar uzanmaktaydı. Karadağ da köy ve kasabalarının sayısını çoğaltmak istegindeydi. Romanya'nın Osmanlı'ya sınırı olmadığı için Osmanlı'dan toprak alacak durumda bulunmayan tek Balkan devletiydi. Halkın çoğu Müslüman olan Arnavutluk'ta da bağımsızlık isyanları görülüyordu. Balkanlar'da meydana gelen bu durum büyük devletleri de çıkarları doğrultusunda yakından ilgilendiriyordu. Rusya; Balkan milletleri aracılığıyla Osmanlı'yı sürekli bunalım içinde tutmak, Balkanlar'daki Slav devletleri nüfuzu altına alarak Boğazlar doğrultusunda kendisine yol açmak ve yine Balkanlar'daki karışıklıktan yararlanarak Avusturya- Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'da yayılmasını önlemek istiyordu. Avusturya ise; Balkanlar'da Rus nüfusunu baltalamak, kendisine Selanik doğrultusunda bir yol açmak ve muhtar bir Arnavutluk kurulmasını sağlayarak, Sırbistan'a Adriyatik yolunu kapatmak istiyordu. Fransa ve İngiltere'nin de Osmanlı topraklarında yüklü miktarda sermayeleri bulunuyordu. Bu sırada siyasi birliğini tamamlayarak gelişen Almanya'nın da Osmanlı topraklarına sermaye yatırması Fransa ve İngiltere'nin çıkarlarını zedeleyecekti. Bu sebeple Fransa ve İngiltere Almanya faktörünü de göz önünde bulundurarak, Rusya'ya yakınlaşmak ve Balkanlar'da onun çıkarlarına uygun hareket etmek zorunda kalmışlardı. Neticede Balkan sorunu Balkan Savaşı'nın başlamasından önce çok çetrefil ve sadece Osmanlı Devleti ve Balkan devletleri değil, aynı zamanda Avrupa büyük devletlerini, onların Avrupa ve sömürge siyasetlerini doğrudan veya dolaylı ilgilendiren bir özellik taşımıştır. 1911 Eylül'de

³⁵ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)**, C. IX, TTK, 2011, Ankara, s. 287.

İtalya'nın Trablusgarp'ı almaya kalkışması üzerine Balkan devletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak kurma işine girişmeleri ile Balkan Savaşı'nın eşiğine gelinmiştir."³⁶

Doğup büyüdüğü toprakları savaş sebebiyle terk etmek zorunda kalan Enver Ziya'nın yorumuyla bu savaş; Osmanlı için sefalet ve felaket anlamına gelmiştir. Osmanlı ordusu bir ay gibi kısa bir süre içinde perişan olmuştur. Düşman orduları Çatalca'ya kadar gelmiştir. Bu arada yüz binlerce Türk ve Müslüman yerlerini yurtlarını bırakarak, Rumeli'den göç etmeye kalkışmıştır. Bunların bir kısmı düşman tarafından katledilmiştir.³⁷ Birçokları da açlık ve hastalık nedeniyle kırılmıştır³⁸ ve bütün bunlardan da öteye Rumeli'deki Türk toprakları üzerindeki Türk hâkimiyetine son verilmiştir. Yapılış biçimi ve sonuçları ile Balkan Savaşı gibi bir savaş, Osmanlı Devleti'nin yıkılış tarihinde görülmemiştir. Bu savaştan önce XIX. yüzyılda yapılan ve yenilgi ile sonuçlanan Osmanlı- Rus savaşları bile bu kadar alçaltıcı ve yıkıcı olmamıştır. Balkan Savaşı'nın bu denli bir sonuca varmasının etkenleri üç noktada toplanabilir: Hükümetin güçsüzlüğü, moral düşüklüğü, ordunun yoksulluk.³⁹

30 Mayıs 1913'te Londra Konferansı'nda Midye- Enez Hattını çizen ve Osmanlı topraklarında Edirne'yi dışarıda bırakan antlaşma ile savaşa son verilmiştir. Değişen dengeler üzerine II. Balkan Savaşı sonrasında ise Edirne ile birlikte Kırklareli ve Dimetoka geri kazanılmış; bu sayede Osmanlı Devleti de kaybettiği saygınlığı biraz olsun yeniden kazanmıştır. Balkan Savaşları bir bütün olarak ele alındığında Osmanlı Devleti'nin siyasi varlığının Balkanlar'da açıkça ortadan kalktığı görülebilir.⁴⁰

İnsanları yerinden eden ve hayatlarında onarılmaz izler bırakan savaşlar, ardında binlerce öksüz, yetim çocuk ve bir o kadar da hazin hikâye bırakmıştır. Enver Ziya Karal da Anadolu'ya göç eden binlerce muhacirden, binlerce öksüz, yetim çocuktan sadece birisidir.

³⁶ A.g.e., s. 287,288.

³⁷ Dayısı Hüseyin gözlerinin önünde satırla doğranarak katledilmiştir.

³⁸ 1912'de Türkiye'ye göçleri sırasında annesini koleradan yitirmiştir.

³⁹ Karal, a.g.e., s,304.

⁴⁰(Editör) Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan, **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2012, s. 61.

Araştırmacı yazar Bilal N. Şimşir Rumeli'den Türk Göçleri isimli kitabının⁴¹ giriş kısmında M. Kemal Atatürk'ün muhacir tanımını şöyle vermiştir. “*Muhacir diye küçümsenenler, tarihin yazdığı savaşlarda en geriye kalanlar, yani düşmanla sonuna kadar dövüşenler, çekilen ordunun ric'at hatlarını sağlamak için kendilerini feda edenler ve düşman karşısında kaçmak, çekilmek nedir bilmeyenlerdir.*” M. Kemal Atatürk'ün muhacirlerin tanımını yaptığı bu anlamlı cümle koca bir tarihin en hazin anılarını barındıran muhacirlerin durumunu özetlemektedir.

Enver Ziya'nın çocuk yaşta bu atmosfer içinde yaşadıkları karakterinin şekillenmesinde ve kendisinin olgunlaşmasında etkili olmuştur. Bu doğrultuda, Prof. Dr. Şerafettin Turan DTCF'de öğrencilik yıllarında aynı ortamda bulunduğu Enver Ziya Karal'da gözlemlediği bir takım içine kapanık hallerin asıl sebebinin daha sonra anlamıştır. Dışarıdan bakıldığında sessiz, fazla ilişki kurmak istemeyen, adeta kapalı bir kutu gibi gördüğü Enver Ziya'nın önceleri bu çekimsizliğine bir anlam verememiş ve garipsemiştir. Daha sonra Enver Ziya'nın ailesini küçük yaşta savaş sebebiyle kaybetmiş ve zorlu göç yolculuklarının ardından hayata tutunmaya, yaşamaya, öğrenmeye, kendisini eğitmeye çalışmış bir insan olarak tanıdığı aklındaki soruların cevabını böylece yorumlayabilmiştir.⁴²

Enver Ziya, savaşın tüm yıkıcı etkilerini yakından görmüş ve yaşamış birisi olarak, arkadaşlık ve öğrencilik ilişkilerinde bu yaşadıklarından çok fazla bahsetmemiştir. Öğrencilerine anlatmamış, yalnızca evinde birkaç kez sohbet ortamında bahsetmiştir.⁴³ Yaşadıklarını ve Balkan coğrafyasında yapılan mezalimleri çok fazla anlatmamasının sebebi milletler arasında kin ve nefret duyguları oluşmasına fırsat vermemek olabilir.

⁴¹ Bilal N. Şimşir, **Rumeli'den Türk Göçleri**, Ankara, 1968, giriş kısmı.

⁴² Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

⁴³ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün Görüşme. 27.09.2014.

1.1.1. Eğitimi ve Öğrencilik Yılları

Enver Ziya, Ağabeyi Mustafa ile birlikte İzmir'e gelmişler ve 1916 yılına kadar burada yaşamışlardır. Tüm ihtiyaçları ile ağabeyi ilgilenen Enver Ziya ilkokul öğrenimine İzmir'de başlamıştır. Ağabeyi Mustafa 1916 yılı başlarında Alaçatı'da yetimler için açılan ve ilkokul düzeyinde öğretim yapan Darüleytam'a Enver Ziya'yı kaydettirmiştir. Yaklaşık 2 yıl burada eğitim görmüş fakat 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine Alaçatı Darüleytamı kapatılmış ve öğrencileri Bursa'da aynı ismi taşıyan okula nakledilmiştir. Yunan ordularının İzmir'den sonra Bursa'yı da işgal etmeleri üzerine öğrenciler bu kez İstanbul'a götürülmüşlerdir. İstanbul'da ilk olarak Ortaköy Darüleytamı'nda, daha sonra da Balmumcu Darüleytamı'nda okumuştur.⁴⁴

Savaşlar; terk edilmiş viran binaları, hayvansız, tohumuz, yeşilsiz toprakları, sakat, hasta ve yardıma muhtaç nice insan ile birlikte anasız babasız pek çok öksüz yetim çocuğu, tıpkı Enver Ziya gibi gerisinde bırakmıştır. Osmanlı Devleti de toplumda meydana gelen bu duruma çare olmak, yaraları sarmak, geleceğin sahibi olan anasız babasız kalmış nice şehit çocuğuna sahip çıkmak için pek çok kurum kurmuştur. Vakıflar, ıslahhaneler, darüşşafakalar, darülacezeler, darülhayr-i âliler, himaye-i etfal cemiyeti gibi Osmanlı Devleti içinde yer alan sosyal hizmet kuruluşlarından birisi de Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulan darüleytamlar olmuştur. Darüleytamlar; korunmaya muhtaç çocuklar için kurulan bir sosyal hizmet kuruluşudur. Yetimler yurdu, yetimhane anlamına gelen darüleytam, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'nda kimsesiz kalan çocukları barındırmak ve bir meslek edindirmek amacıyla, Maarif Nazırı Ahmet Şükrü Bey'in teklifiyle 25 Kasım 1914 tarihinde kurulmuş ve 1915 yılının başlarından itibaren faaliyete geçmiştir.⁴⁵ Darüleytamlar, Darüleytam

⁴⁴ Fahri Çoker, **Türk Tarih Kurumu: Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, Ankara, TTK, 1983, s. 485.

⁴⁵ Vehbi Ünal, "*Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları*", Cumhuriyet Üni. Edebiyat Fak. Sosyal Hizmet Bölümü, Sivas., 2007, s. 20.; Hidayet Y. Nuhoğlu, "*Darüleytam*", **DİA**, Cilt:8, İstanbul, 1993, s.521.

Müdüriyesi Umumiyesi'nin izniyle açılmışlardır.⁴⁶ İlk darüleytam, Sait Halim Paşa tarafından bağışlanan Bebek Yalısı'nda hizmete girmiştir.⁴⁷

Darüleytamlarda eğitim her yaş grubunun idrak düzeyi ve kabiliyetine göre ayrı programlar hazırlanarak verilmiştir. Yaşları 7 ile 13 arasında değişen çocuklar ilkokulların çeşitli sınıflarının ders programına göre oluşturulmuş sınıflarda ders görmüştür. Yaşı 10-13'e varmış fakat ilköğretimi tamamlayamamış olanlar bir meslek alanında uygulamalı öğrenimin yanı sıra günde en az iki saat de ders görmüştür. İlköğretimi bitirenler ise istedikleri bir alanda meslek eğitimini sürdürmüşlerdir.⁴⁸ Enver Ziya da Alaçatı Darüleytamı'na 10 yaşında iken ağabeyi Mustafa tarafından kaydettirilmiştir. 1918 yılında Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine Alaçatı'daki öğrencilerin Bursa'ya nakledildiği bilgisine göre 1917 yılında bu darüleytamda Karal hala öğrencidir ve Ersin Müezzinoğlu'nun arşivdeki bilgilere dayanarak verdiği açıklamada Aydın Vilayeti'ne bağlı Alaçatı Erkek Darüleytamı'nda 13 hademe, 8 memur öğretmen toplamda 21 çalışan vardır.⁴⁹ Bu sayı diğer darüleytamlarla kıyaslandığında ortalama bir sayıdır. Öyleyse Alaçatı darüleytamı muadillerine göre orta düzeyde çalışanı olan bir eğitim kurumuydu denilebilir.

Darüleytamlarda yaşları 7 ile 13 arasında değişen çocuklara verilen eğitim şöyledir. Eğitim, çocukların mevcutlarına göre üç, dört, beş, altı dershaneli mekatib-i iptidaiye programına göre yapılmış, ayrıca sanat öğretilmemiş fakat el işlerine önem verilmiştir. On üç yaşını tamamlayan kız ve erkek çocukları ise mevcuda göre bir ve iki dershaneli mekatib-i iptidaiyeye uygun program gereğince sabah ve akşam ikişer ders görmüş, diğer vakitlerde ise kızlar sanatla, erkekler ise ziraat veya sanatla uğraşmışlardır. Bu bilgilere ve daha fazla ayrıntıya Müezzinoğlu'nun çalışmasından ulaşılabılır.⁵⁰ Öyleyse 1916 ve 1922 yılları arasında çeşitli darüleytamlarda eğitim

⁴⁶Salih Özkan, "Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytamı", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S:19, Bahar 2006, s.221.

⁴⁷ Ünal, "a.g.m.", s.21; Hasan Şenocak, "Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, 2009 s. 448.

⁴⁸ "a.g.m.", s.21; Faruk Öztürk- Duygu S.Güler Öztürk, "Okul Öncesi Eğitimde Çocuk Gelişimi ve Psikolojisi Dersine Yönelik İlk Çalışmalar", **Elementary Education Online**, 6(1), 144-153, 2007; Yahya Akyüz, **Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Yay., 8. Baskı, İstanbul, 2001, s. 251.

⁴⁹ Ersin Müezzinoğlu, "I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar", **History Studies**, 2012, s. 406.

⁵⁰ "a.g.m.", s. 410,411.

gören Enver Ziya'nın da 10 yaşından 16 yaşına kadar yukarıda bahsedilen yaş gruplarına göre eğitimden geçtiği söylenebilir.

Darüleytamlarda 7-13 yaş arasındaki çocuklar için gün 5.30'da namaz, kahvaltı ve temizlik ile başlamış ve 8.00'de bitmiştir. 13 yaşından büyükler için de gün aynı saatte aynı etkinliklerle başlamış, farklı olarak 9.00'da bitmiştir. Bahsedilen yaş gruplarının vakit çizelgesi ve 13 yaşından büyük çocukların ders dağılım cetvelleri⁵¹ çalışmamızın ekler kısmında verilmiştir. Bu bilgiler Karal'ın darüleytamda geçirdiği günleri anlamak için açıklayıcı olacaktır.

Darüleytamların akıbeti 1918 Mondros Mütarekesinden sonra belli olmuştur. Darüleytamlar, savaş yıllarında yabancıların terk ettiği binalarda açılmış, 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra geri dönen binaların sahipleri, binaları boşalttırmıştır. Bu sürede kendilerine yeni yerler bulmaya çalışan darüleytam idareleri kullanılmayan saray ve konakları kullanmış bina kiralama yoluna gitmiştir. Ancak savaş yıllarındaki maddi imkânsızlıklar darüleytamların Anadolu'daki şubelerinin birer birer kapanmasına, ağırlığın İstanbul'da toplanmasına neden olmuştur. Giderlerin karşılanması hususunda yaşanan sıkıntılarla, darüleytamların Maarif Teşkilatı'na devri yoluyla tasfiye edilmesi gündeme gelmiştir.⁵² Geriye kalan öğrenciler İstanbul'da toplandığında, yönetimleri Şehir Yatı Mektebi adıyla özel idareye verilmiştir. En sonunda bu idareler tarafından yatılı okullar tamamen kapatılmıştır.⁵³

Darüleytamda derslerindeki başarısı ve çevresine karşı davranışlarıyla öğretmenlerinin beğenisi kazanan Enver Ziya, okul idaresinin yardımıyla 1923 yılında Edirne Lisesi'ne parasız yatılı öğrenci olarak başlamış ve buradan da 5 yıllık bir eğitimin ardından 1928 yılında mezun olmuştur. Edirne Lisesi'nde eğitim görürken öğretmenleri tarafından gazete almaya gönderildiğinde, mutlaka gazeteyi okumuş gelişen olayları kendisi takip etmek istemiş ve daha sonra öğretmenlerine teslim etmiştir.⁵⁴ Bu yaşlarda bir öğrencinin daha çok tercih ettiği yöntem başkalarının okuduklarına veya duyduklarına itimat etmektir. Enver Ziya ise, kendisine yeni ufuklar açmak, sorgulamak, sorguladıkça daha çok öğrenmek için bilgilere bizzat kendisi

⁵¹ "a.g.m.", s.412- 414.

⁵² Ünal "a.g.m.", s.22.

⁵³ Hasan Ali, Koçer, **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu**, Uzman Yayınları, Ankara 1987, s.194.

⁵⁴ Keser, "a.g.m.", s.3.

ulaşmaya çalışmış, yakın çevresindeki ve ülkesindeki gelişmeleri küçük yaştan beri yakından takip etmiş, yaşamı boyunca bilime inanmış, güvenmiş ve kendisini adamıştır.

Edirne Lisesi yıllarında Sosyal Bilimlerdeki başarısı sebebiyle öğretmenleri tarafından aday olarak gösterilen Enver Ziya 1928 yılında devlet Avrupa sınavlarını⁵⁵ kazanarak tarih- coğrafya alanında yüksek öğrenim görmek üzere Fransa’da Lyon Park Lisesi’ne Ekim 1928’de gönderilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından bir yıl sonra modern eğitim dallarında yetişmiş eleman sıkıntısı kendisini hissettirmeye başlamıştır. Bu durumun giderilmesi için yetenekli ancak maddi durumları yeterli olmayan öğrenciler alanlarında yüksek öğrenim düzeyinde eğitim görmeleri için Avrupa'daki okullara gönderilmiştir. Bu konudaki teklif Atatürk'ün isteğiyle 1923 yılı hükümet programına konulmuştur. 29 Ekim 1924'te açılan Maarif Vekâleti Avrupa sınavıyla, bu uygulama hayata geçirilmiştir. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey; “Her sahada mütehassıs ve malumatlı gençlere muhtacız. Bundan sarf-ı nazar edemeyiz; mekteplerimize kıymetli muallim bulmak için gençlerimizi kabil olduğu kadar fazla Avrupa’da tahsil ettirmek ihtiyacında olduğumuza şüphe yoktur.” sözleriyle uygulamanın önemini ifade etmiştir.⁵⁶

Edirne Lisesi’ni 1928’de bitirdikten sonra aynı yıl devlet tarafından yapılan Avrupa’da eğitim sınavlarını kazanarak başarılı öğrenciler arasına girmiş ve Tarih-Coğrafya alanında yüksek öğrenim görmek üzere Fransa’ya Lyon Park Lisesi’ne gönderilmiştir. Enver Ziya Avrupa’ya gönderilmesiyle ilgili gelişmeleri şu şekilde anlatmıştır: ⁵⁷

⁵⁵ Yurt dışına öğrenci gönderilmesi uygulaması Osmanlı Devleti döneminden Cumhuriyet’e kadar devam etmiş bir uygulamadır. Osmanlı Devleti’nde yenileşme hareketleriyle birlikte yurt dışına öğrenci gönderimi de başlamıştır. Bu eğitim politikası kapsamı genişleyerek günümüzde de devam etmektedir. Enver Ziya Karal’ın Fransa’ya öğrenim görmek üzere gittiği 1928-1929 eğitim döneminde Almanya’da 38, Avusturya’da 5, Çekoslovakya’da 4, Fransa’da 89, Belçika’da 25, İsviçre’de 1, İngiltere’de 7, Macaristan’da 1 öğrenci, toplamda yurt dışında 170 öğrenci öğrenim görüyordu. (Cafer Ulu, “1416 Sayılı ‘Ecebi Memleketlere Gönderilecek Talabe Hakkında Kanun’ ve Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Uygulamaları”, **Tarih Okulu Dergisi**, Mart 2014 Yıl 7, S. XVII, s. 499; Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif 1923-1932 İstatistikleri*, Ankara 1933, s. 71

⁵⁶ Şarman, **a.g.e.**, s.19,20.

⁵⁷ **A.g.e.**, s.107.(Seçil Karal Akgün arşivinden aktaran)

18 Temmuz 1928, Edirne

Meclis-i Muallimin, Avrupa imtihanları için 3 kişiyi namzet⁵⁸ göstermiş. Bunlardan biri de benim. Avrupa imtihanları için müsabaka imtihanına girdim. Sorular oldukça kolaydı.

1. *Coğrafya: Muson rüzgarları, Anadolu iklimi.*
2. *Tarih: Rönesans'ın milletler üzerinde olan tesiri, Türkiye'de Tanzimat'ın siyasi iktisadi, ilmi müspet ve menfi neticeleri.*
3. *Tabiiyat: Büyük denizlerde yaşayan hayvanlar, infidaç.*

18 Eylül 1928'de Avrupa'ya gitmek üzere İstanbul'a hareket ediyoruz. 20 Eylül'de İstanbul'da bulunmak mecburiyetimiz var. 26 Eylül'de, İstanbul'da 300 Lira'dan ibaret olan harcırahlarımızı aldık.⁵⁹ Öğrenciler 2 gün sonra ise 28 Eylül 1928'de Maarif Vekâleti'nden kendilerine gelen zarfları alırlar. Bu zarfın içinde öğrenciye hitaben Mustafa Necati Bey'in şu notu bulunuyordu:⁶⁰

“Aziz genç, önünde yeni ve feyizli bir ufuk açılmıştır. Bu ufka doğru çok kuvvetli bir şevk ve heyecanla atlayacağından eminim. Gideceğin ilim ve irfan diyarında yılmak bilmeyen, hudutsuz bir azim ile çalışmak hem vazifen ve hem de borcundur. Bulunacağın yerlerde her şeyden azami nispette istifadeyi düşünmekle beraber, bir Türk gencine yakışacak surette hareket ederek etrafında bulunanların muhabbetini, takdirini kazanmalısın. Seni, aziz vatanın birçok umutlar besleyerek ne azim ve fedakârlıklarla gönderdiğini unutma. Ona göre çalış. Yolun açık olsun. Muvaffakiyetler dilerim. Mustafa Necati.”

Enver Ziya, Fransa yolculuğunu ve bu ülkedeki ilk günlerini tuttuğu günlüklerde şöyle anlatmıştır:

“3 Teşrinievvel (Ekim) 1928'de İstanbul'dan vapur ile Marsilya'ya hareket ettik. 8 Ekim'de, 07.00'de Marsilya'ya geldik. Eşyalarımızı gara götürdükten sonra şehri gezdik. Ertesi gün Lyon'a vardık. Bu gece yanımızdaki Yahudi ile gezmeye gittik.

⁵⁸ Aday.

⁵⁹ Fransa'da bulunduğu yıllarda yaşadıklarını, öğrendiklerini not defterlerine tutmuş ve henüz Türkiye'de harf inkılabının gerçekleşmediği yıllarda O, yazılarını Osmanlı Türkçesi'nin yanı sıra Latin Alfabesiyle yazmıştır. (Prof. Dr. Seçil Karal Akgün Görüşme. 27.09.2014)

⁶⁰ Şarman, **a.g.e.**, s.108.

Birlikte dans salonuna gittik. Saat 11.30'a kadar oturdum. Ertesi gün mektebimize yerleştik. Ben hemen sınıfa girdim. Çocuklar çok müşfik. (Sevecen).

11 Ekim 1928

Artık lisesi oldum. Bütün gün çocuklar ile konuşuyoruz. Bana Fransızca öğretecekler. Hele bir tanesi var ki, kırmızı yanaklı, mavi gözlü, melek gibi bir çocuk. Bütün gün ona anlatıyorum. İkinci derste yanıma bir Çinli geldi. Esasen iki de İspanyol var. Velhasıl dört milletin talebeleri bir arada bulunuyoruz.”⁶¹

Anlaşıldığına göre Enver Ziya'nın yeni bir ülkede yaşamaya başladığı ilk günlerdeki izlenimleri oldukça olumludur. Çeşitli milletlerin çocukları ülkelerinden kilometrelerce uzaklıkta bir arada ortak bir amaç uğrunda birleşmişlerdir. Kolayca kurduğu arkadaşlık ilişkilerinde farklı milletten insanlara hoşgörü ile yaklaşabildiğini günlüğüne yansıyan duyguları göstermektedir.

İlk günleri iyi izlenimler ile geçerken ilerleyen günlerde ağırlaşan dersler ve yoğun çalışma temposu Enver Ziya'yı yormaya başlamıştır. Aynı zamanda karamsar düşüncelere de zaman zaman kapıldığı anlaşılmaktadır:

“19 Ekim 1928

Yeknesak hayat devam ediyor. Bu gün coğrafya dersinde aklıma istikbalim geldi. Oldukça düşündüm ve hoşuma da gitmedi. Derhal memlekete mektup gönderdim

20 Ekim 1928

Bugün Pazar. Allah belasını versin, ne biçim millet bu. Pazar günleri bile öğleye kadar mülakat. Canım ilk defadır sıkılıyor. Yanımda bir çocuk var. O da sıcaktan perişan duruyor. Bugün de geçti, hala memleketten mektup yok. Çok çalışıyorum. Her tarafım ağrı içinde.”⁶²

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı sebebiyle Milli Eğitim Bakanı Necati Bey'e gönderdiği tebrik yazısında zorlukla karşısında yılmadan yürüdüğünü ve bu özel günü güneşli bir gün olarak gördüğünü belirtmiştir:

“22 Ekim 1928

⁶¹ A.g.e., s.109.

⁶² A.g.e., s.109.

Lyon Park Lisesi'nden Enver Ziya'dan Maarif Vekili Necati Bey'e; Efendim, felaketler ve ıstıraplar karşısında çelikten bir irade, ölmez bir ümit ile yürüyor, inkılâpçılarımızın milletimize kazandırdığı bu güneşli Cumhuriyet gününü kalbimin bütün coşkunuyla tebrik ediyorum."

Enver Ziya arkadaşlarıyla birlikte sinemaya gittikleri günü Fransa'ya geldiği günden beri geçirdiği ilk güzel gün olarak yorumlamış, filmde duyduğu müzikten oldukça etkilenmiştir. Ayrıca notunun sonuna gurbette Cumhuriyet Bayramı'nı kutlamanın kendisine oldukça üzüntü verdiğini de belirtmiştir.

*"Bugün öğleden sonra sinemaya gittiğimde şayanı hayret bir film gördüm. Çok hoşuma gitti. Hele o müzik yok mu, beni bitirdi vesselam. Fransa'ya geldiğimizden bu yana ilk defadır güzel bir gün geçirdim. Film Rus inkılâbına ait idi. Beni çok mütehasıs etti. Bu gün aynı zamanda müfettişlikten bir kart geldi. Üç şey hakkında sual soruyor, derhal cevap yazdım. Yarın milli bayramımız, gurbette milli bayram ne hazin şey."*⁶³

Enver Ziya Lyon Park Lisesi'nde bir yıl dil eğitimi aldıktan sonra (Fransızca) aynı kentte 1929-1933 yılları arasında üniversite öğrenimi tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra daha önce öğrenim gördüğü Lyon Park Lisesi'nde bir yıl süreyle staj görmüştür. Lyon Park Lisesi'ndeki stajı bittikten sonra da Paris Üniversitesi'nde Profesör Seignobos'un yanında Türk devrimi üzerine doktora hazırlamak üzere kabul edilmiştir.⁶⁴ Fakat bu esnada Milli Eğitim Bakanlığınca, kendisine görev verilmek üzere Türkiye'ye çağırılmıştır.⁶⁵

Enver Ziya Fransız Devrimi'nin yaşandığı bir ülkede eğitim görerek akademik düşünce ve sorgulamayı öğrenmiş, insan hak ve özgürlüklerinin vazgeçilmezliğini kavramıştır. Yine burada aldığı yabancı dil eğitimi sayesinde meslek yaşamında Türk ve yabancı arşivlerden edindiği belgeleri rahatlıkla tercüme edebilmiş ve alanında ilk sayılan eserlerini kaleme alarak Cumhuriyet tarihinin yazımındaki öncü kimliğini kazanmıştır. Bu bakımdan akademik yaşamının temellerini burada aldığı eğitim ile attığı söylenebilir.

⁶³ A.g.e., s.110.

⁶⁴ Karal Akgün, "Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü", s. 535,536.

⁶⁵ Çoker, a.g.e., s.486.

II. BÖLÜM

ENVER ZİYA KARAL'IN MESLEK YAŞAMI

2.1.1. Yurda Dönüşü ve Akademisyenliğe İlk Adımı İstanbul Üniversitesi

Yılları

Lyon Park Lisesi'ndeki stajını bitirdikten sonra Paris Üniversitesi'nde Profesör Seignobos'un yanında Türk devrimi üzerine doktora hazırlamak üzere kabul edilen Enver Ziya, bu esnada Milli Eğitim Bakanlığınca, kendisine görev verilmek üzere Türkiye'ye çağırılmıştır. Daha sonrasında doktora yapmadığı için akademik hayatında da bu unvanı kullanmamıştır. Türkiye'ye döndükten sonra üniversitede göreve başlayana kadar kısa bir süre Özel Ülkü Lisesi'nde tarih öğretmenliği yapmıştır.⁶⁶ Bu lisedeki öğrencilerinden birisi de Türkiye için önemli görevlerde bulunmuş devlet adamı Haluk Bayülken'dir.⁶⁷ Ülkü Lisesi'nde göreve başladığı ilk gün, ilk dersinde Haluk Bayülken'in de bulunduğu sınıfta Enver Ziya ve öğrencileri arasında ilginç bir diyalog geçmiş ve bu diyalog ileride sağlam bir öğretmen öğrenci ilişkisinin doğmasında etkili olmuştur.

“-Hocam biz burada dolgun not isteriz haberin olsun.

-Kim istiyor dolgun not?

Öğrencilerden birisi ben istiyorum dediğinde öğrencinin not defterini açar ve puan kısmına 10 yazar. Bu duruma bozulan ve bir anlam veremeyen öğrenci;

⁶⁶ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Görüşme, 27.09.2014. (Bahsedilen lise İstanbul Özel Ülkü Lisesidir.)

⁶⁷ 1921 doğumlu Haluk Bayülken, 31.03.1947 de Genel Evrak Müdürlüğünde III. Katip ve aynı yıl Frankfurt Başkonsolosluğunda Kançılar ve Muavin Konsolos, (Bu görevde iken Türkiye'den gelen bir Heyetle birlikte Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı'nın (IRO) Almanya'daki kamplarda yaşayan Türk soyundan mültecileri belirleme ve bilahare bunlardan 20.000'in kadarının Türkiye'ye sevk edilmesini adı geçen teşkilatla işbirliği yaparak sağlamıştır), 1950 de Bonn Misyonunda II. Katip ve sonra Federal Almanya Cumhuriyetinin kurulması üzerine Türkiye Büyükelçiliğinde Ortaelçilik Başkatibi, 1951 de 2. Daire Genel Müdürlüğünde Ortadoğu Şubesinde Müdür, 1953 de Birleşmiş Milletler nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliğinde Ortaelçilik Başkatibi ve 1954 de Büyükelçilik Başkatibi, 1957 de Ortaelçilik Müsteşarı, Mart 1959 - Temmuz 1960 tarihleri arasında Zürih ve Londra Anlaşmaları çerçevesinde kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti ile ilgili Antlaşmaları hazırlamakla görevli "Kıbrıs konusundaki Londra Karma Komitesi'nde" Türk Temsilcisi, 1960 da UNO 'da Büyükelçilik Müsteşarı ve aynı yıl Siyaset Planlama Grubu Başkanı, 1963 de Ortaelçi, 1963 de Genel Sekreter Siyasi Yardımcısı, Ocak 1964 de Kıbrıs ile ilgili Londra Konferansını ve daha sonra Haziran 1964 de Washington ve Londra görüşmelerine Türk Heyeti Üyesi olarak iştirak etmiştir. 1964 de I. Sınıf Ortaelçi, aynı senede Büyükelçi Unvanıyla Bakanlık Genel Sekreteri olmuş, 1966 da Londra Büyükelçiliğine atanmıştır. (T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, <http://www.mfa.gov.tr>, Erişim Tarihi: 02.11.2014.)

-*Hocam niye 10 yazdınız? Demiş ve Enver Ziya'dan;*

-*Sen dolgun not istemedin mi? 10'dan daha dolgun yok. Cevabını almıştır.*

Çocukların bu işe hiç aklı ermemiştir. Ders bittikten sonra 10 tam puan alan öğrenci Enver Ziya'nın yanına gitmiş ve notunun silinmesini istemiştir. Siz istediniz ben verdim diyen Enver Ziya bu isteği reddetmiştir. Bu yaşananların ardından öğrenciler Enver Ziya'dan özür dilemiş ve Enver Ziya bu sınıftaki öğrencileri ile o andan itibaren olumlu bir iletişim kurmuştur. ⁶⁸

Enver Ziya'nın ilk mesleki tecrübesi denebilecek yıllarda birtakım sıkıntılar yaşasa da gösterdiği davranışına sonuç itibariyle bakıldığında bu öğrencileri kazandığı görülebilir. Çünkü öğrenciler ile bu isteklerinden dolayı hiç tartışmaya girmemiş, onlarla bakış açılarını birleştirerek ilk öğrencileri ile arasında olumlu bir öğretmen öğrenci ilişkisi yaratmıştır. Henüz Ülkü Lisesi'nde ilk dersinde pek de planlamadığı bir şekilde yaşadığı bu olay onun öğrencilerine ne denli ılımlı ve anlayışlı davrandığına bir örnek teşkil etmiştir.

Bu yıllarda askerlik görevini de yerine getiren Enver Ziya Ankara/Yerli askerlik Şubesinde 419.900 numara ile kayıtlı bulunarak ilk kıt'a hizmetini 1 Kanun 1933 yılında Üniversite Talim Taburunda, ikinci altı aylık hizmetini 19/05/1934 yılında Yd. Sb. Ok. II. Tb 5. Bl.'te, son altı aylık asteğmenlik hizmetini ise 07.05.1935 senesinde 43. Top. Alayında tamamlamıştır.⁶⁹

Enver Ziya 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Yakınçağ tarihi doçenti olarak göreve başlamıştır. 1933 İstanbul Üniversitesi'nde çalıştığı yıllarda 1936 yılında tarih öğretmeni Fatma Hanım ile evlenmiş, bu evlilikten Seçil ve Bilun isminde iki kız çocuğu sahibi olmuştur.⁷⁰ Bu yıllarda Laleli'de ikamet eden Enver Ziya, 1940 yılına kadar İstanbul Üniversitesi'nde çalışmalarına devam etmiştir. 1935- 1940 yıllarında aynı üniversitede Türk İnkılâp Tarihi Doçentliği de

⁶⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

⁶⁹ Tuncer Büyükkibar, **Enver Ziya Karal'ın Hayatı, Eserleri ve Faaliyetleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

⁷⁰ Seçil Karal Akgün uzun bir süre çalışmalarını yürüttüğü Orta Doğu Teknik Üniversitesi Tarih Ana Bilim Dalı Başkanlığı görevinden 21 Temmuz 2013 tarihinde emekli olmuştur. Küçük kardeşi Bilun Hanım ise yaşamını Amerika Birleşik Devletleri'nde sürdürmekte ve özel bir ilaç firmasında üst düzey yönetici olarak çalışmaktadır. (Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.)

yapan Enver Ziya 1934 yılı soyadı kanunu çıktığında ise kendisine Karal soyadını almıştır.⁷¹

Enver Ziya Karal, İstanbul Üniversitesi'ndeki çalışmalarına devam ederken kendisi ve beraberindeki öğretim üyelerine doçentlik sınavına gireceklerine dair bir bildiri gelmiştir.⁷² Ancak Enver Ziya Karal sınava girmesi istenilen diğer tüm arkadaşlarıyla birlikte bu karara tepki göstermiş, kendilerinin doçent olduklarını ve tekrar sınava girmeyeceklerini belirtmiştir. Fakat bu tepkiler sonuçsuz kalmış, sınava girmesi gereken öğretim üyeleri, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ile yaptıkları toplantının ardından oldukça zor bir sınava girmişler ve sınav sonucunda başarılı olanlar görevlerine devam ederken diğerleri de liselere ve enstitülere öğretmen olarak gönderilmişlerdir.⁷³

Enver Ziya'nın İstanbul Üniversitesi'nde görev yaptığı yıllarda ilk araştırması 1856 Paris Muahedesi üzerine olmuştur. Hazine-i Evrak ve Fransız arşivlerinden elde ettiği bilgiler ile çalışmasını hazırlayan Enver Ziya Karal, Fransız arşivlerindeki çalışmaları esnasında akabinde iki eserini hazırlamaya temel oluşturacak belgelere de ulaşmıştır. 1938 yılında Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu eserini, 1940 yılında da Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği kitabını İstanbul Üniversitesi yayınlarından çıkarmıştır. Konuyla ilgili olarak 4 Haziran 1938 tarihinde Enver Ziya Karal tarafından Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne bir yazı gönderilmiştir. Buna göre; *"Hazine-i Evrak'ta şimdiye kadar neşredilmemiş Osmanlı vesikaları üzerinde üç yıldan beri çalışarak 'Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu' başlıklı bir eser yazmaya muvaffak oldum. İstanbul Üniversitesi tarafından bastırılan bu eserim halkevleri kütüphaneleri için faydalı olabilecekse münasip görülecek bir miktarının Partice satın alınmasını derin saygılarımla dilerim."* demiştir. Bu kitapla ilgili olarak Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nce gönderilen yazıya cevap olarak da 1 Temmuz 1938 tarihli yazısında Karal, *"Halkevleri okuyucuları için istifadeli bulduğunuz Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu adlı kitabımdan dolayı teşekkür ederim..."* demiştir. 14 Şubat 1940 tarihinde yazılan bir diğer yazıda ise Prof. Karal

⁷¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

⁷² Enver Ziya'nın 23.03.1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde göreve başladığı ve aynı yıl İsviçreli Profesör Albert Malche tarafından yapılan incelemeler sonucu hazırlanan rapor ile üniversitede bir reformun yapıldığı göz önüne alınırsa, Enver Ziya ve beraberindekilerin girmiş oldukları bu sınav üniversite dönüşümünün bir yansımasıdır

⁷³ Keser, "a.g.m.", s. 4.

“Temmuz 1938’de neşrettiğim Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu başlıklı kitaptan halkevleri kütüphaneleri için parti 250 adet almış ve bu jest, mesaimin biricik manevi ve maddi mükâfatı olmuştu. Partimizin emek tanıyan bu jestinden aldığım kuvvet ile orijinal vesikalar üzerinde çalışarak yazmaya muvaffak olduğum Halet Efendi’nin Paris Büyükelçiliği adlı ikinci kitabımı Parti Genel sekreterliğine takdim ile öğünüyorum.” ifadelerine yer vermiştir.⁷⁴

İstanbul Üniversitesi’nde geçirdiği yıllarda yazdığı kitaplarının yanı sıra pek çok makale de kaleme alan Enver Ziya bunları çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Daha sonrasında ise Tarih Notları başlığı altında bu makalelerini ayrıca konferans ve incelemelerini bir araya toplayarak yayımlanmıştır. Tarih Nedir, Nasıl Yazılır, Tarihçilik Zihniyetinin Tekâmülü, Arşiv ve Tarih, Nizam-ı Cedide Dair Vesikalar vb. makalelerinin konusu daha çok tarih metodolojisi ve Osmanlı yenileşme hareketleri üzerinedir.⁷⁵

Akademik çalışmalarının yanı sıra 1937’de Tarih Semineri Dergisi yöneticiliğine getirilen Enver Ziya Karal 1938- 1940 yıllarında üniversitedeki görevlerine ek olarak İstanbul Harp Akademisi, Yüksek Komuta Kursu’nda siyasi tarih öğretmenliği yapmıştır.⁷⁶

Doçent olarak devam ettiği üniversitedeki çalışmaları arasında çeşitli konferans ve kongrelere de katılarak önemli bilim insanları ile tanışma ve yeni bilgiler edinme imkânını elde etmiştir. 20-25 Eylül 1937 yılında düzenlenen İkinci Türk Tarih Kongresine dinleyici olarak katılan Enver Ziya Karal bu Kongrede Mustafa Kemal Atatürk’ü görme fırsatını bulmuş fakat çok istemesine rağmen kendisiyle konuşma fırsatını yakalayamamıştır.⁷⁷

Başka bir olasılık da Seçil Karal Akgün’ün bilgilendirmeleri doğrultusunda; o dönemde M. Kemal Atatürk kendisi ile görüşmek isteyen hocaları görüşme esnasında özel bir sınavdan geçirir ve cevapları bilemeyen kimselerin eksik noktaları eleştirirdi. Bu sebeple Seçil Karal Akgün, Enver Ziya’nın belki böyle bir tablo ile karşılaşmak

⁷⁴ “a.g.m.”, s. 4,5.

⁷⁵ Eserlerin incelenmesi III. Bölümde ayrıntılı olarak yapılacaktır.

⁷⁶ Karal Akgün, “Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal’ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü”, s.536.

⁷⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

istememediği için çekinerek, imkânları zorlayıcı bir görüşme girişiminde bulunmamış olabileceği ihtimalini belirtmiştir.⁷⁸

Enver Ziya Karal Fransa'ya arşiv çalışmaları için gittiği zaman, Fransa'dan dönerken bir de radyo getirmiştir. O dönemde herkeste radyo bulunmadığı için insanların daha çok birbirlerine radyo dinlemek ve sohbet etmek için gittikleri bir dönemdir. Sohbet anlarının, önemli ülke haberlerinin ve eğlendirici tınıların kaynağı olan dönemin teknolojik imkânları arasında bu sebeplerle özel bir yeri olan radyodan Karal çifti 10 Kasım 1938'de M. Kemal Atatürk'ün vefat haberinin almışlardır. Ardından derin bir yas havasına girmişler ve 10 Kasım gecesi radyolarını açmamışlardır.⁷⁹

Enver Ziya, M. Kemal Atatürk'ün yakınında bulunanları mutlu insanlar arasında görmüştür.⁸⁰ Bu insanları ve dolayısıyla kendisini M. Kemal Atatürk 'ün hatıralarını geleceğe aktarabilecekleri için ayrıca mutlu insanlar olarak tanımladığı sonucu çıkarılabilir.

2.2. Profesörlüğe Yükselmesi ve Ankara Üniversitesi Yılları

Kariyerine İstanbul Üniversitesi'nde başlayan Enver Ziya, burada yedi yıl süren çalışmalarının ardından, meslek yaşamına Ankara Üniversitesi'nde devam etmiştir. 1940 yılında Yakınçağ Tarihi Doçenti olarak Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne terfi eden Enver Ziya'nın DTCF arşivindeki özel dosyasında bulunan tahakkuk müzekkeresine⁸¹ göre;

“Maarif Vekâlet Müdürlüğü Öğretim Genel Hizmet Dairesince Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi Doçentliğine tayin edilmiş olan Enver Ziya Karal zati ve aile harcırahı olarak 42 Lira 57 Kuruşun lüzumu tesviyesi tahakkuk etmek alelusul tediyesi

⁷⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

⁷⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014. (Dönemin önemli tarihçileri arasında olan bir isim de Karal çiftinin komşusuydu. O gece Karal çiftinin evine gelen tarihçi radyoyu açmadıkları için onları eleştirmiş, Karal çiftinin evlerinde yaşadıkları matem havasına şaşırmıştır. Bu tepki karşısında oldukça canları sıkılan Karal çifti, karşısındaki kişi nihayetinde hocaları ve saygı duydukları bir kimse olduğu için karşıt bir tepkide bulunmamış ve ilerleyen günlerde de ilişkilerini devam ettirmişlerdir.)

⁸⁰ Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Ord. Prof. Dr. Sadi İrmak'a hitaben konuşması, *Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı- Bildiriler ve Tartışmalar*, s.206.

⁸¹ 1927-2006 yılları arasında kullanılmış olan, Türk maliye tarihinin ödeme belgesidir. Devlet bütçesinden çıkan her bir kuruş bu belge ile muhasebeleştirilir ve ödenirdi.

hususunun muhasebeye emir ve havalesi arz olunur.” bilgilerine ulaşılmıştır. Buna göre Enver Ziya, ailesini de yanında götürüp, götürmeyeceğine, bunların masrafları ve maaşları olup olmadığına dair sorulan soruların her birine “*yoktur*” cevabını vermiş, naklen tayini sebebiyle görevinden ayrılan Prof. Cemal İzzet Tukin’in yerine Maarif Vekâletinin 13.03.1940 tarih ve 759 numaralı kararnamesiyle 60 Lira asli maaşla DTCF Yakınçağ Tarih doçentliğine naklen ve terfien getirilmiştir.⁸² 27.03.1940 tarihinde İstanbul’dan hareket eden Enver Ziya 28.03.1940’da Ankara’ya ulaşmış ve görevine başlamıştır.⁸³

Üniversitedeki çalışmalarının yanı sıra çeşitli görevlendirilmelerini de başarıyla yerine getirmiştir. 03.07.1940 ve 13.07.1940 tarihleri arasında devam eden seyahatinde 80 Lira 90 Kuruş harcırahla otomobil ve tren yolculuğu yaparak Eskişehir, Uşak, Antalya köy enstitülerinin faaliyetlerini tetkik etmiş⁸⁴ ve aynı yıl ayrıca MEB Talim ve Terbiye Dairesi üyeliğine seçilmiştir.⁸⁵

06.06.1941 tarihinde Dekan Vekili tarafından Milli Eğitim Bakanlığı’na yazılan yazıdan anlaşıldığına göre Enver Ziya Karal’ın doçentlikten Yakınçağ Tarihi Profesörlüğüne terfi ettiği ve bir süre boyunca da profesör olduğu halde doçentlik kadrosundan maaş aldığı anlaşılmıştır:

*“02-06 Mayıs 1941 tarih ve 4111/83-1007 sayılı emirleriyle profesörlüğü tasdik edilen ve hala doçentlik kadrosundan maaş alan Enver Ziya Karal’ın almakta olduğu 60 Lira maaşın arz edilen şekilde inhilalinden 80 Liralık kadro karşılık gösterilmek suretiyle verilmesine müsaade edilmesi...”*⁸⁶ Ayrıca 1941 yılından itibaren 1957’ye kadar Enver Ziya ek görev olarak Türk İnkılâp Tarihi Profesörlüğü de yapmıştır.⁸⁷

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in DTCF Dekanlığı’na 24.11.1941 tarihli İnkılâp Tarihi dersinin adının İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi Dersi olarak değiştirildiğine dair bilgilendirme yazısında buna ek olarak bu dersi fakültede Enver Ziya Karal’ın okutacağını ve Enver Ziya Karal’ın Harp Akademisi’nde de bu

⁸² İstanbul Üniversitesi’nde aldığı maaş; 50 Lira idi.

⁸³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

⁸⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

⁸⁵ Karal Akgün, “*Babam Enver Ziya Karal*”, s.165.

⁸⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

⁸⁷ Karal Akgün, “*Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal’ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*”, 536.

dersi okutmasının uygun görüldüğünü bildirmiştir.⁸⁸ Dönemin Milli Eğitim Bakanı'nın bu dersi okutmaya özellikle bir isim belirleyerek uygun görmesi tarih dersi üzerine gösterilen hassasiyeti ve Enver Ziya Karal'ın çalışmaları ve hocalığı ile öne çıkarak tercih edilen kimse olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

2.3. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün Kurulması ve Enver Ziya Karal

Enver Ziya'nın meslek yaşamı boyunca üstlendiği pek çok önemli görevinin arasında Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kuruculuğunu üstlenmesi özel bir yere sahiptir. Enver Ziya'nın meslek anlayışındaki ülküsü; yaşamı boyunca Cumhuriyet tarihini okumak, yazmak, yurt içinde ve dışında tanıtmak, öğretmek ve en önemlisi de anlaşılmasını sağlamak olmuştur. Bu sebeple ve inançla Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kuruculuğunu üstlenmiştir.

Ankara Üniversitesi henüz kurulduğu yıllarda yeni yeni filizlenirken; Enver Ziya da kariyerinde olgunluğa erişeceği yıllara bu üniversitede uzanıyordu. Şüphesiz ki Enver Ziya'nın akademik yaşamının Türk inkılâbının ilk üniversitesiyle birlikte gelişmesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kuruculuğunu üstlenmesi, yurt içi ve dışında çeşitli akademik faaliyetlerde bulunması Türk bilim yaşamına çok şey kazandırmıştır.

Gerek üniversite reformu kapsamında 1933 yılında İstanbul Üniversitesi bünyesinde kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, gerekse 1942 yılında Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne bağlı bir Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kurulma gerekçelerine bakıldığında; milli ve belgelere dayalı bilimsel tarih anlayışının yerleştirilmesi, yazılı bir tarihe sahip olmaktan uzak oluş ve Cumhuriyet rejiminin aleyhindeki hareketlerin önlenme isteği ve Cumhuriyet yönetiminin pekiştirilmesi amaçları görülebilir. Bu amaçlar doğrultusunda 1942 yılına kadar verilen İnkılâp Tarihi derslerinin daha kapsamlı ve programlı bir hal alması hedeflenmiştir.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü İnkılâp Tarih dersleri ile ilgili hissedilen eksikliği 1 Kasım 1941 de TBMM'yi açış konuşmasında şu sözleriyle dile getirmiştir: “... Şimdiye kadar Yüksek Öğretim Kurumları'nın son sınıflarında konferans şeklinde verilmekte olan İnkılâp derslerinin, bu kurumlarda İnkılâp Tarihi ve Türkiye

⁸⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

Cumhuriyeti Rejimi adı altında esaslı bir ders şeklinde verilmesi ve mevzuular etrafında ilmi incelemeler yapmak ve yaymak üzere bir de İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü kurulması kararlaştırılmıştır...’’⁸⁹

Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün kurulması ihtiyacına ve gerekliliğine yönelik düşüncelerinden sonra, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in de bu yöndeki fikir ve çalışmaları Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün kurulma aşamasının daha iyi aydınlatılmasında faydalı olacaktır.⁹⁰

Bu doğrultuda Hasan Ali Yücel’in 3 Nisan 1942’de mecliste yaptığı konuşma şöyledir:⁹¹ *Huzurunuzda getirdiğimiz bu kanun, varlığımızın dayangacı olan İstiklal Savaşı’nın ve o tahakkuk edip milli birliğimiz bir devlet haline geldikten sonra yapılmış büyük inkılâplarımızın ilim gözü ile ve eliyle incelenmesini ve bu ilim gözü ile ve eliyle incelenen büyük hakikatlerin bugünün ve yarının Türk gençliğine telkin edilmesini esas olarak almış bir kanundur...*

...Öyle bir kurum vücuda getirmelidir ki orada İstiklal Savaşı’nın ve inkılâbın ve Cumhuriyet devrinin en küçük vesikaları bir yerde bulunabilsin. Çünkü bizim için millî davamıza hizmet eder mahiyetteki bir satır yazı, milli davamızı gerçekleştirmek için atılmış bir tek kurşunun toprağa gömülmüş bir kartuşu büyük kıymet ve kutsallık taşımaktadır. En küçük vesikalarına kadar bütün bunları toplamak, madde, yazı, hatta söz olarak neler varsa bunları bir araya getirmek ve bu günün tarih ilmi usulleriyle bunları tetkik etmek, neşredilmesi iktiza edenleri neşredip yaymak ve derslerimizi, inkılâp tarihimize ait, İstiklal Savaşımıza ait olan derslerimizi bu toplanmış olan maddelere istinat ettirmek, kanun layihasını hazırlamakta birinci gerekçemiz budur.

İkincisi Cumhuriyet Halk Partisi’nin makul ve gençlere izah edildiği zaman sağ ve sol düşüncelerin hiçbirisine onları götürmeyecek şekilde ilmi ve yalnız bizim milli hayatımız bakımından bir kıymet değil, bütün dünya rejimleri içerisinde

⁸⁹ Özüçetin- Nadar, “a.g.m.”, s.471; K, Kemal Kop, Der. **Milli Şefin Söylev ve Demeçleri**, Ankara,1945,s.107; Şerafettin Turan, **İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi Yayınları, 2000,s.165.

⁹⁰ Hasan Ali Yücel dönemi eğitim politikaları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Çıkar, **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.

⁹¹ TBMM, VI. Devre, III. İctima, 42. İnikat, 3 Nisan 1942.

rejimimizin manasını anlatacak, izah edecek ve izah edildiği zaman kolayca anlaşılacak esasları ihtiva eden umdelerini tespit etmek ve bunların ilmi surette ideolojilerini yapmak...” demiştir. Hasan Ali Yücel Türk İnkılâbını milletin malı ve şerefi olarak değerlendirirken aynı değeri Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsüne de yüklemiştir.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü ilk olarak Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi’nde kurulması düşünülmüş ve buna dair kanun tasarısı 14 Ocak 1942’de meclise sunulmuştur. Daha sonra 9 Nisan 1942’de meclise sunulan tasarı doğrultusunda ise Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü projesi ilk kez müzakere edilmiştir. Tasarının 3. maddesi tartışma konusu olmuştur. İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, “İnkılâp” kelimesinden önce “İstiklal ve” kelimelerinin getirilmesi ve enstitüde bulundurulacak olan şeref defterine yazılacak bağışlamaların, sadece resmi gazetede değil, radyoda da yayınlanmasını istemiştir. Radyoda yayınlanması isteği daha çok kişiye ulaşabilme amacından ileri gelmiştir. Türk İstiklal ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü ismi ve radyo yayınları teklifleri kabul edilmiştir.⁹² Fakat 16 Nisan 1942’de yapılan enstitü hakkındaki ikinci görüşmede Başbakan Refik Saydam “*Arkadaşlar, biz bu enstitünün kanununu gönderirken, bundan önce de inkılâp dersleri vardı. Onun yerine bu enstitüyü kurduk. İsmi değiştirilmesine şahsen bir lüzum göremiyorum. Zaten teklif kanununun ruhundadır. Binaenaleyh, İnkılâp Enstitüsü şeklinde kalması arkadaşlarımız tarafından da tercih ediliyor. O kalırsa daha muvafık olur.*”⁹³ Şeklinde bir konuşma yaparak enstitünün adının değiştirilmemesi gerektiğini dile getirmiştir.

Bu gelişmeler üzerine Kazım Karabekir’in önergesi bir kez daha okunmuş, Kazım Karabekir ve Refik Saydam’ın önermeleri oylamaya sunulmuştur. Sonuçta her iki önerge de dikkate alınmayarak kanun tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilmiştir.⁹⁴

Sonuçta 15 Nisan 1942’de 4204 Sayılı Kanunla, “Türk İnkılâp Tarihi” derslerinin sorumluluğu da verilerek Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya

⁹² Mustafa Toker, “*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Bağışlarımızı Bekliyor*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S. 25-26, Mayıs- Kasım 2000, s. 247; **Ulus**, 9 Nisan 1942.

⁹³ Toker “*a.g.m.*”, s.248; **Ulus**, 16 Nisan 1942, s.1.

⁹⁴ TBMM, VI. Devre, III. İçtima, 46. İnikat, 13 Nisan 1942.

Fakültesine bağlı bir Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü kurulmuştur.⁹⁵ Dersin adı İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi”ne dönüştürülerek fakülte ve yüksek okullarda zorunlu hale getirilmiştir.⁹⁶ Enstitü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nin giriş holü sonundaki Atatürk Locası diye anılan bölüme yerleştirilmiş ve müdürlüğüne de Enver Ziya Karal atanmıştır.⁹⁷Enver Ziya Karal bu göreve; 565 sayı ve 06.05.1942 tarihli kararlarla tayin edilmiştir.⁹⁸

2.3.1. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün Çalışma Şekli

Enver Ziya’nın ve çalışma arkadaşlarının özverileriyle Cumhuriyet’in sayılı ilim merkezlerinden biri haline gelen bu enstitünün çalışma şeklini izah etmek aynı zamanda Enver Ziya’nın da kurum içerisindeki konumunu ve çalışmalarını açıklayabilmek açısından faydalı olacaktır.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün yönetimi bir müdür, bir müdür yardımcısı ve gerekli görüldüğü kadar memurdan oluşmuştur. Enstitü Müdürü Ankara fakülte ve yüksek okulları İnkılâp Tarihi Profesörleri tarafından Milli Eğitim Bakanlığı’na tayin edilmiştir. Enver Ziya buna göre enstitü müdürlüğüne getirilmiştir. Bu görevi boyunca şu ödev ve yetkilere sahip olmuştur:⁹⁹

- Enstitüyü temsil etmek
- Kanun, plan ve yönetmelik hükümleri çevresinde enstitü çalışmalarını çevirmek
- Enstitünün yönetim ve ilim işleri hakkında Bakanlık ile iletişim halinde olmak
- Kanundaki esaslarına göre mali işlerini yürütmek
- Yönetim ve Danışma Kurulu toplantılarına Milli Eğitim Bakanı bulunmadığı zaman başkanlık yapmak

⁹⁵ TBMM, VI. Devre, III. İçtima, 47. İnikat, 15 Nisan 1942.

⁹⁶ “Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi’ne Bağlı Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü” **Resmi Gazete**, No. 5090, 22 Nisan 1942.

⁹⁷ Necdet Aysal, “Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci,” **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.33-34, Mayıs- Kasım 2004, s. 243; Yay. Haz., Kıymet Giray- Hakan Kaderoğlu, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı**, A.Ü. Basımevi, 2003, s. 215.

⁹⁸ Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

⁹⁹ **TC Maarif Vekilliği, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yönetmeliği**, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, s.5,6.

- Gerekli görüldükçe Bakanlığın izniyle Yönetim Kurulunu alışılmış toplantıları dışında toplantıya çağırarak
- Her yıl sonunda enstitü çalışmalarını hakkında Milli Eğitim Bakanlığı'na rapor etmek
- Mazereti halinde kendisine vekâlet etmek üzere İnkılâp Tarihi Profesörlerinden birini vekilliğine göstermek
- Bakanlığa ataması için müdür yardımcısı, kütüphane, arşiv, müze, dosya ve daktilo memuru göstermek.
- İlmi Danışma ve Yönetim Kurulu'nun kararlarını onaylamak üzere Bakanlığa yazıyla bildirmek.

Enstitünün üzerine uğraşacağı ve yayınlayacağı konular ise şöyledir: Türk İnkılâp Tarihi kronolojisi, bibliyografyası ve biyografyası gibi genel nitelikteki eserler; Ulus ve Milliyet gazetelerinde çıkan Atatürk'ün hatıratı, Atatürk'ün Nutku, mektupları, telgrafları vb. gibi araştırmalara kaynak vazifesi görece eserler; İstiklal Savaşı ve İnkılâp Tarihine dair araştırma konuları; İstiklal Savaşına ve inkılâp tarihine dair yayınlanması düşünülen monografiler; tercüme ve albümlerdir.¹⁰⁰

Enstitü yayın çalışmalarını sistemli olarak yürütmüştür. Türk inkılâbını ülke içinde ve dışında yaymak için; fakültelerin son iki sönestr ve yüksek okulların son sınıflarında İnkılâp Tarihi öğretimi yapılmıştır. Ülke içinde yılın belirli zamanlarında inkılâp tarihi ve rejimi ile ilgili konular üzerinde konferanslar ve konuşmalar yapılmış; bir dergi ile rejim ve inkılâbın önemi üzerinde yazılar yazılarak geçmiş dönemler aydınlığa kavuşturulmuştur. Yabancı dillerde rejim ve inkılâba dair çıkan yazılardan yapılacak tercümelemleri ülke gazeteleriyle yayımlayarak Türk halkını bu düşüncelerden haberdar etmiştir. Yabancı dillerde rejim hakkında yapılan yayınlarda gerçeğe uymayan yönleri düzelterek, düzeltmeleri de o dilde yayınlamıştır. Zaman zaman dünyada Türkiye için yapılan yayınların bir listesini yapıp, yayınlamıştır. İnkılâp tarihine karışmış şahısların belirli zamanlarda radyoda hatıralarını anlatmaları sağlanmıştır.¹⁰¹

¹⁰⁰ Aynı yönetmelik, s. 17-20.

¹⁰¹ Aynı yönetmelik, s.20,21.

1942'den 1946'ya kadar çalışmalarını bu şekilde yürüten kurumda; çok partili siyasi hayata geçiş ile birlikte bir takım değişiklikler yapılmıştır. 4204 sayılı yasa, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yönetim Kurulu'na tek partili dönemin özelliği gereği, Chp'den de bir temsilci alınmasını öngörmüştür. 1946'da çok partili siyasi hayata geçildiğinde Enstitü'nün çalışamaz duruma geldiği görülmüştür.¹⁰² Enver Ziya'nın Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı münasebetiyle Türk Tarih Kurumu salonunda 1977'de yapmış olduğu konuşma da; Enstitü'nün siyasi oluşumlardan ne derece etkilendiğini gözler önüne sermektedir.” *Devrim Tarihi Enstitüsü'nün yönetimi, başında Milli Eğitim Bakanı'nın bulunduğu bir Yüksek Danışma Yönetim Kurulu'na verilmiştir. Sözü edilen kanun hala yürürlüktedir. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü'nün araştırma alanı 1918 yılından bu yana sürecekti. Oysaki çok partili rejime 1946'da girilmesinden sonra, hiçbir Milli Eğitim Bakanı Enstitü ile meşgul olmak şöyle dursun, 1949'da üniversite kadro kanunu meclisten geçerken 4 kişiden ibaret olan Enstitü kadrosu, kimi tutucu milletvekillerinin gayreti ve sözde tasarruf zihniyetiyle 2'ye indirildi.*¹⁰³ Bu sebeplerde Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü uzun bir süre çalışmalarına gerekli gördüğü önemi verememiştir.

1950 ve 1960 yılları arasında ülke idaresini elinde bulunduran Demokrat Parti döneminde birtakım idari ve toplumsal sıkıntılar yaşanmıştır. Yaşanan gelişmelerin sonucunda 27 Mayıs 1960'da Türk Silahlı Kuvvetleri Demokrat Parti'yi hükümetten uzaklaştırarak yönetime el koymuştur. Bu olay Cumhuriyet tarihinde gerçekleşen ilk askeri müdahaledir.¹⁰⁴ Bundan sonra Türkiye'de pek çok alanı doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde etkilenen pek çok kurum arasında Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü de yer almıştır.¹⁰⁵ Üç ciltlik Nutuk, beş ciltlik Söylev ve Demeçler ve enstitü arşivindeki özgün belgelerden Erzurum, Alaşehir ve Balıkesir Kongreleri, Mondros ve Mudanya Mütarekeleri gibi çok önemli konularda

¹⁰² Aysal, “a.g.m.”, s. 244.

¹⁰³ Enver Ziya Karal'ın yapmış olduğu açış konuşmasında değindiği bu konu için bkz. **Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı- Bildiriler ve Tartışmalar**, s. 29.

¹⁰⁴ 27 Mayıs 1960 darbesi ayrıntılı bilgi için bkz. Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa**, Odtü Yay., I. Baskı, 2009., Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, 1969., Şevket Süreyya Aydemir, **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, 1973.

¹⁰⁵ 12 Eylül 1980 sonrası yürürlüğe giren Yüksek Öğretim Kurulu Yasası (YÖK) ile 4204 sayılı yasa ile Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlanmıştır. Aysal, “a.g.m.”, s. 244.

yayınlar yapmış bu enstitünün mekânı, kadrosu ve ödeneği 27 Mayıs 1960'tan sonra Devlet Başkanı Cemal Gürsel tarafından ziyaret edilene kadar 10.000 Lira olarak kalmıştır. Bu tarihten sonra ise ödeme tam beş katına, 50.000 Liraya çıkarılmış ve enstitüye daha geniş imkânlar tanınmıştır.¹⁰⁶

2.3.2. Enver Ziya Karal'ın Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ndeki

Çalışmaları

Enver Ziya Karal için; Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün müdürlüğünü yapma görevi; bir görevden ziyade fazlasıyla verilen özverinin sonuçlarıyla ortaya çıkmış bir ideal haline gelmiştir. Henüz 6 yaşında öksüz ve yetim bir çocuk olarak doğduğu yerleri terk edip geldiği yeni yurdunda kendisine yol gösterecek kimse olmamış, O da hayatına dair tüm değerleri Atatürk'ten öğrenmiş, O'nu okumuş, yazmış ve anlatmıştır.¹⁰⁷ Varlığını ve kariyerini Türkiye Cumhuriyeti'ne ve kurucusu Atatürk'e borçlu olduğunu bilen, kendisini Türk Devleti'nin yetiştirdiğine inanan Enver Ziya için; bu görev üstlendiği pek çok görev arasında bu sebeplerle özel bir yere sahiptir.

Enver Ziya, Türk bağımsızlık savaşının ve Türk inkılâbının sadece Türkiye sınırlarıyla kalmayıp, sömürgeleştirilmiş veya sömürgeleştirilmek istenen ülkeler için de örnek olduğunu bilerek çok değer verdiği ve Türk inkılâp tarihi konusunda çok önemli bir merkez olacağını düşündüğü enstitüyü dönemin imkânsızlıkları ve kısıtlı imkânlarıyla en iyi şartlarda faaliyet gösterir hale getirmeye çalışmıştır. Enstitü'nün 1942 yılı kuruluş tarihine bakıldığında milli mücadele döneminin üzerinden 20 yıl kadar henüz kısa sayılabilecek bir süre geçmiştir. Bu sebeple o dönemi yaşayan pek çok kimsenin elinde ilgili belge ve malzemelerin bulunması önemlidir. Enver Ziya neredeyse sıfır bütçeye ve tamamen kendi gayretleriyle enstitüye tahmin edilenin çok üzerinde belge ve malzeme toplamayı başarmıştır.¹⁰⁸

Enstitüye toplanacak malzemeler için 14 Ocak 1942'de kabul edilen tasarıdaki karar; *“bütün resmi ve milli makam ve kurumlar, kendi dosya ve arşivlerinde bulunan*

¹⁰⁶ Karal Akgün, **Selanikte'ki Ev**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s.32; Karal Akgün-Nesim Şeker, *“Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü ve Cumhuriyet Öğretimi İçindeki Yeri,”* **Bilanço Cumhuriyet'in 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Konferansı**, Cilt I, İstanbul, 1999, s. 227,28.

¹⁰⁷ Akgün, *“Babam Enver Ziya Karal”*, s. 168.

¹⁰⁸ Keser, *“a.g.m.”*, s.38. Ayrıca bu dönem İkinci Dünya Savaşı etkilerinin ülkede hissedildiği maddi ve manevi yönden hassas bir dönemdir

inkılâp tarihi ile alakalı her nevi evrak ve belgelerin asıl veya suretlerini Maarif Vekilliği tarafından lüzum gösterildikçe, bu enstitüye vereceklerdir.” yönündedir.¹⁰⁹

Ayrıca malzeme toplamak için gazetelere ilanlar da verilmiştir. “Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü İstiklal Savaşı’na Ait Bütün Eserleri Topluyor” başlıklarıyla verilen gazete ilanlarında şöyle bir çağrıda bulunulmuştur.¹¹⁰

Yeni kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü bütün illere bir bildiri göndererek, istiklal savaşına ve inkılâp tarihimizde alakalı her türlü belge ve eşyaların toplanmasını istemiştir. Bu bildiri üzerine valiler, müdürlüklere gereken emirleri vermişlerdir.

Öncelikle müdürlükler, belediye kurumları, milli kurumlar kendi dosya ve arşivlerinde her türlü milli inkılâp tarihimizde alakalı eserlerin asıllarını, suretlerini enstitüye göndereceklerdir. Ayrıca bağışta bulunanların adları enstitünün şeref defterine kaydedilecek resmi gazete ile de ilan edilecek, kendilerine “Şeref Diploması” adıyla enstitü tarafından bir diploma verilecektir. Ayrıca bu eşyaları bu şekilde vermeyen, satmak isteyenlerden de enstitü eşyaları takdir edecek kıymetle satın alacaktır.” Açıklamalarıyla enstitünün isteyeceği malzemelerin neler olduğuna dair de bir açıklama yapılmıştır.¹¹¹

Malzeme toplamada bir başka yol ise; İstiklal Savaşı’na katılan kimselere de yazılar yazılarak ellerindeki materyalleri enstitüye vermeleri istenmiştir. Sonuçta gerek gazetelere verilen ilanlar, gerekse bir döneme tanıklık etmiş kimselerin ellerinde bulunan malzemeler toplanmaya başlanmıştır. Fakat enstitü tarafından kişilere gönderilen her yazıdan olumlu sonuç çıkmamıştır. Bunlardan bir tanesi Adil Sayar’a ait malzemeler olmuştur. Adil Sayar’dan İstiklal Savaşı’nda Balıkesir harekât ve mücadelesi ile ilgili belgeler istenilmiş, Adil Sayar da Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü’ne gönderdiği mektupta; Balıkesir’deki belgelerin işgal üzerine Eskişehir’e gönderildiğini fakat Eskişehir’in de işgali üzerine taşınamayacak bir halde bulunan evrak sandığının Eskişehir’de Zeytin zadelerin ahşap mağazalarının

¹⁰⁹ Toker, “a.g.m.”, s. 248; **Cumhuriyet**, 14 Ocak 1942, s.1.

¹¹⁰ “a.g.m.”, s.248, 249.

¹¹¹ “a.g.m.”, s. 248.

bodrumuna konulduğunu, savaş bittikten sonra geri dönüldüğünde mağazanın bir kül haline gelmesi nedeniyle kendisinde hiçbir evrakın olmadığını belirtmiştir.¹¹²

Enstitüye bağışta bulunan kurum, kuruluş ve şahıslar Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşiv ve Kütüphanesi'ndeki şeref panosuna isimleri yazılarak kendilerine duyulan minnet borcu bir şekilde gösterilmeye çalışılmıştır. Bu kişilerden bazıları; Refet Bele, Bekir Sıtkı Baykal, Hacım Muhittin Çarıklı¹¹³, Kazım Karabekir, Hüsrev Gerede, Avni Gelendost, Rahmi Apak, Fahri Belen, Enver Behnan Şapolyo, Gıyas Yetkin, Esat İleri, eski Bayındırlık Bakanı ve Paris Büyükelçisi Behiç Erkin ve Dr. A. Rıza Oktay'dır. Kurum ve kuruluşlardan bazıları ise; Afyon Valiliği, Bitlis Valiliği, Bergama Halkevi, Konya Valiliği, Kırşehir Valiliği, İzmir Valiliği, Urfa Valiliği, Muğla Valiliği, Eskişehir Valiliği, Erzurum Valiliği, Dışişleri Bakanlığı ve Polis Enstitüsü'dür. Ayrıca elinde bulunan malzemeyi bağış yoluyla değil de satmak suretiyle verenler de vardır.¹¹⁴

Neticede enstitü malzeme toplamak için bağış ve satın alma yollarını kullanmıştır. Şahıs ve kurumların bundan haberdar olması için de gazetelere ilanlar vermiş ve milli mücadele içinde yer alan şahıslara istek yazıları yazmıştır. Ayrıca bağışta bulunan şahıs ve kurumları onurlandırmak için bir şeref panosu hazırlanarak isimleri yazılmış ve şeref diploması verilmiştir.

Enver Ziya enstitüye malzeme toplamak ve enstitüyü geliştirmek için bu gibi pek çok yola başvurmuştur. Bu bağlamda gerçekleştirdiği teşebbüslerden birisi de İstanbul Üniversitesi mahzenlerinde Abdülhamid döneminden kalma 230 sandık, kitap, gazete ve mecmuanın bir kısmının Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'ne getirilmesini sağlamış olmasıdır. Buna göre Enver Ziya'nın Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü olarak DTCF Dekanlığı'na 11.06.1942 tarihli yazdığı yazıda çalışmaların içeriği anlaşılabilir:

¹¹² "a.g.m.", s. 249.

¹¹³ Hacım Muhittin Çarıklı'nın belgelerinin Tite'ye bağışlanmasında ve "Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)" isimli kitabın çıkmasında Prof. Dr. Şerafettin Turan etkili olmuştur. Turan, **Bir Kara Çalma Öyküsü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013, s. 56-58.

¹¹⁴ Toker, "a.g.m.", s. 250.

“İstanbul Üniversitesi mahzenlerinde Abdülhamid devrinden kalma 230 sandık, kitap, gazete ve mecmuanın Fakültenize bağlı Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’ne getirilmesiyle eski Dekan Vekili Mehmet Emin Erişirgil tarafından teşebbüs edilmişti.

Bu neşriyat mükerrer olduğundan 230 sandığın Ankara’ya getirilmesinden ise orada tasnif edilerek lüzumlarının Fakültemize gönderilmesi ve diğerlerinin İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne devri daha uygun olacaktır.

Tarih Doçenti Şinasi Altındağ ile Tarih ilmi yardımcılarında Mehmet Köymen’i iki ay müddetle bu iş için İstanbul’a gönderilmesinin düşünüldüğünü,

Bu kişilerin bu işle uğraştıkları sırada Başvekâlet Arşivi’ne giderek, ilmi araştırmalarda da bulunabileceklerinden, Fakültemizin bu arkadaşları İstanbul’a göndermekle temin edeceği başarı iki kat olacaktır.

Düşüncem kabul edildiği takdirde gereken muamelenin yapılmasını en derin saygılarımla iletirim.”¹¹⁵

Kuruluşunu izleyen ilk on yıl içinde enstitüde inkılâp tarihi ile ilgili 127 dergi, Kurtuluş Savaşı’na ait 15 gazete koleksiyonu,¹¹⁶ kütüphanede 2600 kitap, 2800 fotoğraf, 5000 fotoğraf camı ve 500 kadar film toplanmıştır. Bunların yanı sıra M. Kemal Atatürk’ün Sivas’ta kullandığı masa ve döner koltuk, TBMM’nin 23 Nisan 1920 günü kapısına asılan Türk bayrağı, Kubilay’ın şehit edildiğinde başında bulunan asker şapkası, Şeyh Sait’e ait heybe, tespih, şapka kanunundan önce İstanbul Belediyesi’nin çalışanlarına giydirdiği kasketler, Kurtuluş Savaşı’nın maddi imkânsızlıkları içinde Türk askerine giydirilmek için kilimden yapılmış kaputlar, Sakarya Savaşı’na kadar ameliyatlarda kullanılan gaz tenekesinden yapılmış otoklav, kırıklar için ağaç dallarından yapılmış cebire gibi Kurtuluş Savaşı’nın kısıtlı imkânları ve imkânsızlıklarını yansıtan 1380 parça eşya temin edilmişti.¹¹⁷

Bu imkânlarla enstitü, Mustafa Akdağ’ın odasında bile faaliyette bulunmuştur. Enstitü Müdürü Enver Ziya’ya da hemen yandaki oda tahsis edilmesine rağmen bu iki

¹¹⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹¹⁶ Enstitüde toplanan gazeteler şunlardır: Açıksöz, Albayrak, Atı, Anadolu’da Ortodoksluk Sadası, Babalık, Cumhuriyet, Doğru Söz, Gaye-i Milliye, İttihad-ı İslam, İttihad ve Terakki, İzmir’e Doğru, Paşaeli, Ruzname-i Ceride-i Havadis, Sadayı Millet, Ses, Tanin, Tasvir-i Efkâr, Türk Oğlu, Öğüt, Yeni Adana, Yeni Gün, Yeşil Yurt, Vakıf, Zafer.

¹¹⁷ Karal Akgün- Nesim Şeker, “a.g.m.”, s. 227,28.

oda kısa sürede müze, arşiv ve kütüphane için toplanılan malzemelerle dolmaya başlamıştır. Enstitü 1960 yılında kadar bu şartlar içerisinde ve kâtip kadrosunda sadece bir daktilo memurunun hizmet görmesiyle faaliyetlerine devam etmiştir. İşe alınan İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü mezunu çok iyi Osmanlıca okuyabilen ve Enver Ziya'nın İstanbul Üniversitesi'nden tanıdığı bir öğrenci olan Nimet Arsan tarafından Enver Ziya'nın yönlendirmeleriyle enstitüye bırakılan, hediye edilen evraklar, gazeteler ve diğer malzemeler tasnif edilmiştir. Böylece yıllar içinde sistemli bir çalışmayla Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Cilt I, II ve III, daha sonra da Tamim ve Telgraflar hazırlanmıştır. Enstitüdeki akademik çalışmalar ise enstitünün diğer bir faaliyet alanıdır.¹¹⁸

Tarık Zafer Tunaya, TİTE'nin kurulmasının gitgide zenginleşen arşiviyle, bu alandaki incelemelere büyük kolaylıklar sağladığını ve Enver Ziya'nın genç elemanların yetişmesini gerçekleştirdiğini, Türk İnkılâp Tarihi incelemelerinde tek başına yeni bir aşamayı yurt içinde ve dışında temsil ettiğini belirtmiştir. İki Makedonya insanının Enver Ziya ve Atatürk'ün tarihin fırtınaları arasında buluşmasının Enver Ziya'ya büyük bir dinamizm verdiğini, TİTE'nin bu kaynaşmanın en anlamlı sonucu olduğunu yorumlayarak belirtmiştir.¹¹⁹

1942-1945, 1949-1956 ve 1959-1960 yılları arasında Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün müdürlüğünü yapan Enver Ziya belirtilen yıllar dışında çeşitli idari görevleri ve çalışmaları da beraberinde yürütmüştür.¹²⁰

1944- 1948 yılları arasında DTCF dekanlık görevini yürütmüştür. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in DTCF Dekanlığı'na yazdığı 13.11.1944 tarihinde 411/83-4790 sayılı yazısından anlaşıldığına göre DTCF Dekanlığı'na tayin edilen Enver Ziya Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü müdürlük görevini kurallar gereğince iki idari görevi asaleten yürütemeyeceğinden vekâleten yürütmeye başlamıştır.

“17.10.1944 tarih ve 961 sayılı kararname ile Fakülteniz Dekanlığı'na tayin edilen Prof. Enver Ziya Karal'ın üzerinde iki idari vazifenin birden asaleten bulunmasına mevzuat hükümleri müsait olmadığından Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

¹¹⁸ Keser, “a.g.m.”, s. 38.

¹¹⁹ Tarık Zafer Tunaya, “Basında Karal-Hocaların Hocası”, **Bellekten**, C.XLVI, S:181-184, TTK, s. 470.

¹²⁰ Aysal, “a.g.m.”, s.246.

müdürlük vazifesine son verilmiş ve bu vazifenin adı geçen tarafından vekâleten ifadesi uygun görülmüştür. Bunun üzerine 1.11.1944'den itibaren 140 Lira ücretinin 1/3'ü üzerinden vekâlet ücreti verilmesi uygun görülmüştür."¹²¹ Enver Ziya'nın dekanlığının yanı sıra enstitü müdürlüğü görevini de devam ettirmesinin kendisinin ne derece tercih edilen ve aranan bir idareci olduğunun göstergesidir.

Enver Ziya Karal bu yıllarda akademik faaliyetlerini gerçekleştirirken II. Dünya Savaşı'nın olumsuz yansımalarından etkilenmiştir. Askerlik görevini yerine getirmesine rağmen 25.10.1944 yılında Mektepler Muhasebeciliğine yazılan yazıdan anlaşıldığına göre Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'nü yaptığı dönemde vatan hizmetini yerine getirmek için 45 günlüğüne görevinden ayrılmıştır. "*Fakülteniz İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Enver Ziya Karal, Antropoloji Enstitüsü Direktörü Prof. Şevket Aziz Kansu, Coğrafya Enstitü Müdürü Prof. Cemal Alagöz ve Yardımcı Direktör Doçent Ferruh Saner 15.08.1944 tarihinde 45 gün için askere alınmış ve 01.10.1944 tarihinde vazifeleri başına gelmişlerdir.*"¹²²

DTCF Dekanlık görevini yürüttüğü dönemde idari sorumluluklarının yanı sıra akademik faaliyetlerine devam etmiştir. 1945'de düzenlenen Beşinci Dil Kurultayı'nda DTFCF'yi temsil etmiştir. Aynı yıl Ankara Harp Akademisi'nde devrim tarihi dersleri vermeye devam eden Enver Ziya Üçüncü ve Dördüncü Maarif Şurası'nda DTFCF'yi temsil ederek çeşitli konular üzerine konuşmuştur.¹²³ Milli Eğitim Bakanlığının 05.07.1945 tarih ve 4111/83/3272 sayılı yazısı ile Bakanlık adına liseler için bastırılmakta olan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi kitabının 2. basılışında çalışmak ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Hamit Ongunsu ile Edebiyat Fakülteleri öğretim esaslarını birleştirmek için 6 Temmuz'dan itibaren itibaren 1 ay süreyle İstanbul'a giderek çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalarını DTFCF ödeneğinden verilen 350 Lira avans ile destekleyerek tamamlamış, sonuçta uzun yıllar liselerde okutulacak olan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi eseri böylece tamamlanmıştır.¹²⁴

¹²¹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTFCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹²² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTFCF Arşivi Özlük Dosyası. (Askerliğini yedek subay olarak yapmıştır.)

¹²³ Karal Akgün, "*Babam Enver Ziya Karal*", s.165.

¹²⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTFCF Arşivi Özlük Dosyası.

Enver Ziya yoğun çalışma temposu içerisinde kendi uzmanlık alanı dışında yabancı dil sınavlarında da zaman zaman jüri üyeliğinde bulunmuştur. 06.05.1947 tarihinde yayımlanan yazıdan anlaşıldığına göre; İstanbul’da 26.04.1947’de toplanan Üniversitelerarası Kurul tarafından doçentlik sınavına girecek adayların bu sınavdan önce yabancı dil sınavı için Fransızca jürisine seçilmiştir.¹²⁵

Zaman zaman sağlık sorunları da yaşayan Enver Ziya’nın 03.07.1947’deki hastane raporlarına göre kronik malarya aksesi ve buna bağlı olarak anemi rahatsızlığı geçirdiği tespit edilmiştir. Bu rahatsızlık sebebiyle 15 gün raporlu olan Enver Ziya bu süre zarfında üniversiteden uzak kalmış ve tedavi olmuştur. Tedavinin ardından çalışmalarının başına dönen Enver Ziya 10.09.1947’de Fransız Arkeoloji Okulu’nun 100. Yıldönümü Kongresi’ne katılmak için Prof. Ekrem Akurgal ile birlikte Atina’da bulunmuştur.¹²⁶

19.01.1948 tarihinde ise Dekanlık görevinden kendi isteğiyle ayrıldığı rektörlüğe gönderdiği yazıdan anlaşılmıştır;

*“4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 8’inci maddesinin birinci bendine göre Dekana verilmiş bulunan “Fakülte Özel Kişiliğine Temsil Ödevi” ile “Yönetim İşlerinde Sorumluluk” görevini yerine getirmek için bugün kendimi maddi ve manevi bakımdan yeter derecede kuvvetli hissetmediğimden dolayı Dekanlıktan çekilmeyi bir vazife biliyorum. Bu vazifemi yaparken beni dekan seçmek lütfunda bulunan, dekanlığım esnasında itimatlarıyla her türlü yardımlarını benden esirgemeyen Profesörler Kurulu üyelerine şükran duygularımı ifade etmek fırsatını bulduğum için bahtiyarım.”*¹²⁷

Enver Ziya istifası ardından 19.01.1948 tarih ve 120 sayılı yazısına göre Profesör Melahat Özgü’yü Dekan Vekili olarak seçmiştir¹²⁸ Bu istifa Enver Ziya’nın idarecilikteki son görevi olmamış, yeni bir başlangıca adım atmasına zemin hazırlamıştır. Şevket Aziz Kansu’nun istifası üzerine 30.04.1948’de yapılan seçimde Ankara Üniversitesi’nin ikinci Rektörü olmuştur.¹²⁹

¹²⁵ Büyükkibar, **a.g.e.**, s. 59.; Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹²⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹²⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹²⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹²⁹ “Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Dergisi”, C.VI, S.3, Mayıs- Haziran 1948.

30.04.1948 Cuma günü saat 15:00’te DTCF’nin Hamit Salonu’nda gizli oy ile yapılan seçim sonunda Prof. Alagöz 1, Prof. Hamit Dereli 35, Prof. Enver Ziya Karal 40 oy alarak Enver Ziya Karal Üniversite Rektörlüğüne seçilmiştir.”¹³⁰

Rektör seçilmesi üzerine bir yıl boyunca enstitü müdürlüğü görevini Prof. Dr. Yavuz Abadan’a bırakmıştır.¹³¹ Rektörlüğü boyunca ülke içi ve dışında üniversiteyi temsil görevlerinde bulunmuştur. 1948’de Paris’te toplanan XXI. Şarkiyatçılar Kongresi’ne katılmış, Türkoloji Seksiyonu’na başkanlık etmiştir. Aynı yıl Utrecht’de toplanan Hazırlayıcı Üniversiteler konferansına katılmıştır.¹³² Temsil görevlerinin yanı sıra üniversitede akademik hareketliliğin yaşanması ve gelişmenin sağlanması için birtakım faaliyetlerde de bulunmuştur. 11.10.1948’de Münih Üniversitesi Rektörüne üniversiteler arası öğretim görevlisi ve öğrenci mübadelesi için bir yazı yazmıştır. Buna göre;

“Bavyera Kültür Bakanının daveti üzerine Üniversitenizde Konferanslar vermek için Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ordinaryüs Profesörlerinden Sayın Ernest Hirsch’in Münih’e hareketini fırsat bilerek zatiâlinize:

Sayın Ord. Prof. Hirsch’in Üniversitenizde konferanslar vermek üzere davet edilmesini, üniversitelerimiz arasında devamlı olmasını yürekten istediğimiz Öğretim Üyesi ve Öğrenci Mübadelesinin ilk örneği olarak kabul ettiğimizi;

Üniversitelerimiz arasında yapılacak bu gibi mübadeleleri, uzak bir maziden beri devam ede gelen kültür münasebetlerimizin geleneğine ve akademik manasına uygun gördüğümüzü;

Şimdiye kadar Profesörlerimize ve öğrencilerimize daima göstermek lütfunda bulunduğunuz sıcak ve asil kabulü Üniversitemize gelecek öğretim üyelerinize ve öğrencilerinize göstermeğe hazır bulunduğumuzu arz eder bu vesile ile de en derin saygılarımla inanmanızı rica ve istirham ederim sayın rektör.”¹³³

1949 yılında Türk Tarih Kurumu Genel Sekreterliği’ne ve UNESCO Türk Milli Komitesi üyeliğine seçilmiş, rektör olarak üniversiteyi temsil etmiştir.¹³⁴ Enver Ziya yaklaşık 14 ay süren rektörlük görevinin ardından bu görevi Hikmet Birand’a

¹³⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹³¹ Seçil Karal Akgün- Nesim Şeker, “a.g.m.”, s. 229,231.

¹³² Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹³³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹³⁴ Karal Akgün- Şeker, “a.g.m.”, s. 232.

teslim etmiştir.¹³⁵ Enver Ziya kronik rahatsızlıklarının yanı sıra yoğun çalışmalarının nedeni olan göz rahatsızlıkları da geçirmiştir. Sol gözündeki keratit herpetik rahatsızlığı sebebiyle 01.11.1950 ve 28.11.1950 tarihleri arasında 27 gün ayakta tedavi görmüştür.¹³⁶

10 Şubat-6 Mart 1950'de Tahran'da toplanan Birleşmiş Milletler Seminerine katılan Enver Ziya¹³⁷ 1951'de Nice'de toplanan Üniversiteler Konferansında bulunmuştur. Dekan Bekir Sıtkı Baykal'ın Sıhhat ve İctimat Yardım Bakanlığı'na 26.05.1951'de yazdığı yazıdan anlaşıldığına göre; Enver Ziya Nice'te iken de gözünden tekrar rahatsızlanmıştır. Tedavi masraflarının DTCF'nin tedavi bütçesinden sağlanması için yazılan bu yazıda Enver Ziya'nın hastaneye yatırılarak tedavi edildiği bildirilmiştir.¹³⁸

2.4. Enver Ziya Karal ve Eşinin Selanik'te Atatürk Evini Müze Haline

Dönüştürmeleri

1953 yılında eşi Fatma Karal ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığı adına Atatürk'ün Selanik'teki evini müze yapma görevini üstlenen Enver Ziya bu süreci; *Atatürk'ün Selanik'te doğmuş olduğu evine tekrar yerleşmesinin hikâyesinden ibaret*¹³⁹ olarak adlandırmıştır. Selanik'teki evin tekrar canlandırılması ile ilgili olarak Enver Ziya şunları ifade etmiştir:

“Türkiye, 29 Ekim 1933'de Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünü coşkun törenlerle kutluyordu. Aynı günde Selanik Belediye Meclisi öğleden sonra olağanüstü bir toplantı yaptı. Toplantıda Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümü münasebetiyle, Atatürk'ün Selanik'te doğmuş olduğu evin belediyece satın alınarak Atatürk'e armağan edilmesine ve bu işin sonu beklenmeden evin duvarına bir hatıra plakasının konulmasına karar verdi. Plaka derhal evin duvarına konuldu, Türkçe, Rumca ve Fransızca yazılmıştı; Türk Milletinin Büyük Mücahidi ve Balkan Antantı'nın Müzahiri Gazi Mustafa Kemal burada dünyaya gelmiştir. İşbu levha Türkiye

¹³⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹³⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹³⁷ Çoker, a.g.e., s. 488.

¹³⁸ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹³⁹ Karal, **Atatürk ve Devrim (Konferanslar ve Makaleler 1935-1978)**, Odtü Yayıncılık, Ankara, 2003, s.227-236.

Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümü münasebetiyle konulmuştur. Selanik, Birinciteşrin¹⁴⁰ 1933".¹⁴¹

Selanik'teki Atatürk evi Cumhuriyet'in onuncu yılında 1933 yılında Selanik Belediyesi tarafından bir dostluk belirtisi olarak Atatürk'e hediye edilmiştir. Bu anlamlı hediye iki ülke arasında geçmişte yaşanan üzücü olayların, savaş alanına dönüşen Türk topraklarında dökülen kanların, çekilen acıların tekrar yaşanmaması için oluşturulmak istenen dostluk bağlarının önemli bir göstergesi olmuştur. Atatürk hayatta iken evin müze haline dönüştürülmesi söz konusu olmuş ama gerçekleşmesi için somut adımlar atılamamıştır. 1953 yılına gelindiğinde dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar girişimleriyle Atatürk'ün ölümünün 15. yıldönümü ve aynı zamanda da naşının Etnografya Müzesi'nden, Anıtkabir'e nakledildiği gün olan 10 Kasım 1953'de tüm çalışmalar Enver Ziya ve tarih öğretmeni olan eşi Fatma Karal tarafından bitirilmiş ve ev müze olarak halka açılmıştır.¹⁴²

2.4.1. Evin Kısa Tarihçesi

1870 yılından önce Rodoslu bir öğretmen tarafından yaptırılan evin mülkiyeti iki kez el değiştirmiştir.¹⁴³ Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi tarafından 1877 yıllarına doğru yaptırılan ev ziynet-i bostan denilen boş bir araziye yaptırılmıştır. Zübeyde Hanım ile evlendiği zaman bu eve taşınmış ve evin ikinci katındaki sol tarafa düşen ocaklı odada Mustafa Kemal Atatürk doğmuştur. 1888 yılında Ali Rıza Bey'in vefatından sonra Zübeyde Hanım biraz da geçim masraflarını hafifletmek için çocuklarıyla birlikte bir süre bu evin yanındaki daha küçük bir evde yaşamıştır.¹⁴⁴

Atatürk'ün doğduğu evin bulunduğu adres çeşitli kitaplarda Kasımiye Mahallesi, Islahhane Caddesi olarak geçmiştir. Üzerinde ahşap zeminli üç katlı bir ev olarak da tanımlanmıştır. Fakat Yunan işgalinden sonra Selanik'te mahalle, cadde ve sokak adları değiştirilerek, yeni adlar verilmiştir. Pek çok semtteki Türk evleri yıkılarak, yeni binalar ve caddeler yapılmıştır. Bu gün Atatürk'ün evinin adresinin Aya

¹⁴⁰ Ekim ayı.

¹⁴¹ Karal, **a.g.e.**, s.227-229.

¹⁴² Seçil Karal Akgün, **Selanikte'ki Ev**, s. 4-7.

¹⁴³ **A.g.e.**, s.11.

¹⁴⁴ Mehmet Önder, **Selanik'te Atatürk Evi**, TTK Yay., Ankara, 1967, s. 13; Makbule Atadan'ın Hatıraları, Bak: Enver Behnan Şapolyo, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, İstanbul, 1958, s. 17.

Dimitri Mahallesi ve Apostolu Pavlu Caddesi'ndeki 75 numaralı ev olarak bilinmesi Yunan işgalin getirdiklerinin bir sonucudur.¹⁴⁵

Enver Ziya da Atatürk'ün evini mahalledeki en güzel ev olarak değerlendirip şöyle tasvir etmiştir: *“Atatürk'ün Selanik'teki evi eskiden Islahhane, bugün ise Apostolos Povlos Caddesi adını taşıyan caddenin üzerinde üç katlı bir binadır. Mahallenin en büyük ve en güzel evidir. Bugün üst pencerelerinden birinden kaleye, diğerinden Mithat Paşa'nın Selanik'te Vali iken yaptırmış olduğu Islahhane Binasını, Atatürk'ün içinde doğmuş olduğu odanın pencerelerinden de kırık bir cami minaresi ve daha uzaklarda deniz görülmektedir...”*¹⁴⁶

Afet İnan'dan edinilen bilgilere göre ise; Afet İnan 1933'te Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ün evine gitmiş ve evde Trabzonlu dört ailenin oturduğunu tespit etmiştir. Evde gördüğü oda sayısı sadece bir ailenin oturduğu odadan ibaret olmuştur. Ankara'ya döndükten sonra evin genel durumunu Mustafa Kemal Atatürk'e anlatmış; O da bir kroki ile sonradan değiştirilmiş olan sokak kapılarını ve evin iç kısımlarını göstermiştir. Daha sonra hükümetçe evin satın alınması işine girilmiş ve satın alınmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, evine yakın olan evlerin satın alınarak yıktırılmasını ve Türk Konsolosluğu'nun bu evler yerine inşa edilmesini düşünmüştür. Fakat sadece evin restore edilmesiyle yetinilmiştir. Restorasyon işlemi için Çiftlik Mimarı Gross görevlendirilmiş ve 1938'de evin restorasyonu tamamlanmıştır. Evin döşenmesi için ise Milli Eğitim Bakanlığı Makbule Atadan, Prof. Afet İnan, Hayrullah Örs ve Karal ile komisyon kurmuştur. Komisyona Makbule Atadan katılmamış ve diğer üyelerle birlikte evin aslına en uygun şekilde döşenmesi için eşyalar üzerine tespitlerde bulunulmuştur.¹⁴⁷

Bu evin önemi sadece Mustafa Kemal Atatürk'ün burada doğmuş olmasından ibaret değildir. Bu ev aynı zamanda Şemsi Efendi Mektebi'ne başladığı, askeri okulda okurken tatillerde ailesiyle birlikte vaktini geçirdiği, 1907'de Selanik'te görevlendirilmesinden Balkan Savaşlarına kadar oturduğu, subay olduktan sonra yurdun iç ve dış baskılardan kurtarılması için benzer düşünceleri paylaştığı arkadaşlarıyla ülkenin geleceğine yönelik planlar yaptığı, çok gizli toplantılar

¹⁴⁵ Mehmet Önder, a.g.e., s. 13.

¹⁴⁶ Enver Ziya Karal, **Atatürk ve Devrim (Konferanslar ve Makaleler 1935-1978)**, s.229.

¹⁴⁷ Karal Akgün, **Selanikte'ki Ev**, s.91.

düzenlediği evdir. Kısacası bu ev; hem Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun doğduğu ev olarak; hem de Türk milletinin bağımsızlık mücadelesinin ilk adımlarının atılmasına sahne olmuş bir mekân olarak, Türkiye için anıtsal bir önem taşımıştır.¹⁴⁸

2.4.2. Evin Müze Haline Dönüştürülme Kararı ve Çalışmalar

Türk- Yunan ilişkilerinde her iki ülkenin de yeni bir yönetim kurmasıyla yumuşama ve dostluk dönemi başlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün temel dış politika prensibi yurtta sulh, cihanda sulh ilkesi üzerine olmuştur. 1930'da Yunanistan Başbakanı Venezilos Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk tarafından dost bir ülkenin devlet adamı olarak karşılanmış, iki ülke arasında imzalanan dostluk ve ticaret anlaşmalarının yanı sıra Romanya ve Bulgaristan'ın katılımıyla Balkanlar'da barış ve işbirliği için 1934 yılında resmen kurulacak olan Balkan Antantı'nın ilk adımları atılmıştır. Hatta bu barış havası ve iki ülke ve iki devlet adamı arasındaki ilişkilerin sonucu, 1934'de Venezilos Mustafa Kemal Atatürk'ü Nobel Ödülü'ne aday göstermiştir. Bu yakın ilişkilerin bir simgesi de Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu evin kendisine hediye edilmesi olmuştur.¹⁴⁹

Evin hediye edilmesiyle resmi olarak hak sahibi olunamamıştır. Bunun için önce Selanik Belediyesi'nin evi satın alması gerekmiş fakat içinde bulunan aile kendilerine her defasın yüksek fiyatlar teklif edilse de fiyatı az bulmuş ve evi uzun bir süre satmamıştır. Uzun süren işlemlerin ardından nihayetinde hediye edilmesi kararının alınmasından ancak dört yıl sonra 1937'de tapunun M. Kemal Atatürk'e teslim edilmesiyle mülkiyet problemi çözülmüştür. Selanik Belediye Başkanı, 19 Şubat 1937'de Atatürk'e bu münasebetle şu telgrafi çekmiştir;

“Doğdukları şehrin meclisi, memleketimizin samimi dostu, yeni Türkiye'nin büyük yaratıcısının hatırasını doğduğu evde ebediyen muhafaza etmek bahtiyarlığı ile tarihi ev fevkalade tazim nişanesi olarak bugünden itibaren emirlerine amade olunmakla şereflenir.”¹⁵⁰

M. Kemal Atatürk'ün isteğiyle Prof. Dr. Afet İnan restorasyon işlemlerine başlamıştır. Atatürk hayatta iken evin restorasyonuna dair planlar çıkartılmış,

¹⁴⁸ A.g.e. s. 12.

¹⁴⁹ A.g.e s. 9,10.

¹⁵⁰ Enver Ziya Karal, **Atatürk ve Devrim (Konferanslar ve Makaleler 1935-1978)**, s.227-228.

girişimlerde bulunulmuş ancak; 1940 yılı Mayıs ayında evin onarımına başlanabilmiştir. Sonraki yıllarda II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri bu işlemleri yavaşlatsa da restorasyon çalışmaları 1948 yılında bitmiştir. Evin restorasyonu bittikten sonra aslına uygun olarak döşenmesi için Milli Eğitim Bakanlığı'nın kurduğu, M. Kemal Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan, Prof. Dr. Afet İnan, Hayrullah Örs ve bir Dışişleri Bakanlığı temsilcisinden oluşan komisyon, ev için gerekli olan eşyaları kâğıt üzerinde belirleyerek Bakanlığa bildirmişlerdir. Ancak evin döşenmesi konusunda gerçek girişim ancak 1953'de dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁵¹

M. Kemal Atatürk ile önemli bir ortak geçmişi bulunan, milli mücadele yıllarında Ege bölgesinde şehir şehir dolaşarak halkı düşmana karşı örgütleyen milli mücadelenin Galip Hoca'sı, dönemin Cumhurbaşkanı 1952 yılında Yunanistan'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret esnasında M. Kemal Atatürk'ün doğduğu evi boş ve yıpranmış halde görünce evin müze haline getirilmesi için ilk ciddi adımları atmıştır. Bu konunun görüşülmesi için 28 Ocak 1953'de TBMM Başkanı Refik Koraltan, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Demokrat Parti milletvekilleri Keçeci Salih, Hakkı ve uzun yıllar tarih öğretmenliği de yapmış olan Zuhuri Danışman Beylerle bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıya Ankara Üniversitesi öğretim üyesi ve aynı zamanda Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü olan Enver Ziya da çağırılmıştır. Toplantıda M. Kemal Atatürk'ün ailesinin yaşadığı günlerde evin değişik odalarının kullanım amaçlarının ve döşeme biçiminin, bu ayrıntıları anımsayan komşuların hayatta olanlarından sorularak saptanması gerektiği konuşulmuştur. Evin döşenmesi için gerekli eşyaların bir kısmının yaptırılması bir kısmının da İstanbul'daki saraylardan temin edilebileceği öne sürülmüş, ayrıca evin odalarından birisinin de M. Kemal Atatürk'ün kişisel eşyalarının sergilendiği bir oda haline getirilmesi önerilmiştir. Refik Koraltan da bu işlerin bir an önce halledilebilmesi için en uygun kişinin Enver Ziya olduğunu düşünerek onun görevlendirilmesini istemiştir. Celal Bayar da, Türkiye Cumhuriyeti tarihi üzerine ilk birkaç uzman arasında yer alan Enver Ziya'nın bu iş için uygun kişi olacağına güvenerek, O'nu bu önemli işi yerine getirmekle görevlendirmiştir. Varlığını ve kariyerini Türkiye Cumhuriyeti'ne, onun kurucusu M.

¹⁵¹ Karal Akgün. **a.g.e.**, s.16.

Kemal Atatürk'e borçlu olduğunu bilen Enver Ziya için bu görev oldukça önemli olmuştur. Bu bilinçle yapılması gereken işin gerektirdiği yükü ve sorumluluğu kabul etmiştir. Bunun yanında ayrıca Enver Ziya Gümülcine'de Celal Bayar'ın ismini taşıyan bir Türk Lisesi'ni de ziyaret edip oradaki Türklerle görüşme görevini de üstlenmiştir.¹⁵²

3 Şubat 1953'de Ankara garından Atina aktarmalı olarak 5 Şubat akşamı Selanik'e ulaşmıştır. Selanik'teki Türkiye Başkonsolosu Mehmet Ali Balin Bey'in önerileri ve bölgede Mustafa Kemal Atatürk ile aynı zamanda yaşamış Türkler ile konuşmuş; Kavala'da Mehmet Ali Paşa Müzesi'ni incelemiş; tüm bunlara kendi gözlemleri ve akademik bilgilerini de ekleyerek yaklaşık üç haftalık bir inceleme gezisinin ardından 25 Şubat akşamı Ankara'ya dönmüştür. Bu yolculuk sonunda hemen bir rapor hazırlayan Enver Ziya özellikle Türk kültür ve kimliğinin bölgeden oldukça silinmeye çalışıldığına dikkat çekmiştir. Lozan Antlaşması'nın ardından yapılan mübadele sonrasında bölgeye gelen Rumlar; camileri kiliseye çevirmiş, mezarlıkları tasfiye etmiş, cadde ve sokak isimlerini Yunancaya çevirmiş; hatta evlerin iç dekorasyonunu bile yaşam şekillerine göre biçimlendirmişlerdi. Enver Ziya ilk gezisinin tüm harcamalarının faturalarını rapora ekleyerek 28 Şubat'ta Eğitim Bakanlığı Yüksek Katına sunmuştur. Böylece hazırlanan ilk rapor hem evle ilgili gözlemlerini ve izlenmesi gereken yöntemlere dair bilgileri içermiş hem de işin tamamı için bir mali çerçeve çizmiştir.¹⁵³ Enver Ziya ilk Selanik inceleme gezisi sonrasında hazırladığı rapordaki sözleriyle oluşturulacak müzenin: "*Türk'ün mazisini, inkılâplarını ve istikbalini bu günkü vatanımıza bağlayan bir köprü, maddi ve manevi bir bağ vazifesi*"¹⁵⁴ göreceğini belirtmiştir

Enver Ziya'nın Selanik'teki ilk gözlemlerinden sonra hazırladığı ayrıntılı raporda ayrıca ziyaretçiler için de birtakım şeyler düşünülmüştür. Ziyaretçilere satılması için Mustafa Kemal Atatürk'ün, evin ve odaların fotoğraflarından oluşan kartpostallar, ücretsiz verilmek üzere Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşam öyküsüyle,

¹⁵² A.g.e, s.17-19.

¹⁵³ A.g.e, s.22-24.

¹⁵⁴ A.g.e, s. 23.

evin tarihçesinin birkaç dilde yayınlanmış broşürleri ve özel bir mühür hazırlanması düşünülmüştür.¹⁵⁵

Selanik'te görevlendirildiği esnada Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'nü yürütüyordu. Bu görevlendirme esnasında yerine vekâleten Ziraat Fakültesi'nde Türk İnkılâp Tarihi dersi okutan Prof. Bekir Sıtkı Baykal'ı bırakmıştır.¹⁵⁶

Enver Ziya'ya görevlendirilmesi esnasında hem Türk hem de Yunan Hükümeti tarafından destek verilmiş ve pek çok konuda kolaylıklar sağlanmış, fakat kendisine üniversite bünyesinden bir yardımcı verilmemiştir. Enstitü memuru Nimet Arsan ve asistan Hüseyin Dağtekin'in yardımlarından yararlanan Enver Ziya'nın en büyük destekçisi yine eşi Fatma Karal olmuştur. Bu çerçevede çalışmalarına başlayan Enver Ziya 28 Şubat'ta Bakanlığa sunduğu ilk raporunun 9 Mart'ta Cumhurbaşkanı'nın da onayından geçmesinden sonra 2. raporunu 27 Mart'ta Milli Eğitim Bakanlığı'na sunmuştur. 2. rapor dört kısımdan oluşmuş ve evin döşenmesi için gerekli eşyaların nerelerden temin edileceği ve masrafların ne kadar tutabileceği ile ilgili bilgiler içermiştir. Bu tespitlerden sonra evin tarihi dokusuna uygun eşyaların özenle seçildiği ve bunun için ne gibi araştırmalar yapıldığı Enver Ziya'nın açıklamaları ile şöyledir:

“Evin bugün kullanılmakta olan eşya ile döşenmesi bahis konusu olamazdı. Tarihi bir evde tarihi atmosferi verecek eşya, hiç şüphe yok ki, o evin içinde kullanılmış olan evin öz eşyası idi. Fakat Atatürk'ün evde yaşamış olduğu devre ait eşyayı bulmak da imkânsızdı. Tek çıkar yol bu eşyanın benzerlerini araştırıp bulmak ve evi onlarla döşemekten ibaretti. Zaruri olan bu yol tutuldu ve eşyanın tespiti için geniş bir anket yapıldı. Evin Atatürk'e ait bulunduğu devirlerde içini görmüş olanların fikirlerine müracaat edildi; odaların evvelce görmüş oldukları hizmete göre içlerinde mevcut eşyanın şekli, cinsi, rengi, adedi, ebadı tespit edildi. Batı Trakya'da bugün dahi altmış, yetmiş yıl önceki şekilde döşenmiş hallerini muhafaza eden Türk evleri görüldü. Tarihi şahsiyetlerin bugün dünyanın muhtelif yerlerinde muhafaza edilmekte olan evlerinin döşeniş şekilleri tetkik edildi. Neticede gerekli eşyanın listeleri tespit edildi. Bu eşyanın önemli bir kısmını ankette tespit edilen vasıflara ve eldeki numunelere uygun olmak

¹⁵⁵ A.g.e, s. 29.

¹⁵⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

üzere çarşıdan tedarik etmek mümkün olmadı. Bu hususta Dolmabahçe Sarayı'nda eskiden kullanılmış olan eşyalarından faydalanıldı. Diğer bir kısım eşya ise çarşıdan tedarik edildi. Bu suretle temin edilen ev eşyası 7 Ekim 1953'de 23053 numaralı vagona yükletildi ve Selanik'e götürüldü. 9 Ekim'de evin döşenmesine başlandı... ”¹⁵⁷

Enver Ziya eve dönecek eşyaların temini için Mayıs ayından Ağustos'a kadar hızlı bir uğraş içine girmiş pek çok kişi ve kurum ile görüşmüş, yeri geldiğinde çarşı pazar dolaşmıştır. Ankara Etnografya Müzesi, İstanbul'da Topkapı ve Dolmabahçe Sarayları'ndan malzeme sağlanması için rapora dört ayrı liste daha eklenmiştir. Milli Saraylar Müdürlüğü ve bu Müdürlüğün bağlı olduğu TBMM Başkanlığı ile yazışmalar yapılmıştır. Atatürk'ün kişisel eşyalarının temini CHP'nin elindeki tek Atatürk büstünün dışında 27 adet eşyadan sağlanırken; Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü ve Milli Eğitim Vekâlet Yayın Müdürlüğü'nden de fotoğraflar ve kitaplar temin edilmiştir. Fotoğraflara uygun çerçeveler ile vitrinler, tutarı Sultanahmet Erkek Sanat Enstitüsü'nün döner sermayesinden karşılanarak, bu enstitünün atölyelerinde yaptırılmıştır. Neticede Ağustos ayı sonunda eşya ve malzeme listeleri ve bunların her birinin sağlanması ile ilgili bütün yazışmaların birer örneği ile ekli dosyada görülebilecek 3. rapor 3 Eylül tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulmuştur.¹⁵⁸

14 Eylül de eşi Fatma Karal ile İstanbul'a hareket eden Enver Ziya bir takım bürokrasi işleri ve yurt dışı seyahati için gerekli olan vize ve ödenek işlemleriyle dönemin teknolojik imkânlarının günümüze göre çok daha kısıtlı olduğu bir zamanda ilgilenmiştir. Yaşanan birtakım sıkıntılar arasında Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğünden İbrahim Çakmak'ın İstanbul'da Eski Eserler Müzesi Müdürü Aziz Ogan'ı telefonla arayarak, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu iş için sadece 25 günlük ödenek ayrıldığını öne sürerek evin düzenlenmesinin bu süreyi geçmemesi gerektiğini bildiren bir yönerge verildiğini söylemesi olmuştur. Bu durumun 28 Eylül sabahı Topkapı görevlilerinden İsmail Baykal tarafından Enver Ziya'ya bildirilmesi kendisini çok üzmüştür. Bunun üzerine 30 Eylül'de Milli Eğitim Yüksek Makamı'na bir mektup yazarak “*Makamınızca takdir buyrulacağı gibi, bendeniz müteahhitlik ile iştigal edenlerden değilim*” diyerek “*çok şerefli ve o nisbette mesuliyetli işin mahiyetini*” raporlarla Bakanlığa bildirdiğini, işin bir an önce bitirilmesinin en büyük

¹⁵⁷ Enver Ziya Karal, **Atatürk ve Devrim (Konferanslar ve Makaleler 1935-1978)**, s.227-228.

¹⁵⁸ Karal Akgün, , **a.g.e.**, s.32-35.

isteği olduğunu, ancak bir ay süreceğini düşündüğü işin ayrılan ödeneğin yettiği süreye sıkıştırılmayacağını, “Atatürk’ün hatırasını ihya etmek hizmetinde geçecek bir çalışma için” yeterli ödenek arayışı içinde olmadığını “Devlet mevzuatı ve imkânları nisbetinde verebileceğini verir, gerisini de takdir etmek acizlerine tereddüb eden bir keyfiyettir” satırlarıyla bu üzüntüsünü yansıtmıştır. “... Şu ciheti de belirtmeyi lüzumlu ve faydalı görmekteyim: Bendeniz müzeci değilim. Şimdiye kadar bir müze kurmadığım gibi tarihi değer taşıyan bir ev de teşrif etmedim. Atatürk’ün hatırasına bağlı olmaktan ve her türlü müşküllere rağmen çalışmayı istemekten başka bir meziyetim yoktur. Yapmakla görevli olduğum işi 25 günde ve belki daha kısa bir müddette yapabilecek uzmanların bulunmadığını da sanmak istemiyorum. Bu yüzden işi uzatmış olmak durumunda kalmayı da hiçbir veçhile kabul etmek niyetinde değilim. Onu daha ehil bir kimseye derhal devretmeye hazır ve amade bulunduğumu...” cümleleriyle de işi uzatmak isteyen bir konumda görülmesine kadar alındığını aynı mektupta anlatmıştır.¹⁵⁹

Yaşanan bürokratik sıkıntılara başka sorunlar da Selanik’e götürülecek eşyalar ile ilgili olmuştur. 7 Ekim akşamı 28 kasa ile yola çıkan Karal çifti; Atatürk’ün özel eşyalarının olduğu özel vagonun kendilerine haber verilmeden Alpullu’dan sonra kesildiğini daha sonra öğrenmişlerdir. Tüm olumsuzluklara rağmen 8 Ekim akşamı Karal çifti dört gün sonra 12 Ekim’de de eşyalar Selanik’e varmıştır. Bir an önce çalışmalara başlamak isteyen Karal çiftinin aksilikler bir süre daha peşini bırakmamıştır. 30 Eylül’de Başkonsolosluğa gönderildiği bildirilen 3500 Türk Lirası karşılığı döviz, henüz gelmemiştir. Başkonsolos işin hemen başlayabilmesi için Karal’a kişisel bir kredi açmış ve üst makamlara hem Başkonsolos hem de Karal tarafından paranın derhal kendilerine ulaşması için yazışmalar başlamıştı. Başkonsolosun açtığı kredinin uzayan süresinden duyduğu tedirginliği neredeyse her gün dile getirmesinin yarattığı sıkıntıyla Enver Ziya son çare olarak durumu en üst makamlara duyurmaya karar vermiştir. Cumhurbaşkanı’na duyuracağına umarak 26 Ekim’de Cumhurbaşkanlığı Kütüphane Müdürü Özel Şahingiray’a durumu anlatan bir mektup yazmıştır. Bu mektup; resmi işlemlerin bürokratik uygulamasının anlayışsız ve yetersiz ellerde nasıl çözülmesi güç bir sorun haline dönüşebildiğini, böylesine

¹⁵⁹ A.g.e, s. 40,41.

önemli ve anlamlı bir iş için görevlendirilen bir bilim adamının, ödeneğin eline geçmesi için resmi makamlara neredeyse yakarma durumuna geldiğini gözler önüne seren üzücü ve ibret alınması gereken bir mektuptur.¹⁶⁰

“Muhterem Kızım Efendim

Atatürk'ün Selanik'teki Evi'nin tefrişi için yapılması gerekli masraflar için Selanik Başkonsolosumuz emrine 3500 Lira dövizin gönderildiği M.E.B. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden 30 Eylül'de telefonla, İstanbul'da bulunduğum sırada bildirilmişti. Fakat bu para hala gelmedi belki kambiyo da, belki de bankalarda sıra beklemektedir. 23 Ekim'de durumu M.E.B.'e bildirdim. Sizin de bu hususta tavassutunuzu rica ediyorum.”

24 Ekim Cumartesi günü Enver Ziya tuttuğu notlarına gelmeyen para mevzusu için şunları eklemiştir: *“Öğleden sonra çalışmalara devam, patiska perdelerin işi bitti. Mobilyaların cila işi tamamlandı. Hezaren sandalyelerin tamiri bitti. Tefriş parası hala gelmedi.”*¹⁶¹

Sonuçta beklenen ödenek belirtilen tarihten bir ay sonra, müzenin açılışından da 3 gün sonra 13 Kasım'da alınabilmiştir. Bu meselenin bu denli uzaması Enver Ziya'yı ne kadar üzdüğü ve sıkıdığı, yazdığı resmi rapora sorunu uzun uzun anlattıktan sonra eklediği *“Para yollamak gibi basit bir meselenin ne hale geldiği ve anlayışsız memurlar tarafından bir arapsaçı hikâyesi haline getirildiği ifade edilmek için bu cihetin en muhtasar bir şekilde rapora belki bir ibrete yarar mülahazasile derc edildi.”*¹⁶² Cümlesinden anlaşılabilir.

Çalışmalara bir an önce başlayan Karal çifti evin aslına uygun olarak düzenlenmesi için her aşamaya ayrı bir önem vermişlerdir. Bunun için de büyük bir hazırlık safhası yaşanmıştır. Enver Ziya Mustafa Kemal Atatürk'ün kapı komşuları, akrabaları ve evde sonradan oturan kiracılar ile evin ne şekilde döşenmiş olduğunu

¹⁶⁰ A.g.e, s.43,44.

¹⁶¹ A.g.e, s.56.

¹⁶² A.g.e, s.45.

öğrenmek için görüşmüş,¹⁶³ Rumeli şehirlerindeki evlerde 40-50 yıl önce var olan eşyalar ve binanın yapısı hakkında fikir edinmek için pek çok yer¹⁶⁴ ziyaret etmiştir.¹⁶⁵

Tüm bu hazırlıklar Enver Ziya'nın disiplinli ve sistematik çalışmasına, her zaman en doğru bilgiye ulaşma amacına ve elbette Atatürk sevgisinin başka bir göstergesidir.

Hafta sonu ve bayram tatilleri de dâhil olmak üzere sabah 8.30'dan akşam 6.00'a kadar yoğun bir şekilde çalışan Karal çiftinin Selanik'teki günlerine ve edindikleri dostluklara bir isim daha katılmıştır. Bu isim pek çok devlet adamının resmini yaparak Kralların Ressamı olarak anılan Ressam Rahmi Pehlivanlı'dır.¹⁶⁶ Bizzat Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilerek, Atatürk'ün Evi'nin yağlı boya tablolarını yapmak üzere Selanik'e gönderilen Rahmi Pehlivanlı'nın Karal çiftini korumak gibi özel bir görevi de olmuştur.¹⁶⁷

¹⁶³ Enver Ziya'nın görüştüğü kişiler arasında şu isimler vardır: Mustafa Hacı Osman, komşusu, mahalle ve idadi arkadaşıdır. Fehmi Ali Çavuş Pakça; Mustafa Kemal Atatürk'ün subay olarak Selanik'te bulunduğu sıralarda onun hizmetinde bulunmuştur. Mehmet Ali Balin; Türk Başkonsolosuydu ve Atatürk'ün evinin eski halini gördüğünü söylemiştir. Apostolus Afanopulos; 1923'ten sonra evde kiracı olarak bulunmuştur. Nafia Olcay; Mustafa Kemal Atatürk'ün kapı komşusu ve amca çocuğudur. Advıye Tezel; kapı komşusudur. Evin içini çok iyi bildiğini söylemiştir. Hasan Rıza Soyak; Mustafa Kemal Atatürk zamanında Cumhurbaşkanlığı Başkatibiydi. Emanuel Melanos; Yüksek mühendistir. Evin planını 1937'de evin o dönemdeki durumunu ve eski durumu hakkında topladığı bilgileri göz önünde bulundurarak yapmıştır. Selanik Üniversitesi Folklor Enstitüsü Müdürü ve Folklor Profesör Stifon Kyriaddis. Selanik Üniversitesi'nde Yakın Çağ Tarihi Profesör Vakalopus. Afet İnan; Dönemin en önemli eğitimcilerinden ve ev ile bizzat ilgilenen kişilerdendir.

¹⁶⁴ Enver Ziya'nın evin aslına uygun olarak döşenmesi için gezip inceleyerek fikir edindiği mekanlar arasında şunlar vardır: İskeçe'de Tahir Yörük'ün evi Gümülcine'de İbrahim Ahmet Bey'in evi Gümülcine'de Ahmet Ağa'nın evi İskeçe'de İbrahim Demir Bey Gümülcine'de Osman Üstüner Selanik'te Eski Pazar Kavala'da Mehmet Ali Paşa'nın önceden oturduğu köşk, Gümülcine'de Büyük Cami, Yeni Cami ve İskeçe Pazarı, İstanbul'da Kapalıçarşı'da mezat salonu Şişli'de Atatürk Müzesi Topkapı Müzesi'nin kumaş dairesi.

¹⁶⁵ Karal Akgün, **a.g.e.**, s. 94, 104.

¹⁶⁶ Pehlivanlı, çok istediği halde resim eğitimi alamamıştır. Renklerin uyumunu annesinin nakışlarındaki ipliklerden çocuk yaşta öğrenmiş, içindeki resim sevgisiyle kendini eğitmiştir. Ağabeyleriyle tuhafiye dükkanı işletirken yaptığı tablolardan birkaç tanesini gözünü karartıp Ankara Valisi Kemal Aygün'e götürmüştür. Tabloları çok beğenilen Pehlivan dönemin iktidar Partisi Demokrat Parti yönetiminin ileri gelenlerince de karizmatik kişiliği ve sanat yeteneğiyle kabul görmüş ve bundan sonra hayatının akışı değişmişti. 1952'de Milli Savunma Bakanlığı tarafından düzenlenen 93 Harbi'nde Aziziye konulu etkinliğe katılarak burada 100 yaşın üzerindeki Nene Hatun'un portresini yapmıştı. Yaptığı tablolar askeri müze için satın alınırken Pehlivanlı'nın da ismi duyulmuş ve çevresi genişlemişti. Dönemin siyasileri tarafından da destek gören Pehlivanlı Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburnu'nun aracılığıyla Bahçelievler Ortaokulu'nda resim dersi vermeye başlamıştı. Daha sonradan da düzenli bir gelirinin olması için Emniyet Genel Müdürü Aygün tarafından Emniyet Genel Müdürlüğü kadrosuna yerleştirilmiştir. Karal Akgün., s.46-50.; Rahmi Pehlivanlı, **Bir Fırça, Bir Palet, Bir Hayat**, Ankara, 1993, s.39.

¹⁶⁷ Karal Akgün, **Selanik'teki Ev**, s.46-50.; Rahmi Pehlivanlı, **a.g.e.**, s.39.

Karal çiftinin Atatürk'ün Evi'ndeki çalışma temposu Rahmi Pehlivanlı'nın gözünden hafızalarda daha iyi canlandırabilmek için bir örnek teşkil edebilir Rahmi Pehlivanlı yaşamöykünü içeren kitabında Karal çifti ile tanışmasını şöyle anlatmıştır:

“Enver Ziya Bey ve eşi Fatma Karal'ı yoğun bir çalışma içinde orta sofanın perdelerini takarken buldum. Fatma Hanım'ın elinde iğne iplik, makas; kucakında perdenin bir kolu, Prof. Enver Bey ise eski bir pantolon, saç sakal birbirine karışmış, gömleğinin bir kısmı pantolondan dışarıda, yarım pabuç, elinde tornavida acemice duvara çivi sokmakla meşguldü. Çok heyecanlıydım... Konsolos Bey kendine has ince sesiyle ağır ağır beni tanıştırdı.”¹⁶⁸

Karal çifti ve Ressam Rahmi Pehlivanlı'nın yoğun çalışmalarının devam ettiği günlerde evin kapısını sürekli açık tutmuşlar; böylece gelip geçen mahalle sakinlerinin merakları doğrultusunda eve girmeleriyle evin döşenmesine ve geçmişte yaşanan anılara dair yeni bilgiler edinmişlerdir. Eşyaların eve götürülmesi için hamallarla birlikte Enver Ziya'nın da eşyaları taşımaya yardım ettiği bir günde unutamayacağı ve gurur duyacağı bir olay yaşamıştır. Tunçtan yapılan ve bu sebeple de oldukça ağır olan bir yanından da hamalın tuttuğu Atatürk büstünü Karal kucaklamıştır. Bu esnada bir büste bir de Enver Ziya'ya bakan işçi “Baban mı bu?” diye sorunda Enver Ziya da hiç duraksamadan ve içten duygularla “Evet babam!” yanıtını verdiğinde işçi; “belli çok benziyorsunuz” demiştir. Bu olay Enver Ziya için ayrı bir gurur kaynağı olmuş; işine gösterdiği özeni kat ve kat daha da artırmasına neden olmuştur. Enver Ziya'nın kızı Seçil Karal Akgün'e göre de Balkan göçmeni olan babasının yüz hatları Makedonya insanının özelliklerini taşırdı. Meslek yaşamının büyük bir bölümünü Mustafa Kemal Atatürk'ü araştırmaya, anlamaya, öğretmeye ayırmasının da etkisiyle, aynı yörenin insanı olmanın verdiği benzerlik, git gide yüz hatlarına daha da işlemiş olduğunu düşündüğünden kendisinin de tanık olduğu pek çok kez birçok kişi bu benzerliğe işaret etmiştir.¹⁶⁹

Eve bir müze karakterinin verilmesi için; evin bir kısmı Mustafa Kemal Atatürk'e ait bir müze haline getirilmiştir. Bunun için; Mustafa Kemal Atatürk

¹⁶⁸ 1992 yılında vefat eden Rahmi Pehlivanlı'nın hayattayken yazmayı tamamladığı Bir Fırça, Bir Palet, Bir Hayat kitabında anlattığı yaşam öyküsü, ölümünden kısa bir süre sonra eşi Nurhan Pehlivanlı tarafından bastırılmıştır.

¹⁶⁹ Seçil Karal Akgün, “Babam Enver Ziya Karal”, s. 168.

şeceresini gösteren bir levha, aile fotoğrafları, okul hayatına dair belgeleri, hizmet kurumlarındaki ilerleyişini gösteren fotoğrafları ve belgeleri, Türk- Yunan dostluğunu belirten güzel sözlerden bazıları ve bir etajerde kendi ismi ile yazılan kitapları ve nutukları konulmuştur.¹⁷⁰29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nda müzenin açılış provası yapılmış; 10 Kasım 1953'de de büyük bir kalabalıkla birlikte, Ankara'da da Mustafa Kemal Atatürk'ün naaşının Etnografya Müzesi'nden Anıtkabir'e nakliyle eş zamanlı olarak müze açılmıştır. Önce saygı duruşu yapılmış ve çoğu daha sonraki günlerde Enver Ziya'nın eline geçen kutlama telgrafları okunmuştur. Başkonsolos, Selanik Belediye Başkanı'nın konuşmalarından sonra Enver Ziya'nın Atatürk'ün yaşam öyküsünü oradakilere anlatan konuşmasıyla müze ziyaretçilere açılmıştır.¹⁷¹

“ Atatürk 1881'de, Selanik'te Islahane Caddesi'nde, şu anda yanında bulunduğumuz binada dünyaya geldi. O tarihte Türklük, tarihinin en buhranlı günlerini yaşamasına başlamıştı. Kıtalar üzerindeki hâkimiyeti sarsılmış, hudutlar mütemadiyen gerilemeye başlamıştı. Her harp bir mağlubiyet ile son buluyor, her mağlubiyet sonunda yeni birer devlete milli coğrafya olan büyük eyaletler elden çıkıyordu. Türklük izzet-i nefsi, şeref ve haysiyeti bu mağlubiyetlerde bütün dünyada itibarı gittikçe kayboluyordu. Millettin bütün fertlerini bir ruh hastalığı yakalamış, ümitsizliğe ve yese götürüyordu. Bununla beraber Türk anaları Türk erkekleri Tanrıdan ümit kesmiyorlar ve ondan bir kurtarıcı bekliyorlardı.

Atatürk doğduğu vakit; bir kurtarıcının doğduğuna delalet eden hiçbir mucize görünmedi... O, mütevazi bir ailenin çocuğu idi.” cümleleriyle başlayan konuşmasını, *“Atatürk bir nutkunda ‘Türk milletinden ve bütün insanlık âleminde ölümünde tek bir şey istiyordu. Beni hatırlamalarını’ demişti... Ölümü üzerinden bu kadar yıl geçti. Her ölüm yıldönümünde Atatürk milli bir matem havası içinde hatırlanıyor. Ve bu gün de çok sevdiği Anıttepe'deki istirahatgahına götürülüyor. Anıtkabir ki Türkiye'nin her tarafından gelen toprakla harçlandı. Dünya milletlerinden gelen fidanlarla ağaçlandırılmıştır. Toprak ve ağaç işte Atatürk'ün vatan ülküsü ile insanlık ülküsünü sembolize eden iki kıymet. Dünya tarihi, hiçbir faniye ölümünden 15 yıl sonra insanların bu derece bağlılık gösterdiğini kaydetmemiştir.*

¹⁷⁰Karal Akgün, **Selanikteki Evi**, 95.

¹⁷¹ **A.g.e.**, s.57-59.

Atatürk; bu gün bütün bir millet tarafından ebedi istirahatgahına götürülürken biz de bir avuç Türk burada, onun hayata gözlerini ilk defa açtığında, daima ebedi kalacak olan Türk ağuşlarında (kucak) telakki ederek, O'nu anıyoruz. Ve hürmetle hatıralarının önünde eğiliyoruz."¹⁷² Cümleleriyle konuşmasını bitirmiştir.

Açılış gerçekleşikten sonra evin çevresi bir an önce evi gezmek isteyen pek çok meraklıyla dolmuştur. Ziyaretçileri Karal çiftinin etrafından uzun süre ayrılmayıp, Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında sorular sormuşlardır. Bu atmosfer içinde Enver Ziya'nın dikkatini törene katılan siyah cübbeli din adamları çekmiştir ki; onların da bu duygu dolu tarihi ana eşlik etmeleri Mustafa Kemal Atatürk'e karşı duyulan dini, ırkı ve ulusu aşan sevgi ve saygının evrenselliğinin göstergesi olmuştur. Ayrıca dikkat çeken başka bir nokta ise; Enver Ziya'nın ziyaretçiler için ayrılmış olan anı defterine hiçbir yazı yazmaması olmuştur. Prensipli bir bilim insanı olan Enver Ziya Selanik'e görevli olarak geldiğini, ancak ileride bir gün kendi imkânlarıyla Selanik'e evi ziyarete geldiğinde anı defterini imzalayabileceğini söylemiştir.¹⁷³

Selanik'teki görevini başarıyla tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönen Enver Ziya üniversitedeki çalışmalarına devam etmiştir. 1954 yılında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde Ortadoğu Tarihi derslerine girmiştir. Aynı zamanda temsil görevlerinde de bulunan Enver Ziya 1955'de Roma'da toplanan Milletlerarası *Tarih İlimleri Kongresi'ne* Ebubekir Ratıp Efendi'nin Viyana Sefaretnamesi adlı bildiriye sunmak üzere katılmıştır. Fakat katılma kararı geç bildirildiği için okuyamamıştır.¹⁷⁴

Bu yıllarda Enver Ziya'ya bir başka görev Erkan-ı Harbiye Umumi Riyaseti tarafından verilmiştir. TİTE Müdürlüğü esnasında Enver Ziya'ya Erkan-ı Harbiye Umumi Riyaseti tarafından harp tarihinin yazılması metodu konusunda bir uzmana ihtiyaç duyulduğunda kendisinden yardım istenileceği bildirilmiştir. Buna göre Enver Ziya'nın 14 Mayıs 1957 tarihli verdiği cevap şöyledir: "*Harp Tarihimizi yazmakta olan uzmanlara harp tarihi yazılması metodu konusunda yardım etmek için Milli*

¹⁷² A.g.e, s.57-59.

¹⁷³ A.g.e, s.63.

¹⁷⁴ Çoker, a.g.e., s. 488.

Müdaafa Vekâletinin bendenizi seçmek lütfunda bulunmasını ve Rektörlüğün bu husustaki muvaffakatını şükranla karşılarım.

Bu çok şerefli vazifeyi iftiharla kabul ettiğimi arz ederken, Milli Müdafaa Vekâletinin, Üniversitemizin ve fakültemin itimadını muhafaza etmek suretiyle çalışmak başlıca ülküm olacağına inanılmasını saygılarımla rica ederim."¹⁷⁵

Yurt dışında gerçekleşen kongrelere katılan Enver Ziya, Roma'da toplanan Uluslar arası Tarih Bilimleri Kongresi'nde bulunmuş, Toynbee'nin başkanlığını yaptığı bir oturumda geniş tartışmalara katılmıştır. 1957 yılında ABD Stanford Üniversitesi The Hoover Institute and Library'den gelen davet üzerine araştırma ve mesleki temaslarda bulunmak için Rockefeller bursu ile bir yıllığına ailesiyle birlikte Amerika'ya gitmiştir. Çalışmalarının uzaması üzerine yurt dışında bulunma süresini bir yıl daha uzatmıştır. Burada iki yıl boyunca Paris Barış Konferansı konusu üzerine araştırmalarda bulunmuş, Osmanlı Tarihi serisinin VIII. cildi olan Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri isimli kitabın alt yapısını oluşturmuştur. Ayrıca Prof. Vucinich'in dershanesinde "Halifelik" konusunda bir de konferans da vermiştir.¹⁷⁶

Dil öğrenimine büyük önem veren Enver Ziya insanın yaşı ilerledikçe kendisini daha iyi tanıdığını bu sebeple öğrenmesinin de kolaylaşacağını, çünkü neleri bilip bilmediğinin daha iyi farkında olarak daha kolay öğrenebileceğini düşünmüştür.¹⁷⁷ 54 yaşından sonra iki yıl içerisinde üniversitede ders verebilecek düzeyde İngilizce öğrenen Enver Ziya'nın yeni bir dil öğrenme isteğinin altında Amerika'da yaptığı çalışmaları esnasında elde ettiği belgeleri rahatlıkla okuyabilme ihtiyacı yattığı düşünülebilir.

2.5. Ordinaryüs Profesörlüğe Yükselmesi

Bir bilim adamının ordinaryüs mertebesine yükselbilmesi için diğer akademik unvanlarda da olduğu gibi belirli şartları sağlaması gereklidir.¹⁷⁸ Enver Ziya'ya ordinaryüs unvanını kazandıran akademik çalışmaları, komisyon raporlarının içeriğine

¹⁷⁵ Büyükkibar, **a.g.e.**, s. 66.; Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹⁷⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹⁷⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

¹⁷⁸ Günümüzde kullanılmayan bu akademik unvan 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile kaldırılmıştır.

bakıldığında yayınlarının ve akademik faaliyetlerinin bilim dünyasındaki önemi daha iyi idrak edilecektir. Enver Ziya'nın Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi arşivindeki dosyasından edinilen bilgilere göre 1956 ve 1960 tarihlerinde benzer içerikli iki komisyon raporu elde edilmiştir. 1956 tarihli komisyon raporundan olumlu sonuç çıkmasına rağmen, ordinaryüs profesör unvanını 1960 tarihli komisyon raporundan sonra alması hakkında açıklayıcı bir sebep dosyada mevcut değildir.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dekanlığı'na yazılan yazıya göre; Üniversiteler Kanununun 26. maddesinde gösterilen şart ve niteliklere haiz olup olmadığını incelemek üzere aynı tarihte fakülte profesörler kurulu tarafından seçilen ve Ord. Prof. Dr. Berthold Spuler, Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu ve Ord. Prof. Rudolf Fahrner'den oluşan komisyon Dekanlığın 498 sayılı ve 21.02.1956 tarihli tezkeresi gereğince toplanmış ve aralarından Ord. Prof. Dr. Şevket Aziz Kansu'yu başkan seçerek çalışmalarına başlamıştır. Enver Ziya'nın ilmi çalışmalarını yayın ve akademik faaliyetleri komisyona sunulmuştur. Oluşturulan komisyon raporuna göre;¹⁷⁹

“Prof. Enver Ziya Karal'ın bu güne kadar yaptığı ilmi faaliyetleri bir bütün olarak görüldüğü takdirde hemen her şeyden önce Osmanlı ve modern Türk tarihini (en çok dış siyaset ve esas teşkilat yönünden) şimdiye kadar bir yenisi tamamen yerine konmayan, Türk malzemesi üzerine bina edilmiş Von Hammer'ın Osmanlı Devleti Tarihi'nin sona erdiği 1774'den itibaren olan devri fevkalade zengin dokümanlara istinaden göstermiş olmasıyla karakterize edilebilir.

Prof. Enver Ziya Karal'ın münektitler tarafından bazen tespit edilmiş ufak tefek noksanları bulunmakla beraber, hiçbir veçhile değerini kaybetmemiş olan bu araştırma eserleri Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'si tarihini hesapsız Türk vesikalarına istinaden mutlak bir şekilde açıklayıp, tasvir etmekte ve bu suretle bir asırdan beri duyulan bir arzu ve ihtiyaca cevap vermektedir.

Bundan dolayı ancak bu yol ile ki; tek taraflı görüş yahut yabancı iktidarlar müdahalesiyle zedelenmiş bir Osmanlı Devleti tarihi tablosu, hakikate sadık bir tablo suretinde meydana gelebilir. Bu tablo zamanla arşiv malzemesinin istimali ve Türk

¹⁷⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

eserleriyle yabancı kaynakların yeniden gözden geçirilmesiyle Hammer 'in eserinin de yerine geçmiş olacaktır.

Böylece Prof. Enver Ziya Karal 'in ilmi çalışmalarının zengin meyveleri birkaç on yıldan beri beynelmilel araştırmacılar tarafından hissedilmiş, fakat doldurulamamış olan bir boşluğu da doldurmaktadır.

Karal 'in eserleri pek çok vesika da içerir. Bunlar Karal 'in mütalaalarına söz konusu devir hakkında doğru bir tablo vermekte ve yabancı ilim adamlarına da beraber çalışmayı kolaylaştırmaktadır. Çünkü bunlar muayyen bir dereceye kadar çok zor olan arşiv çalışmalarının da yerine geçmektedir.

Bu vesikalar ve makaleler metod bakımından şu cihetten önemlidir ki; Karal, bunlarda eldeki temel vasıtalarıyla, şimdiye kadar tarih yazıcılığının sakat düşünceleri hakkında Türkiye 'de müphem kalmış bazı düşüncelerin Fransız İnkılâbı ile değil, fakat Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu 'nun tesirleriyle alakalı bulunduğunu göstermektedir.

Osmanlı Fransız ilişkileri konusunda 'Napoleon Bonaparte 'ın Mısır Seferi ' ile 'Halet Efendi 'nin Paris Büyükelçiliği ' adlı eserleri de ilk defa olarak değerlendirdiği arşiv vesikalarına ve Türk elçilerinin mektuplarına dayanarak, askeri olayların gerisindeki niyetleri açıklamaya muvaffak olmuştur. Fransızların meseleleri ve önder şahsiyetler hakkında Türkler tarafından verilmiş olan hükümler, bu eserlerde Türk siyaset hareketlerinin motiflerini karakterize etmek yönünden çok öğreticidir ve Enver Ziya Karal 'ın eserlerini kullanan yabancılara o zamanki Doğu ve Batı memleketlerinin siyasi davranışlarındaki psikolojik farkları temyiz ettirmek suretiyle bunları birbirinden ayırt etmek fırsatını vermektedir.

Aynı şey 'Zarif Paşa 'nın Hatıraları ' hakkında da varittir. Bundan başka bu tarz düşünceler 'Tarih Notları 'nın ' bazı kısımlarında da kendisini göstermektedir.

III.Selim 'in Hattı-ı Hümayunu 'nda yukarıda sözü geçen esas tezi; Karal 'ın 1798-1802 tarihleri arasındaki olaylar üzerindeki çalışmalarından keskin görüşüyle tamamıyla mantiki olarak meydana gelmiştir. Eserlerinde yazarın vesika malzemesini mütemadiyen öne sürmesini şükranla kaydetmek lazımdır. Çünkü bu vesikalar Karal 'ın görüşlerini kontrol etmeye imkân sağlar.

Kendisi hususi araştırmalar yanında umumi görüşler vermeyi de bilmektedir. Bu eserler, vesikalar vermek suretiyle bu devrin siyasi ve fikri hatlarını çizmekte olup, fazla referans vermekten sarf-ı nazar etmiş olmasına rağmen, yine kendisini karakterize eden nizami ve mevzudaki intihabı ile ‘Osmanlı Tarihi’ gözden kaçmayacak bir eserdir.

Eserler için genel takdir; Türkiye sınırlarında dikkat çekmiş ve ilgi görmüş eserlerdir. Hatta Türkiye’nin esas teşkilat tarihine bir contribution (katkı) olarak anlaşılmış olmaları Dr. Tunaya’nın ‘İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası C.XIII/ 1, s.382 /96 tenkit yazısıyla sabittir. Bundan başka bu eserler; Prof. Mümtaz Turhan’a göre ‘Kültür Değişmeleri İst. 1951’ ve yabancı dünyada daha ileri götürülen bazı hususi araştırmalara ve umumi eserlere temel olmuşlardır.

Hamburg niversitesi şarkiyat Ord. Prof. B. Spuler’in kanaatine göre; tarih araştırmalarında yeni metod ve eleştiriler olarak kabul edilen ilmi çalışmaları ve tesirleri bu bilim adamının uluslararası ilim alanındaki değerini göstermiş bulunmaktadır.

Karal’ın niversiteler kanununun gerekçesinde belirtilen ‘bilimsel araştırmaları ve orijinal yayınlarıyla tanınmış olmak’ vasfı ile aynı kanununun 26.maddesinin B fıkrasında kaydedilen ‘stn değerde bilimsel araştırmalar, yayımlar yapmış bulunmak ve meslekteki üstün başarılarıyla tanınmış olmak’ vasfına sahip olduğunu beyan eder, kendisine Yakın Çağ Tarihi Kürsüsü Ord. Profesörlüğü teklif ederiz.’’

21.05.1960 tarihli diğer komisyon raporunda da Enver Ziya ve çalışmaları hakkında benzer ifadeler kullanılmıştır. Ord. Prof. Dr. M. Halil Yinanç’ın komisyon başkanlığını yaptığı toplantıda Ord. Prof. Dr. şevket Aziz Kansu, Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal ve Ord. Prof. Dr. Muzaffer şenyrek komisyon yesi olarak bulunmuşlardır. Raporda Enver Ziya’nın çalışmalarına dair çıkan sonuç bir önceki raporda da olduğu gibi Batılılaşma hareketlerini içeren çalışmalarını en önemli çalışmaları içerisinde görülmüştür. Osmanlı kurumlarının batılılaşmasında uzun zaman Fransız etkisinin olduğu düşünülmüştür. Hlbuki Karal, Fransız etkisi değil, Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu müesseselerinin ilk Batılılaşma

hareketlerine mesnet teşkil ettiğini meydana koymuş ve takip eden hareketlerde de yine Avusturya müesseselerinin üstün tesir derecesini de belirtmiştir.¹⁸⁰

Bu bilgilere ek ve diğer rapordan da farklı olarak Enver Ziya'nın Britanica Ansiklopedisi için yazdığı padişah isimlerinden oluşan maddelere yer verilmiş ve çalışmalarının yabancı eserlerde kaynak olarak kullanıldığı yerler belirtilmiştir. Bu eserler şöyledir:¹⁸¹

Tüm bu değerlendirmelerden sonra Enver Ziya 1960 yılında Yakınçağ Tarihi Kürsüsü Ordinaryüs Profesörü olmuştur.¹⁸² Bu kürsüden derslerini okutan Enver Ziya 1960 ihtilali sonrası yaşanan anayasa hazırlama sürecinin içerisinde aktif olarak yer aldığı için bir süre üniversiteden uzak kalmıştır. 1961'de fakülteye döndükten sonra görevine devam eden Enver Ziya bu yıllarda yurt dışına çeşitli akademik amaçlarla daha sık çıkmıştır. Bu ziyaretlerin birçoğu yabancı ülkelere gelen davetler üzerine gerçekleşmiştir. Bu durum yurt içinde ve dışında tanınan ve tercih edilen bir bilim insanı olduğunu göstermektedir.

1962 yılında İngiltere Manchester Üniversitesi'nde konuk profesör olarak bulunmuş, 1963 yılında ABD Columbia Üniversitesi'nde Middle East Enstitüsünde "Yakınçağ Osmanlı Tarihi" ile "Türk İnkılâp Tarihi" üzerine haftada beş saat olmak üzere ders, ayrıca "Osmanlı İmparatorluğu'nda daimi Elçilik Müessesesi ve Batılılaşma hareketinin başlangıcı", "Atatürk", "Türk Devrimi ve Cumhuriyet'in İlanı" konularında da konferanslar vermiştir. Aynı Üniversitenin yaz semestrinde Hukuk Fakültesinde "İslam Tarihi", "Türk Arap ilişkileri ve 19. yüzyılda Mısır Tarihi" üzerine ders veren Enver Ziya Columbia Üniversitesi'nde aynı zamanda doktora üyeliği yapmıştır.¹⁸³

1963'de M. Kemal Atatürk'ün 25. ölüm yıldönümünün UNESCO programı çerçevesinde UNESCO üyesi ülkelerde anılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda M.

¹⁸⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹⁸¹ B.Lewis, **Cahiers d'Histoire Mondiale** 1/1 Juli 1983, s.209/250; veya G. Jaschke, **Die Welt des Islams** N.R 11/ 2, 1952 s. 126/34. Doraty M. Vaughan, **Europe and the Turk** Liverpool Üni. Press 1954. (Önsöz) Zeine N. Zeine, M. P. Ph. D. "Lond, Arab- Turkish Relation and the Emergance of Arab Nationalism Beirut, Lebnan, 1958" (Önsöz s.46.) H.A.R. Gibb and Harold Brown, "Islamic Society and West World" Oxford Üni. Press 1960, bibliyografya. (Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası)

¹⁸² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹⁸³ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

Kemal Atatürk konulu konferanslar vermek için 6 günlüğüne 07.11.1963'de Çekoslovakya'ya giden Enver Ziya¹⁸⁴ Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı açış konuşmasında UNESCO'nun bu kararını şöyle değerlendirmiştir:

“... 20. yüzyıldaki iki büyük devrimden biri ve ulusal olanı aşağı yukarı bu çünkü milletler tablosundaki sayıların artmasında esas olmuştur. Kuşku yok ki, ayrıca bir örnek Birleşmiş Milletlerden sonra bugün dünyanın en büyük uluslar arası kuruluşu olan UNESCO'nun Atatürk ile ilgili bir kararıdır. Bilindiği gibi UNESCO eğitim, bilim ve sanat konularında tredünyon vazifesini görmekteydi. Bu kuruluş, bu üç alanda bütün dünyaya hizmeti dokunmuş olan insanların doğum ve ölümlerinin 100. yıldönümlerinde dünyaca anılmalarını kararlaştırmıştır ve Copernicus gibi Pasteur gibi Madam Curie gibi kimselerin yıldönümlerini andırmıştır. Bu konuda yaptığı bir ayrıcalık vardır. O da Atatürk'ün ölümünün 100. yılında değil, 25. yıldönümünde anılmasını, dünyaca anılmasını karar almasıdır. Bu karar alınırken teklif yapan ve orada bulunan ve bir aralık bu UNESCO'nun, konferansın başkanlığını yapan bir arkadaşımız kararın alınmasından sonra hümgür hümgür ağladığını söylemiştir. Bu yaşlar milli sınırlarımız dışında milli değerlerimizin ifade edilmeye başlanmasının bir sembolüdür...”¹⁸⁵

1964-1965 yıllarında ise görevli profesör olarak Tucson Üniversitesi'ne Türkiye Cumhuriyeti Tarihi üzerine ders vermekle görevlendirilen Enver Ziya burada 4 saat ders, 2 saat seminer vermiştir. 1969-1970 yıllarında ders vermek üzere davetli profesör olarak Columbia Üniversitesi'ne tekrar gitmiş, ikinci defa gerçekleşen bu davette önceki davette okutulan dersleri okutmuştur.¹⁸⁶

2.6. Enver Ziya Karal'ın Mesleki Tutumu

Türkler milli mücadele savaşında lokomotif tekerleklerinden, vagon parçalarından top kamaları yapmışlar, Türk toplarına uyması için Rus mermilerinin çapını değiştirmişlerdir. Konya uçak fabrikasında Yunanlılardan ele geçirdikleri

¹⁸⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

¹⁸⁵ Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın açış konuşması, **Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı- Bildiriler ve Tartışmalar**, s. 7.

¹⁸⁶ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

uçaklara kanat ve pervane uydurmuşlar, Sakarya Savaşı'ndan beri Yunanlılardan on dört uçak kazanmış ve sadece bir tane kaybetmişlerdir.¹⁸⁷

Enver Ziya Karal'a göre tarih anlatırken, bu gibi bilgilerin de anlatılması gereklidir. Yani Enver Ziya Karal klasik bir siyasi tarih anlatımı yerine tarihi hakikatlerle birlikte, olayların meydana geliş şeklini ve mücadeleyi asıl kazandıran gerçeklerin de anlatılması gerektiğini söylemiştir.¹⁸⁸ Nitekim Enver Ziya'nın eserlerinde de bu durum görülmektedir.

Seçil Karal Akgün, milli mücadele yıllarında yaşanan yoksulluğun ne anlama geldiğini bir İngiliz hikâyesi üzerinden örneklendirmiştir. Buna göre; aristokrat okulunda öğretmen öğrencilerine yoksul bir aileyi anlatan ödev vermiştir. Öğrencinin yazdığı kompozisyonda televizyonları çok eski model, hemen hemen her kanepelerinin ayakları sıyrılmış, buzdolaplarının kapısı iyi kapanmayan, çamaşır makinesinin gözü yıpranan bir aileden bahsetmiştir. Yani öğrenci yoksulluğu bu zannedip; asıl bunların yokluğunu hiç düşünmemiştir. Oysaki eğitim kurumlarında öğrencilere milli mücadele döneminde ağaç kabuğu yiyenleri, çarık kaynatanları, bunları anlatmak gerekmiştir. Hem iç hem dış düşman, hem savaş, hem hastalık, hem yoksulluk ile savaşıyan bir nesilden bahsedilmesi gerektiğini ifade eden Seçil Karal Akgün, babası Enver Ziya'nın da her zaman bunların bilinmesini istediğini söylemiştir. Çünkü Enver Ziya bunları bizzat kendisi yaşayarak tecrübe etmiş ve hakikatte yaşananların da bilinmesi istemiştir. Muhtemelen kendisinin tercih edilen bir idareci, derslerinde sınıfları her zaman dolu bir hoca olmasının altında yatan nedenlerden birisi de bu olmuştur. Tarih adına bilinmesini istediği gerçekleri anlatırken, Balkanlardan öksüz ve yetim bir çocuk olarak insan selinin içerisinde Türkiye'ye gelişini ve yaşadığı daha pek çok sıkıntıyı şahsi olarak ne öğrencilerine ne de çevresinde pek anlatmamıştır. Seçil Karal Akgün'ün de belirttiğine göre; evde sohbet esnasında bunları sadece bir iki vesileyle anlatmıştır.¹⁸⁹

Enver Ziya'nın tarihi gerçekleri anlattığı önemli bir an vardır ki; hitabı sadece Türk profesörlere yönelik değil; acılarını bizzat kendisine ve ailesine yaşattığı milletlerin profesörlerine de yönelik olmuştur. Fakat bu anlatış bir sitem, bir hesap

¹⁸⁷ Yahya Akyüz, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, TTK, Ankara, 1988, s.288.

¹⁸⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

¹⁸⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

sorma değil; yaşananları tarihin akışı içerisinde eritip uzlaşma yolunu seçen bir bilim adamının, hazırlanacak olan Balkan Tarihi eserinde Türk tarihinin de yerini alması için gösterdiği çabadır. Enver Ziya; tarihi hakikatleri her zaman belgelerle gözler önüne sermeye çalışmıştır. Üstelik bu defa anlattığı tarih; daha çocukluğun bilincine varılamayan bir yaşta Balkan Savaşı tablolarını seyretmemiş, onların içinde yaşayan bir çocuğun gözündendir.¹⁹⁰

Balkan tarihinin yeniden yazılması amacıyla 1972’de Balkan Devletleri Ulusal Konferansı’nda UNESCO’nun çalışma grubu olarak bilim adamları bir araya gelmişlerdir. Yunanlı profesörler yeni yazılması tasarlanan Balkanlar tarihi içinde Osmanlı İmparatorluğu’na bir bölüm ayrılmasını istememişlerdir. Enver Ziya bu görüşü şöyle yanıtlamıştır: *”Evet ama Osmanlı’dan söz etmezseniz ne yazacaksınız? Bunu kabul etsek bile yazacağınız her satır da ondan söz edeceksiniz.”* O, ılımlı fakat kararlı üslubu ile bilim alanında bile ırkçı ve şoven tutkuların kelepçesinden kurtulamayanlara, tarihin neresinde olduğumuzu bıkmadan, usanmadan anlatmıştır. Tarık Zafer Tunaya’nın aktardıkları ile Enver Ziya’nın gurbet öyküsü şöyledir;¹⁹¹

“Balkan tarihinin yeniden yazılması amacıyla bilim adamları tartışıyorlardı. İçlerinden birisi yavaşça ayağa kalktı. Yüzü aşınmış bir kaya gibiydi. Ilımlı sesiyle, geçmişe sanki buğulu gözlükleriyle bakıyordu. Anlatmaya başladı.

Peçova (bir adı da Osmaniye), Kosova’nın bir sınır kapısıydı. Ora doğumluydu. 1912 Ekim’inde Balkan Harbi’nin (aslında harplerinin) ilk dönemi başlamıştı. Ailece göç etmeye karar verdiler. Selanik’e doğru yol almak gerekiyordu. Artık bu diyar kendilerinin olmaktan çıkmıştı.

Tüm aile yola koyuldu. Tek atları vardı. Herkes sıra ile biniyordu. Balkan Savaşları’nın Haçlı Seferi koşulları içinde gelişmesinden doğan terör havasına, Makedonya’nın sert iklimi de eklenince yürüyüş daha da uzun, daha da zahmetli oluyordu. Yollar ana baba günüydü. Binlerce insandan oluşan yığınlar, yaralılar, hastalar, ölümler ve de haydutlar arasında yön saptamak zordu. Kaç gün yürüdüler.

Küçük ailenin en yaşlısı, büyük annenin artık adım atacak hali kalmamıştı. ‘Bana bir halı parçası verin ve siz devam edin’ dedi. Büyükanneyi ağlaştılar, el

¹⁹⁰ Tarık Zafer Tunaya, “Peçovalı Çocuk”, **Cumhuriyet**, 28.01.1982.

¹⁹¹ “a.g.m.”, **Cumhuriyet**, 28.01.1982.

öpmeler ve helalleşmeler içinde yağmur altında kaderiyle baş başa, halı parçası üzerinde yol kenarına bıraktılar. Katı bir göç kanunuydu bu.

Küçük konvoy yeniden yola koyuldu. Altı yaşındaki Enver arkaya bakıyordu. Büyükanne yavaş yavaş bir nokta gibi kaldı ve gözden kayboldu. Aile, Doyran kentine vardı.

Aradan beş- on gün ya geçti, ya geçmedi. Evin kapısı vuruldu. Ne görsünler, büyükanne sapasağlam karşılarındaydı. Arkasında da onu getiren iri Bulgar askeri.

Tüm ailenin sevinç gösterileri arasında nine başından geçenleri anlattı. Bulgar süvarisinin dikkatini büyükannenin oturduğu halı seccadesi çekmişti... Sonra da üstünde oturan yaşlı kadın... Ona önce ne yaptığını sordu. Göz göze geldiler. Süvari birden büyükannenin ellerine sarıldı. Vaktiyle ailenin yanında çalışmıştı. Onu evine götürdü ve ailesine geri getirdi.

Göç yasaklanınca aile yeniden Peçova'ya döndü. Bir süre sonra ikinci göç, temelli ayrılış başladı. Bu sefer büyükannenin mezarını oralarda bırakarak Selanik'e yol aldılar.”¹⁹² Enver Ziya'nın anlatımlarından sonra, masanın etrafındaki bilim adamları bu gerçeğin önünde sanki donmuşlardı. Emperyalist politikalarda barut fiçısına dönüştürülen dertli ve maceracı yarımadanın yüzyıllardır süren kavgalarına ve kavgacılarına bundan daha etkin bir ders verilemezdi. Hepimizin gözleri de buğulanmıştı.¹⁹³

Enver Ziya hümanist benliğinde Balkan Savaşı'nda Türklere zulmeden Bulgarlara karşı en ufak bir kin duymamıştır. Dedelerinin yaptığından torunlarını sorumlu bulmanın anlamsızlığını belirtmiştir.¹⁹⁴

Enver Ziya Balkan Devletleri Ulusal Konferansı'nda belge niteliğinde olan kendi hayatını gözler önüne sererek, Balkan tarihinin yazılmasında Osmanlı Devleti'nin de yerini almasını sağlamıştır. Aynı zamanda da ılımlı ve uzlaşmacı tavırlarıyla tarihi hakikatler ile nasıl kucaklaşılacağını göstermiştir.

¹⁹² “a.g.m.”, **Cumhuriyet**, 28.01.1982.

¹⁹³ “a.g.m.”, **Cumhuriyet**, 28.01.1982.

¹⁹⁴ Uluğ İğdemir, “*Karal'ın Ardından*”, **Belleten**, C. XLVI, S. 182, Nisan 1982, TTK, Ankara, s.237.

Enver Ziya'nın tarihi hakikat tanımına bakıldığında anlatımlarını Balkan Devletleri Ulusal Konferansı örneğinde olduğu gibi ne şekilde pratiğe geçirdiği, hayata uyarladığı görülebilir.

“Tarihte insanın geçmiş zamanlarına ait vakaların muhakeme ve mukayese ile izahından elde edilen hakikat, tarihi hakikattir. Tarihi hakikate ulaşmak, tarihi vakayı, daha doğrusu tarihi vakaları bulmak ve tanımak ile kabildir. Vakalar tarihin atomlarıdır. İnsanın geçmiş zamanlarda görünür ve görünmez, çalışmasıyla vardığı neticelerdir. Bir mabedin yapılışı, bir şehrin kuruluşu, bir insan külesinin bir yerden diğer bir yere göçmesi veya bu saydığımız hadiselerin etrafında menkıbelerin, destanların vücut bulması tarihi vakalardır.”¹⁹⁵

Dolayısıyla Enver Ziya 1912 yılında Balkanlar'dan Türkiye'ye yaptıkları göç olayını nice göç içerisinden sadece bir örnek olarak anlatmış, böylece tarihi bir olayı gözler önüne sererek, Balkan tarihinin yaşanan bunca olayı görmezden gelinerek, yüzyıllardır Balkanlarda var olan Osmanlı'yı tanımadan, bir tarafa bırakarak yazılamayacağını, aksi takdirde tarihi hakikate de ulaşamayacağını belirtmiştir.

Uluğ İğdemir onun milletler arasında geçmişte ne yaşanırsa yaşansın düşmanlığın devam ettirilmemesi yönünde olan hümanist yanını şöyle anlatmıştır:

“...Enver içine kapalı bir insandı. Dertlerini, üzüntülerini hiç belli etmez, içine atardı. 1912 Balkan Savaşı'nda Üsküp'ten göç ederlerken çektiklerini kırk yıl sonra bana anlatmıştı. O'nu gözlerim yaşararak dinlemiştim. Ama hümanist ve insancıl benliğinde Balkan Savaşı'nda Türklere zulmeden Bulgarlara karşı en ufak bir kin duymamıştır. Dedelerinin yaptığından torunlarını sorumlu bulmanın anlamsızlığını belirtirdi...”¹⁹⁶

Enver Ziya Karal'ın çalışmalarına ayırdığı vakit sadece okul ile sınırlı kalmamıştır. DTCF'de dersleri ve bürokratik görevleri olmadığı zamanlarda veya dersini bitirdikten sonra evine gelerek kendi çalışma odasında çalışmayı tercih etmiştir. Bu şekilde araştırma alanlarına daha çok konsantre olabilen Enver Ziya'nın üretkenliğinin temelinde de bu düzenli ve sistemli çalışması yatmıştır. Bu düzenli ve sistemli çalışma temposunun içinde her günü sanki iş yerine gidiyormuş gibi bir

¹⁹⁵ Karal, “Tarih Nedir, Nasıl Yazılır?”, **Tarih Notları**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1941, s. 3.

¹⁹⁶ İğdemir, “a.g.m.”s.237,238.

havada yaşayan Enver Ziya hafta içi veya hafta sonu fark etmeden her gün genellikle sabah 07.00-08.00 civarında kalkıp, gayet güzel ve düzenli olarak kahvaltısını yaptıktan sonra çalışma odasına çekilip, araştırmalarına böylece devam etmiştir. Öğle saatinde çalışmalarına ara veren ve öğle yemeğini yedikten sonra mutlaka 15 dakika uyuyarak istirahat eden Enver Ziya daha sonra çalışmalarına kaldığı yerden hava kararana kadar¹⁹⁷ devam etmiştir.¹⁹⁸

Seçil Karal Akgün'ün aile yaşantılarından sunduğu bir kesitte:

“Çocukluğumuz çok mutluydu, iyi bir aile düzenimiz vardı, iki kardeş uyumluyduk, aile olarak da birbirimizle uyumluyduk, bir arada olmaktan çok zevk alırdık, her şey beraber yapılırdı, ev içindeki yaşamımız da öyleydi. Bir odada toplanılır, çocuklar burada oynar, dostluklar burada pekiştirilir, sobanın üzerinde fasulye tenceresi kaynar, radyo çalar ve sohbetler de bu küçük odada yapılırdı. Herkes bir arada olurdu. Ayı ayrı odalarımız yoktu. Annem gündüz saatlerinde öğretmen olduğu için mesleğinin başındaydı, babam da çalışma saatleri içinde okulda bulunuyordu, bizimle bu zaman dilimlerinde daha çok anneannemiz ilgilendi. Babam anneannemi çok severdi. Kendi annesini çok küçük yaşta kaybettiği için, anneanneme sevgi ve saygı duyar, onu annesi gibi kabul ederdi. Anneannem beyin kanaması geçirdiği için son 6-7 senesini alzheimer halinde geçirmişti. Bu rahatsızlıkta kişi mantıksız, olağan dışı her şeyi yapabiliyordu. Babam tüm bunlara karşı son derece hoşgörülü davranmış, asla anneannemi üzecek bir davranışta bulunmamıştır. Hatta bir akşam dostlarıyla otururken anneannemin geceliğiyle bir anda gelip yanlarına oturmasına hiç ses çıkarmamış, onu ortamdan uzaklaştırmamış, her şey olağanmış gibi davranmıştı. Sonuçta hepimiz aynı gemideydik ve birbirimize karşı anlayışlı, hoşgörülü davranabiliyorduk.”¹⁹⁹

Enver Ziya'nın sıkı çalışma temposuna rağmen ailesini hiçbir zaman ihmal etmediği görülebilir. Çünkü O'na göre bir akademisyen iyi bir aile reisi de olabilmeli ve ailesine mutlaka vakit ayırmalıdır.²⁰⁰ Akademik çalışmalarını genellikle gündüz saatlerinde yapmış, akşam saatlerinde de ailesi ve dostlarına vakit ayırmıştır.

¹⁹⁷ Geçirdiği göz rahatsızlığı sebebiyle.

¹⁹⁸ Keser, “a.g.m. ”, s.19; Prof. Keser'in Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 15 Aralık 2007 tarihinde yaptığı görüşme.

¹⁹⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²⁰⁰ Keser, “a.g.m. ”, s.46.

Dostlarına ayırdığı saatlerde de görevi yine eğiticilik olmuştur. Aile içinde özellikle çocuklarının yetiştiği dönemlerde evde genellikle klasikler olmak üzere hep kitap okunmuştur. Gerek aile içindeki sohbetlerinde, gerekse üniversitedeki derslerinde zorlayıcı yaklaşımlar yerine akli ve düşünceyi ön plana çıkartarak insanların doğruyu bulmalarına yardımcı olan Enver Ziya böylece hem çocuklarının hem de öğrencilerinin dersleri ve özellikle tarih bilimini sevmelerini sağlamıştır. Aile fertlerinden birisi kitap okurken diğerleri de büyük bir sessizlik içerisinde okunan kitabı dinlemiştir. Okuma faslı bittikten sonra aile bireyleri arasında kitapla ilgili bir tartışma ortamı yaratılmış ve herkes konuyla ilgili olarak fikirlerini belirtmiştir. Kitaplar dışında evde en çok rağbet gören şey ise gazeteler ve o dönemin gazetelerindeki çeşitli yayın ekleri olmuştur. Aynı şekilde okunan bu yazı dizileri de evde bulunanlar tarafından dinlenmiş ve üzerinde tartışma konuları yaratılmıştır. Bu çalışma temposu içerisinde hafta sonları da aynı düzende geçmiş ve bazen üst üste birkaç yıl hiç tatil yapma imkânı bulamamışlardır. Tatile çıktıkları dönemlerde de yanlarında birkaç bavul kitap bulundurmuşlar, günde birkaç saat deniz veya dinlenme haricinde aynı çalışma şartlarını devam ettirmişlerdir. Enver Ziya'nın akademik çalışmalar dışında en büyük eğlencesi futbol maçları olmuştur. Beşiktaş taraftarı olan Enver Ziya, futbol maçlarının naklen televizyonlardan verilmeye başlandığı döneme kadar Cumartesi, Pazar günleri vaktini futbol maçlarına ayırmıştır. Bu eğlencesinin yanı sıra yetimhanede annesiz ve babasız kalmış ve bu şartlarda büyümüş bir insan olan Enver Ziya insan sevgisinin bir yansıması olarak sosyal hayatında hayvanları da çok sevmiş, evinde kuş, köpek, kedi, kaplumbağa gibi bir hayvan beslemiştir.²⁰¹

Enver Ziya'nın bir başka sosyal aktivesi de Arif Müfit Mansel, Bedrettin Tuncel²⁰² ve başka akademisyenlerin ve şairlerin içinde bulunduğu on, on bir kişilik bir grup ile İstanbul'da Çarşamba toplantıları olmuştur. Bu toplantılarda oluşan sohbet havasında şairlerden şiirler dinlemek Enver Ziya'nın sanata, içinde güzellik barındırana olan ilgisinin bir başka yansımasıdır.²⁰³

Şiirden, güzel sözden, sanattan ve estetikten hoşlanan Enver Ziya'nın bu duruşu hayatına da yansımıştır. Her zaman şık giyimi ve dinleyenleri kendisine

²⁰¹ "a.g.m.", s. 19,20.

²⁰² Bedrettin Tuncel'in Türkiye'de Unesco'nun kurulmasında ve gelişmesinde Prof. Karal ile yoğun çalışmaları olmuştur. (Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.)

²⁰³ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

bağlayan tonlamalı konuşmaları ile dikkat çekmiştir. Sanatı her şeyden önce zaman ve mekân aşan bir ülküye iman, ülküden sonra doğruluk, disiplin, haysiyet ve gerçek bir ahlak olarak gören Enver Ziya kendisini halktan biri olarak tanımladığı TTK Başkanı olarak DTCF Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü'nde yaptığı konuşmada, kendisinin ne derece sade ve içten bir insan olduğunu da göstermektedir.²⁰⁴

“Açılışın sanatçı olmayan biri tarafından yapılmasının şaşılacak bir yönü olduğu ister istemez göze çarpmaktadır. Sempozyum hazırlayıcıları sanat sanat içindir yerine, sanat toplum içindir ilkesine bağlılıklarını göstermek için olacak, halktan birine, bu onurlu görevi cömertçe başışlamaktan çekinmemişlerdir. Bu nedenle kendilerine temsil etmekte olduğum halk adına önünüzde şükranlarımı sunarım.”

Sanat ile de yakından ilgilenen Enver Ziya özellikle Haldun Taner'in kabare tiyatrosu oyunlarına sık sık gitmiş, mizahı sevmiştir. Haldun Taner Enver Ziya'nın mizah anlayışını ve tiyatro sevgisini şöyle anlatmıştır:

“Karal'ın bir özelliği de mizaha yatkın, mizacı idi. Kendi mizah yapmazdı ama gülmeye, gülümsemeye hep hazırды. Benim bir zaman yönettiğim bir kabare tiyatrosu oyunlarının tiryakisi idi. Benim yazıp unuttuğum esprileri O yıllar yılı hatırlar, tekrarlar dururdu. Bunların içinde en sevdiği yanlışlıkla Amerikalı astronotlarla birlikte füze ile aya fırlatılan 'Zoraki Astronot Niyazi'nin'” yukarıda namaz vakti Amerikalı astronota kiblenin ne tarafa düştüğünü sorması idi. Bunu ona buna anlatır, kahkahalarla gülerdi. Büyük dostu güldürmüş olmak da beni ayrıca mutlu etmiştir...”²⁰⁵

Enver Ziya'nın yakınında bulunan isimlerden biri olan Şerafettin Turan, 1946'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirmiş ve burada asistan olarak kalmıştır bir yandan da çeşitli görevlerle DTCF ile ilişkilerini de devam ettirmiştir.²⁰⁶ Şerafettin Turan'ın anlatımlarına göre:

²⁰⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal, DTCF Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü'nde yaptığı konuşma, A.Ü. Basımevi, 1978, s.3,4.

²⁰⁵ Haldun Taner, **Milliyet**, 07.02.1982.

²⁰⁶ 16 Haziran 1946'da üniversiteler yasası çıkmadan önce MEB'nin aldığı karara göre Gazi Eğitim Enstitüsü'nden mezun olanlar DTCF'nin 3.sınıfına kaydolabilmiştir. Bu dönemde Gazi Enstitüsü de DTCF'de MEB'e bağlıydı. 16 Haziran 1946'da üniversiteler yasası çıkınca bu haktan öğrenciler yararlanamamıştır. Üniversite diplomasından başka diploma kabul edilmemiştir. Şerafettin Turan'ın Hocası Şinasi Altundağ, bu esnada DTCF'de dekanı Enver Ziya Karal ile yine de bu konu üzerine görüşmesini önermiştir. Durumunu Enver Ziya Karal'a izah eden Şerafettin Turan, DTCF'ye devam

“Enver Ziya Bey, dıştan bakılınca sessiz, fazla ilişki kurmak istemeyen kapalı bir kutuydu. Bu durum bana çok tuhaf gelirdi. Çok güzel ders anlatıyordu, kızmazdı, sorularımızı rahatlıkla sorardık fakat bazen koridorda görüp, selam verdiğimizde alıp almama konusunda tereddütlü olduğunu görür ve bu duruma pek anlam veremezdik. Fakülte olarak geziye çıkardık, kendisi pek katılmazdı. Ben de bu durumun sırrını bir süre çözemedim. Mezun olduktan sonra çözmeye başladım. O’nu kapalı bir kutu yapan yaşamıydı. Çocukluğunda karşılaştığı felaket, devamında anneyi babayı yitirme, çektiği eziyet O’nu kapalı kutu haline getirmişti. 1951’de mezuniyet sınavında Enver Ziya Bey, değişik bir havaya büründü. O zamana kadar yapmadığı bir şey yaptı. Beni tanımaya yönelik kişisel bazı sorular sordu ve bu ilgimi çekti. Daha sonra fakülteye asistan olduğumda bölümün yazı işleri ile de ilgilendim.” Demıştır. Bölüm hocalarının ders program çizelgesini hazırlayan Şerafettin Turan bazı hocaların aynı ders saatlerini tercih etmesi konusunda ciddi sıkıntılar yaşamış fakat Enver Ziya ile hiç böyle bir sıkıntı yaşamamıştır. Uyumlu ve programlı bir çalışma sistemi olan Enver Ziya idari görevlerinde de bu uyum ve hoşgörüsü ile pek çok görevi başarıyla yürütmüştür.²⁰⁷

Enver Ziya Karal bu özelliklerinin yanı sıra aynı zamanda prensip sahibi bir kişiliktir. Her bir Atatürk inkılâbı ve ilkesine ayrı ayrı önem vermiş fakat laiklik ilkesine daha fazla özen göstermiştir. 1955 yılında bir başka akademisyen meslektaşıyla birlikte Roma’da düzenlenmekte olan Milletlerarası Tarih İlimleri Kongresi’ne katılmıştır. Kongrenin kapanış gününde dünyanın dört bir yanından gelmiş olan akademisyenlerle birlikte Vatikan’da Papa’yı²⁰⁸ ziyaret etmiştir. Sarayda yapılan tören sırasında Papa büyük bir salonun bir ucunda otururken ülkelerini temsilen gelen akademisyenler de sırayla Papa’nın huzuruna gelerek Papa’nın önündeki küçük tabureye dizini koyarak Papa’nın elini öpmüştür. Enver Ziya’nın hemen önünde bulunan diğer Türk akademisyen de Papa’nın elini öperken O, bu durumdan pek hoşlanmamış ve kararsızlık içerisinde bu uygulamaya dâhil olmamak için sıra kendisine gelene kadar düşünmüştür. Kısa süre zarfında kendi kendine bir durum

etmek istediği belirtmiştir. Enver Ziya Karal’dan aldığı cevap eğer enstitü müdürü izin verirse devam edersin şeklinde olmuştur. Maalesef bu izin çıkmamış, Şerafettin Turan Gazi Eğitim Enstitüsü’nde asistan olarak çalışmaya devam etmiştir. Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

²⁰⁷ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

²⁰⁸ 02.03.1939-09.11.1958 yılları arasında görev yapan Papa XII Pius’un Latin adı Papa Pius Duodecimus (Roma Episkopusu), kişisel adı ise Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacellidir (Saygıdeğer Pius XII). Büyükkibar, a.g.e., s. 92.

değerlendirmesi yapmış ve laik, demokratik bir ülkeden gelmiş bir bilim insanı olduğunu düşünerek, böyle bir davranışta bulunmamıştır. Salonda bulunan akademisyenlerin şaşkın bakışları arasında Papa'nın elini öpmek yerine sıkımayı tercih etmiştir.²⁰⁹

2.7. Eğitim Anlayışı ve Tarihçiliği

Enver Ziya'ya göre tarihi hakikatlerin kaleme alınmasının veya açıklanmasının da bir zamanı olmuştur. O'na göre tarihçi her zaman her şeyi yazmamalıdır. Toplumun tam uyumlu olmadığı bir zamanda değil, toplum ve şartlar uygun olduğunda yazılmalıdır yoksa asıl anlatılmak istenilenler istismara sebep olabilir. Ayrıca bir tarihçi her zaman katı hükümlerden kaçınmalıdır. Hep hiç, asla, her zaman, vb. gibi söylemler tarihte olmamalıdır. Çünkü yarın ortaya çıkacak bir belge var olan bilgiyi tamamen değiştirebilir. İşte tarihi bilim yapan nedenlerden birisi de budur. Tarih bir bilimdir ve belge de tarihi hakikate ulaşmayı sağlayan yoldur. Nasıl ki tarikat inanca götüren yol ise; tarih içinde de belge bilime götüren yoldur. Belgesiz tarih olmaz.²¹⁰ Bu sebeple Enver Ziya arşiv ve belge arasındaki ilişkiyi yazı tura arasındaki ilişkiye benzeterek, tarih çalışmalarında arşiv ve belgenin vazgeçilmezliğine, birinin diğeri olmadan var olamayacağına dikkat çekmiştir. Geçmişte yaşamının ve geçmişi yaşatmanın ancak ve ancak belge ile yapılabileceğini, bu şekilde tarihin bir bilim olarak nitelendirilebileceğini, aksi takdirde belge kullanmadan geçmişi anlatmanın ancak edebi bir tür olacağını açıklamıştır.²¹¹

Enver Ziya'nın eserlerinin bu denli uzun soluklu olması ve bu gün de hala araştırmacıların başvurduğu eserler arasında yer almasının sebebi; “belgesiz, arşivsiz tarih olmaz” anlayışı ile çalışmış olmasında yatmaktadır.

Ansiklopedinin her şey demek olmadığını çocukları Bilun ve Seçil Hanım'a Temel Britanica ansiklopedisini aldıktan sonra anlatmıştır. Ansiklopedinin bir son olmadığını anlatarak, yeni bilgiler ekleneceğini ve var olan bilgilerin de değişebileceğini söylemiştir. Bu sebeple tarihte kesin ifadeleri kullanmaktan kaçınmış

²⁰⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²¹⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²¹¹ Karal, “*Arşiv ve Tarih*” Oluş, 1934; **Tarih Notları- Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s.13,14.

var olan bilgilerin, yeni bir belge bulunana kadar geçerli olabileceğini belirtmiştir.²¹² Nitekim bu düşüncesini en açık şekilde pek çok çalışmasının yanında “Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı 1831” isimli eserinde görebiliriz. Bu eserde; tarih ilminde her an elde edilecek yeni bilgiler ve buluntularla başka sonuçlara ulaşılabileceğini göz önünde bulundurarak 1831 nüfus sayımının “şimdilik” ilk olma özelliğini taşıdığını belirtmiştir. İleride daha önce yapılmış sayıma dair belgeler çıkarsa ilk olma özelliğini yitireceğini böylece belirtmiştir.²¹³

Ayrıca günümüzde çağdaş eğitim sisteminde uygulanan pek çok metodun Enver Ziya tarafından yıllar önce kullanıldığı, derslerini işleyiş tarzı ve eserleri göz önüne alındığında görülebilir. Özellikle makalelerinde soru cevap tekniğini kullanarak okuyucunun ilgisini canlı tutmayı başarmıştır. Öğrenciyi eğitimin merkezine alması, derse ilgiyi canlı tutacak şekilde anlatımı, sunuş yolunun yanında buluş yoluna da başvurması, öğrencinin soru sormasını öğrenmesini sağlayarak, bilgiyi kendisinin yapılandırmasına rehberlik eden tavrı O’nu meslektaşlarından ayıran bir başka yönü olmuştur.

Enver Ziya’nın son derece disiplinli, düzenli bir meslek hayatı olmuştur. Her ders yılı başında hazırlıklarını yapmış, bir önceki senede öğrencilerine anlattıklarına mutlaka yeni bilgiler eklemiştir. Çoğu zaman haritanın karşısına geçip saatlerini geçirmiş, tarih anlatımlarında ve Türkiye’nin içinden geçtiği çeşitli kritik dönemlerde haritalardan yararlanarak tamamen mantıki izahlara dayalı açıklamalarıyla bulunduğu öngörülerinde çoğu zaman haklı çıkmıştır.²¹⁴ Bir tarihçinin aynı zamanda iyi de coğrafya bilgisine sahip olması gerektiği, çağdaş tarih eğitimi anlayışında sınıf içi materyallerin kullanımının öğrencinin bilgisini somutlaştırması, tarihsel analiz ve yorum yapabilmesi açısından etkin bir tarih öğretimi yapılması bakımından önemlidir.

Derslerine hazırladığı küçük notlarla giden Enver Ziya’nın derslerinde yoklama almamasına rağmen çoğu zaman sınıfında oturacak yer bulunamamıştır. Çünkü öğrencilerin onun dersine bu denli ilgi göstermesinin sebebi devamsızlık korkusu değil, tamamen ilgi ve sevgi olmuştur. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih

²¹² Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²¹³ Karal, **Osmanlı İmparatorluğu’nda İlk Nüfus Sayımı 1831**, T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No 195, Tetkikler Serisi No 87, Ankara, 1943.

²¹⁴ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

Coğrafya Fakültesi’nde Enver Ziya’nın ilk öğrencileri arasında bulunan Ercan Yavuz bu konuda hocasıyla ilgili şunları ifade etmiştir:

“... Öğrencilerin derslerin en az üçte ikisine devam etmeleri gerektiği yasada belirtilen bir durumdu. O zaman da benzer bir uygulama vardı ve hocalarımız bizim devam karnesi dediğimiz bir çeşit kimlik gibi bir şeyi kullanır ve öğrencilerin derslere devamını sağlamak için bu defteri imzalarlardı. Enver Ziya Hoca ilk dersine geldiği zaman orada bulunan öğrencilere, yani bizlere ‘Ben sizin yoklama defterinizi imzalamayacağım ve yoklama almayacağım sene sonuna kadar. Eğer imzaya ve yoklamaya ihtiyacınız olursa dönemin sonunda bu şekilde olan öğrenciler defterlerini getirsinler, imzama atacağım...”²¹⁵ Böylece yoklama yapmayacağı yönündeki düşüncesini belirten Enver Ziya’nın dersine öğrenci gitmese bile dersten kalmamıştır. Buna rağmen sınıflar çoğunlukla dolmuş, öğrenciler sınıfta yer bulmakta dahi zorlanmıştır. Ercan Yavuz bu durumu şöyle açıklamıştır: “...Öte yandan bazı hocalar çok sıkı yoklama yapmalarına rağmen her hafta onların derslerinde sınıfın üçte ikisi ya dolardı, ya dolmazdı. Öğrencinin ders ilgisini çekmezdi, istemezdi ve ne yapar eder derse gitmezdi. Enver Ziya Hoca ise; 180 kişilik büyük bir amfide ders yapardı ve yoklama yapmadığı halde onun dersinde yer bulmak zordu. Öğrenci, hocaların yoklama yapmadığını bildiği halde onun dersine gitmek isterdi. Bunun nedeni, hocaların üzerinde sahip olduğu bilgiydi. İkincisi de insani davranıştıydı...”²¹⁶

Sürekli kendisini yenileyen ve bilgisine bilgi katarken, öğrencilerinin de hayatına anlam katan bir akademisyen olmuştur.²¹⁷ Yoğun çalışma programı içerisinde öğrencilerine her zaman vakit ayırmış, kendisine gelen öğrencisini geri çevirmemiş, bu gün git şu gün gel²¹⁸ dememiştir.²¹⁹ Öğrenciye iyi soru sordurmaya çalışarak, ders içinde sürekli iletişim halinde olmayı tercih etmiştir. Bu anlayış geleneksel eğitim anlayışının dışında, yakın dönemde uygulamaya başladığımız modern eğitim

²¹⁵ Keser, “a.g.m.”, s. 44-46; Prof. Dr. Ulvi Keser’in 08.02.2008 tarihinde Prof. Dr. Yavuz Ercan ile Yaptığı görüşme.

²¹⁶ “a.g.m.”, s. 44-46; Prof. Dr. Ulvi Keser’in 08.02.2008 tarihinde Prof. Dr. Yavuz Ercan ile Yaptığı görüşme.

²¹⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²¹⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün de babasının bu özelliğini kendisine ilke edinmiştir. 20 yıl boyunca ODTÜ Tarih Bölüm Başkanlığını yapmış ve hiç öğrenci görüşme saati uygulamamıştır. Bunun sebebini de öğrenciyi kaybetmemek olarak açıklamıştır. (Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.)

²¹⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

anlayışıyla örtüşmektedir.²²⁰ Seçil Karal Akgün babasının iyi soru sormasını, sorgulamasını ve öğrencilerinin de çok soru sormasını istemesini Fransa’da aldığı eğitime bağlamaktadır.²²¹

“Fransa’ya giderek Lyon’da aldığı eğitimin bunda çok büyük katkısı olmuştur. Burada Türkiye’de kalmış ve burada eğitim görmüş olsaydı belki böyle olmayacaktı çünkü Fransa’da çok farklı bir eğitimden geçmiş ve orada o sıralarda Türkiye’de alamayacağı özgün ve özgür bir eğitim almış, tartışmasını öğrenmiş, soru sormasını öğrenmiş. Soru sormasını öğrendiği zaman insan merak sahibi de oluyor. Babam Fransa’da soru sormasını, sorgulamasını çok iyi öğrenmişti. Dolayısıyla çok soru sorardı. Öğrencilerinin de çok soru sormasını isterdi. Öğrencileriyle çok iyi diyalog kurardı. O dönemin öğrencileri bugünkü gibi hocalarıyla bir araya gelemeler ve konuşamazlardı. Babam öyle değildi. Hep soru sormaya açıktı. Evde de öyleydi ve bizleri hep soru sormaya yönlendirirdi ve kendi çok yönlülüğünü bize de yansıtırdı..”²²²

Öğrenciden aldığı cevaplarda somut olan ve laf kalabalığı barındırmayan cevaplar istemiştir.²²³ Derslerinde Genç Osmanlılar gibi ifadelerin tanımlarını tahtaya yazan Enver Ziya daha sonra öğrencilerinden tanımdan bazı kelimelerin kaldırılmasıyla bu tanımın en güzel şekilde ve anlamı bozulmadan nasıl olabileceği konusunda da çalışmalar yaptırmıştır. Derslerinde en az kelimeyle en çok olgunun nasıl ifade edilebileceği konusunda öğrencilerini bilgilendiren ve onları bu konuda da yetiştiren Enver Ziya, tarih metodolojisini de böylece öğrencilerine öğretmiştir.²²⁴

Altını çize çize eski Roma düşünürlerini ve klasiklerini okumuş, ilk çağ medeniyetlerine önem vermiştir. Özellikle birinci sınıf öğrencilerinin kafalarında henüz oturmamış olguları daha iyi netleştirmeleri için geçmiş ile bu gün arasındaki

²²⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²²¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün soru sormayı babasından öğrenmiş ve Odtü’de görev yaptığı yıllarda “dönem içerisinde işlenen konu ile alakalı iki soru sorun” veya “bu sorulardan birini seçip cevaplayın” şeklinde sorulara hazırladığı sınav kağıtlarında yer vermiştir. (Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.)

²²² Keser, ”a.g.m.”, s.23; Prof. Keser’in Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 15 Aralık 2007 tarihinde yapılan görüşme.

²²³ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²²⁴ Keser, ”a.g.m.”, s.10;

bağlantıyı en iyi kurabileceklerine ve böylece tarihi daha çok seveceklerine inandığı mitolojiyi onlara okutturmuştur.²²⁵

Enver Ziya düzgün Türkçesi ve akıcı üslubuyla kendisini karşısındakine dikkatle dinlettirebilmiş, bu sayede gerek derslerinde öğrencinin ilgisini canlı tutmayı başarmış gerekse konferans, toplantı başkanlıklarında aranan kişi olmuştur. Ercan Yavuz'un öğrencilik yıllarından aktardığına göre:

“...Dersi anlatırken son derece tutarlı bilgi aktarımı yapardı. Cümleler düzgün ve ifadeler anlaşılır olurdu Bazı hocalarımız da ders anlatırdı ve bazen o tarafından, bazen bu tarafından konuyu kaçırdı. Çoğu zaman da o büyük amfilerde ders yapardık ve ses yankılandığından anlayamazdık ama Enver Ziya Hoca öyle değildi. Hoca'nın her söylediği kelime son derece net anlaşılırdı. Çok düzgün cümlelerle ifadeler kullanırdı. Kitapları da öyledir. Ben daha o yıllarda, son sınıftayken ve lisans tezimi hazırlarken nasıl bir Türkçeye nasıl bir üslup kullanmam gerektiğini düşündüğüm zaman Hoca'mın kitaplarına baktım tekrar...”²²⁶

Şerafettin Turan ise, Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki öğrencilik yıllarında 1944-1945 eğitim öğretim yılında Enver Ziya'yı DTCF'de Afet İnan ile birlikte aynı gün verdikleri bir konferans esnasında ilk kez dinlemiştir. Enver Ziya'yı yazar olarak tanıması ise; lise son sınıf öğrencisiyken olmuştur. Lise son sınıfta iken tarih ders kitapları değiştirilmiş ve Enver Ziya'nın liseler için yazdığı ders kitabı okutulmaya başlamıştır. Şerafettin Turan'ın bu yıllarda ismen tanıdığı Enver Ziya ilerleyen yıllarda kendi hocası olacaktır.²²⁷

“...Anlatımı, kendine özgüydü. Zaten devrim tarihi denilince en önde akla gelen isim Enver Ziya Karal idi. 1942 yılında kurulan İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün müdürüydü, kurucusuydu. Atatürk konuşmaları yapar, Türk Tarih Kurumu toplantılarında bulunurdu. Böylece çeşitli vesilelerle kendisini yakından tanıma olanağı buldum. Ama kendisini asıl tanımam daha sonraki öğrencilik yıllarımda oldu...”²²⁸

²²⁵ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²²⁶ Keser, “a.g.m.”, s. 44-46; Prof. Dr. Ulvi Keser'in 08.02.2008 tarihinde Prof. Dr. Yavuz Ercan ile Yaptığı görüşme.

²²⁷ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

²²⁸ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

“Onun doğrudan doğruya bir asistanı yoktu. Öğrenciler en çok Yakın Çağı seçerlerdi. Çünkü Enver Ziya Bey Osmanlıca konusunda öğrencileri çok fazla zorlamazdı ve çok iyi ders anlatırdı. Anlatılan dönem de yakın bir dönem olduğu için öğrencilerin ilgisini çekerdi. Yıllarca yakın çağ kürsüsünde tek başına çalıştı. Asistan arayışında değildi. İki tane Pakistanlı ve bir tane Hindistanlı öğrenciye doktora yaptırdı. Kızı Seçil Hanım ise Enver Ziya Bey emekli olduktan sonra doktorasını benim danışmanlığında tamamladı. Çok yoğun çalışmaları olduğu için doktora çalışmalarına çok fazla zaman ayırmak istemez bu sebeple çok sayıda doktora öğrencisi almazdı.”²²⁹

Doktora öğrencilerinin sayısını az tutmasındaki amacı, çalışacağı öğrenci ile daha fazla ilgilenebilmektir. İsteddiği zamanı öğrencisine ayırabildiğinde tasarladığı çalışmayı ortaya daha iyi imkânlar içerisinde ve daha iyi sonuçlar ile çıkarabilmişlerdir.

Şerafettin Turan bir süre boyunca Enver Ziya Karal ile aynı çalışma ortamında bulunmuşsa da O’nu tam olarak tanıyamadığını ifade ederek, aklında bir takım soru işaretleri olduğunu belirtmiştir.

“Sınavlara biz gözetmen olarak girerdik. Sınav bittikten sonra Ankara’nın en lüks lokantasında Enver Ziya Beyin parasıyla öğle yemeği yerdik. Bu zamanlarda Enver Ziya Bey’i daha da yakından tanımaya başlamıştım.

Henüz profesör olduğum bir dönemde dekanlık seçimlerinde benim aday olmamı önerenlerden, beni adaylığa teşvik edenlerden birisi de Enver Ziya Bey’di. Dekan olduktan sonra Enver Ziya Bey’in uzun zamandır sır olarak gördüğüm halini çözdüm. Enver Ziya Bey’in yakın bir arkadaşı olan Bedrettin Tuncel, Enver Ziya Bey gibi Fransa’da okumuştü ve benim de Fransızca hocamdı. Ben dekan olduktan sonra görüşmelerimiz daha da sıklaştı. Bir gün Bedrettin Tuncel Enver Ziya Bey ile baraja gideceklerini söyledi ve beni de davet etti. Bu gezide Enver Ziya Bey sanırım beni yalnız bir öğrencisi değil de yakın bir arkadaşı gibi görmeye başladı. Ben de ona gereken saygıyı gösterdim.”²³⁰

²²⁹ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

²³⁰ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

“Enver Ziya Bey bir dönem ciddi bir göz hastalığına yakalandı ve derslere giremez oldu. Onun yerine Yakın Çağ kürsüsündeki derslere ben girdim. Yurt dışına gittiğinde de derslere girdim. Ve hatta yedek subay olduğum 1959 yılında Yakınçağ kürsüsünde bulunan Mustafa Akdağ yurt dışında olduğu için Milli Savunma Bakanlığı’ndan alınan izinle haftada 4 saat fakültede Yakınçağ tarihi dersi verdim. Bu yardımım sonrasında Enver Ziya Bey ile daha yakın ilişkiler kurduk ve bu sonuna kadar böyle devam etti.”²³¹

Sadece ders içi faaliyetler ve idarecilik görevleriyle değil insani yaklaşımlarıyla da farklı bir kişilik olan Enver Ziya yanında çalışan asistanlarına veya diğer personele kendisini ilgilendiren en küçük şahsi işini yaptırmaktan çekinen ve böyle bir davranışı çok da ahlaki bulmayan bir bilim insanıdır. Yemek saatinde fakültede çalıştığı bir sırada asistanlarının kendisi için büfeden yiyecek bir şeyler getirmelerine bile karşı çıkan Enver Ziya aynı şekilde bir cenaze töreni sırasında, günde 2-3 paket içtiği Yenice sigarası bitince ilerlemiş yaşına rağmen, öğrencilerinin ve asistanlarının ısrarlı talepleri arasında hemen yolun karşısındaki büfeden sigara almaya kendisi gitmeyi tercih etmiştir.²³²

Enver Ziya’ya göre öğrenciler ülkenin geleceği olduğundan, onlar için yapılan her şey kutsaldı. Nitekim 1940’lı yıllarda talim terbiyedeki eğitim çalışmaları, köy enstitüleri²³³ için uğraşları, Hasanoğlan Köy Enstitüsü’ne derslere gidişleri canlılığını hiç yitirmeyen anıları olmuştur.²³⁴ 1949 yılında Ankara Üniversitesi Rektörü iken, tanınmış iş adamı Vehbi Koç ile bir konuşmasında Vehbi Koç Ankara’ya bir cami yaptırmak istediğini söylemiş, Enver Ziya “*Beyefendi öyle bir cami yapın ki, sade Cuma günleri değil, her gün, her saat cemaati olsun. İçinde aydınlık kafalar barınsın*

²³¹ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

²³² Keser, “a.g.m.”, s.31,32.

²³³ Köy enstitülerinin yararlılığına, bir dönemin toplumsal dönüşümüne etkisine pek çok aydın gibi Enver Ziya Karal da değinmiştir. Kendisinin de haftada bir dersler verdiği köy enstitüleri 1954’de kapatıldı. Bir döneme büyük katkı sağlayan köy enstitülerini daha çok kendi dönemi içerisinde değerlendiren Karal, yıllar sonra artık bu tür bir kurumun kurulamayacağını, sisteme de döneme de uymayacağını ancak farklı bir şeylerin yapılabileceğini söylemiştir. (Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.)

²³⁴ Köy Enstitülerinin kapatılması Enver Ziya Karal’ı oldukça üzmüştür. (Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.)

ve her gün size duacı olsun” demiştir. Böylece Enver Ziya ve Vehbi Koç’un temelini birlikte attıkları Koç Yurdu, Türkiye’nin ilk özel öğrenci yurdu olmuştur.²³⁵

Enver Ziya Karal sadece DTCF’de hocalığını yaptığı öğrencilerine karşı değil, tüm öğrencilere karşı eğitimleri konusunda hassasiyet göstermiştir. Türkiye’yi yakından tanımaları için Amerika’da buldukları dönemlerden tanıdıkları, kızlarının sınıf arkadaşlarını onar kişilik gruplar halinde kızı Seçil Karal Akgün’ün bir dönem ‘gönüllü turizm bürosu’ olarak adlandırdığı evlerine davet etmiş ve Türk kültür geleneği ve göreneklerini tanıtmıştır. Bu olayı Seçil Karal Akgün şöyle ifade etmektedir:

“Babamın düşüncesi tek ayrıcalık gözetmeksizin tüm çocukların en büyük saygıya ve ilgiye hakları ve gereksinimleri olduğuydu. Öğrenerek gelişip, ülkeye ve insanlığa yararlı olacaklarıydı. O da kendisini, öğrenme ve öğretme arasında bir köprü gibi görürdü. Sürekli öğrenmek ve öğretmek peşindeydi. Üniversite Rektörlüğünden Kurucu Meclis’te 1961 anayasasını hazırlayan komisyona başkanlığına kadar birçok görevlerindeki değişik unvanları içinden en çok öğretmenliği benimsemişti. Amerika’da geçirdiğimiz yıllarda tüm sınıf arkadaşlarımızı ‘Türkiye’yi tanısınlar’ diyerek onar kişilik gruplar halinde annemle birlikte evimizde konuk ettiler. Onlar annemizin pişirdiği Türk börek çöreğini tadarken babam onlara ülkemizin güzelliklerini gösteren broşürler dağıtıp, ülkemizi anlattı. Gönüllü turizm bürosunda ülkemizi tanıyan bu çocukların çoğu, sanırım okyanus ötesinde bugün Türk dostlarıdır. Atatürk hayranıdır. Tıpkı orada verdiği derslerde sınıflarını dolduran, bugünse benim hala yazıştığım onlarca öğrencisi gibi.”²³⁶

Enver Ziya’daki bu öğretmen isteğini Ergün Aybars şöyle açıklamıştır: *“...Hocamın bizlere bir sözü vardı; ‘Bizim Atatürk’e karşı millet olarak, bir Türk olarak bir vefa borcumuz var, minnet borcumuz var. Bu vatani o kurtardı, bu ulusu o kurtardı ve günün gençleri olarak bize emanet etti. O yüzden Atatürk’ü anlatmak, Atatürk’ü öğretmek, Türk tarihini öğretmek için köyden bile çağırırsalar, küçücük bir kahveyi açsalar gider orada Atatürk’ü anlatırım. Bu bizim borcumuzdur.’ derdi. Ben*

²³⁵ Karal Akgün, “Babam Enver Ziya Karal”, s.169.

²³⁶ “a.g.m.”, s.170.

bugün hala onun bu öğretisini devam ettirmeye çalışıyorum. Kızı Seçil Hanım da aynı şekilde devam ettiriyor...”²³⁷

Enver Ziya'daki bu öğretme ve öğrenme sevdası, M. Kemal Atatürk'e karşı duyduğu vefa hissi, hiçbir şeye ihtiyaç duymadan, sadece dinlemek, öğrenmek isteyenlerin yeterli olacağı haliyle bir köy kahvesinde dahi O'nu ve değerlerini anlatabilecek yüksek düzeydedir. M. Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'i emanet ettiği Türk gençliğini sadece okullarda eğitmemiş, evini de yurt içinden ve dışından pek çok kimseye açarak adeta bir okul haline getirmiştir. İşte kızı Seçil Karal Akgün'ün "Baba Okulu" olarak adlandırdığı faaliyet bu sevda ve vefa hissini bir sonucudur.

"Çocukluğumuzdan beri bizimle mutlaka vakit geçirmeye çalışırdı. Geçirdiğimiz vakit, süresi çok önemli değil ama mutlaka çok kaliteli olurdu. Evimizde açılan 'Baba Okulu'nda' masallar okuyarak, hikâyeler okuyarak, kendi kafasından ve hayalinden yarattığı hikâyelerde değişik insanlar, değişik kıtalar olurdu. Ben daha 4 yaşındayken ırkları biliyordum, kıtaları biliyordum, Gandi'yi biliyordum. Bir konuda değişik düşündüğümü gördüğü, anladığı an o konuda önümde ufuklar açabilecek kitaplar getirirdi ve bu kitaplardan faydalanmamı sağlardı. Bizler de hiç farkında olmadan, o kitapları okuyarak fikirlerimizi değiştirdik. Israrcı bir yaklaşımla 'Doğrusu budur, doğrusu bu değildir.' gibi yaklaşımlarla değil ikna ederek, göstererek ve öğreterek bizlerin düşüncelerini değiştiriverirdi. Bu şekilde, ısrarcı yaklaşımları babamdan hiçbir zaman duymadım ben. Daha çok dünya klasiklerini okurduk ve bizlere notlar tuttururdu ve sonra bu notlar üzerinde tartışırdık. İlkokul 3. sınıfta ben klasik romanlarla ilgili notlar tutuyordum ve babamla tartışıyorduk. Daha sonra ortaokulda da ilkokulda okuduğum kitapları ve tuttuğum notları tekrar tartıştığımızı hatırlıyorum. Babamın verdiği ilk kitaplar mitoloji kitapları oldu. Mitolojiyi çok sevdim ve çok okudum."²³⁸

Seçil Karal Akgün, ilk öğrencilik yıllarında okul notlarının oldukça düşük olduğunu fakat bu durum karşısında hiçbir zaman ailesinin kendisine karşı sert bir tavır takınmadığını; hayatında eksiklikler yaşadığı veya yanlışlıklar yaptığı zamanlarda babasının kendisini bir yönlendirmeden ziyade daha çok doğruya yönelttiğini bunu da

²³⁷ Keser, "a.g.m.", s.21; Prof. Keser'in Prof. Dr. Ergün Aybars ile 06.12.2007 tarihinde yaptığı görüşme.

²³⁸ "a.g.m." s. 15; Prof. Keser'in Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 15.12.2007 tarihinde yaptığı görüşme.

genel olarak çeşitli kitapları okumasını sağlayarak yaptığını belirtmiştir. Nitekim Seçil Karal Akgün'ün İsmet İnönü ile küçük yaşlarda yaşadığı bir diyalog da bunu göstermektedir:

Seçil Karal Akgün 9. Sınıfta aldığı çoğu düşük notlardan oluşan karnesi karşısında ailesi sert bir tavır takınmamış veya ceza gibi bir yöneme başvurmamıştır. Fakat bu sefer yüzlerinin biraz asıldığını görmüştür. Karnelerin alındığı ertesi gün Afet İnan'ın kızı Arı İnan'ın nişan törenine giden Karal ailesi orada İsmet İnönü ile de karşılaşır. İsmet İnönü, Seçil Karal Akgün'e derslerinin nasıl olduğunu sormuş ve iyi değil yanıtını aldığı anda, ikinci bir soru olarak kitap okuyor musun? Diye sormuştur. 'Çok kitap okuyorum' yanıtını alınca da 'Sen kitap okumaktan hiç şaşma, muhakkak başarılı olacaksın.' demiştir.²³⁹

Enver Ziya da, okumanın ve başarılı olmanın sadece okulda alınacak notlara bağlı olmadığını, kişinin kendisini sosyal bir insan olarak yetiştirmesinin daha önemli olduğuna inanmış ve çocuklarına bu doğrultuda bir yöneltme uygulamıştır. Bu gibi ve aksi durumlarda Enver Ziya evinde çocuklarına karşı ödül veya ceza yöntemi uygulamamıştır.²⁴⁰

Enver Ziya'nın günlük yaşamında ise güzellik anlayışı ve şıklığı giyiminde de kendini göstermiştir. Atatürk'ün kılık kıyafet inkılâbına uygun, oldukça modern ve şık kıyafetler tercih etmiştir. Kılık kıyafet konusundaki en önemli prensibi Atatürk döneminin en önemli kurumlarından birisi olan Sümerbank tarafından üretilen kıyafetleri ve ayakkabıları tercih etmesi ve yerli malı kullanarak bununla övünmesidir.²⁴¹

Dik duruşlu, doğruları söylemekten kaçınmayan, prensipleri olan bir bilim insanı olmuştur. Üzerine aldığı görevleri ciddiyet ve yüksek sorumluluk bilinci ile hakkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Sosyal hayatında da akademik hayatında da çevresinde bulunan insanlara eşit şekilde muamele etmiş, iltimas yoluna gitmemiştir. Seçil Karal Akgün'ün babasıyla yaşadığı bir anısı bu duruma somut bir örnek olacaktır.

²³⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²⁴⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²⁴¹ Keser, "a.g.m.", s.17; Prof. Keser'in Prof. Dr. Yavuz Ercan ile 8 Şubat 2008 tarihinde yapılan görüşme.

“Arkadaşlarım gelir bizde kalırlardı ve biz ertesi gün babamın dersinden sınava girerdik. Fakat bu durum bize ve sınıftaki diğer öğrencilere karşı farklı muamele yapacağı anlamına gelmezdi. Mezuniyet aşamasına geldiğimde son sözlü sınavıma gireceğim sabah, okula babamla birlikte gittik. Yolda komşumuz İsmail Bey’i gördük ve babam ‘İsmail 40 yıl önce annesini, şimdi de kızımı sınava götürüyorum’ dedi. Anladım ki o an O da heyecanlı idi. Tabi herkesin bizi merak etmesi gibi de bir durum vardı ortada çünkü baba kız nasıl sözlü sınav yapacak diye düşünüyorlardı. Babam, sözlü sınav öncesi yanında bulunan Musa Çadircı’ya sigarasının bittiğini ve sigara almak için gideceğini, soruları kızına kendisinin sormasını söyledi.”²⁴²

Böylece soruları sorma görevini Musa Çadircı’ye bırakan Enver Ziya, kızı dahi olsa tüm öğrencilerine karşı eşit muamelede bulunmuş, hem de çevreden bu sözlü sınavı merak eden gözlerin olası yorumlarını engellemiş olmuştur.

Tarafsızlığı konusunda Haldun Taner şöyle demiştir; *“Her konuda lehte aleyhte tüm yanıtları, tüm yanıtları duygusallığa hiç kapılmadan incelerdi. Sezar’ın hakkını yediğine hiç rastlamadım. Yargısı büyüklerin, kamuoyunun aleyhindeymiş, aldırmazdı. Tarafsızlığa, bilimsel gerçeğe büyük saygısı yanında bu ıvır zıvır O’nu hiç ilgilendirmezdi.”²⁴³*

2.8. Enver Ziya Karal’ın Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu

Bünyesindeki Çalışmaları

Afet İnan’ın İstanbul Fransız Kız Lisesi’nde öğrenci olduğu yıllarda okuduğu bir coğrafya kitabında Türklerin ikinci derecede sayılan bir ırka mensup olduğunu ve bazı kitaplarda da Türklerden barbar olarak bahsedildiğini görmüştür. Bu durumu Atatürk’e derin üzüntüler içinde anlatmış, Atatürk de bunun asla böyle olmayacağını söyleyerek, gerçeğin ortaya çıkması için yeni kitaplar getirilmesi ve araştırmalar yapılması talimatını vermiştir.²⁴⁴

Türk tarihinin araştırılmasına dair çalışmalar devam ederken Atatürk, Türk Ocakları Yasası’nın, Türk Ocağı’nın amaçlarına ve bu amaçlara varmak için neler yapılacağı konularını barındıran 2. ve 3. maddelerini Afet İnan’a tahlil etmesini, bu

²⁴² Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²⁴³ Haldun Taner, “Enver Ziya Karal”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, TTK, s. 471.

²⁴⁴ Çoker, **a.g.e.**, s.2-5.

sorun üzerinde konuşarak Türk tarihinden bahsetmesini ve bunun tatbikatını da Kurultaydan istemesi görevini vermiştir. Afet İnan hazırladığı çalışmasını Çankaya Köşkü'nün yemek salonunda kurultaydan bazı üyelerin davet edildiği akşam okumuş ve çalışması uygun bulunmuştur. Bundan sonra 28 Nisan 1930'da Afet İnan Atatürk'ün de bulunduğu Türk Ocakları'nın 4. ve son kurultayında konuşmasını yapan Afet İnan özellikle iki nokta üzerinde durmuştur. Bunlar; Türk Ocakları Yasası'nın 2. ve 3. maddeleriyle ilgili konular ve yeni yayınlara göre medeniyetin menşesinde Türklerin yeri nedir ve ne olması gerektiğine dair konulardır. Afet İnan o gün Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette araştırmak için özel ve daimi bir heyetin kurulmasına ve bu heyetin üye seçme yetkisinin merkez heyetine bırakılmasını teklif eden 40 imzalı önergeyi de kurula sunmuştur. Bu önerge 84. madde olarak Türk Ocakları Yasası'na "Merkez Heyeti, Türk tarih ve medeniyetini ilmi bir surette inceleme ve araştırma vazifesiyle mükellef olmak üzere bir Türk Tarih Heyeti teşkil eder" olarak eklenmiştir. İşte bu şekilde kurulan ve 16 üyeden oluşan Türk Tarih Heyeti 4 Haziran 1930'da Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver başkanlığında ilk toplantısını yaparak yönetim kurulunu da seçmiştir. Yönetim Kurulu Başkanı Tevfik Bıyıklıoğlu seçilirken, yardımcıları da Ankara Hukuk Fakültesi Siyasi Tarih Profesörü ve İstanbul Milletvekili Yusuf Akçura ve Çanakkale Milletvekili Samih Rıfat, Genel Sekreter ise Aydın Milletvekili Dr. Reşit Galip olarak seçilmişlerdir.²⁴⁵

İlk kongresini 2 Temmuz 1932'de gerçekleştirdikten sonra cemiyetin üyeleri Atatürk'ün yakın ilgisi altında Ankara, Yalova ve İstanbul'da beraber çalışmışlardır. Cemiyetin kütüphanesinin kurulması için Cumhurbaşkanı Atatürk, şahsen maddi ve manevi yardımlar yapmıştır. Türk Tarih Cemiyeti'nin koruyucu başkanı ve cemiyetin de resmen başı olmuştur.²⁴⁶ Cemiyetin kurulduktan sonraki ilk işi liseler için dört ciltlik tarih kitaplarının hazırlanması olmuştur. Ardından da ortaokul ve ilkokullar için tarih kitapları hazırlanmıştır. 2-11 Temmuz 1932 tarihlerinde toplanan I. Türk Tarih Kongresi'nin asıl amacı da hazırlanan kitaplardaki yeni tarih görüşünün ve tarih öğretiminde tutulacak yolun öğretmenlere ve kamuoyuna anlatılması olmuştur. Atatürk, tarih öğretmenlerine bir kurs düzenlenmesini istemiş ve Milli Eğitim

²⁴⁵ A.g.e., 2-5.

²⁴⁶ Afet İnan, **Gazi M. Kemal Atatürk ve Türk Tarih Kurumu**, Ankara, TTK Yay., 1953, s. 3,4.

Bakanlığı ile işbirliği yapılarak düzenlenen “Tarih Öğretmenleri Kursu” sonradan “I. Türk Tarih Kongresi” adını almıştır. Atatürk’ün bu düzenlemeden elde etmeye çalıştığı sonuç; üniversite ve lise, ortaokul tarih öğretmenleri arasında yeni tarih anlayışı bakımından bir tartışma zemini sağlamak, varsa kuşkuları ortadan kaldırmak olmuştur. Bu cemiyetin adı 3 Ekim 1935 tarihinde “Türk Tarih Kurumu’na” çevrilmiştir.²⁴⁷

“...Türk tarihi zaman ve mekân içinde yaygın ve derin bir geçmişe sahiptir. Ne var ki, Türk ulusu yüz yıllarca ümmet ve hanedan tarihi anlayışı içinde kapalı tutulmuştur. Ulusal tarihinden bilinçsiz, dünya tarihinden de habersiz bırakılmıştır. Antropoloji, Arkeoloji ve Prehistorya bilimlerinin adları ise, Osmanlı İmparatorluğu’nun son yıllarına kadar duyulmamıştır. Bu durum, dünyada Türk düşmanlığını hedef tutan temelsiz bir tarih anlayışının sömürgeci bir zihniyetle geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Bu teoriye göre, ‘Orta Asya halkı daima göçebe yaşamı sürmüştür. Uygarlık yeteneklerinden yoksundur; Orta Asya çıkışlı olup da Anadolu ve Doğu Avrupa’ya gelen Türkler de hiçbir uygarlık meydana getirmedikleri gibi Batı uygarlığına da yabancı kalmada direnmişlerdir. Dolayısıyla buldukları topraklarda bağımsız bir devlet olarak yaşamağa hakları yoktur.’ Birinci Dünya Savaşı sonunda, Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılması üzerine, galip devletler politikacıları, işte bu sakat düşünceye dayanarak Türk topraklarını paylaşmağa kalkışmışlardır. Atatürk, bağımsızlık savaşından sonra, bu görüşü çürütmek için Türk tarihi ile uğraşmıştır. Uğraşı konuları arasında, Orta Asya’nın bir zamanlar uygarlığın beşiği olduğu, Anadolu’nun otokton halkının Orta Asya çıkışlı olabileceği, Türklerin Anadolu’da 400 çadırılık bir aşiretten bir devlet kurmuş oldukları yolundaki bilginin bir efsaneden başka bir şey olmadığı ve nihayet Türklerin, Batı uygarlığının gelişmesinde katkıları bulunduğu hususları vardır...”²⁴⁸

1972-1982 yılları arasında TTK’de başkanlığı yapan Enver Ziya Türk tarihini ve içerisindeki bir takım yanlış anlaşılmalara özetlediği söylevinde aynı zamanda TTK’nin kuruluş gerekçelerini de anlatmıştır.

²⁴⁷ Çoker, **a.g.e.**, s. 6. “17 Ağustos 1983’te çıkarılan yasa ile de Başbakanlığa bağlı Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu içinde devlet kuruluşuna dönüştürülmüş ve 19 Ekim 1983’te bütün mal varlığıyla birlikte Başbakanlığa devredilmiştir.”

²⁴⁸ Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal’ın VIII. Türk Tarih Kongresi Açış Söylevi, VIII. Türk Tarih Kongresi’nden ayrı basım, TTK, Ankara, 1979.

Türk Tarih Kurumu'nu Atatürk'ün devrimci zihniyetini yansıtan ve yaşatan eserlerinden biri olarak gören Enver Ziya Atatürk'ün kurumun koruyucu başkanlık sıfatına dair açıklamalarda bulunarak, Atatürk'ün izinde değil, açmış olduğu geniş yolda yürümekle övündüklerini ve kıvanç duyduklarını²⁴⁹ TTK Başkanı olarak belirtmiştir.

“...Atatürk'ün kurduğu kurumlar arasında TTK'nin biz özelliği vardır ki; TTK üyeleri yalnız eserler ile onun tarihsel araştırmalar yapmakta öngördüğü yönetime ve espiye bağlı olduklarını ispatlamakla yetinmezler, aynı zamanda ilkelerine bağlı kalacaklarına yemin etmek zorundadırlar...”²⁵⁰ Böylece TTK'ye ulvi bir misyon da yüklenmiştir.

Enver Ziya 1941'de Türk Tarih Kurumu Üyesi, Ekim 1943'de Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu üyesi olmuştur. Mart 1949'da Türk Tarih Kurumu Genel Sekreterliğini yapmıştır. Nisan 1956'da Türk Tarih Kurumu Kongresi'nde, Tebliğ konusu olarak Ebubekir Ratip Efendi'yi sunmuştur.²⁵¹ TTK tarafından Osmanlı tarihinin daha sağlıklı ve bilimsel bir kaynaktan öğrenilebilmesi için başlatılan projede İsmail Hakkı Uzunçarşılı ile birlikte görev alarak Osmanlı Tarihi serisini yazmıştır. Pek çok kere Türk Tarih Kongrelerine başkanlık eden, çalışmalarıyla destekleyen ve her daim savunuculuğunu yapan Enver Ziya kurum ile bütünleşmiş ve Kurum'un değişmez başkanı olmuştur.²⁵²

Enver Ziya Karal'ın, TTK'de gerçekleştirdiği faaliyetler sadece kurumla sınırlı kalmamıştır. Çalışmalarını akademisyen arkadaşlarıyla birlikte evinde de devam ettirmiştir. İki ayrı grup ile farklı günlerde ev toplantıları yapan ve tartışmalarını gece yarısına kadar devam ettiren Enver Ziya Karal'ın ilk arkadaş grubunu oluşturanlar; Adnan Tayfun, Şevket Süreyya Aydemir, Cevat Dursunoğlu, Afet İnan, Uluğ İğdemir'dir. İkinci grubu ise Bedri Ziya Egemen (İlahiyatçı), Yunus Kazım Kani (Hukukçu), Mehmet Karasan (İlahiyatçı), Nurullah Ataç (Edebiyatçı) ve Yavuz Abadan (Tarihçi) ile oluşturmuştur. Bu görüşmelerde tarih ilmi ve dünya meseleleri

²⁴⁹ Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Porf. Enver Ziya Karal'ın VIII. Türk Tarih Kongresi Açış Söylevi, VIII. Türk Tarih Kongresi'nden ayrı basım, TTK, Ankara,1979.

²⁵⁰ Karal, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Etkinlikleri, **Bellekten**, Cilt XLV, Sayı 177, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1981, s. 3.

²⁵¹ Karal Akgün, 'Babam Enver Ziya Karal.', s.165.

²⁵² Tunaya, **Bellekten** C. XLVI, S.181-184, s.470.

ile ilgili konular konuşulmuş TTK bünyesinde gerçekleştirilmesi düşünülen konferans ve sempozyumlar da planlanmıştır. Ayrıca Atatürk'ün vefatının 100. Yılı için yapılacak hazırlıkların da ilk düşünüldüğü yer Enver Ziya Karal'ın evi olmuştur.²⁵³

Türk Tarih Kurumu Başkanı olarak yurt dışında Türkiye'yi temsil eden Enver Ziya 1972'de Bruxelles'de Türk Tarih Kurumu adına Dünya Akademiler Birliği'ne, aynı yıl Balkan Devletleri Ulusal Konferansı'na ve yine TTK adına Aşkabat Türkmenistan'da Orta Asya Memleketleri Medeniyetleri'ne katılmıştır.²⁵⁴

1972'de Paris'te toplanan UNESCO 17. Genel Konferansı'nda "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme" kabul etmiştir. Enver Ziya'nın da fakülte adına katıldığı²⁵⁵ bu konferansta Türkiye'ye ait 13 mirasın yer aldığı 1007 miraslık liste kabul edilmiştir.²⁵⁶

Bilal Şimşir'e göre olağanüstü bir büyükelçi olan Enver Ziya 1981'de Bulgaristan'ın kuruluşu dolayısıyla Türkiye Devlet Başkanı'ndan Bulgar Devlet Başkanı'na bir dostluk mesajı ve bir armağan götürmüştür. Varşova'da Atatürk Sempozyumuna katılmış, Macaristan'da Macar Bilimler Akademisi'nin düzenlediği Atatürk Sempozyumu'na katılarak başkanlık yapmıştır. 1981 yılı UNESCO tarafından Atatürk'ün 100. doğum yılı olarak kabul edilerek çeşitli etkinliklerle anılmıştır. Bu bağlamda katıldığı bu etkinlikler ile ileri bir yaş kabul edilecek 75 yaşında bir hafta içinde 3 ayrı ülkede Türkiye'yi temsil etmiştir. Bilal Şimşir'e göre bu enerjisine çevresi de hayran olan Enver Ziya Atatürk söz konusu olduğunda her tarafa yetişmiş, kalp yetmezliğine aldırılmamıştır.²⁵⁷

Vefatından on gün önce Paris'te UNESCO'nun düzenlediği Atatürk Sempozyumu'ndan dönmüş TTK'deki Atatürk Konferanslarının sonuncusunu yönetmiştir. Son sözlerinden birisi de Atatürk konferanslarının daha nice nice yirmi yıllar sürmesini ve süreceğine inanması olmuştur. Aynı konferans sonunda başbakan

²⁵³ Büyükkibar, **a.g.e.**, s. 82.; Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 17.04.2013 tarihinde Büyükkibar'ın yaptığı görüşme.

²⁵⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

²⁵⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

²⁵⁶ <http://www.unesco.org.tr/> (Erişim Tarihi 04.03.2015.) Gerekli belgelerin UNESCO Genel Müdürlüğüne sunulmasıyla Türkiye Sözleşmeye 16.03.1983 tarihinde resmen taraf olmuştur.

²⁵⁷ N. Şimşir, **Bellekten** C. XLVI, S.181-184, s.462.

Bülent Ulusu'dan gelen kutlama telgrafı Enver Ziya'yı ayrıca mutlu eden sebeplerden birisi olmuştur.²⁵⁸

TTK'de Enver Ziya Karal'ın döneminde başlayan, her Cuma günü bağımsız bir konu etrafında bir konuşmacının yapmış olduğu konferanslar bu gün de Cuma Konferansları olarak devam etmektedir.²⁵⁹

Kemal Atatürk'ün dilimizdeki yabancılıklardan arınmak için özel bir görüşü vardır. Buna göre; en iyi savunma taarruzdur. Bu sebeple dil alanında türemiş yabancılıklara saldırılmalı, ağaç bir defa silkelenmelidir. Çürükler düştükten sonra, kalan sağlamların ne kadar olduğu görülmeli ve bunların da özleri ve arınmışları bulununcaya kadar incelenmelidir.²⁶⁰ Demiştir. M. Kemal Atatürk'ün başlattığı bu ilk ciddi silkiniş sonraki kuşakların çalışmaları ile devam etmiştir.

Türk Dil Kurumu 12 Temmuz 1932'de "Türk Dili Tetkik Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları, milletvekili ve dönemin tanınmış edebiyatçıları olan Samih Rıfat, Ruşen Eşref, Celal Sahir ve Yakup Kadri'dir. Kurumun ilk başkanı Samih Rıfat'tır. 1934'te yapılan ikinci kurultayda Cemiyetin adı, Türk Dili Araştırma Kurumu; 1936'daki üçüncü kurultayda ise Türk Dil Kurumu olmuştur. Türk Dil Kurumu başlangıçtan beri çalışmalarını iki ana eksen üzerinde yürütmüştür: Türk dili üzerinde araştırmalara yapmak, yaptırmak ve Türk Dili'nin güncel sorunlarıyla ilgilenererek çözüm yolları bulmaktır.²⁶¹

Bu çalışmalara katılan, dil sorunu üzerine yönelen isimlerden birisi de Enver Ziya'dır. "*Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan Türk Dil sorunda kuşku yok ki, çıkışından bu yana, sorunun çözümü için çok çaba harcanmış, kimi olumlu ilerlemeler de sağlanmıştı. Ama sorunun hiçbir yönü kesin bir sonuca ulaştırılamamıştı. Bu işi başarmak Atatürk devri kuşaklarına kalyordu.*"²⁶² diyen Enver Ziya 1945'de düzenlenen Beşinci Dil Kurultayı'nda, DTCF'yi temsil etmiştir. 1949'da Altıncı Dil Kurultayı'nda Türk Dil

²⁵⁸ "a.g.e.", .462.

²⁵⁹ Büyükkibar, **a.g.e.**, s. 82.; Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile 04.01.2013 tarihinde Büyükkibar'ın yaptığı görüşme.

²⁶⁰ Ruşen Eşref Ünaydın, **Atatürk ve Dil Kurumları Hatıralar**, Ankara, TTK Yayınları, 1954, s.64.

²⁶¹ <http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi 02.12.12.

²⁶² Karal, "*Osmanlı Tarihinde Türk Dil Sorunu- Tarih Açısından Bir Açıklama*", **Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Dizi XXIII., S. 1, TTK, Ankara, s. 7-96.

Kurumu Üyesi olarak, 1951’de Yedinci Dil Kurultayı’na Türk Dil Kurumu üyesi olarak başkanlık etmiştir. 1957’de 8. Türk Dil Kurultayı’na katılmış aynı yıllarda Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu üyeliği yapmıştır.²⁶³

Dil sorunlarına çalışmaları ile yöneldiği gibi kendisi gündelik hayatında dili doğru kullanmaya özen göstermiştir. Akıcı bir dil ve hoş bir üslup ile karşısındakilerin dikkatini canlı tutmayı ve kendisini dinletmeyi bilmiştir. Derslerine katılan öğrencilerinden, birlikte çalıştığı kişilere kadar pek çok kimse Enver Ziya’nın bu güzel konuşmasını takdir etmiştir.

“Osmanlı Tarihinde Türk Dil Sorunu- Tarih Açısından Bir Açıklama” makalesini Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe yazı dizisinde yayınlamıştır. Pek çok dil bilimcinin çalışmalarının olduğu bu dizide O, kendisini bir dil bilimci olarak tanımlamadan yer almıştır.” *“Türk dili sorunu üzerine, bu denli yoğun yayınlar dizisine, dilci olmayan bir yazarın bir makale ile katılması şaşırtıcı görülebilir. Bu nedenle şu kısa açıklamanın yapılmasına gerek görülür. Yayınlarda genellikle dil sorunu edebiyat ile ilgisi yönünden ele alınmıştır. Türkiye Tarihi’nin seyrine paralel olarak Türkçenin geçirmiş olduğu değişmelerde, iç ve dış tarihsel etkenlerin gösterilmesine gereği kadar önem verilmemiştir. İşte bu makalenin amacı, bu tarihsel etkenleri belirtme yolunda bir denemeden ibaret olacaktır.”*²⁶⁴ Bu şekilde çağın dil sorunun kökenlerini Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde irdeleyerek bir çalışma yapmıştır.

Enver Ziya Öz Türkçeci kimliğiyle de tanınmıştır. Bunun yanı sıra yabancı dil bilmenin insana ne imkânlar kazandırdığının da bilincindedirler. Önce Lyon’da bulunduğu dönemde ders verebilecek standartlarda mükemmel Fransızca öğrenen, daha sonra da yine kendi gayretiyle ve 54 yaşındayken İngilizce öğrenen Enver Ziya akademik görevler için Amerika’ya giderken maddi durumu ve dönüşte karşılaşacağı ekonomik sıkıntıları bir kenara bırakarak yabancı dil öğrenebilmeleri için iki çocuğunu da yanında götürmüştür. Öğrendiği İngilizce bilgisiyle iki yıl gibi bir süre içerisinde İngilizce olarak akademik ders ve konferanslar verebilecek bir seviyeye çıkan, Amerika’da defalarca ders vermiş, toplantılara, konferanslara çağırılmıştır. Atatürk’ün

²⁶³ Aksoy, **Belleten**, s.457.

²⁶⁴ Karal, “a.g.m.”, **Belleten** C. XLVI, S.181-184., s.8.

büyük önem verdiği ve bizzat kurduğu Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu, Enver Ziya için ayrı bir önem taşımıştır ve bu kurumlarla ilgili olarak özverili çalışmalar yapmış, bu kurumları korumayı, kollamayı ve yüceltmeyi omuzlarında devamlı bir sorumluluk olarak kabul etmiştir. Enver Ziya gerek Türk dilinin gerekse Türk tarihinin geliştirilmesi için her iki kurumda büyük emekler vermiştir.²⁶⁵

2.9. Enver Ziya Karal'ın Gözünden Mustafa Kemal Atatürk ve Nutuk

Enver Ziya henüz 6 yaşında Kosova'dan Türkiye'ye göçtüğü uzun yolcuğu sonunda öksüz ve yetim bir çocuk kalarak, hayatta doğru ve yanlışları kendisine derhal gösterebilecek bir aileye sahip olamadan kendisini yetiştirmiş bir bilim insanıdır. Bu sebeple hayattaki tüm değerlerini en önemlisi düşünsel bağımsızlığı ve bilimselliği yaşamı boyunca anlamaya, anlatmaya ve yazmaya çalıştığı M. Kemal Atatürk'ten öğrenmiştir. M. Kemal Atatürk'ün Cumhuriyet'i emanet ettiği genç olduğunun idrakinde olarak, yaşamı 76 yaşında sona erene dek bu emanete layıkıyla sahip çıkabilmek için Cumhuriyet'in tarihini okumuş, yazmış ve en önemlisi anlaşılması için yurt içinde ve dışında çalışmalar yapmıştır.²⁶⁶

Bu çalışmaları Enver Ziya'nın akademik hayatını kapsayan 1930'lu yıllardan 1980'li yıllara dek Cumhuriyet tarihinin sancılı dönemleriyle ve kısıtlı imkânları ile birlikte düşünüldüğünde zor koşullar altında gerçekleştirildiği anlaşılabilir. Atatürk'ün Selanik'teki evinin müze haline getirilmesi sürecinde yaşanan pek çok sıkıntı bu zorluklardan sadece birisine örnektir. Fakat bu zorlu süreçlerin sonucu hedefine ulaştığında karşılaşılan sıkıntılar ileride işlerin daha kolay ve düzgün ilerlemesi için gelecekteki araştırmacı ve idarecilere birer örnek olarak kalacaktır.

M. Kemal Atatürk'ü anlatmaya ve anlaşılmasını sağlamaya çalışan Enver Ziya'ya göre Atatürk nedir, Atatürk ve onun en önemli eserlerinden birisi olan Nutuk anlaşılabilir midir ve Atatürk aşılabilmemiş midir? Bu sorulara Enver Ziya'nın Atatürk'ün büyük söylevinin ellinci yılı münasebetiyle yaptığı konuşmalarının içerisinden ve konu üzerine yaptığı çalışmalardan cevap bulunabilir. M. Kemal Atatürk'ün değerlerini kendisine ilke edinmiş, O'nu yakından tanıma fırsatını yakalayamamış

²⁶⁵ Keser, "a.g.m.", s.18.

²⁶⁶ Karal Akgün, "Babam Enver Ziya Karal", s. 168.

olmasına rağmen, doğduğu evi restore etme mutluluğuna ve manevi hazzına erişmiş biri olarak Enver Ziya'nın bu sorular doğrultusundaki açıklamaları önemli olacaktır.

“... Gayet tabii, hepimiz Atatürk'ün aşılmasını isteriz; ama Atatürk'ün aşılmasının ne demek olduğunu bilebilmemiz gerekir. Bilinmeyen şey aşılamaz. Hepimiz bir noktada anlaşmalıyız. Nutuk okunmamıştır, anlaşılammıştır diyoruz. Atatürkçülük nedir? Bilinmemekte midir? Çeşitli hükümetlerimiz Atatürk Akademisi kurmaya bile kalkıştılar. Kurabildiler mi? Kuramadılar. Akademinin kurulmaması, Atatürkçülüğün anlaşılmamış olduğunu mu gösterir? Şüphesiz göstermez.

Atatürk nedir? Atatürk ilkin bir amaçtır. Bize bir amaç göstermiştir. Atatürk, Türk ulusunu uygarlıkta uygar ulusların düzeyine çıkaralım dediği vakit, amacını göstermiş oluyor. Bu amaca ulaşılmış mıdır ki, Atatürk'ü aşmaya kalkışalım.

Enver Ziya Karal'ın konuşmaları onun gerçekçi bakış açısı ve tarih anlayışını destekler niteliktedir. Aşmak için önce ulaşmak gerektiğinin farkında olarak tenkitlerini yapmıştır.

İkincisi, Atatürk bir programdır. Atatürk'ün programı Atatürkçülüktür. Türk Devrimi tarihtir; ama Atatürkçülük veya Atatürk ilkeleri siyasettir. Atatürkçülük, onu besleyecek olan bir partinin, bir grubun, halde ve gelecekte, izleyeceği yoldur. Atatürkçülük kavramı batı çıkışıdır. Batı bunu Kemalizm diye ifade etmiştir, biz tercüme etmişizdir. Neden Kemalizm demiştir? Çünkü ne faşizme benziyor, ne de komünizme benziyor. Kemalizm demelerinin sebebi budur. Şu halde Atatürk bir programdır, bunun dayandığı ilkeler vardır. Atatürk'ün ölümünden sonra yalnız bir ilke üzerinde durulmuştur: Milliyetçilik. Atatürkçülük yalnız milliyetçilik değildir. Yalnız halkçılık da değildir. Bunların dışında daha dört ilke vardır, bunların bilinmesi gerekir. Atatürk'ü tanrılaştırmak söz konusu değildir. O'nu anlamak söz konusudur. Tanrılaştırıldığı iddiasında olanlar, O'nu nasıl anladıklarını anlatmalıdırlar.

Atatürk aynı zamanda bir yöntemdir. Bir devrimcinin, büyük işler yapan bir insanın yöntemi yoktur diyemeyiz. Nedir bu yöntemi? Devrimci fikirlere bağlılıktır. Atatürkçülük donmuş veya dondurulmuş bir sistem değildir.

Nutuk diyoruz, Nutuk'u okumuyoruz. Eğer Nutuk'u bir din kitabı gibi okuyacaksak bunun değeri yoktur. Nutuk yalnız okunmakla bu memlekette Nutuk'un kapsamı, zihniyeti yerine getirilmiş olmaz. Bu memleketin bütün hayatında Nutuk'un

esprisi hâkim olmalıdır. Yoksa bir taraftan biz Nutuk okur, diğer taraftan da tersine hareket edersek o vakit bunun anlamı kalmaz. Nutuk doğrultusunda Atatürk'ün bir sistem ifade eden ilkeleri de beraber yürütülmelidir."²⁶⁷

*"Nutuk'un etkisi yurdumuzda ve yurdumuz dışında dünya memleketlerinde aynı tempo ile yürümüş, aynı biçimde gelişmemiştir. Yurdumuzda yeteri kadar anlaşılmadığı elbette üzüntü ile karşılanır. Kim ne düşünürse düşünsün, ben bu kanıda olanlardanım. Özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra başlayan ve zamanla güç kazanan bir küçümseme bile Nutuk ve Atatürk hakkında başlamış bulunmaktadır. Dünya'da ve dünya uluslarında ise, Nutuk'un büyük değerinin gün geçtikçe daha çok anlaşıldığına çeşitli örnekler vardır. Kuşku yok ki, bunların başında Türk Bağımsızlık Savaşı ve Türk Devriminin, birçok geri kalmış, esir edilmek istenen veya esir edilmiş olan uluslar için örnek görevini görmüş olmasıdır..."*²⁶⁸ Sözlerinden de anlaşılacağı üzere Enver Ziya Nutuk'un Türkiye'de yeterince anlaşılamadığını ifade etmiştir.

Büyük bir şevk ile çalıştığı Atatürk'ün evinin müze haline getirilmesi, yine üstün gayretler ve özel uğraşlar ile Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kuruculuğunu üstlenmesi, yurt içinde ve dışında çeşitli konferanslara katılarak, Cumhuriyet'i ve Atatürk'ü anlatması, eserlerinde bunu işlemesi Onun M. Kemal Atatürk sevgisine ve emanete sahip çıkabilmek için toplumu aydınlatmasına birer örnektir.

2.10. İhtilal Çerçevesinde 1961 Anayasası ve Enver Ziya Karal

1957'de Enver Ziya Stanford Üniversitesi'nde çalışmalarını yürütmek üzere ailesiyle birlikte Amerika'da bulunmuştur. İki yıllık bir çalışmanın sonunda 28.09.1959'da Türkiye'ye dönmüştür. Amerika'ya gittiği süre içerisinde Türk İnkılâp Tarihi derslerini yerine Afet İnan okutmuştur.²⁶⁹ Amerika'dayken, kızı Seçil Karal Akgün'ün sınıf arkadaşını da Türkiye'ye götürme kararı aldıklarında, Türkiye'ye gelecek olan kızın²⁷⁰ babasının, ülke hakkında sorduğu 35 sorudan birisi de Irak'ta o

²⁶⁷ Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Bozkurt Güvenç'e hitaben konuşması, **a.g.e.**, s.86,87.

²⁶⁸ Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın açılış konuşması, **a.g.e.**, s. 6,7.

²⁶⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

²⁷⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün bahsi geçen kız arkadaşıyla bağlarını uzun yıllar devam ettirmiştir. Kısa süre içinde dostluğa dönen bu sıcak ilişkiye ilginç bir tesadüf olarak ben de tanıklık ettim. Seçil Karal Akgün Baba Okulu öğrencileri olarak adlandırdığı ve yurt dışından dönem dönem ağırladıkları çocukların bir kısmı ile bu gün de hala kendisi iletişim halindedir. Bu kişilerden birisi de bahsi geçen 1958'de Amerika'dan Türkiye'ye getirdikleri kız arkadaşıdır. Görüşmem esnasında Amerika'dan gelen

dönemde yaşanan ihtilalin etkisiyle Türkiye’de de bir ihtilal olup olmayacağı ile ilgiliydi. Karal çifti o yılların baskısından, yokluklarından, sıkıntılarından uzak yaşamının etkisiyle olmalı, bu soru karşısında çok şaşırılmışlar ve bu soru karşısında tüm uzak görüşlülüğüne karşın Enver Ziya Türkiye’de ihtilal olmaz demiştir.²⁷¹

Enver Ziya’nın akademik kariyerinde emin adımlarla yükseldiği dönemde ülke içerisinde birtakım önemli siyasi gelişmeler yaşanmaktaydı. 27 Mayıs 1960’ta Türk Silahlı Kuvvetleri Demokrat Partiyi hükümetten uzaklaştırarak yönetime el koymuştur. Bu hareketin en yakın nedenleri 1959-1960, uzak nedenleri TBMM’nin kuruluş döneminde, yakın nedenleri ise 1950 seçimlerinde bulunabilir.²⁷²

27 Mayıs 1960 tarihinden sonra Enver Ziya Kurucu Meclis Üyesi ve 1961 Anayasası Komisyonu’nun başkanı olması sebebiyle, bu dönemin siyasi ve hukuksal gelişmelerinin içerisinde yer almıştır. Bu dönemde Türk Tarihi Enstitüsü Müdürü olan Enver Ziya Anayasa Komisyonu’na başkanlık etmek üzere idari görevi Afet İnan’a bırakmıştır.²⁷³

Bu süreç içerisinde Ekim 1960’ta ise 147’ler²⁷⁴ adıyla anılan üniversitelerdeki eğitimcilerin tasfiyesi anlamına gelen süreçte de, çok içinde yer almasa da etkilenenler arasında olmuştur.

28 Ekim 1960’da Resmi Gazete’de yayınlanan 114 sayılı kanun, üniversitede 147 hocaların işlerinden alındıklarını ve üniversite kadrosundan tasfiye edildiklerini ilan etmiştir. Milli Birlik Komitesinin 11 sayılı kanunu 7 maddelikti. 1.madde, ekli listelerle 147 akademisyeni üniversiteden tasfiye etmiştir. 5.madde ise, bu listelerde üniversiteden çıkarılanların bir daha öğretim üyeliği ve hatta yardımcılığına dönemeyecekleri hükmü yer almıştır. Bu kişilerin 28’i ordinaryüs profesör, 57’si profesör ve diğerleri de asistan ve öğretim görevlisiydi. Ayrıca 4 profesör ve doçentin de fakülteleri bu kapsamda değiştirilmiştir.²⁷⁵

telefonda canlı ses tonları, gülümsemeler ve buluşmak için koyulan tarih, dostluklarının bu gün de devam ettiğini göstermiştir.

²⁷¹ Karal Akgün, **a.g.e.**, s.85.

²⁷² Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs: Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa**, Odtü Yay., I. Baskı, 2009, Ankara, önsöz.

²⁷³ Karal Akgün- Şeker, “*a.g.m.*”, s. 232.

²⁷⁴ 147’ler olayı ve ayrıntıları için başvurulabilecek bilinen en kapsamlı yayın **Beyaz Kitap, 147’ler Meselesi’dir.**; Karal Akgün, **a.g.e.**, s. 134.

²⁷⁵ Aydemir, **İkinci Adam**, s.489,490

Üniversitelerin resmi ve sorumlu organlarına bilgi verilmeden çıkarılan yasa ile 147 akademisyenin akademik görevlerine son verilen bu olayda pek çok öğretim üyesi ve görevlisi akademisyen 28 Ekim sabahı gazetelerde kendi isimlerini arayarak akıbetini öğrenebilmiştir. Seçil Karal Akgün de babası Enver Ziya'nın hem kendisinin listede olup olmadığını, hem de kimlerin olduğunu öğrenmek için heyecanla tüm sayfayı gözlüksüz okuduğuna tanık olmuştur.²⁷⁶

Tasfiye edilen öğretim üyeleri ve görevlilerinin ne şekilde tespit edildiği hakkında aydınlatıcı bir açıklama bulunmamaktaydı. Dolayısıyla üniversiteler içerisinde bu yolda bazı anlaşmazlıkların yaşanılması kaçınılmaz olmuştur. Yanlış bir anlaşılmaya meydan vermemek için DTCF Dekanlığına yazdığı 31.10.1960 tarihli yazıdan Enver Ziya'nın da bu derin olaydan etkilendiği görülebilir.

“Üniversitelerde yapılan tasfiyede, görevlerinden affedilen veya çıkartılan öğretim üyeleriyle yardımcılarının ne yolda tespit edilmiş olduklarına dair Ankara Üniversitesi çevrelerinde bazı rivayetler dolaşmaya başlamıştır. Bu rivayetler arasında tasfiye edilenlerin listelerini hazırlayıp ilgili makamlara vermiş olduğum hususunda benim de adımın zikredilmekte olduğundan bugün haberdar edilmiş bulunuyorum.

Böyle bir harekette bulunacak karakterde olmadığım, üniversiteli arkadaşlarımın malumu bulunmakla beraber, üniversitenin ancak kendi bünyesinden gelen hareketlerle gelişebileceği fikrini de daima savunmuş olduğumu belirtmeyi gerekli görüyorum.

Bu hususa dair en yakın delil teşkil eden düşüncelerim Ankara'da 5-25 Eylül arasında toplanmış olan Milli Eğitim Komisyonu'nda arz edilmiş ve teyple zapt edilmiştir.”²⁷⁷

Enver Ziya 1960 yılında Devlet Başkanlığı kontenjanından Kurucu Meclis'e atanmıştır. Kurucu Meclis teşkili hakkındaki 13 Aralık 1960 tarihli ve 157 sayılı kanunun 4. maddesi gereğince üniversite temsilcileri arasında Temsilciler Meclisi'ne üye seçilen Enver Ziya, 6 Ocak 1961 tarihinde Meclis'e katılarak görevine başlamıştır. Kurucu Meclis'in başta gelen görevi 157 sayılı kanunun 18. maddesinde

²⁷⁶ Karal Akgün, **a.g.e.**, s. 133.

²⁷⁷ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

belirtildiği gibi, halkoyuna sunulacak yeni anayasayı görüşüp kabul etmek ve seçim kanunu yapmak olmuştur. Böylece 9 Ocak 1961 tarihindeki ikinci birleşimde anayasa ve seçim komisyonlarının kurulması işlemleri tamamlanmış ve Enver Ziya aynı gün yapılan seçimde Anayasa Komisyonu üyeliğine ve ertesi günü toplanan komisyon tarafından da başkanlığa seçilmiştir. Başkan vekili Emin Paksüt, sözcüler Muammer Aksoy, Turan Güneş, Tarık Zafer Tunaya, kâtip Coşkun Kırca olmuştur.²⁷⁸

Derin tarih bilgisinin yanında Anayasa ve Anayasa Hukuku konusundaki geniş bilgisiyle çok önem verdiği ve üzerinde hassasiyetle çalıştıkları 1960 Anayasası'nı hazırlayan ve çoğunluğu hukukçulardan oluşan 20 kişilik Anayasa Komisyonu'na başkanlık eden Enver Ziya yoğun bir çalışma temposu içerisinde bir yıla yakın süre yeni anayasa üzerinde çalışmıştır.²⁷⁹

Enver Ziya'nın anayasa komisyonu başkanlığına seçilmesinde uzlaşmacı tavırları ve yönetim kabiliyeti etkili olmuştur. Bu konuda Prof. Şerafettin Turan şöyle demektedir:

“Prof. Enver Ziya Karal’ın en önemli özellikleri arasında bir toplantıyı yönetme becerisi ve ikna edici kabiliyeti vardı. Toplantılarda, konferanslarda tartışmalar alevlenince Enver Ziya Bey söz alır ve sinirlenmeden, ses tonunu ayarlayarak konuşur ve bir tahlil yapardı. İkna kabiliyeti, uzlaşmacı tavırları ve tarih, anayasa bilgisi Onun anayasa komisyon başkanlığına seçilmesinde etkili olmuştur. Konuşmaları dikkatle izler, önerileri dikkate alır, sentez yaparak bir sonuca varır ve böylece sorunu çözerdi. Suçlamadan, incitmeden birçok önerinin aslında kabul edilemez olduğunu anlatır ve bu mantıklı izahlarından sonra karşısındakini de ikna ederdi. Bunu ancak böyle çözeriz diye bir öneri sunar ve %80, %90 oranında onun önerisi kabul edilirdi.

Üniversiteyi bıraksaydı bulunmaz bir politikacı olurdu; politikayı bıraksaydı bulunmaz bir bilim adamı olurdu.”²⁸⁰

²⁷⁸ Çoker, “Karal ve Anayasa”, **Bulleten**, Cilt XLVI, Sayı 182, Nisan 1982, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 239.

²⁷⁹ Keser, “a.g.m.”s. 7.

²⁸⁰ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

Mümtaz Soysal Enver Ziya'nın tarihçi yönüne dikkat çekerek 1961 Anayasası'nın hazırlanmasındaki başarısını şöyle yorumlamıştır:

“Enver Ziya Karal hukukçu değil, tarihçiydi. Ama Kurucu Meclis Anayasa Başkanlığı'nda değme hukukçuların beceremediği kadar başarılı oldu. Niçin? Çünkü Karal, her hukuk konusunu ve bu günün Türkiye'sindeki sorunlar için getirilmek istenen her çözümü tarihin bakış açısına oturtmaya çalışırdı. Seçilen yolun Tanzimat'tan başlayıp, Meşrutiyet'lerden geçerek Anadolu İhtilalına varan çizgiyle çatışmadan çizilmesi, o çizgiyi daha aydınlık yarınlara eriştiren bir uzantı olması önemliydi. Çağdaşlık, geçmişi geleceğe ustaca bağlayabilmenin adıydı onun için.”²⁸¹

Enver Ziya çalışma hayatında da gündelik hayatında da koşullar elverişli hale gelmeden yapacağı işlerde bir adım atmamıştır. Her zaman her şeyin her ortamda söylenmeyeceğini bilerek, uygun ortam sağlandığında veya koşullar uygun hale geldiğinde fikirlerin açıklanmasından, icraatların gerçekleştirilmesinden yana olmuştur. Nitekim M. Kemal Atatürk'ün de hayatında bunun örneklerini görmek mümkündür. Saltanatın kaldırılması esnasında oluşan fikirlerin hep daha uygun bir ortamın sağlanmasından sonra saltanatın kaldırılması yönünde birleşmiştir. M. Kemal Atatürk'ün pek çok özelliğini kendisine ilke edinen Enver Ziya bu özelliğini de kendisine ilke edinmiştir. Ve sahip olduğu bu duruş onun çalışma ve gündelik hayatında doğru adımlar atmasını sağlayarak, yoğun komisyon çalışmaları günlerinde de kendisine yardımcı olmuştur.²⁸²

Fahri Çoker'in Enver Ziya için kaleme aldığı yazısı, bir devrin şekillenmesini, yeni bir anayasanın ne şekilde ve hangi aşamalardan geçerek hazırlandığının gözler önüne serilmesini ve tüm bunlar içerisinde Enver Ziya'nın yerinin ve öneminin anlamlandırılmasını belirtmiştir.

...Komisyon ilk iş olarak anayasa tasarısının içermesi gereken konuları dört kısma ayırmış ve her biri hakkındaki temel prensiplerin nelerden ibaret olduğunun saptanması için kurulan dört alt komisyona tevdi etmiştir. Komisyon ayrıca anayasanın sistematığına ve yazılışına hâkim olacak esasların bir redaksiyon komitesince saptanması ve önerilmesini uygun görmüştür. Anayasa tasarısının

²⁸¹ Soysal, “Basında Karal”, **Bellekten** C. XLVI, S.181-184, s.457.

²⁸² Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

komisyonda görüşülmesi 9 Mart 1961 tarihinde tamamlanarak bu tarihte Temsilciler Meclisi Başkanlığı'na verilmiş ve 30 Mart 1961 tarihinden itibaren de genel kurulda görüşülmesine başlanılmıştır.

Uzun tartışmaların geçtiği genel kurul toplantılarında karşısındaki kişiye her zaman söz payı tanıyan Enver Ziya hiçbir zaman aniden bir karar vermemiş, durum ne olursa olsun karşı tarafı da dinlemeyi tercih etmiştir. Alınacak en doğru kararların bu yolla sağlanacağını düşünmüş, demokratik tavrını anayasa komisyonunun başkanlığını yaptığı esnadaki çalışmalarda ve hayatının pek çok döneminde sergilemiştir.²⁸³

Fahri Çoker, Enver Ziya'nın konuya pek çok kişiden farklı bir bakış açısıyla bakmasına ve sert tartışmalarla geçen uzun toplantılar esnasında insancıl ve hoşgörülü tavrını korumasına dikkat çekmiştir:

“...Başkan Karal'ın genel kuruldaki açış konuşması gerçekten ilginçtir. Çünkü üstat konuya başka bir perspektiften bakmaktadır. Bu, tarihi gelişim içinde bir sonuca varma gayretidir. Nitekim daha sözlerinin başında, tasarının hukuk ilmi ve siyaset ile ilgili değerlerini raportör arkadaşlarının sırası geldikçe arz edeceğini vurgulayan Karal, kendisinin yalnız tasarının hazırlanmasına hâkim olan ilkeleri, tutulan yolu, komisyon çalışmaları sonunda varılan sonucu belirtmeye çalışacağını söylemiş, komisyonda çeşitli konular üzerinde çok sert tartışmalar geçmesine rağmen hiçbir vakit karşılıklı anlayış ve kardeşlik havası eksik olmadığını, bu suretle meydana gelen anayasa tasarısı, şu veya bu eğilimi değil ancak memleketin yüksek temayül ve menfaatlerini kapsadığını, komisyon bu çalışma zihniyetiyle partiler arası münasebetlerde, umumiyetle Türkiye'de tatbik edilmez sanılan karşılıklı bir anlayış içinde çalışmanın mümkün olduğunu gösterdiğini anlatmıştır. Gerçekte bu ortamın oluşturulması ve sürdürülmesinde Başkan Karal'ın insana ve insan ilişkilerine büyük değer veren hoşgörülü kişiliğinin etkisi ve katkısı kuşkusuzdur.”²⁸⁴

Enver Ziya'ya göre hazırlanacak yeni anayasa bir öncekilerin tekrarı değil tam anlamıyla dönemin ihtiyacını karşılar nitelikte bir uzlaşî ürünü olmalıdır. Anayasanın sağlam temellere dayandırılabilmesinin üç önemli noktadan geçtiğini genel kuruldaki açış konuşmasında şu cümleleriyle ifade etmiştir

²⁸³ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

²⁸⁴ Çoker, “a.g.m.”, **Bellekten**, s. 239.

“ ...Anayasa hazırlamak diye bir ilim, anayasa meydana getirmek diye de bir sanat olmadığına değinerek Anayasanın kompromiler²⁸⁵ mahsulü olduğunu, gelişmeleri içtimai tekâmül kanununa bağlı bulunduğunu, bu nedenledir ki devrimlerin yarattığı Anayasalardan yerini başkalarına terk edenler olduğu gibi bazı Anayasaların da yaşayabilmek için yeni nesillerin yeni hayat görüşlerine ve gelecek hakkındaki ümitlerine cevap verebilmek için kısmen değiştirilmiş veya yorumlanmış olduğunu ve bu böyle olduğu içindir ki komisyonun, çalışmalarında herhangi başka Anayasayı alıp ondan iktibaslar yapmak suretiyle yeni bir Anayasa yapmayı asla düşünmediğini, bir Anayasa yapılırken, başka şartlar içinde meydana gelmiş bir Anayasaya uydurulmak istenirse o Anayasanın geçici olabileceğini, bu sebeple komisyonun, bu Anayasanın millî temellere ve memleketimizin gerçek temayüllerine uygun olması için bazı genel ilkeleri göz önünde tuttuğunu, bunlardan birincisi milletimizin psikolojisi, ikincisi tarihi gelişme ve üçüncüsü de Batı demokrasilerindeki Anayasa hareketleri olduğunu söylemiş ve bu üç ilkenin derinliğine tetkiki ile Anayasanın sağlam temellere dayandırılması mümkün olabilir ve olmuştur.²⁸⁶

Enver Ziya'nın komisyon çalışmaları esnasında tuttuğu notları, çalışmaların ne şekilde gerçekleştiğini, üstlendiği görevlerin neler olduğunu ve sorumluluk bilincini, uzlaşmacı tavrını göstermesi açısından önemlidir. Komisyon çalışmaları esnasında karşılaşılan problemlerden birisi de anayasayı halka tanıtmaya problemi olmuştur. Enver Ziya'nın bu konudaki fikirleri kendi kaleminden şöyledir:

“Anayasayı Tanıtma Problemi

Anayasa kabul edilmeden önce,... Anayasanın kabul edilmesinden sonra, tanıtılması için bir program yapmamızı teklif ettim. Sonra bu işin M.B.K.'ce ele alınmış olduğunu işittim, vazgeçtik.

15 Haziran Perşembe günü Başkan Kazım Orbay anayasanın halka tanıtılması hususunda Temsilciler Meclisi'nce bir çalışmaya lüzum olduğu... bir program yapmayı teklif etti.

²⁸⁵ Uzlaşma.

²⁸⁶ Çoker, “a.g.m.” **Bellekten**, s. 239.

Karaman'a geçmekten vazgeçerek Ankara'da kaldım. Meclis dağıldığı için Anayasa Komisyonu'nu toplamak imkânsızdı. Bununla beraber 19 Haziran Pazartesi için bir toplantı tertip ettim ve bu arada kendim bir program hazırladım.

Esaslar:

- 1- Temsilciler Meclisi anayasayı tanıtma vazifesine girişecektir.*
- 2- Tanıtma için*
- 3- Tanıtma ekipleri vasıtasıyla yapılacaktır.*
- 4- Her ile o ilin temsilcilerinden başka, mahallinde temsil edilen partilerden ve bağımsızlardan üyeler iştirak edecektir.*

Anayasa komisyonu üyelerinin bir kısmı ile koridorda görüştim. Hepsi istisnasız olarak anayasanın Temsilciler Meclisi tarafından tanıtılmasına itiraz ettiler.

Anayasa komisyonunda toplantı... İbrahim Öktem, anayasayı tanıtma lüzumunu anlamadı. Ben tekrarladım fikirlerimi. Turan, Paksüt sert konuşmalarla böyle bir hazırlığın yapılmasının antidemokratik olacağını, bunun ancak siyasi partilerin işi olduğunu anlattılar. Aynı tezi savunduk. Gençler kolu da tavsiyeme iltihak etti. Çaresiz... Vazgeçilmesine karar verildi.

Ayrılırken programı bir takrir şeklinde riyaset divanına verileceğini söyledim. Kim verecek diye Paşa sordu. Ben diye cevap verdim. Şaşırdı.

22 Perşembe.

Kazım Orbay ile beraber meclise gittik. Arabasında teklifin nasıl sunulacağı hususunda konuşurken...²⁸⁷

Enver Ziya'nın değerlendirmelerine göre 1961 Anayasasının özellikleri şöyledir:

“Anayasanın birinci vasfı, inkılâpçı olmasıdır. 27 Mayıs İnkılâbının getirmiş olduğu yeni bir devrin zihniyetin mahsulüdür, bundan başka Anayasa, Atatürk İnkılâplarını ele alarak onlara gerçek değerlerini vermiş olmasıyla da inkılâpçıdır. Ayrıca inkılâpçılık ruhuna uygun olarak yeni müesseseler getirmesi sebebiyle de

²⁸⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün'ün Özel Arşivi.

inkılâpçıdır. Bütün bunlardan başka, milletimizin ileriye atılmak hususundaki temayül ve istidatlarına yol açan kaideleri getirmekle de inkılâpçıdır.

Anayasanın ikinci özelliği doktrinci bir anayasa olmayışıdır. Anayasamız bu gibi müfrit temayüllere kapılarını sımsıkı kapamıştır. Bu suretle milletimizin geleneksel temayüllerini bir defa daha burada tespit etmiş olmaktadır.

Anayasamızın üçüncü özelliği; Kurucu Meclisinin 157 sayılı Kanunda belirtildiği gibi, demokrasi ve hukuk devleti esaslarını kapamış bulunmasıdır.

Nihayet son özelliği, milletimizin refah ve saadetini ehemmiyet verdiği halde, milletimizin bu konularda belirli bir felsefeye sahip olduğu belirtilerini katiyen taşınamaması ve insanlık ülkülerine mutabık bulunduğunu tespit etmesidir.”²⁸⁸

Enver Ziya yoğun çalışmaları esnasında anayasanın tanıtılmasına da ayrıca önem vermiş, bu işin Temsilciler Meclisi’nce yapılmasını uygun görmüş ve bunun için de bir program hazırlamıştır. Fakat anayasa komisyonu üyeleri anayasanın Temsilciler Meclisi tarafından tanıtılmasına itiraz etmişlerdir.

Akis Dergisi’nin 20.02.1961 yılı 347. sayısının kapak resminde yer alan Enver Ziya’nın komisyon başkanlığı süresince olan çalışmaları, kendisini kısaca tanıtan “*Mütevazı Bir Hoca*” başlığının ardından Akis muhabiri ile arasında geçen kısa konuşma çerçevesinde dönemin atmosferi anlatılmıştır.

“...Kır saçlı ortanın üzerinde boylu, kalkık kaşların altındaki gözlerini yerinden ayırmayan adam, iskemlesine ikinci defa yerleşti. Biraz önce iki nefes çektikten sonra önündeki kül tablasına bıraktığı Yenice sigarasını unutmuştu. Sigarasını yakmadan önce etrafına kaçamak bir bakış daha fırlattı. Yanındaki genç adamdan başkasının duymaması için görünür bir gayretle, yavaş yavaş konuşmaya başladı. Elindeki kâğıtta yazılı ‘Kuvvetli bir yürütme organına taraftar mısınız?’ sorusuna işaret ederek ‘Mesela şu sorunuza kısa ve kesin bir cevap vereyim: ‘Evet, komisyonumuz kuvvetli bir yürütme organı kurmak taraflısıdır. Ancak bir şartla. Bu kuvvetli yürütme organı aynı derecede kuvvetli ve tesirli bir denetlemeye tabi olmalıdır.’ Enver Ziya çok partili demokrasilerde muhalefet kanadının devlet işleyişi için ne derece önemli olduğunun farkındalığı ile kurulacak yürütme organının da en

²⁸⁸ TBMM Tutanakları, 34. Birleşim, 30.03.1961, s. 366.

iyi şekilde işleyebilmesi için güçlü bir denetleyici organ tarafından kontrol altında olması gerektiğini vurgulamıştır.²⁸⁹

Akis'e göre Enver Ziya Yakınçağ tarihindeki geniş bilgisi ile Anayasa Komisyonu başkanlığına uygun görülmüştür. Onun tarih bilgisi olayları daha net gösterebilmesi açısından önemlidir. “...Kurucu Meclisin bir tarih profesörünün başkanlığındaki Anayasa Komisyonu, gerçekleri hukuk imparatorluğundan daha iyi görmeyi becerdiği için, şimdi emin adımlarla doğru yolda ilerlemektedir. Sabah Sekiz, akşam sekiz şeklinde aralıksız çalışan Karal, vakitsizlikten şikâyet etmektedir. Aslında anayasa komisyonunun tüm üyeleri aynı şikâyette bulunmaktadır. Cumhuriyet tarihini en iyi bilen insanların başında gelen Karal, şimdi İkinci Cumhuriyet'in²⁹⁰ kuruluşuna çalışan bir işçi olarak katılmaktadır.”²⁹¹

Kurucu Meclis Üyesi ve 1961 Anayasası Komisyonu'nun başkanı olan Enver Ziya'nın burada gerçekleştirdiği çalışmalarının önemini Prof. Bahri Savcı:

“27 Mayıs Kurucu Meclisi'nin 20 kişilik Anayasa Komisyonu'nda onun katkıları, 1961 Anayasası'nı basit bir hukuk tekniği ve anayasa mühendisliği olmaktan çıkarmaya yaramıştır. Anayasayı, siyasal olarak Batılılaşma, çağdaşlaşma, özgürleşme, demokratikleşme gelişim sürecimizin aşaması kılmada, onun formasyonu ve dikkatli sabrı, kırmayıcı ilişki üslubu, çok işe yaramıştır.”²⁹² Sözleriyle belirtmiştir. Cahit Külebi ise:

“Sayın Karal'ın yaşamını Cumhuriyetimiz tarihine koştur tutmak, kanımca hiç de yanlış bir değerlendirme olmaz. Bu niteliği dolayısıyla rejim sorununun her ortaya çıkışında Prof. Karal, yaratıcı çalışmalarda olumlu görev almış ve ulusuna hizmet etmiştir.”²⁹³ Diyerek Enver Ziya Karal'ın anayasa çalışmalarındaki hizmetine değinmiştir.

²⁸⁹ **Akis Dergisi**, 20.02.11961, s.347, s. 7-11.

²⁹⁰ Enver Ziya Karal dönemin havasına hakim olan ve çeşitli yayın organlarında kullanılan İkinci Cumhuriyet tabirine bağlı değildir. Yapılan incelemeler sonucunda söylemlerinde ve eserlerinde bu tabiri kullandığına rastlanmamıştır. İkinci Cumhuriyet tabirinin niçin tutmadığı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün'ün **27 Anayasa Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa** adlı kitabında anlatılmıştır, s. 171.

²⁹¹ **Akis Dergisi**, 20.02.11961, s.347, s. 7-11.

²⁹² Bahri Savcı'nın Karal'ın ardından söyledikleri, **Cumhuriyet**, 22.01.1982.

²⁹³ Cahit Külebi'nin Karal'ın ardından söyledikleri, **Cumhuriyet**, 22.01.1982.

Prof. Mümtaz Soysal ise Enver Ziya'nın tarihçilik yönüne dikkat çekerek rejim ve sistem sorunlarını çözmedeki başarısından bahsetmiştir: *“Enver Ziya Karal, hukukçu değil, tarihçiydi. Ama Kurucu Meclis Anayasa Başkanlığı'nda değme hukukçuların beceremediği kadar başarılı oldu. Niçin? Çünkü bir ülkedeki rejim ve sistem sorunlarının ancak tarihsel perspektif içinde doğru bir çizgiye oturtulduğu zaman çözülebileceğini bilirdi.”*²⁹⁴

Hazırlanan anayasa halk oylamasın sonucu kabul edilen ilk Türk anayasadır. Halk oylamasına sunulması, İnsan haklarına ve demokrasi verdiği önem ile ne kadar özgürlükçü bir anayasa olduğu ispatlanmıştır. % 61.5'i Evet ile ²⁹⁵ kabul edilen anayasa 20 Temmuz 1961 tarih ve 10859 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁹⁶

Enver Ziya'nın 1961 anayasası ile ilgili görüşlerini şöyledir:

*“Anayasalar, onları hazırlayanların aracılığı ile belli bir devirde ve belli bir yönde halkın eğilim ve inançlarını gösterirler. Bu kural açısından bakılınca, yeni Anayasamız yakınçağ tarihimizde art arda gelen ve modern bir hukuk devleti geliştirme yolunda yapılan devrim hareketlerinin bir sonucu olarak görülmektedir. ...1961 Anayasası'nın... bir devrim sonunda hazırlanması, metninde özel bir madde ile Atatürk devrimleri kanunlarının mahfuz bulundurulması, devletin temel ilkelerine yeni anlamlar kazandırması ve siyasal kudretler arasında yeni bir denge kurması ile devrimci bir karakter kazanmıştır. Bu yeni manalarıyla Anayasanın sözünde ve esprisinde beliren hürriyet, sosyal adalet, laiklik, uygarlık ve devrimcilik ilkeleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin vasıfları gözetilmiştir. ...Anayasaların yürütülmesi onların hazırlanışlarından daha önemlidir, canlılıkları, yaşayışları, sözün kısası değerleri yürütülüş tarzına bağlıdır. Anayasamızın sekizinci maddesinde “Anayasa hükümleri yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” denilmiştir. Buna göre Anayasamızı bilmek ve anlamak, yönetenler ve yöneticiler için toptan ve temelli bir vazifedir.”*²⁹⁷

294 Mümtaz Soysal'ın Karal'ın ardından söyledikleri, **Cumhuriyet**, 22.01.1982.

295 Karal Akgün, **a.g.e.**, s. 202. (Mümtaz Soysal Anayasaya Giriş kitabında, s. 150'de olumsuz oyların sayısının çok yüksek olmasını halkoylamasının anayasayı beğenip beğenmemekten çok Milli Birlik Komitesi yönetimini değerlendirmek şeklini aldığı için bir çeşit plebisit niteliği taşıyor hale gelmesine bağlamaktadır.)

297 Karal Akgün, **27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, Ankara, s. 183.

Enver Ziya Kurucu Meclis'teki görevini bitirdikten sonra yasal hakkına dayanarak üniversitesine dönmüştür. Fakat enstitü müdürlüğüne ve ek olarak okuttuğu İnkılâp Tarihi hocalığına, başka bir öğretim üyesi atanmıştır. Bu durumda yeni hocaların işgal ettikleri yerleri Enver Ziya'ya bırakmaları gerekirken bunu yapmamışlardır. Enver Ziya'ya ise Danıştay'a başvurması söylenmiştir. Enver Ziya bu konudaki düşüncelerini şöyle belirtmiştir: *“Ya hu diyorlar ki Danıştay'a dava aç, hüküm iste. Enstitü müdürlüğünü de, dersini de verelim. Hiç böyle şey olur mu? Ben rektörlük yaptığım üniversitemi dava ederek yerimi geri alabilir miyim?”* Reşat Kaynar'ın ifadelerine göre Enver Ziya bu olayı yaradılışı gereği gönül kırmak istemediğinden hoşgörü ile karşılamıştır.²⁹⁸

TİTE kurucu müdürlüğünü, dekanlığını, rektörlüğünü yaptığı üniversitesini dava etmeyi ihtimal dahi olarak düşünmeyen Enver Ziya'nın olay karşısında gösterdiği bu tutum onun değerlerine bağlı, prensip sahibi olduğunu, kendisine ve çalıştığı kuruma saygısını ifade eder niteliktedir.

30.10.1961 tarihli dekanlık yazısından anlaşıldığı üzere bu problemin halledilip Enver Ziya'nın Bedrettin Tuncel ile birlikte Fakülte'deki görevlerine döndüğü mevcuttur:

*“T.C. kurucu Meclisindeki izinli görevlerinden ayrılarak fakülte'deki esas vazifelerine dönen Prof. Bedrettin Tuncel ve Prof. Enver Ziya Karal'ın 01.11.1961 tarihinden itibaren maaş ve tazminatlarının ödenmesi için gereken muamelenin yapılmasına müsaadelerinizi arz ederim.”*²⁹⁹

Fakülteye döndükten sonra görevine devam eden Enver Ziya bu yıllarda yurt dışında çeşitli akademik amaçlarla daha sık bulunmuştur. Bu ziyaretlerin birçoğu yabancı üniversitelerden gelen davetler üzerine gerçekleşmiştir. Bu da Enver Ziya'nın akademik yayınlarının, temsil faaliyetlerinin ve çeşitli idarecilik görevlerinin bir sonucu olarak mesleğinde olgunluk dönemini yaşadığı bu sebeple yurt içinde ve dışında tanınan ve tercih edilen bir bilim insanı olduğunu göstermektedir.

²⁹⁸ Reşat Kaynar, *“Basında Karal-Prof. Karal ve Atatürkçülüğe Hizmetleri”*, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, TTK, s. 467.

²⁹⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

2.11. Enver Ziya Karal'ın Son Yılları ve Vefatı

Prof. Karal Yaşamının belirli dönemlerinde çeşitli göz rahatsızlıkları ve kalp krizleri geçirmiştir. Yoğun ve stresli çalışma temposunun, rahatsızlıklarının gerçekleşmesinde etkisi olmuştur. Kimi tedavileri ayakta pansumanlar ve kısa istirahatlarla giderilirken, bazı rahatsızlıkları çeşitli sürelerce kendisini işinden ve gündelik hayatından alıkoymuştur.

06.02.1967'de yapılan muayene sonucunda sol gözünde herpetit keratik tespit edilmiş, görmesi 0,2 derecesine ilerlemiştir. Ayakta yapılan pansumanlarla 20.02.1967- 09.04.1967 tarihleri arasında 48 günlük istirahat raporu A.Ü. Vehbi Koç Göz Klinik Araştırma Enstitüsü'nden verilmiştir.³⁰⁰ Gözlerindeki rahatsızlık ilerledikçe çalışmalarını akşam saatlerinde sonlandırmaya başlamıştır.³⁰¹

1973 yılında Temmuz, Ağustos ve Kasım aylarında olmak üzere üç kez kalp krizi geçirmiştir. Temmuz ayında geçirdiği ağır bir kalp krizi sonucu hastanede tedavi altına alınmış, Deniz Harp Okulu ve Deniz Lisesi'nin 200. Kuruluş Yıldönümü münasebetiyle vereceği konferans iptal edilmiş ve bir süreliğine yerine Prof. Dr. Şerafettin Turan'ın vekâleten getirilmiştir. *“10 Temmuz'dan beri A.Ü. Tıp Fak. Hastanesi'nde 2. Dâhiliye'de tedavi edilmekteyim. Doktorların ifadesince bir hafta daha hastanede tedavim devam edecektir. Bu nedenle Kürsü Profesörlüğü görevimin bir öğretim üyesine, mümkünse Prof. Dr. Şerafettin Turan'a vekâleten verilmesini saygılarımla rica ederim.”*³⁰²

24.08.1973 tarihli Milliyet Gazetesi haberine göre Prof. Karal bir kalp krizi geçirmiştir. Bir süre hastanede tedavi edildikten sonra evde istirahat etmiş ve kimseyle görüştürülmemiştir.³⁰³

Kasım ayında geçirdiği kalp krizi sebebiyle de A.Ü. Tıp Fak. İç Hastalıkları Kliniği'nin raporuna göre 10.11.1973 tarihinden itibaren 3 ay istirahat verilmiştir.³⁰⁴

³⁰⁰ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

³⁰¹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

³⁰² Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

³⁰³ **Milliyet**, 24.08.1973.

³⁰⁴ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

Bir yıl sonra bir geçirdiği başka bir kalp krizi sebebiyle A.Ü. Tıp Fak. Baş Hekimliği 11.02.1974 tarihinden itibaren 2 ay sürecek bir istirahat raporu vermiştir.³⁰⁵

1980 İhtilal'nın ardından anayasanın hazırlanması için kendisine teklif gelmiştir. "1961 Anayasasını hazırlayan benim, kendime ihanet edemem"³⁰⁶ diyerek teklifi reddetmiştir. İhtilal sonrası Danışma Meclisi adaylığı için başvurular yapıldığı esnada Enver Ziya'nın ağzını aramak için Mustafa Ekmekçi "Enver Ziya Bey, sizin de adaylığınızdan söz ediliyor, doğru mu?" diye sormuş ve Enver Ziya, Ekmekçi'nin kolunu sıkarak şöyle demiştir: "Ya hu Ekmekçi ben 1961 Anayasasını yapan Kurucu Meclis'te Anayasa Komisyonu Başkanayım, unutma."³⁰⁷ Diyerek bu teklifi değerlendirmeye almamıştır.

2.11.1. Enver Ziya Karal'ın Vefatı

1980 sonrası dönemde TTK, TDK gibi kurumların özgünlüğünü koruması için Kenan Evren ile de görüşmeleri olmuş fakat olumlu bir sonuç alamamıştır. Bu dönemlerde ilerleyen yaşına, ülkede yaşanan gelişmelere olan üzüntüsü de eklenince birkaç defadır tekrarlayan kalp krizini son kez geçirmiştir.³⁰⁸

Enver Ziya Türk Tarih Kurumu Başkanlığını sürdürdüğü sırada 18 Ocak 1982 günü geçirdiği bir kalp krizi sonucu 76 yaşında vefat etmiştir.³⁰⁹

Cenazesi 22.01.1982 Cuma günü saat 10.00'da Türk Tarih Kurumu'nda ve Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nde yapılan merasimler ve Maltepe Cami'nde kılınan öğle namazından sonra Karşıyaka Mezarlığı'na toprağa verilmiştir. Çelenk göndermek isteyenlerden Türk Eğitim Vakfı'na bağışta bulunmaları rica edilmiştir.³¹⁰

Enver Ziya'nın kırk yılı aşkın arkadaşlığını paylaşmış olan dönemin TTK Genel Müdürü Uluğ İğdemir'in derin bir üzüntü ile birlikte ardından yazdıkları onun pek çok kişisel özelliğini de yansıtmıştır.

³⁰⁵ Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası.

³⁰⁶ Mustafa Ekmekçi, "Enver Ziya Karal'ın Anlattıkları", **Bellekten**, C.XLVI, S.181-184,TTK, s. 464.

³⁰⁷ Ekmekçi, "a.g.m.", s. 464.

³⁰⁸ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

³⁰⁹ Vefat tarihi Prof. Dr. Seçil Karal Akgün'ün "Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü" isimli yazısında 18.01.0982 olarak verilirken, **Cumhuriyet** Gazetesinde 19.01.1982 olarak verilmiştir. Bu bir günlük farkın yayın gecikmesinden olduğuna kanaat getirerek, kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün'ün verdiği tarihi doğru kabul etmekteyiz.

³¹⁰ **Cumhuriyet**, 21.02.1982.

“...Enver Ziya Karal benim yalnız çalışma arkadaşım değildi. O, her konuda anlaştığımız, aynı düşünceyi paylaştığımız bir fikir arkadaşım. TTK’nde yapılan törende tabutu başında gözyaşlarımı zor tutarak şöyle demiştim:

‘Büyük bir bilim adamını, büyük bir insanı, gerçek bir Atatürkçüyü yitirdik. Enver Ziya Karal’ın kişiliğini bütün yönleri ile dile getirmek kolay değildir. İçten halkçı idi. Şatafattan, gösteriştten hoşlanmazdı. Alçak gönüllülük başlıca karakteri idi. Arkadaşlarına bir kardeş ve evlat muamelesi yapar, en küçük yardıma teşekkür ederdi. Görev ve sorumluluk duygusu yüksekti. Hiçbir işten kaçınmaz, hiçbir görevi geri çevirmezdi.

Atatürk’ü içten sever, inanır, eserlerine ve ilkelerine büyük saygı gösterirdi. Hümanist, akılcı idi. Sanki öleceğini biliyormuş gibi son günlerini yoğun bir çalışma içinde geçirdi. Yaşlılığına ve hastalığına karşın 1981’in sonlarında Varşova, Budapeşte ve Paris’te yapılan Atatürk seminerlerine birer bildiri ile katıldık.

Eski deyimle medeni cesaret sahibi idi. İnandığı fikirleri sonuna kadar ısrarla savunurdu. Kanunlara, yönetmeliklere son derece bağlı idi. Her işin meşru olmasını isterdi. Yaşantısı büyük bir sadelik içinde geçmiştir.

Kendisiyle kırk yıldan beri tanıştım. Türk Dil Kurumu’nda uzun yıllar birlikte Yönetim Kurulu Üyeliği yaptık. 1941’den Türk Tarih Kurumu’nun üyesi idi. 1943’te Yönetim Kurulu’na, 1949’da Genel Sekreterliğe, 1973’te Başkanlığa seçildi. Kırk yıl içinde birbirimizi hiç incitmedik. Daima fikir birliği içindeydik. Herkese karşı nazikti. Büyük bir hoşgörü sahibi idi. Kendisine ihanet edenleri bile affederdi. Çok duygulu idi. Belleten’in son cildini kendisine gönderdiğim zaman beni telefonda ağlayarak kutlamış, onurlandıracak sözler söylemişti.

Büyük bir dostu, kardeşten daha yakın bir insanı, çok değerli bir tarihçimizi ve nihayet hümanist bir insanı yitirdik. Anısı hiçbir zaman yüreğimizden çıkmayacaktır. Acımız sonsuzdur. Yerini doldurmak güçtür. Nur içinde yatsın.’

Karal’la iki defa yurt dışı gezisinde beraber bulunduk. İyi insan yol arkadaşlığında belli olur derler. Çok doğru bir söz Karal en zahmetli yolculuklarda bile neşesini, sakinliğini yitirmeyen bir yol arkadaşı idi.

Ölümünden üç gün önce Cuma günü Sayın Amiral Fahri Çoker'le birlikte Kurum'daki odamda beraberdik. Her zamanki neşesi ile uzun uzun konuştuk. Konuşmayı çok severdi. Pazartesi günü kendisini Alman Büyükelçiliği Kültür Ataşesi ziyarete gelecekti. Öğleden sonra bunu hatırlatmak için telefonu açtığı zaman sevgili eşi gece saat 5'te göğsünde bir ağrı duyduğunu ve hemen Tıp Fakültesi'ne kaldırdıklarını, yeni bir kalp krizi geçirdiğini söyledi. 'Uluğ'a haber verin, fakat ziyarete gelmesin' demiş. Beynimden vurulmuş gibi oldum. Bu üçüncü krizdi. İlk kriz çok ağır geçmişti. Hatta doktorlar bu kadar ağır kalp kriz, geçirenin bir yıldan çok yaşaması olanaksız olduğu halde, sekiz yıl daha yaşamış olmasının bir mucize olduğunu söylemişler. Salı sabahı evine tekrar telefon ettiğim zaman acı haberi öğrendim. Gece on bir buçukta gözlerini bu fani dünyaya kapamıştı. Telefonda benim coşku ile ağladığımı duyan sevgili kızı ve damadı Kurum'a gelerek beni teselli etmeye çalıştılar.

Aradan aylar geçti. Acısı hala yüreğimi kanatıyor. Kurum'daki odamın kapısı her açıldıkça onun gireceğini sanıyorum. Onu her zaman arayacağım. Acısı kolay kolay içimden çıkmayacaktır.”³¹¹

2.11.2. Enver Ziya Karal'ın Vefatının Basındaki Yankıları

Prof. Enver Ziya Karal'ın vefat haberi dönemin Milliyet ve Cumhuriyet Gazetelerinde yer almıştır. Yine bu gazetelerde sonraki günlerde çeşitli kurumların ve kişilerin başsağlığı yazıları ve yakın çevresinin nekroloji yazıları, Prof. Karal hakkındaki düşünceleri yer almıştır.

Vefatının ardından en içten duyguları, en özel anları anlatabilecek kişi kızı Prof. Seçil Karal Akgün babasının vefatının ardından şöyle demiştir.

“Ölen bir bilim adamının, düşünürün arkasından neler götürdüğünü, düşünürün kitapları, yayınları, yazdıkları ve yazamadıkları³¹², kafasında götürdükleri, usunda şekillendirip yazıya dökemedikleri, topluma kazandıramadıkları. İlk anki bu düşüncelerden sonra da yapabildiklerini, verebildiklerini düşünürüm. İşte bu açıdan Enver Ziya Karal'ın ölümüne bakınca hazırlayıp yazamadıklarına üzülürken, ölümüne

³¹¹ İğdemir, “Karal'ın Ardından”, s. 237,238.

³¹² Atatürk'ün Yaşamı adlı yapıtının ikinci cildini ve Osmanlı Tarihi Serisi'nin 9.cildini bitirmek üzereydi.(Bilal N. Şimşir, “Büyük Bir Atatürkçü'yi Yitirdik”, **Bellekten** C. XLVI, S.181-184, s. 463.)

ne denli huzurlu gittiğine de sevinemezlik edemiyorum. Elli yıllık eğitimciliğinde yetiştirdiği sayısız öğrenci yanı sıra sürekli kendini de eğitmiş, yetiştirmiş, 76 yaşına kadar daha neler öğrenebilirim demişti. Kuşkusuz öğrendiklerini de yansıttı. Dersteki öğrencilerinden sokaktaki öğrenciye kadar onun öğrencileriydi. Öğretilerinin en başındaysa Atatürk gelmekteydi. Çünkü O Atatürk'ün, Atatürk yolunun Türkiye için tek kurtuluş çaresi, tek geçerli yol olduğuna inançlıydı. Türk toplumuna ve dünyaya Atatürk'ü onun kadar tanıtmaya, öğretmeye, anlatmaya, baş koymuş kimse sanırım pek söyleyemem. O Atatürk ile özdeşleşmişti sanki. Devrimi ve ilkeleri her zaman yolu olmuş, Atatürk'ü en iyi tanıyan ve değerlendiren bir kimse olarak da bu ilkelerde en ufak bir ödünü, en ufak bir hoşgörüyü asla onaylamamıştı. TTK Başkanı ve uzun yıllar önce de üyesi olarak Atatürk'ün kurduğu bu kurumu Atatürkçülük yolunda toplumla kaynaştırmaya çalışırken yine Atatürk'ün ölüm anında son sözleri olacak kadar O'nu meşgul etmiş dil sorununa da sürekli sahip çıkmış, bu iki örgütü Dil ve Tarih Kurumlarını Atatürk adını korumaya, yüceltmeye çalışmıştı. Ne yazık ki, bundan sonrası için düşünceleri Pazartesi akşamı noktalandı.

Hocam, dostum, meslektaşım, en yakınım, babam; hoşça kal, artık sen yoksun, ama biz, yetiştirdiklerin buradayız.”³¹³

Enver Ziya ile aynı gün aynı sebepten vefat eden diğer bir isim de siyasi tarihçi ve dış politika yazarı Ahmet Şükrü Esmel'dir. Cumhuriyet Gazetesi bu iki önemli ismin vefat haberini 20.01.1982 tarihli yayınında “*kalp yetmezliğinden ölen Ord. Prof. Esmel bu gün Ankara 'da SBF önünde düzenlenecek törenden sonra toprağa verilecek ve Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Karal, Atatürk'ün 100. Yılı nedeniyle dış ülkelerde konferanslar vermişti*” başlıklarıyla duyurmuştur.³¹⁴

Uzun yıllar görev yaptığı ve başkanlığını yürütürken vefat ettiği Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu şu başsağlığı iletisini “*Büyük Kayıp*” başlığı ile Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlamıştır:

“Uzun yıllar Türk Tarih Bilimine, özellikle Türk Devrim tarihine ve Türk Üniversiteleri'ne büyük emek veren, birçok tarihsel gerçekleri gün ışığına çıkaran, bilinçli, tutarlı, ödün vermez gerçek bir Atatürkçü olarak bütün yaşamı boyunca

³¹³ Seçil Karal Akgün, **Bellefen** C. XLVI, S.181-184, TTK, s.455.

³¹⁴ **Cumhuriyet**, 20.01.1982.

yazıları ve konuşmalarıyla topluma ışık tutan, binlerce öğrenci yetiştiren, yurt içinde ve yurt dışında onurlu ve saygın bilim adamı kişiliğiyle belirginleşen Başkanımız, aziz ve sevgili arkadaşımız Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı 19.01.1982 günü kaybettik... ”³¹⁵

Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu'nun yanı sıra Türk Tarih Kurumu Basımevi Çalışanları, Türk Tarih Kurumu Çalışanları, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü tarafından da başsağlığı yazıları yayınlanmıştır.

Türk Tarih Kuruma gelen başsağlığı yazılarına bakıldığında içlerinde yurt içinden ve dışından dönemin en önemli tarihçileri, devlet adamları, bilim adamları olduğu görülebilir. Hemen hemen tüm başsağlığı yazılarında Enver Ziya'nın çalışmaları ve yapıtlarıyla tarih bilimi adına çok büyük işler başardığına ve onun insani vasıflarına değinilmiştir.³¹⁶

Üniversitesi'nden Üyesi olduğu Türk Dil Kurumu da Cumhuriyet Gazetesi'nde “Ölüm” başlığı ile” *Kurumumuzun üyesi ve Türk Tarih Kurumu Başkanı, Atatürkçü bilim adamı, saygın büyüğümüz ve arkadaşımız Ord. Prof. Enver Ziya Karal 19.01.1982 Salı günü yaşama gözlerini yummuştur... ” başsağlığı yayınlamıştır.³¹⁷*

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu; “ *UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanvekili Atatürk devriminin büyük yorumcusu, değerli bilim adamı ve düşünür Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı kaybetmekten duyduğumuz keder sonsuzdur. Ailesine,*

³¹⁵ **Cumhuriyet**, 21.02.1982.

³¹⁶ TTK genel Müdürü Uluğ İğdemir kendisine gelen bu yazıların sahipleri arasında Anayasa Mahkemesi Başkanı Şevket Müftügil, Danışma Meclisi Başkanı Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, Emekli Büyükelçi Fuat Bayramoğlu, Unesco Türkiye Milli Komisyonu Başkanı Prof. Suat Sinanoğlu, Polonya Halk Cumhuriyeti Büyükelçiliği'nden Tadeusz Bieganski, İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hüseyin Atay, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Devrim Araştırma Enstitüsü Genel Sekreteri Mehmet Kabasakal, Türkiye İş Bankası A.Ş. Genel Müdürlüğü, Arnavutluk Büyükelçiliği, Yunanistan Büyükelçisi George Papoulias, Genelkurmay Ateşe Başkanı Safter Necioğlu, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yönetim Kurulu adına Başkan Dr. Vehbi Zeki Serter, Ankara Alman Kültür Merkezi Müdürü Dr. Hubert Hohl, Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam, Gençlik ve Spor Bakanı Vecdi Özgül, Institut D'etudes Turques Müdür ve Üyeleri, Süleyman Demirel, Prof. Erdal İnönü, Prof. Dr. Süleyman Sağlam, Prof. Dr. Semih Tezcan, Do. Dr. Nurkut İnan, Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş, Prof. Orhan Oğuz, Akademisyen A. Blaveski, Gazeteciler Cemiyeti Genel Sekreter Vekili Orhan Erinc, Prof. Condurachi, Prof. Fotino, Prof. Aleks Buda, Prof. Sedat Alp, Nikolay Todorov, Erdem Aksoy, Emekli General Celil Gürkan, Prof. Dr. Jacob Landau, Sayıştay Başkanı H. Cahit Eren, Sofya Prof. Dr. Bistra Cvetkova, Sosyoloji Profesörü Wolfram Eberhard, Karachi Üniversitesi Rıazul Islam, Akademisyen Emil Condurachi, Bükreş Üniversitesi'nden Prof. Eugen Staanescu, Prof. Bernard Lewis, Bükreş Üniversitesi'nde Mustafa Ahmet, Hans, G. Guterbock, TTK Şeref Üyesi Jorge G. Blanco Villalta, ve Ekkehard Eickhoff.

³¹⁷ **Cumhuriyet**, 21.02.1982.

*Türk Tarih Kurumu'na ve Türk bilim dünyasına başsağlığı dileriz.” İletisini yayınlamıştır.*³¹⁸

22.01.1982 tarihli Cumhuriyet tam sayfa “*Esmere ve Karal'ın Ardından*” başlığı ile dönemin önemli isimlerinin yer aldığı Prof. Enver Ziya Karal'ı anlatan, başsağlığı yazılarına yer vermiştir. Prof. Karal'ı anan bu isimler; kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün, Şair Cahit Külebi, eğitimci ve siyasetçi M. Rauf İnan, Prof. Dr. Şerafettin Turan, Prof. Dr. Türkkaya Ataöv, Prof. Mümtaz Soysal, Ömer Asım Aksoy, Prof. Tarık Zafer Tunaya'dır.³¹⁹

Milliyet Gazetesi ise; “*İki Bilim Adamını Kaybettik*” başlığı ile “*Her iki tarihçi yazılarıyla ve incelemeleriyle Cumhuriyet tarihine, Türk siyasi yaşamına üstün katkılarda bulunmuşlardı*” açıklamasıyla Prof. Esmere ve Prof. Karal'ın vefat haberini yayınlamıştır.³²⁰

Milliyet Gazetesi'nde belirli aralıklarla aralarında önemli isimlerin bulunduğu Prof. Karal'ı yakından tanıyanların O'nu pek çok yönüyle anlatan ve saygı, sevgi ile anan yazıları yayınlanmıştır.³²¹

Cahit Külebi; “*...Sayın Karal'ın yaşamını Cumhuriyetimiz tarihine koşturmak, kanımca hiç de yanlış bir değerlendirmedir olmaz. Bu niteliği dolayısıyla rejim sorununun her ortaya çıkışında Prof. Karal, yaratıcı çalışmalarda olumlu görev almış ve ulusuna hizmet etmiştir. Türk Dil Kurumu ailesi onun varlığından yoksun kalmakla büyük bir eksiklik duygusu içindedir.*”³²²

Kırk yıllık bir tanışıklığın sonunda M. Rauf İnan; “*...Bilimci kişiliğindeki yüksek olgunluğu ölçüsünde dostluğu da o yükseklikteydi. Onun bilimci kişiliğini dersleri, yazıları, kitapları dışında, özellikle Tarih Kurumu'nun düzenlediği yıllık Atatürk konferanslarında birçoğunun sonunda yaptığı açıklamalar, katkılar gösterirdi. Tarih alanındaki bilgisi ve ekini yanında geniş genel ekini (kültürü) ve çok biçimli (üsluplu) özlü konuşmaları onun özelliğini ve özgünlüğünü yansıtır...*”³²³

³¹⁸ Cumhuriyet, 21.02.1982.

³¹⁹ Cumhuriyet, 22.02.1982.

³²⁰ Milliyet, 20.01.1982.

³²¹ Bu yazılara toplu halde **Bellekten** C. XLVI, S.181-184'te ulaşılabilir.

³²² Cahit Külebi, **Bellekten** C. XLVI, S.181-184, TTK, s.455.

³²³ M. Rauf İnan, “*Basında Karal*”, **Bellekten** C. XLVI, S.181-184, s. 456.

Prof. Şerafettin Turan; “...Bir çığır açmaktan çok kendine özgü bir çığır olan Karal’ın bilim ve kültür yaşamımıza katkıları unutulmayacaktır.”³²⁴

Mümtaz Soysal, İki Adam başlıklı yazısında;”...Karal ile Esmer, birlikte gidinceye kadar dipdiri, inandıklarını savunmaktan geri kalmadılar... İkisi de ’son gününe kadar, ikisi de gülererek, yıkılışla diriliş arasında çelikleşen babalarımız gibi.”³²⁵

Prof. Suna Kili; “İnanamıyorum. Çok şaşırđım. Çok büyük kayıptır... Özellikle ulusal tarihimize bakışta bilimsel bir içerik getiren kişidir. Çok yakın gelecekte tarih konusunda çalışmak için bir araya gelecektik. Gerçekten inanamıyorum. Bir devir kapanıyor. Bu büyük kaybın ardından bize yeni görevler düşecektir.”³²⁶

Uluğ İğdemir; ... Arkadaşlarına amir gibi değil, baba gibi davranırdı. Her bakımdan büyük bir insandı.”³²⁷

Ömer Asım Aksoy; ... Başta tarih ve Dil Kurumları olmak üzere bütün kültür kurumları O’ndan yoksun kalmanın acısını kolay kolay unutamayacaklardır.”³²⁸

Prof. Tarık Zafer Tunaya; ” Enver Ziya Karal bizim için hocaların hocasıydı. O, kendi kendini yetiştirmiş bir kişiydi. Tutucu bir çevrede yetiştiği halde, bu tutucu çevreyi aşan yapıtlar vermeyi başarmıştır...”³²⁹

Oktay Akbal, Gittikçe Artan Bir Yalnızlık başlığı altında; “... Büyük bir acı duydum. Hem gerçek tarih bilimcisini yitirmenin üzüntüsünü, hem de Atatürk’ü en iyi anlamış ve anlatmış bir devrimcinin yok olup gitmesinin gerçeği... Enver Ziya Karal’ı bundan sonra yazdıklarında bulacağız. Atatürkçülük nedir? diye soranlara onun yapıtlarını göstereceğiz.”³³⁰

Bilal N. Şimşir, “Büyük Bir Atatürkçüyü Yitirdik” başlığı altında; ... Sekiz yıl önce ağır bir enfarktüs atlatmıştı. Doktorlar bundan sonra artık bir yıl kadar yaşayabilirler demişler. Hoca, sanki Atatürk’ün 100.doğum yılını kutlamak için ayakta

³²⁴ Şerafettin Turan, “Basında Karal”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.456.

³²⁵ Mümtaz Soysal, “Basında Karal”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.458,459.

³²⁶ Suna Kili, “Basında Karal”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.457.

³²⁷ Uluğ İğdemir, “Karal’ın Ardından”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.457.

³²⁸ Ömer Asım Aksoy, “Basında Karal”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.457.

³²⁹ Tarık Zafer Tunaya, “Hocaların Hocası”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.457.

³³⁰ Oktay Akbal, “Gittikçe Artan Bir Yalnızlık”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.459-461.

kaldı... Kurucuydu, kurumcuydu Karal Hoca ve kendisi de kurumlar yaratmış bir kişiydi. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nü O kurmuştu. Selanik'teki Atatürk evini müze haline O getirmişti... Son olarak on gün kadar önce Paris'te UNESCO'nun düzenlediği Atatürk Sempozyumundan dönmüştü... Büyük Hoca, bilge insan, seçkin bilim adamı ve büyük Atatürkçü Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ı yitirmekten duyduğumuz üzüntü pek derindir...³³¹ demiştir...

Mustafa Ekmekçi, Enver Ziya Karal'ın Anlattıkları başlığı altında; Prof. Karal'ın İsmet İnönü ile olan diyaloglarından, II. Dünya Savaşı'na Türkiye'nin girip girmeyeceğinden, çalışmalarından, 1980 sonrası danışma meclisi adaylığından ve Harp Okulu'ndaki konuşmalarından bahsetmiştir.³³²

Ord. Prof. Reşat Kaynar, Prof. Karal ve Atatürkçülüğe Hizmetleri başlığı altında Prof. Karal'ın eserlerinden, çalışmalarından, İsmet İnönü ilan bir anısından, yüksek hoşgörüsünden bahsetmiştir. “Sevgili Kardeşim Karal, unutulmaktan korkardın ama unutulmayacaksın. Çünkü yarattığın sağlam yapıtlarla her zaman anılacaksın. İşte, mutlu son denilen ülkü de budur.”³³³

Haldun Taner; “Bilge insan, dört dörtlük bilim adamı, büyük dost Enver Ziya Karal'sız da kaldık. Böyle çok yanlı ve köklü bir insanı yitirmek herhangi bir faniyi yitirmeye benzemiyor. Onun boşluğunun hele şu an gerekli olduğu dönemde doldurulamayacağına inanıyorum... Herkese sevgi dolu idi. Kendi kendisiyle denge halinde idi. Hırçın ve incitici karşı koyuşlara ihtiyacı yoktu. Herkesi açık seçik gördüğü gerçeğe paydaş etmeye çalışan bir ağabey gibi konuşurdu...”³³⁴

76 yıllık bir ömre çok şey sığdıran Enver Ziya'nın ardından yazılan hemen hemen tüm yazılarda akademisyenliği, kurucu, kurumcu ve öncü kimliklerinin yanı sıra insani vasıflarıyla da örnek bir kişilik olarak anılmıştır.

³³¹ Bilal N. Şimşir, “Büyük Bir Atatürkçü'yü Yitirdik”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.461-463.

³³² Mustafa Ekmekçi, “Enver Ziya Karal'ın Anlattıkları”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.463-465.

³³³ Reşat Kaynar, “Prof. Karal ve Atatürkçülüğe Hizmetleri”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s.465-467.

³³⁴ Haldun Taner, “Enver Ziya Karal”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, s. 471-473.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENVER ZİYA KARAL'IN ESERLERİ

3.1. KİTAPLARI

3.1.1. Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1767-1802)³³⁵

Prof. Karal'ın İstanbul Üniversitesi'nde doçentlik Unvanıyla görev yaptığı dönemde kaleme aldığı kitabı iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nin Mısır Seferi belgeler ile incelenmiştir. İkinci bölümde ise; elde edilen belgeler yayınlamıştır. Ayrıca Prof. Bernard Lewis da bu eseri Şarkiyatçılar Kongresi'nde değerlendirmiştir.³³⁶

Prof. Karal'ın eserini orijinal kılan ve O'nu aynı konuyu işleyen diğer yazarlardan ayıran taraf, olayın diğer Avrupa devletlerinin yanı sıra Osmanlı Devleti yönünden de incelenmesi ve daha önce bu belgeleri kimsenin işlememiş olmasıdır. Prof. Karal yine gün yüzüne çıkmamış bilgileri arşivlerdeki uzun çalışmaları neticesinde ortaya çıkarmış ve hocaları, dönemin önemli isimlerinden, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Mükrimin Halil Yinanç'ın tavsiye ve destekleriyle konuyu işlemiştir.

Kitaptaki konular 1797 tarihi ile başlayıp 1802'de bitmiştir. 1797 tarihi Fransa'nın İtalya'da başarı kazandıktan sonra Mısır'ı işgal hazırlıklarına giriştiği dönemdir. 1802 yılı da Osmanlı ve Fransa arasında Paris Antlaşması'nın imzalandığı yıldır. Prof. Karal bu beş sene içerisinde gelişen siyasi olayları ve değişen dengeleri incelemiştir; bu bağlamda Avrupa Devletlerinin kendi çıkarlarını korumak adına zaman zaman düşman zaman zaman da dost olabilecek politikalar izlediğini belirtmiştir.

Fransa'nın Osmanlı ile yıllardır süren iyi ilişkileri Napoleon'un Mısır'ı işgal etmesiyle değişmiştir. Bu savaşta Napoleon'un askerlerinden sayıca daha fazla asker çıkarmasına karşın Osmanlı, İngiltere ve Rusya'nın yardımı olmadan başarılı olamayacağını anlamış ve Avrupa devletlerinden destek almıştır. Kaldı ki İngiltere ve

³³⁵ Enver Ziya Karal, **Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1767-1802)**, İstanbul Üniversitesi Yay. No. 63, İstanbul, 1938.

³³⁶ Prof. Bernard Lewis'in tebliği, Şarkiyatçılar Kongresi, 1954, Cambridge. Prof Lewis tebliğinde Enver Ziya Karal'ın Fransa- Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu kitabını değerlendirmiştir.

Rusya da Fransa gibi önemli bir güç karşısında Akdeniz’de, adalarda ve Hindistan’daki çıkarlarını koruyabilmek için çekinmeden yer almıştır. Bu bakımdan Mısır’ın kurtarılması karşısında izlenen denge ve yardım politikası Osmanlı Devleti’nin eski gücünün kalmadığının ve devlet adamları tarafından da bunun idrak edilmeye başladığının göstergesi olduğu Prof. Karal’ın tespitleri arasındadır.

Prof. Karal’ın yorumlarına göre, Mısır Seferi, Fransa’nın bugünkü Kuzey Afrika’da sahip olduğu sömürge imparatorluğunun kuruluşunda ilk aşamadır. Prof. Karal’ın dikkat çektiği bir başka özellik ise Napoleon’un sefer hazırlıklarını büyük bir gizlilik içinde yapmış olmasıdır. Seferin bir başka karakteristik özelliği de; sefer, Osmanlı topraklarına karşı yapılmasına rağmen, Padişahın menfaati için Memlûklülere karşı savaş yaptığını ilan eden Napoleon bölge halkını kendisine bağlamak için İslamiyet’in savunucusu ve koruyucusu sıfatını takınmış olmasıdır.

Kitabın planı incelendiğinde ilk olarak Mısır’ın coğrafi konumundan bahsedilmiş ve Osmanlı’nın Mısır üzerindeki idaresinden bahsedilmiştir. Napoleon’un kişiliği hakkında bilgi verildikten sonra Mısır seferi hazırlıklarından bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti’nin İngiltere ve Rusya ile ittifak kurması savaşın ve savaş sonrasındaki dünya düzeninin değişmesinde etkili olmuştur. Prof. Karal Osmanlı Devleti’nin XIX. yüzyılda kendi gücüne dayanan bir siyaset yerine, diğer devletlerin menfaatlerine dayanan bir denge politikası izlemesini ve bunu daha sonrasında devam ettirmesini Devlet’in kurtarılmaya yetmediğini ve dağılma yolunda hızla sürüklendiğini belirtmiştir.

Kitabın ikinci kısmına eklenen belgelerin konusu şöyledir:

Paris Elçisi Esseyid Ali Efendi’nin Tulon hazırlıkları hakkında iki mektup, Osmanlı Devleti tarafından Esseyid Ali Efendi’ye Mısır Seferi ile ilgili takip edeceği talimat, Esseyid Ali Efendi’nin Malta’nın Fransız işgali üzerine yazdığı mektup, Mısır Valisi Bekir Paşa’nın Mısır’ın Fransızlar tarafından işgaline karşı koymak için alınan önlemleri Osmanlı Devleti’ne anlatan iki mektubu, Napoleon’un, Mısır’ın işgaline dair direktuara yazdığı mektup ve Mısır’da Riyale Kaptanı’na yazdığı mektup, General Joubert’in Fransız Bahriye Nazırına yazdığı mektup, Esseyid Ali Efendi’nin, Fransız seferinin hedefinin anlaşıldığına dair Osmanlı Devleti’ne mektubu ve Fransa Hariciye Nazırı ve Başkonsolos Napoleon ile Mısır’ın tahliyesine dair görüşme metni ve

Hariciye Nazırı Talleyran ile barışa dair yaptığı görüşme metni, imzalanan barış anlaşması koşullarının reddedilmesi hakkındaki mektup, Fevkalade Elçi Amedi Galip Efendi'nin Selahiyetnamesi.

Prof. Karal'ın devlet arşivlerden elde ettiği ve daha önce kimsenin işlemediği orijinal belgelerle hazırladığı çalışması Prof. Karal'ın alanında öncü rolünü ve belgeli tarih anlayışını gösteren eserlerinden birisidir.

3.1.2. Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)³³⁷

Asıl adı Mehmet Sait olan Halet Efendi'nin şahsiyeti veya icraatları, ne Osmanlı Devleti ne de Cumhuriyet döneminde yeterince araştırılmamış ve yazılmamıştır. Bu konuyu daha kapsamlı olarak ilk kez işleyen Enver Ziya Karal'dır. Arşivlerdeki daha önce işlenmemiş belgeler ve Halet Efendi'nin mektuplarından yararlanarak hazırladığı çalışmasıyla orijinal bir eser ortaya koymuştur. Devlet arşiv dairesindeki Halet Efendi hakkındaki belgeleri incelemiş ve bu bilgileri kitaplardaki bilgilerle tamamlamak istediye de Halet Efendi hakkında yazılmış hiçbir kitaba rastlamamıştır. Sadece Cevdet Paşa ve Abdurrahman Şeref'in Halet Efendi hakkında bir iki satır yazısına rastladığını kitabının önsözünde belirtmiştir. Neticede Osmanlı vakanüvis ve aydınlarının Halet Efendi ile ilgilenmediği kanısına varan Karal, bunun nedenini sorgulamış ve iki hipotez öne sürmüştür. Birisi vakanüvis ve aydınları Halet Efendi'yi ilginç bir kişilik olarak bulmamaları, diğeri de onun hakkında yeterince belgeye ulaşamamaları üzerinedir. Karal'a göre sebep ne olursa olsun Halet Efendi'nin tarihi bir rolü vardır ve bu tarihi rolün incelenmesi gereklidir. Karal böylece konuyu ele alma nedenini de önsözde açıklamıştır. Ayrıca yine diğer eserlerinde de olduğu gibi soru cevap yöntemini bu çalışmada da sık sık kullanmıştır. Karal'ın arşivden elde ettiği belgeler doğrultusunda aydınlatmak istediği konular; Halet Efendi'nin memuriyet yerine kadar kimlerle ve nasıl gittiği, Paris'e vardktan sonraki karşılaştığı zorluklar ve büyükelçi bulunduğu süre zarfında oynadığı siyasi rolün önemidir. Ayrıca Prof. Bernard Lewis da bu eseri Şarkiyatçılar Kongresi'nde değerlendirmiştir.³³⁸

Çalışmasını altı ana başlık altında toplayan Karal, sonuç kısmının ardından çalışmada kullandığı belgelerin kopyalarını kitabında neşretmiştir. Buna göre ilk bölüme; Halet Efendi'nin şahsiyeti ve Paris elçiliğine tayini başlığı altında, elçinin menşeyini vererek başlamış ve III. Selim döneminde Paris'e gönderilmeye karar verilen Halet Efendi'nin oraya ne tür hediyeler götüreceği hakkında karar verilememesiyle

³³⁷ Enver Ziya Karal, **Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1802-1806)**, İstanbul Üniversitesi Yay. No.102, İstanbul, 1940, s. 1-135. (Prof. Dr. Seçil Karal Akgün'ün "*Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşamöyküsü*" adlı incelemesinde verdiği bilgiye göre kitabın künyesinde belirtilen tarih 1800-1802'dir.)

³³⁸ Prof. Bernard Lewis'in tebliği, Şarkiyatçılar Kongresi, 1954, Cambridge. Prof Lewis tebliğinde Enver Ziya Karal'ın Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği kitabını değerlendirmiştir.

devam etmiştir. Elçilik heyetinin maaş miktarlarının cetvelini de veren Karal, elçinin İstanbul'dan Strazburg'a kadar olan yolculuğuyla alakalı hiçbir belgeye ulaşamamış, yalnız mektuplardan yola çıkarak Paris günleri hakkında bilgi vermiştir. Halet Efendi'nin ilk intibahları pek parlak değildir. Çünkü Paris'e geldiğinde beklediği karşılama törenlerini, resmi mihmandarı ve ilgiyi görememiştir. Bu durum kendisini çok sınırlendirse de acısını çıkarmayı sonraya bırakarak, sınırlarına hâkim olmuştur. Neticede yetmiş iki günlük yorucu yolculuğun ardından Paris'teki ilk günlerinde çeşitli devlet adamlarıyla tanışan Halet Efendi; birinci konsüle itimatnamesini ve hediyelerini sunduktan sonra resmen Osmanlı Devleti'nin büyük elçisi sıfatıyla Paris'te yaşamaya başlamıştır.

İkinci bölüme; Halet Efendi'nin Paris'teki hayatı başlığı altında, elçinin buradaki hayatının tam anlamıyla aydınlatılmasının mümkün olmadığını belirtilmesiyle başlanmıştır. Başbakanlık Osmanlı arşivindeki belgelere, Fransız arşivindeki Osmanlı elçilerine dair belgelerin de eklenmesi gerektiği inancında olan Karal, bu işin de ancak gelecekte olabileceğini söylemiştir. Halet Efendi mektuplarında İstanbul'dan çıkışından dönüşüne kadar sürekli para sıkıntısı yaşadığını anlatmıştır. Parasızlıktan ne resmi kabuller yapabilen ne de kimseyi kahve dahi içmeye davet edemeyen halet Efendi sonunda birtakım eşyalarını sattığını söylemiştir ki Karal da bu denli fazla maddi sıkıntı sonunda eşyalarını satmasının mümkün olabileceğini belirtmiştir. Napoleon'dan borç para istemeye kadar giden maddi sıkıntılarından her ne kadar çok yakınsa da devletine aşkla bağlı olduğunu her defasında belirtmeyi de göz ardı etmemiştir.

Halet Efendi'nin durumunu parasızlık veya paraya düşkünlük olarak yorumlayan Karal, mektuplardan anlaşıldığına göre elçinin parasızlığının bir nedenini de Babıâli ricalinin sürekli kendisinden hediyeler istemesi olarak tespit etmiştir. Elçinin bu sıkıntılı halleri Napoleon'un da gözünden kaçmamış ve bunu bir fırsata çevirmek istemiştir. Halet Efendi'ye oldukça pahalı hediyeler vererek Karal'ın yorumuna göre O'nu satın almak istemiştir.

Üçüncü bölümde; Halet Efendi'nin Fransa ve Fransızlar hakkındaki intibahları ana başlığı altında Osmanlı'daki Batı'nın Doğu'dan daha üstün olduğu anlayışının temellerine değinilmiş, bu tablo karşısında Osmanlı'daki yenileşme hareketlerinden

III. Ahmet, I. Mahmut ve III. Selim dönemleri çerçevesinden bahsedilmiştir. III. Selim devrinin Fransa ihtilaline denk gelen bir dönem olması itibariye de Fransa'daki gelişmeler yakından takip edilmiştir. Bu dönemde Fransa'nın sadece Osmanlı'ya değil tüm Avrupa'ya karşı üstün olduğu fikri hâkimdir. Buradan yola çıkarak diğer devlet adamları gibi Halet Efendi'nin de bu görüşte olacağı fikrinin aksini kanıtlayan mektupları Karal yayınlamıştır. Buna göre Halet Efendi Batı'nın üstünlüğü değil daha çok düşkünlüğünü anlatmıştır. Fransa'daki birtakım gazetelerin tercümelerini yapıp Babîâli'ye gönderirken Batı aleyhtarlığı tavrını da sergilemekten kaçınmamıştır. Bu durum III. Selim'in yeniliklerine karşı çıkan kitleyi körüklediği gibi, elçinin zamanını verimli kullanmasının da önüne geçmiştir. Karal, elçinin Batı aleyhtarlığının nedenini Mevlevî tarikatına mensup olması ile ilişkilendirerek yorumlamış fakat kesin bu şekildedir diye bir söylemden kaçınmıştır.

Karal, Halet Efendi'nin mektuplarının yanı sıra elçilik heyetinde bulunan Divan-ı Hümayun küttabından Nazmi Efendi'nin Napoleon ve Fransa'ya dair izlenimlerini içeren raporlarına da yer vermiştir. Fransa'daki usulleri öven ve Osmanlı'nın da bu usullerden yararlanabileceği inancını taşıyan Nazmi Efendi'nin raporları, III. Selim'in ufkunu genişletecek nitelikte olmuştur. Karal üçüncü bölümü, Halet Efendi ve Nazmi Efendi'nin Fransa ve Fransızlar hakkındaki görüşlerini karşılaştırıp, Halet Efendi'nin elçilik görevindeki başarısı veya başarısızlığını izah etmeye çalışarak bitirmiştir.

Dördüncü bölümü; Halet Efendi'nin Paris'e vardığı sıralarda Osmanlı- Fransız münasebatı ana başlığı altında inceleyen Karal, Osmanlı- Fransa ilişkilerini Kanuni döneminden itibaren anlatmaya başlamıştır. Fransa'nın 1798'de Mısır'ı işgal etmesiyle Osmanlı- Fransa dostluğunun bozulmasını, Fransa'nın Osmanlı'ya karşı değişen politikalarını anlatan Karal bu süreci Fransa'nın Avrupa devletleriyle arasının bozulmaya başladıktan sonra tekrar Osmanlı dostluğunu kazanmak yönündeki çabalarıyla devam ettirmiştir. Bu bağlamda Fransa'nın Rusya, Osmanlı ve İngiltere politikaları ile Osmanlı'nın Fransa, Rusya, İngiltere politikalarını incelemiştir.

Halet Efendi Osmanlı- Fransa barış sürecinin tekrar başlaması zarfındaki ilk elçidir ve Paris'te bulunduğu sıralarda da Osmanlı'nın belirli bir politikası yoktur. İşte bu belirsizlik durumunda Halet Efendi'nin durumu nasıl olacaktır sorusunu sorarak

Karal, bunun cevabını bir sonraki bölümde açıklayacağını söyleyerek dördüncü bölümü bitirmiştir.

Beşinci bölüm; Halet Efendi'nin elçilikte ilk faaliyeti ana başlığı altında incelenmiştir. Elçinin Osmanlı tüccar ve reayasının Fransızlarla eşit haklara sahip olması gerektiği yönündeki faaliyetlerinden ve Fransa'da Osmanlı aleyhine yazılan yazılardan, gazetelerden ve elçinin Fransızlara olan güvensizliğinden bahsedilmiştir. Yine dördüncü bölümde de olduğu gibi Nazmi Efendi'nin raporlarına yer verilmiştir. Nazmi Efendi'nin Fransızlara karşı olan izlenimleri elçiye göre daha olumlu olsa da birtakım tereddütleri de vardır. Elçinin mektuplarının yanı sıra Nazmi Efendi'nin de raporlarına yer verilmesi çalışmadaki nesneliliği artırmıştır.

Bölümün önemli kısımlarından birisi de Napoleon ve Halet Efendi görüşmesidir. Karal'ın yayınladığı bu belgede Fransa'nın Mısır ve Mora'ya seferler düzenleyeceği düşüncesinin Osmanlı'yı telaşa düşürmesi ve Napoleon'un da Osmanlı'nın bu telaşının yersiz olduğunu söylemek için Halet Efendi ile yaptığı görüşme yer alır.

Altıncı bölüm Bonapart'ın imparatorluğu ve Babıâli ana başlığı altında Osmanlı- Fransız ilişkilerinin belirsizliğinin nedeni incelenmiştir. Buna göre 4 Temmuz 1804'de Fransa'da konsüllük rejiminin yerini imparatorluk alınca büyük diplomatik sorunlar doğmuştur. Çünkü Osmanlı, Fransa'nın imparatorluğunu tanısa İngiltere ve Rusya'yı karşısına, tanımasa da Fransa'yı alacaktı. İşte böyle bir belirsizlik döneminde elçinin işi bir kat daha zorlaşmıştır. Fransa'nın konsüllükten imparatorluğa geçiş sürecinin yanı sıra Napoleon'un konumunu nasıl sağlamlaştırdığı, hatta imparatorluğa manevi bir değer katmak için dini merasim yapılmasını istemesinden bahsedilmiştir. Fransa'daki rejim değişikliğinin Avrupa devletlerine olan etkisinden de bahseden Karal, bu tablo karşısında Osmanlı'nın Avusturya ve İngiltere politikalarından bahsetmiştir. Osmanlı ve Fransa arasında gelip giden elçiler, Napoleon'un yumuşak tutumu da Rusya ve Avusturya baskısı altındaki Osmanlı'nın yeni rejimi tanıması konusunda bir etki yapmayınca Napoleon tavrını sertleştirme yoluna gitmiştir. Babıâli bu durum karşısında önce rejimi tanıdığını söylemiş, Fransa'nın Rusya ve Avusturya'yı 1805'de yenmesinin ardından rahatladıktan sonra da Napoleon'un imparatorluğunu tanımıştır. Bu dönemde Halet Efendi'nin elçilik

süresi dolmuş ve yerine Muhib Efendi büyükelçi olarak Paris'e imparatorluğu tanıdıklarını söylemek için gönderilmiştir.

Halet Efendi'nin ne zaman, ne şekilde İstanbul'a döndüğüne dair belgelerin olmadığını söyleyen Karal, Napoleon'un Halet Efendi'den ne derece memnun kaldığını gösteren belgeleri yayınlamıştır.

Sonuç kısmında Karal, Halet Efendi'nin her zaman duygularına yenildiği için karakterinin elçiliğe uygun olmadığı kanısına varmıştır. Yine Karal'ın kanısına göre Halet Efendi elçiliğinden önce İstanbul'da ıslahat karşıtı bir partinin üyesiydi. Bu durumunun da etkisiyle elçi Fransa'da gördüklerinden ziyade görmek istediklerini yazmıştır. Fransa Hükümeti'ni it derneğine benzetirken, Napoleon'u eşkıya oğlu, Hariciye Nazırı Talleyran'ı da paspas bozuntusu olarak nitelemiştir. Fransa'yı casus ve dinsiz şeklinde görerek ve göstererek, İstanbul'daki ıslahat karşıtlarını ve Batı düşmanlarını körüklemiştir. Karal'ın kanaatine göre; Halet Efendi Batı karşıtlığını bilinçli veya bilinçsizce körüklemiş III. Selim'in devrilip ıslahatının yok olmasında büyük rol oynamıştır. Karal bunun yanı sıra elçinin teşebbüsüyle Marsilya'da ilk Türk konsoloslğunun açılması gibi faydalarından da bahsetmiştir.

Karal, Halet Efendi'nin II. Mahmut döneminde de önemli roller oynadığını fakat bunların da bir başka kitabın çalışma konusu olabileceğini söyleyerek çalışmasını bitirmiştir. Bundan sonraki kısımlarda arşivden elde ettiği belgeleri yayınlamıştır.

3.1.3. Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları³³⁹

Enver Ziya Karal'ın Türk Tarih Kurumu Yayınlarından çıkan Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları isimli kitabının ilk sayfasında Osmanlı Devleti'nin 28. padişahı olan III. Selim'in içe, gönle doğan duygularla, düşüncelerle, esinle ilgili anlamına gelen³⁴⁰ "İlhami" mahlasıyla yazdığı şiirinin iki satırına yer verilmiştir. "Layık olursa cihanda bana taht-ı şevket, eylemek mahz-ı sefadır bana nâsa hizmet." Bu satırlar, kendisine şayet bir gün bu azametli, büyük taht layık görülürse, insanlara hizmet etmekten sevinç duyacağı anlamına gelmektedir. Buradan anlaşıldığına göre iktidarın halk için olduğu ilkesini benimseyen III. Selim, planlı ve sistemli Batılılaşma hareketlerinin ilk önderi olmuştur. Türk müziğine pek çok makam ve eser kazandıran III. Selim'in sanatkâr yönüne ve bu yönüyle belirttiği devlet idaresindeki azimkâr durumuna kitabın giriş kısmındaki bu iki satır yazısı ile ışık tutulmuştur. Kitabın planı incelendiğinde; üç bölümden oluşan kitabın ilk bölümü III. Selim'in Şehzadeliği isimli ana başlığı altında doğuşu, tahsil ve terbiyesi ile kafes hayatı alt başlıklarından oluşmuştur. İkinci bölüm III. Selim'in Padişahlığı ana başlığı altında tahta çıkışı, Selim III devrinin harpleri ve siyasi pürüzleri ile Selim III devrinde siyasi isyanlar alt başlıklarından oluşmuştur. Üçüncü bölüm ise metinde yer almayan hatt-ı hümayunlara ayrılmıştır. Ayrıca Tarık Zafer Tunaya bu eser hakkında 16 sayfalık bir tenkit yazısı yazmıştır.³⁴¹

Önsöz kısmında Karal, Türklerin tarihin bütün devirlerinde sürekli devletler kurduğundan ve bunların içerisinde de etkisi ve gücü bakımından başta gelenin Osmanlı İmparatorluğu olduğunu belirtmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nu anlayabilmek için devlet teşkilatını ve bu teşkilatın başında devleti temsil eden padişahı tanımak gereğinden bahsetmiş, bu tanımının da sadece siyasi ve askeri zaferleri ya da kaybedilen toprakları bilmekten ibaret olmaması, padişahın hukuk,

³³⁹ Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları**, TTK Yay., Ankara, 1988, s. 1-167.

³⁴⁰ TDK Büyük Türkçe Sözlüğü.

³⁴¹ Tarık Zafer Tunaya, *Enver Ziya Karal'ın Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları eseri hakkında; İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XIII, S. I, s. 382/96. (Tunaya, 16 sayfa tutan tenkidini şu bölümler altında yapmıştır: 1. Birinci ve ikinci kitapların içeriği. 2. Eser hakkında hayli uzun sürebilecek düşüncelerimizi kısaca şöyle açıklayabiliriz. 3. Selim III'ün her iki kitaptan sonuç çıkarılabilen kamu hukuku ile ilgili görüşleri. 4. Netice.)

yetki ve sorumluluğunu, devlet adamlarıyla ilişkilerini, halka karşı durum ve duygularının da anlaşılması gerektiğini söylemiştir. Bundan dolayı bu dönemi III. Selim'in yazılarını tetkik ederek incelemeye çalışmış aynı zamanda da dönemin arşiv ve kütüphanelerindeki tasnifin yetersiz oluşu sebebiyle çalışmanın zor olacağı ve eksik kalacağı uyarısında bulunmuştur.

Hattı-ı Hümayunun tanımı yapıldıktan sonra özelliklerinden bahsedilmiş ve III. Selim'e ait olanların daha çok Topkapı Arşivi ile devlet arşivinde bulunduğu belirtilmiştir. Elde edilen hatlar III. Selim döneminde yazılmış yazma ve basma Türk ve yabancı kitaplarla karşılaştırılmıştır. Kronolojik olarak nasıl bir plan izleneceği anlatıldıktan sonra önsöz, kitabın yazılmasında yardım görülen kişilere teşekkür ile bitirilmiştir.

Üç bölümden oluşan kitapta Hatt-ı Hümayunların fihristi ve III. Selim'e dair metne giren belgelerin fihristi verildikten sonra önsöz yazılmıştır. Hatt-ı Hümayunların sayısı 99'dur ve içerik bakımından yer alan bazı konular şöyledir: Hatt-ı Hümayunlar başlığı altında mali konular incelenmiştir. Buna göre; Rusya ve Avusturya'ya karşı savaşan askerlerin cesaretini arttırma, padişahın sefere çıkması, orduda alınan düzenlemenin yetersizliği, ulemanın sefere katılması gibi askeri konular; akçe hususu ve akçenin azlığı, ziynet eşyanın darphaneye teslimi gereği, Mekke ve Medine'ye erzak ve asker gönderilmesi, para gönderilmesine dair konular incelenmiştir.

Siyasi ve diplomatik konularda ise; Tahta çıkışı bildirme, Atıf Efendi ile General Brun'ün müzakereleri, Brun'ün İstanbul'u terkenden sonra Berlin ve Pars elçilerimize malumat verilmesi, Rusya ile mevcut ittifakın tekidi, Napolyon'un imparatorluk unvanının tanınacağı, Napolyon'un dostluğundan duyulan memnuniyet, Napolyon'un hediyelerinden memnuniyet gösterilmesi, Fransız elçisinin kabulü, İngiltere elçisi ile mükamele olunması, Mısır'ın idaresidir.

Gündelik hayata dair konular alt başlığı altında; İngiliz donanmasının durumu ve İstanbul halkının psikolojisi, hükümet aleyhine yapılan propagandalar, casusların aranması, dağlı eşkıyası üzerinde düşünceler incelenmiştir.

III. Selim'e dair metne giren vesikalar alt başlığı altında bu belgeler hakkında açıklamalarda bulunmuştur. III. Selim'e dair metne giren belgeler ise 18 tanedir.

Bunlar da III. Selim'in biyografisi, III. Selim'in Serdar-ı Ekremine harp hakkında hatt-ı hümayunu, ordudan şikâyet için yolladığı hat, İzzet Mehmet Paşa'nın sadrazamlığı, Fransız elçisi Dekroş'e ödünç para verilmesi, Fransa Cumhuriyeti'nin tanınması, III. Selim'in cülusunu bildirmek için kaymakama hat, Mısır Seferine iştirak eden memurların listesi, III. Selim'in Sebastiyani'yi karısını kaybetmesinden dolayı taziye etmesi, III. Selim'in bir oğlunun dünyaya gelmesi, III. Selim'in yetkisini sadrazama bırakması, sadrazamlarından birisini saraya davet etmesi, hatırını soran sadrazamlardan birisine cevabı, hasta olan sadrazama hatır sorması, Küçük Hüseyin Paşa'nın evlenmesine dair Padişahın Sadrazama hattı, Yusuf Paşa'nın III. Selim'in annesine mektubu, III. Selim'in Vâsıf tarihi hakkındaki düşüncesi gibi konular mevcuttur.

Dipnotlar incelendiğinde, Hammer, Akmed Refik- Kabakçı Mustafa, Baron de Tott- Memories, Yeni Mecmua, Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği isimli kitaplardan; Topkapı Sarayı Arşivi, Devlet Arşivi ve üniversite kütüphanelerinden yararlanılmış ve dipnotlara konuya açıklık getirmesi bakımından önemli bilgiler eklemiştir.

3.1.4. Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları – Nizam-ı Cedid 1789-1807³⁴²

Enver Ziya Karal'ın Türk Tarih Kurumu yayınlarından çıkan kitabı, “Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları” isimli bir önceki çalışmasını tamamlar niteliktedir. Farklı olarak bu kitapta başlığa da ismini veren Nizam-ı Cedid hareketi ve zihniyeti üzerinde durulmuştur.

Kitabın planı incelendiğinde on bir ana başlık ve çeşitli alt başlıklar etrafında konunun incelendiği, sonuç ve belgeler kısmı ile indeksin eklenmesiyle çalışmanın tamamlandığı görülmüştür. Ayrıca Mümtaz Turhan bu eseri sık sık referans olarak kullanmıştır.³⁴³

“Yakın Çağlar Başında Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumuna Genel Bir Bakış” başlığı altında Prof. Karal, Osmanlı Devleti'nin dağılma dönemine girmiş fakat hala dünyanın en büyük İmparatorluğu olma özelliğini koruduğunu belirtmiştir. Yeniçağlarda padişahın imparatorluğun en az hür insanı olduğunu belirten Prof. Karal, bu durumun sebeplerini, padişahın devlet geleneklerine göre padişahlık yetkilerini sadrazam ile halifelik yetkilerini de şeyhülislam ile paylaşmak zorunda olması ve kafes hayatının baskıcı ve kapalı tutumu olarak izah etmiş; III. Selim'in faaliyetlerini de bu kapsamda değerlendirmiştir. Nitekim III. Selim fikirlerini gerçekleştirmek için tahta geçmeyi beklemiş ve on beş yıllık kafes hayatı süresince Avrupa'yı daha yakından tanımının yollarını arayarak bir bakıma ıslahat fikirlerinin temellerini bu dönemde atmıştır. Şeyhülislam ve sadrazamın devlet yönetimi üzerindeki etkinliğinin farkında olarak da ıslahat çalışmalarına başlamadan önce yirmi iki devlet adamına raporlar hazırlatmıştır. III. Selim'in buradaki amacının sadece çalışmalara temel oluşturmak değil, aynı zamanda bu etkin devlet adamalarını da ortak bir fikirde birleştirerek, ileride kendisine, dolayısıyla ıslahat çalışmalarına karşı gelecek bir muhalefet grubunun oluşmasını engellemek istediği Prof. Karal'ın tespitlerinden anlaşılmaktadır.

³⁴² Enver Ziya Karal, **Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları – Nizam-ı Cedid 1789-1807**, TTK, No 14, Ankara, 1942.

³⁴³Mümtaz Turhan, **Kültür Değişmeleri (Sosyal Psikoloji bakımından bir tetkik)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1951. (Yazar bu kitabında; Tanzimat'tan önce batılılaşma hareketleri ile Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları kitabını sık sık referans olarak göstermiştir.)

Prof. Karal, Yeniçeri Ocağını bozulmadan önceki mükemmeliyetliğini ve bozulduktan sonraki dönemde devlete olan zararı, külfeti çerçevesinde değerlendirerek “...mübalâğasız olarak denilebilir ki; yeniçeri ocağı imparatorlukta diktatörvari bir nüfuz kurmuş bulunuyordu...” yorumuyla izah etmiştir.

Prof. Karal diğer eserlerinde de olduğu gibi önce bir durum tespitinde bulunmuştur. Bu duruma yol açan sebepleri açıklayarak, III. Selim devrini iyi idrak etmeyi sağlamış ve III. Selim’in nasıl bir imparatorluk devraldığını göstererek olumsuz durumlarda kurtulmak için ne gibi teşebbüslerde bulunduğunu Nizam-ı Cedid çerçevesinde anlatmıştır.

“Selim III’ün Padişah Olmadan Önce İslahat Hakkında Düşünceleri ve Teşebbüsleri” başlığı altında III. Selim’in şehzadelik dolayısıyla kafes hayatı yıllarından bahsetmiştir. Prof. Karal’ın neden nasılcı tarih yöntemini kullanarak olaylar arasındaki geçişlerin analizini anlaşılır biçimde ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Makalelerinde ve kitaplarında soru cevap yöntemini oldukça sık kullanan Prof. Karal, böylece okuyucunun ilgisini canlı tutmayı ve okuyucuda merak uyandırmayı başarmıştır.” *...Acaba Mustafa III’ün oğlunu ıslahat yoluna sürükleyen sebepler hangileridir? Türlü cinsten olan bu sebeplerin başında Selim’in doğduğu asrın genel karakteri gelir. Gerçekte XVIII. asır bir ıslahat asrıdır.*”

İslahat fikirlerinin III. Selim’de tahta çıkmadan önce şekillenmeye başladığı Prof. Karal’ın tespitlerinden anlaşılmaktadır. Buna göre Prof. Karal’ın Choiseul Gouffier’den edindiği bilgiye göre ıslahat yapması yönünde babasının bıraktığı vasiyetnamede istekler vardır. Prof. Karal bu durumu; “...Mübalâğasız denilebilir ki, ıslahat fikri Selim III için bir baba terbiyesi ve baba mirasıdır.” şeklinde yorumlamıştır. Bundan başka, dost gördüğü Fransa’yı daha yakından tanıma ve ıslahat konusunda yardım alma amacını güden III. Selim’in Fransa Kralı XVI. Louis ile olan mektuplaşmaları, özel doktoru Lorenzo, Fransız elçisi Ch. Gouffier, mektupları Fransa’ya götüren İshak Bey ve Avusturya’da elçilik yapan Ebubekir Ratıp Efendi gibi isimler III. Selim’in Avrupa’yı daha yakından tanımasını sağlamıştır. Böylece tahta çıkmadan çok daha öncesinde III. Selim’in ıslahat fikirlerini şekillendirdiği Prof. Karal’ın açıklamalarından anlaşılmaktadır. Prof. Karal, XVI. Louis ile olan mektuplaşmalarının umulan yardımı getirmese de III. Selim’in ufkunu açtığı

yorumunda bulunarak, bu iletişimin ıslahat fikirlerinin olgunlaşması yönündeki önemine değinmiştir.

“Selim III’ün Padişah Olduktan Sonra İlk Islahat Teşebbüsleri” başlığı altında Avusturya ve Rusya ile yapılan savaştan arka arkaya alınan yenilgiler sonucunda III. Selim’in Sadrazam ve Sadaret Kaymakamı’na orduda ıslahat yapılması için birçok hatt-ı hümayun yazdığını belirten Prof. Karal bu hatt-ı hümayunların örneklerini konu içerisinde vermiştir.

“Nizam-ı Cedid’in Hazırlık Safhası” başlığı altında Nizam-ı Cedid’in askeri alanda yenileşme olarak dar anlamı ve askeri kurumların yanı sıra devletin diğer kurumlarında da yenileşme amacını taşıyan geniş anlamına değinen Prof. Karal, Jaucheraux de Saint- Denys ve Cevdet Paşa’nın tarifleri ile arşiv belgelerindeki tariflere de yer vermiştir. III. Selim bu doğrultuda Avrupa’yı yakından tanımak adına, elçi Ebubekir Ratıp Efendi’yi Avusturya’ya göndererek hazırladığı sefaretnamesinden faydalanmıştır. Önemli devlet adamlarına hazırlattığı raporlar ile hem ıslahata temel oluşturmuş, hem devlet adamları arasında ilerde oluşturabilecekleri muhalefet tepkisine karşı birlik oluşturmuş hem de böylesine önemli bir işin altına girerken yalnız kalmaktan kurtularak, mesuliyete devlet adamlarını da ortak etmiştir.

“Askeri Alanda Islahat” başlığı altında yapılan çalışmalarda, III. Selim’in hatt-ı hümayunlarına ve Ebubekir Ratıp Efendi ile olan konuşmalarına yer veren Prof. Karal, Nizam-ı Cedid Ocağının kurulmasından, askeri kurumların ıslahından, askeri alanda yapılan eğitim ve öğretimden askerlerin giderleri için oluşturulan İrad-ı Cedid hazinesinden istatistiksel verilerle bahsetmiştir.

“İdare Alanında Islahatlarda” İstanbul’un ve imparatorluğun idari sorunlarından bahsedilerek bunlara çözümler üreten hattı hümayunlarından bahsedilmiştir.

“İlmiye Alanında Islahatlarda” bozulan ilmiye sınıfının düzenlenmesi yönündeki görüşlere yer verilmiştir. Bu alandaki teşebbüsler başarıya ulaşamamış, ulema ıslahat hareketlerinin karşısında yer almış ve hatta III. Selim’i tahttan indirebilmek için bozguncularla iş birliği dahi yapmıştır. Prof. Karal bu konudaki belgelerin azlığı sebebiyle konunun yeterince aydınlatılamadığını da eklemiştir.

“İktisadi Alanda Islahat” başlığı altında birtakım tasarruf çalışmalarından, halkın elindeki altın ve gümüş eşyayı toplatarak para döktürmesinden ve sonunda borçlanma yoluna başvurularak, başarısız girişimlerde bulunduğu bahsedilmiştir.

“Ticari Alanda Islahat” başlığı birtakım ekonomik tedbirler alınsa da ekonominin düzeltilemediğini belirten Prof. Karal’ın dikkat çektiği asıl gerçek; devletin ekonomi konularının önemini anlamış olmasıdır. Buradan Prof. Karal’ın yansızlık konusunda kullandığı çeşitli yerli ve yabancı kaynakların yanı sıra konuların olumlu ve olumsuz, başarılı ve başarısız yönlerini ortaya koyan tespitleriyle konuya ne denli objektif bir bakış açısıyla yaklaştığı tespit edilmiştir.

“Siyasi Alanda Yapılan Islahatlar” III. Selim’in halka hizmet mantığı etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda meşveret meclisine büyük önem veren III. Selim devlet meselelerinin tartışılmasında halkın yararı ve çözümlerin bir an önce bulunması için devlet adamlarının fikirlerinde açık ve net olmalarını istemiştir. Bunların yanı sıra bir gece sarayının önünden şarkı söyleyerek sandal ile geçen yabancıları görmesi kendisini oldukça kızdırmış ve bu gibi olayların bir daha olmaması için tedbir alınmasında dair hatt-ı hümayun hazırlatmıştır. Yine yabancı elçilerin Avrupa’dan döndüklerinde toplarla, alkışlarla karşılanmalarını da aşırı bularak bunları istememiştir. Bu iki örneğin siyasi alanda yapılan ıslahat ile pek yakından ilgisi bulunmadığını Prof. Karal da belirtmiş fakat bu düşüncelerin yeni bir zihniyeti ifade ettiğinin de göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Daimi elçiliklerden ve elçilerin tayinlerinden bahsedilen “Diplomasi Alanında Islahat” konusunda “*III. Selim’in yaptığı ıslahat orijinaldir ve önemlidir.*” Çünkü ilktir. “*Nasıl oluyor da padişah böyle bir ıslahatın gereğini duymuştur? Bu sorunun cevabını vesikalara dayandırarak vermek şimdilik mümkün değildir. Çünkü bu ciheti belirten vesikalara rastlayamadık. Bununla beraber olayların yardımı ile bir dereceye kadar tatmin edici bir cevap bulmak mümkündür...*” Belgeli tarihçilik anlayışıyla hareket eden Prof. Karal, konuya temel oluşturacak bir belgeye rastlayamadığı durumlarda, konu etrafında şekillenen olayların analiz ve senteziyle tatmin edici bir cevap bulabilmiştir.

Netice kısmında Prof. Karal, Nizam-ı Cedid'i her şeyden önce bir iç ıslahat olarak tanımlamıştır. Nizam- Cedid'in öz karakterini ise şöyle tarif etmiştir: *“Talimli askerlerden mürekkep bir ordu yetiştirilmesi askeri eğitim ve öğretimde Avrupa usul, bilgi ve tekniğinin kabul edilmesi, siyaset ve diplomasi alanında Avrupa metotlarının alınmasıdır.”*

Prof. Karal, Nizam-ı Cedid'i Batılılaşma adımlarından birisi olarak görmüş, tam anlamıyla bir Batılılaşma olmadığını kaydetmiştir. Bunun nedenini de şu çelişkiler ile açıklamıştır: Çünkü Avrupa tarzında yeni bir ordu kurulurken, Yeniçeri Ocağı da varlığını korumuştur. Aynı zamanda Avrupa'dan örnekler alınarak Batı'nın üstünlüğü bir taraftan kabul ediliyorken, diğer taraftan da gayrimüslim oldukları için onları aşağı gören zihniyet devam etmiştir. Bundan dolayı *“Nizamı-ı Cedid devri, şark ve garp tesirlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nda yan yana yaşamaya ve birbirlerini inkâr ederek çarpışmaya başladıkları devirdir. Bu devrin şampiyonu Selim III'dür. Nizam-ı Cedid aynı zamanda Selim III ıslahatı diye de anılmaktadır.”*

Prof. Karal bu tespitlerde bulduktan sonra bir takım eleştirilerde de bulunmuştur. Bu eleştiriler bazı yazarların III. Selim'in karakterini pasif, aciz, tereddütlü olarak göstermeleri ve Nizam-ı Cedid'i sadece askeri anlamda ele almaları yönündedir.

Prof. Karal, III. Selim'in şehit edilmesiyle Nizam-ı Cedid ıslahatının durduğunu fakat gerçekte durdurulmasının Nizam-ı Cedid zihniyeti olmadığını, III. Selim'den sonra gerçekleştirilen ıslahatları ve ıslahatçı padişahları göstermiştir.

Belgesel tarihçilik anlayışı doğrultusunda eser içerisinde konu bütünlüğü dahilinde çeşitli belgelere, mektuplaşmalara ve hatt-ı hümayunlara yer veren Prof. Karal, “Veskilar” başlığı ile İngiltere elçileriyle bir konuşmanın tutanağına ve Fransa'ya gönderilen Muhib Efendi'nin talimatnamesine yer vermiştir.

Prof. Karal yararlandığı kaynakları dipnotlar ile belirtmiştir. Metin içerisinde gerekli gördüğü yerlerde ek bilgileri de dipnotlarda vermiştir. Yararlandıkları arasında kitapları Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, Fransa- Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu, Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği ve Tarih Notları bulunmaktadır. Bunların yanı sıra; Nicolas Michoff'un La Population de la Turquie et de la Bulgarie au, M. A. Ubicini'nin Letters sur la Turquie, t. Lavallee'nin Histoire de la Turquie, Ali Kemal

Aksüt'ün Koçi Bey Risalesi, Cevdet Paşa Tarihi, Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Sadrazam Halil Hamit Paşa, Ahmet Rasim'in Osmanlı Tarihi, Yusuf Akçura'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri, Prof. Şinasi Altundağ'ın DTCF Dergisi'nde yayınlanan bir yazısı, Tayyar zade Ata'nın Tarih Yazmaları, A. Sorel'in Revolution Française, W. Wrghit'in Nasaih ül-vüzera ve'l ümera, Jaucheraux de Saint-Denys'in Revolution de Constantinople, Le Baron de Testa'nın Recueil des Tarites de la Porte Ottomane Baron de Tott'un Hatıraları, Ebubekir Ratıp Efendi'nin Sefaretnamesi, Belleten, Süleymaniye Kütüphanesi, Başbakanlık Arşivi, Topkapı Sarayı Arşivi, Fransız Arşivleri, Zeyli Vasıf'ın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan yazması, Türk Tarihi Encümeni Yazmaları, Yeni Mecmua ve Aşıkpaşazade Tarihi bulunmaktadır.

III. Selim'in Hattı Hümayunları- Nizamı Cedit eseri hakkında Prof. Turan'ın görüşleri şöyledir: “ *Hattı Hümayunlar bir belgenin üzerine yazılan emirlerdir. Prof. Karal sadece bu emirleri yansıtmış olayların gelişme aşamasından yeterince bahsetmemiştir. Sadece Hattı hümayunlar değil, bu emirlere yol açan sebepler de değerlendirilmeliydi. Bu yönüyle olaylar fazla aydınlatulamamış, ayrıntı ve örneklerle desteklenmemiştir. Bu adeta şairlerden birer kıta okumak gibidir. Yine de bu eser Prof. Karal'ın uzun bir çalışmanın ardından hazırladığı önemli eserleri arasındadır.*”³⁴⁴

³⁴⁴ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

3.1.5. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi³⁴⁵

Liseler için ders kitabı niteliğinde hazırlanan eser, I. Dünya Savaş'ı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu ile başlayıp, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası ile son bulmuştur. Otuz dokuz yıl gibi uzun bir süre liselerde okutulan ders kitabına döneme etki eden önemli olayların da eklemeleri yapılmıştır. Bu bağlamda 1961 baskısına 27 Mayıs İhtilali de eklenen kitap 1981 yılına kadar sürekli basılmıştır.

Kitabın içeriğine bakıldığında Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaş'ı sonrasındaki durumunun ardından Mustafa Kemal Atatürk hakkında bilgiler verilmiş ve milli mücadele şekil ve içerik bakımından anlatılmıştır. TBMM'nin kuruluşu ve yapısından bahsedilmiş, meclisin vatan için savaştığı açıklanmıştır. Büyük Taarruz ve Cumhuriyet'in ilanının ardından halifeliğin kaldırılması ve Cumhuriyet dönemindeki partiler konu edinilmiştir. Ekonomi alanında inkılâp, sağlık ve sosyal yardım alanındaki başarılar ile birlikte milli savunmanın önemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası ile kitaba son verilmiştir. Konulara ek olarak on bir okuma parçası ile desteklenen kitabın sonuna öğrencilerin kolay yararlanabilmesi için sonuna kronoloji cetveli eklenmiştir. Atatürk'ün çeşitli fotoğraflarının yanı sıra İsmet İnönü'nün Lozan kahramanı sıfatı ile Mareşal Fevzi Çakmak'ın, İstiklal Savaşımızın büyük başlarından sıfatı ile fotoğrafları yer almıştır. Daha pek çok resim ve harita ile desteklenen kitap Osmanlı'nın son dönemini, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte yaşanan olayları ve Cumhuriyet sonrasındaki gelişmeleri karşılaştırarak analiz etmeyi sağlayacak bir eserdir.

Kitap dönemin tarih anlayışına hizmet eder niteliktedir. 1930'lardan sonra Türk tarih tezi doğrultusunda hazırlanan kitaplarda milletlere karşı aşağılayıcı bir ifadeye yer verilmemiştir. Prof. Karal da bu konudaki düşüncelerini, “...*Bundan başka bugün Türk tarih kitaplarından herhangi bir milleti küçültücü, incitici bilgiler de yoktur. Bütün bu hususlar dikkate alınınca; Türk tarih tezinin ve tarih öğretiminin milli ülkü ile insanlık ülküsünü ayıran bir tarafı bulunmadığı, aksine bu iki ülküyü müstakil karakterlerini muhafaza etmek suretiyle bağdaştırmaya çalıştığı görülmektedir.*”³⁴⁶

³⁴⁵ Enver Ziya Karal, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, 1918-1944 (Liseler için Ders Kitabı), 1.Baskı, MEB, İstanbul, 1942.

³⁴⁶ Mesut Çapa, “*Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, AÜ TİTE, Mayıs-Kasım 2002, s.54.

Sözleriyle ifade eden Prof. Karal'ın kitabını da bu düşünce doğrultusunda hazırladığı tespit edilmiştir.

Resim ve okuma parçaları ile zenginleştirilmiş olan bu kitapta tek parti mantığının tüm söylemleri korunmuş; hikâyeci tarih anlatımı yerine, bilgilendirmeye öncelik verilmiştir. Milli Mücadele, devletin var oluş ideolojisine dayandırılmış, yapılan devrimler çok boyutlu olarak yansıtılmıştır. Karal'a ait ders kitaplarının 1945 ve 1958 baskılarında, Milli Şef, Halkevleri, Köy Enstitüleri, hümanizme yönelik bilgiler, iktidar değişimine bağlı olarak kitaplardan çıkarılmıştır.³⁴⁷

³⁴⁷ Seher Boykoy, "Türkiye'de 1939-1945 Yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi", **UÜ Fen Ed. Fak. Sosyal Bilimler Dergisi**, s.176, 2011.; Celal Metin, "TC İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Ortaöğretimde Öğretimi", **Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük Öğretimi**, s.167.

3.1.6. Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831³⁴⁸

Enver Ziya Karal, İstanbul'da arşiv ve kütüphanelerde araştırmalarda bulunduğu sırada Osmanlı İmparatorluğu'nda 1831 yılında yapılan nüfus sayımına dair belgeler bulmuştur. Bu belgeleri önemli gördüğü için topu halde yayınlamayı uygun görmüş, bundan dolayı 1831 sayımının ne gibi sebeplerle ve nasıl yapıldığını anlattığı bu eseri kaleme almıştır. Eserde 1831 sayımını gösteren el yazması defterin kopyası, sayımlara ait belgeler, not ve tablolar yer almıştır. Ayrıca bu eser için Selçuk Trak tarafından bir tenkit yazısı yazılmıştır.³⁴⁹

Daha önceki yapılan nüfus sayımlarını ve bu sayımlar üzerine yapılan çalışmaları inceleyen Karal şu sonuçlara varmıştır: Prof. Ömer Lütfi Barkan, Prof. Ebül'ula'nın en eski tahrir Sultan Orhan dönemine aittir tezini haklı bulmakla beraber, "Türkiye'de imparatorluk devirlerinde nüfus ve arazi tahriri" başlıklı yazısında en eski arazi tahrir defterinin I. Murat dönemine ait olduğunu söylemiştir. Karal da durum eğer böyle ise; toprak ve dolayısıyla nüfus tahririnin kökeninin kesin biçimde çözülmemiş bir mesele olarak sayılması gerektiğini belirtmiştir. Toprak ve dolayısıyla nüfus sayımının yaşının kesin olarak gösterilmesinde birtakım zorluklar olduğunu söylemiştir. Bunun gibi çeşitli tarihçilerin toprak, nüfus tahrirlerine ilişkin farklı görüşlerini karşılaştırmıştır. Örneğin; Netayicülvukat yazıcısı Mustafa Paşa son toprak ve dolayısıyla nüfus tahriri II. Selim döneminde yapılmıştır derken; Barkan; III. Murat döneminde de tahrir yapıldığına dair belgeleri yayınlamıştır. Fakat III. Murat döneminden sonra da nüfus sayımı yapıldığına dair kitaplarda yazılan yazılar vardır ki; bu bilgilerden birisini yazan da Hammer'dır. Neticede 17. ve 18. yüzyıllarda az sayıda yapılan nüfus sayımları olduğunu belirterek, 19. yüzyıla gelindiğinde birçok kere nüfus sayımına teşebbüs edildiği ve bazen de kısmen veya toplu halde nüfus sayımları yapıldığını açıklamıştır.

³⁴⁸ Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831**, T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Yayın No 195, Tetkikler Serisi No 87, Ankara, 1943.

³⁴⁹ Dr. Selçuk Trak, Enver Ziya Karal'ın Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı hakkında DTCF Dergisi; 2, Sayı 3. (Dr. Trak tenkidinde söz konusu kitabın önemi üzerinde durduktan sonra, Anadolu'da ve Rumeli'nde nüfus dağılışının tablolarını yapmış ve sayım sonuçlarını Türkiye Cumhuriyet'i devrinde yapılan sayım sonuçlarıyla karşılaştırmıştır.)

19. asırda nüfus sayımları başlığı altında ilk teşebbüsün II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından 1829 yılında genel bir nüfus sayımı yapmak amaçlı olduğunu fakat Osmanlı- Rus Savaşı sebebiyle bu sayımın neticelendirilemediğini söylemiştir. Karal; 1829 nüfus sayımını genel bir nüfus sayımı için bir nevi tecrübe olarak değerlendirmiştir. İşte Osmanlı- Rus Savaşı'nın ardından imzalanan Edirne Antlaşması'ndan sonra 1831 yılında yeni bir sayıma girişilmiştir. Bu seferki sayım geniş ölçüde hazırlıklardan sonra Rumeli ve Anadolu sancaklarıyla, kasabalarında başarıyla yapılmıştır.

1831 sayımından sonra 1844 yılında da bir sayım yapılmıştır. Askeri bir amaç ile yapılan bu nüfus sayımı hakkında Ord. Prof. İbrahim Hakkı Akyol bu sayımı ilk olarak nitelendirmiştir. Karal bu sayımın ilk sıfatını bu sebeplerle taşıyamayacağını belirtmiştir.

Küçük veya büyük tüm nüfus sayımlarının sonuçları hiçbir zaman Devletçe yayınlanmamıştır. Bununla birlikte Devlet salnamelerinde ve yabancıların Türkiye üzerine yazdıkları kitaplarda genel sonuçlardan bahsedilmiştir. Arşiv ve kütüphanelerde bu nüfus sayımlarına ait dosyalar mevcuttur. Karal da buralardan elde ettiği bilgilerle, belgelere dayalı olarak bu kitabı yazmıştır.

1831 nüfus sayımı başlığı altında; Rumeli'de ve Anadolu'da toprak yazımı vesilesiyle olmayarak, doğrudan yapılan ilk nüfus sayımının 1831'de yapılan nüfus sayımı olduğunu söylemiştir. Fakat tarih ilminde her an elde edilecek yeni bilgiler ve buluntularla başka sonuçlara ulaşılabilceğini göz önünde bulundurarak 1831 nüfus sayımının "şimdilik" ilk olma özelliğini taşıdığını belirtmiştir. İleride daha önce yapılmış sayıma dair belgeler çıkarsa ilk olma özelliğini yitireceğini böylece belirtmiştir. Böylece Karal'ın bulduğu bu belgelerle nüfus sayımı hakkında yazılan daha önceki bilgiler düzeltilmiş veya tamamlanmış olmuştur. Sonuç itibariyle ilk genel nüfus olma özelliği taşıyan 1831 nüfus sayımı bu gün de aynı özelliği taşımaktadır.

1831 sayımının neden yapılmasına ihtiyaç duyulduğu üzerine Karal, genel olarak II. Mahmut'un geniş ölçüde bir ıslahat yapma isteğinin başta geldiği kanısına varmıştır. Osmanlı Devleti bu sayımla; Müslim ve Gayrimüslim nüfusu ortaya çıkartmayı, böylece II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp (1826) yerine bir ordunun kurulması için askere alınabilecek Müslüman erkek nüfusunun,

diğer taraftan da ülke sınırları genişlediği için cizye alabileceği Gayrimüslim nüfusun tespitinin yapılması amacını gütmüştür.

Nüfus sayımı için hazırlanan raporlardaki vergi meselesi üzerinde ayrıntılı sebepleri sıralamıştır. Sayımın ne şekilde yapılacağıın belirlenmesi için özel bir meclis kurulduğundan ve bu meclis tarafından yönergelerin hazırlandığı bilgisini vermiştir. Ne hazırlanan sebepler raporunda ne de Lütü tarihinde 1831 nüfus sayımının askeri bir amaçla yapıldığı söylenmemiştir ama Karal böyle bir maksadın da güdüldüğünü elde ettiği belgelere dayanarak ileri sürmüştür.

İlk kez Rumeli ve Anadolu'da bulunan Müslim ve Gayrimüslim nüfusu birlikte kapsayan genel bir nüfus sayımı yapılacağı için halkın endişeye düşebileceği ihtimali de göz önüne alınarak birtakım önlemler alınmış, bu iş için şeri memurlar tayin edilmiş, memuriyetler gizli tutulmuştur. En temel manada din esas alınarak sayım yapılmıştır. Karal, sayımın yapıldığı sancak, kaza, kasaba ve köyleri Rumeli ve Anadolu tarafı başlıkları altında sıraladıktan sonra sayım sonuçlarına ve sayımın genel önemine değinmiştir.

1831 nüfus sayımı sonuçlarına göre; yalnız erkek nüfusu sayımı yapılmıştır. 4 milyona yakın görülen erkek nüfusunun Rumeli'deki mevcudu 1,5 milyona yakın iken; 2,5 milyondan biraz fazlası da Anadolu'dadır. Anadolu'nun sayım genel sonucunda göz çarpanın İslam nüfusunun mutlak bir çoğunluk teşkil ettiği sonucuna varan Karal, yaklaşık 2.100.000 İslam nüfusuna karşın, 400.000 Hıristiyan, 5.000 Yahudi ve 7.000 Kıpti olduğunu tespit etmiştir.

Karal sonuçları bakımından bu sayımın iki önemli özelliği üzerinde durmuştur. 1831 nüfus sayımı her şeyden önce Osmanlı Devleti'nde yapılan ilk genel sayım olması sebebiyle önem taşır. 19.ve 20.yy'larda, politika zihniyetiyle Avrupa ve Balkan devletlerinin Rumeli ve Anadolu Hıristiyan nüfusunu İslam nüfusundan fazla göstermek amacıyla ortaya attıkları bazı istatistiklerin sahte olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

Açık bir şekilde İslam nüfusunun fazla olduğu sonucuna karşın Karal, bazı kimselerin herhangi bir maksatla devletin İslam nüfusunu fazla göstermiş olduğunu düşünebileceklerini belirterek böyle olamayacağını üç tespitle kanıtlamıştır. Birincisi; devlet İslam nüfusunu askerlik bakımından, ikincisi; Hıristiyan nüfusu vergi

bakımından öğrenmek istemiştir. Üçüncüsü de; sonuçlara göre; Trakya'nın Çatalca'dan itibaren genel olarak Hıristiyan nüfusa sahip olmasıdır. Eğer ki devletin amacı İslam nüfusunu fazla göstermek olsaydı, kolayca bu bölgeleri de İslam nüfusu olarak gösterebilirdi. Karal bu tespitlerinden sonra oldukça mantıki izaha dayanan şu yorumu yapmıştır: “İslam nüfusunu fazla göstermek kendi kendini aldatmak, Hıristiyan nüfusu az göstermek muhtaç olduğu paranın bir kısmından feragat etmek anlamına gelecektir ki; her iki yol da devletin aleyhinedir.” Sonuç olarak nüfus sayımında tam olarak tarafsızlık gösterilmiş olması bakımından 1831 nüfus sayım sonuçları yeterince güvenilirdir.

Karal'a göre; 1831 nüfus sayımının en büyük önemi Türk ulusunun, Rumeli ve Anadolu'yu İslamlaştırmak yolunda attığı dev adımını göstermemesidir.

3.1.7. İlk, Orta, Yeni ve Yakınçağ Tarihleri³⁵⁰

Liselerde ders kitabı olarak okutulan eser, Prof. Karal, Arif Müfid Mansel ve Cavit Baysun ortak yapımıdır.

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü ve İslam Ansiklopedisi müdürlüğü yapan Ord. Prof. Cavit Baysun, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Yeni Çağ, Orta Çağ ve Bizans tarihi gibi çeşitli dallarda dersler vermiş Türk Tarih Profesörüdür.³⁵¹ 1933 yılında Almanya’da henüz 24 yaşındayken “Stockwerkbau der Griechen und Römer” adlı teze Doktor unvanını alan Arif Müfid Mansel ise, 1935-1946 yılları arasında İstanbul Arkeoloji Müzeleri’nde görev yapmıştır. 1936 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İlk Çağ Tarihi Doçentliğine getirilerek dersler vermeye başlamıştır. 1944’te Profesör olan Mansel 1946’da İ.Ü. Klasik Arkeoloji Kürsüsünü kurmuş ve Side ve Perge antik kentlerinde kazılar yapmış bir arkeologdur.³⁵²

Eser, Türk tarih tezi fikrini savunan bir çizgidedir. Yunan ve Roma tarih medeniyetlerinin öğretilmesine, Anadolu’daki Türk varlığının izlerinin uzun bir geçmişe sahip olduğunun anlatılmasına önem verilmiştir. Yapılan çeşitli kazıların örnekleriyle Türk kültür tarihine dair elde edilen bilgilere yer verilmiştir.

Yeni ve Yakınçağ tarihi kısmı XV. yüzyılda Fatih Sultan Mehmet ile başlatılmış ve II. Dünya Savaşı ile bitirilmiştir. Osmanlı ve Avrupa’da gelişen olaylar kronolojik sıra takip edilerek her dönem kendi içerisinde bir arada verilmiştir. Osmanlı’da gelişen olaylar ile Avrupa’da gelişen olayların eş zamanlı olarak verilmesi, iki coğrafya arasında senkronizasyon sağlayarak tarihsel zaman çizgisinde olayların değerlendirmesi imkanını vermiştir.

³⁵⁰ Enver Ziya Karal- Arif Müfid Mansel ve Cavit Baysun ortak yapım, **İlk, Orta, Yeni ve Yakınçağ Tarihleri İstanbul**, 1943.

³⁵¹ <http://edebiyat.istanbul.edu.tr>. (Erişim Tarihi: 16.12.2014)

³⁵² <http://edebiyat.istanbul.edu.tr>. (Erişim Tarihi: 16.12.2014)

3.1.8. Osmanlı Tarihi³⁵³

Enver Ziya Karal'ın öncülüğünü yaptığı pek çok çalışmasından birisi de yakın tarihimizi anlattığı beş ciltlik Osmanlı Tarihi serisidir. Bu eser Türk ve yabancı pek çok bilim adamı ve araştırmacıya önemli bir rehber olmuştur. Birçok akademisyene göre bu eser Osmanlı tarihi üzerine yayınlanmış tek eser olarak tarihe hizmet etmeye devam etmektedir. Ayrıca H.A.R. Gibb and Harold Brown bibliyografyası arasında Prof. Karal'ın Osmanlı Tarihi'ni işaret etmiştir³⁵⁴

*“Üniversiteyi bıraksaydı bulunmaz bir politikacı olurdu; politikayı bıraksaydı bulunmaz bir bilim adamı olurdu.”*³⁵⁵ Diyen Prof. Dr. Şerafettin Turan, Prof. Enver Ziya Karal hakkındaki bu yorumu ile bilim adamı konusundaki bulunmazlığını Prof. Karal'ın ilk dönem eserlerinin pek doyurucu nitelikte olmamasına bağlamıştır.

“Açıkça söylemem lazım ki; Enver Ziya Bey'in ilk dönem eserleri pek de doyurucu değildir. Osmanlı Tarihi V. cilt daha çok bir lise kitabı havasındadır. Nitekim Akdes Nimet Kurat da V. cildi eleştirmiştir. Fakat Enver Ziya Hoca V. ciltte eleştirilen, hata olarak nitelendirilen noktaları ikinci, üçüncü baskıda da değiştirmedir. Bu da Enver Ziya Hoca'nın inat tarafıydı. Hatta VI. ve VII. ciltler konu bakımından biraz iç içe girmiş gibidir; fakat V.ciltten IX. cilde doğru Enver Ziya Hoca'da bilimsel içeriğin ve aktivitenin arttığı görülebilir. Bunu en bariz gösteren VIII. Cilttir. IX. cilt ise; şaheser olarak değerlendirilebilecek bir kitaptır. Prof. Karal'da görülen bu gelişmeden kasıt; klasik bir siyasi tarih anlatımından ziyade, olayların arka plandaki gelişmesi, olaylar karşısında halkın tepkisini yansıtması ve sosyal tarih yönünün katkılarıdır. Bunlar bir bakıma da Türkiye'deki tarih yazıcılığının aşamalarıdır.

Enver Ziya Bey'deki bu gelişmenin son zamanlarına rastlaması hem yılların ve çalışmaların getirdiği bir tecrübe, hem de çok yönlü olmasından dolayı zaman ayıramamasıyla ilgiliydi. Harp akademisinde dersler verirdi, sürekli konferanslar verirdi, Halk Partisi'nin danışma kurulu üyesi, Anayasa komisyonu başkanıydı, dönem

³⁵³ Enver Ziya Karal- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, TTK Yay, Ankara, 2011.

³⁵⁴ H.A.R. Gibb and Harold Brown, *Islamic Society and West. Vol. II* (Oxford University Press 1960). Yazar bibliyografyası arasında Karal'ın Osmanlı Tarihi'ni işaret etmiştir.

³⁵⁵ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

Selanik'e Atatürk'ün evinin düzenlenme çalışmaları için giderdi. Onca uğraş arasında ancak bu kadar olabilirdi."³⁵⁶

Prof. Turan'ın Osmanlı Tarihi serisi hakkındaki eleştirileri, Prof. Karal'daki akademik olgunlaşmanın, gelişmenin bir örneğini yansıtırken, bu olgunlaşmanın aynı zamanda Türkiye'de yıllar içerisinde şekillenen tarih yazıcılığının aşamalarını da oluşturduğunu göstermiştir. Karal'ın Cumhuriyet'in tarihinin yazımında neden öncü bir isim olduğunu, Türkiye'de ilk kez ele alınan konuları işleminin yanı sıra, aynı zamanda Türkiye'de tarih yazıcılığının aşamalarını yaşamış ve yansıtmış biri olmasından anlaşılabilir.

İlk baskısı 1947'de TTK tarafından yapılan Osmanlı tarihi eserinin günümüze kadar aynı kurum tarafından 1961, 1970, 1983, 1988, 1994, 1995, 2007 ve 2011 yıllarında olmak üzere toplam dokuz kez baskısı yapılmıştır. Baskılar tıpkıbasım olup, son baskı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun 02.02.2011 tarih ve 629/35 sayılı Yönetim Kurulu Kararı gereği 5.000 adet basılmıştır.

Toplamda 9 cilt ve 11 kitaptan oluşan eserin ilk 4 cildini İsmail Hakkı Uzunçarşılı, diğer 5 cildini de Enver Ziya Karal yazmıştır. Fakat 5. Kitap olan son cilt nüsha halindeyken Enver Ziya Karal vefat etmiştir. Son kitap Karal'ın kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün tarafından gözden geçirilerek ve Karal'ın eşi tarih öğretmeni Fatma Karal'ın yardımlarıyla yayına hazırlanarak seri tamamlanmıştır.

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nde Karal'ın ilk öğrencilerinden biri olan Prof. Dr. Ercan Yavuz da bu eseri Osmanlı Tarihi konusunda başvurulacak tek eser olarak görmüştür. Aslında Enver Ziya Karal'ın kendisinin ve eserlerinin geçilmesini istediğini, fakat Karal'dan sonra kendilerinin O'nu ve eserlerini maalesef geçemediklerini belirtmiştir.³⁵⁷

TTK tarafından Osmanlı tarihinin daha sağlıklı ve bilimsel bir kaynaktan öğrenilebilmesi için başlatılan projede İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Enver Ziya Karal'a görev verilmiştir. Her iki akademisyen de dörder cilt halinde 250 sayfayı geçmeyecek şekilde yazacaklardır. Çalışmalarını son derece disiplinli ve programa uygun hareket ederek yürüten Karal, kendisine verilen 5. Cildi 250 sayfa olarak tam zamanında

³⁵⁶ Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

³⁵⁷ Keser, "a.g.m.", s. 45.

bitirmiştir. Fakat Uzunçarşılı'nın kuralın dışına çıkarak daha hacimli yazması üzerine Karal da bundan sonra yazacağı ciltlerde daha rahat hareket etmeye başlamıştır.³⁵⁸ Buna göre 6. Cilt 321, 7. Cilt 379, 8. Cilt (Abdülhamit dönemiyle ilgili en başarılı ve en kapsamlı çalışması olarak değerlendirilir.) 631, 9. Cilt 593 sayfadan oluşmuştur.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1789 Fransız İhtilali'ne kadar olan dönemi İsmail Hakkı Uzunçarşılı yazmıştır. Buna göre Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri hakkında bir mukaddime İle Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan İstanbul'un fethine kadar olan kısım I. cildi oluşturmuştur. İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne kadar olan zaman dilimi II. ciltte incelenmiştir. II. Selim'in tahta çıkışından 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar olan kısım III. cilde konu olmuştur. III. cilt iki kısımdan oluşmuştur. Buna göre III. cildin ikinci kısmını XVI. yüzyıl ortalarından XVII. yy sonlarına kadar olan dönem oluşturmuştur. IV. ciltte iki kısımdan oluşmuştur. Buna göre birinci kısımda Karlofça Antlaşması'ndan XVIII. yüzyılın sonlarına kadar olan dönem, ikinci kısımda ise; XVIII. yüzyıl dönemi anlatılmıştır.

III. Selim dönemini içeren V. ciltten, I. Meşrutiyet döneminin sonuna kadar dört ciltlik kısım da Ord. Prof. Enver Ziya Karal tarafından yazılmıştır.

Osmanlı Tarihi serisiyle daha çok genel kitleye seslenen Prof. Karal, V, VI, VII. ciltlerin alt yapısını daha çok Fransa'da, VIII. cildin alt yapısını da burs alarak Amerika'da hazırlamıştır. ABD Standford Üniversitesi Hoover Enstitüsü'nde tamamen II. Abdülhamit üzerine olan koleksiyonu incelemiştir. Osmanlı arşivlerinde de elde ettiği belgelerle çalışmasını hazırlayan Prof. Karal'a dönemin pek çok akademisyeni öncü çalışmalarından dolayı teşekkürlerini sunmuştur.³⁵⁹

³⁵⁸ Keser, "a.g.m.", s. 18.

³⁵⁹ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

3.8.8.1.Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789- 1856), V. CİLT³⁶⁰

V. cilt Enver Ziya Karal tarafından kaleme alınmış olup, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856) başlığı ile sunulmuştur. Kitabın ön kapak resminde İlhan Akşit'in editörlüğünü yaptığı Topkapı isimli eserden alınan III. Selim dönemindeki bir bayram kutlaması yer alır. Arka kapak resminde ise; Osmanlı fermanlarından alınan III. Selim'in tuğrası yer alır.

Karal V. cilde yazmış olduğu önsözde bu eserin hazırlık aşamasından, kullanılan kaynaklardan ve karşılaşılan zorluklardan bahsetmiştir. Birçok kimseye göre yakın çağ çalışmak ve yazmak daha kolaydır. Çünkü yakın çağ insan ömrünün sınırları içindedir. Belgeleri ve daha başka çalışma araçları çoktur. Bu düşünceler Karal'a göre aldatıcıdır. Gerçekte olan; Osmanlı tarihinin yakın çağ bölümünü yazmak oldukça zordur. Bu zorluk da kaynak yokluğundan olduğu kadar Osmanlı tarih yazarlarının tarih anlayışından ileri gelmiştir. Osmanlı tarihinin yakın çağları için bir tarih bibliyografyası yoktur. Arşiv yayınları, hatırat, kütüphanelerin düzenli katalogları yoktur. Monografiler yok denecek kadar azdır. Enver Ziya Karal'ın Osmanlı tarih yazıcılığına bakıldığında bu geleneksel çizginin ötesine geçerek döneminin diğer tarihçilerinden farkını ortaya koyduğu görülebilir. Yakın Osmanlı tarihi yakın çağ dönemine yönelik Türkçe ve İngilizce yazdığı; Kayserili Mehmet Dayı İle Giritli Mustafa Dayı Nam Yoldaşların Amerika ve Avrupa Seyahatleri 1805-1808, Tanzimat'tan Evvel Garplasma Hareketleri (1718- 1839), Halet Efendi Avrupa'yı nasıl görüyor gibi pek çok monografi bu görüşü kanıtlar niteliktedir. Diğer monografiler için bkz.³⁶¹

Osmanlı tarihini yazmak için karşısına çıkan engellerden bahsettikten sonra tek yolun tarih metodolojisine uygun olarak arşiv belgelerinden yararlanarak yapılacağını söylemiştir. Fakat o dönemde henüz arşiv ve yazmaların sınıflanmasına başlanmamıştır bile. Tüm bu engelleri göz önünde bulundurarak mevcut olan kaynakları kullanmıştır. Buna göre Osmanlı tarihi serisinin yakın çağ kısmı için

³⁶⁰ Enver Ziya Karal, **Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789- 1856), V. CİLT**, TTK Yay., 9. XIII. Dizi, S.16, Ankara, 2011.

³⁶¹ Karal Akgün, "*Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*", s. 541, 542.

kaynaklarını; el kitapları, dergilerde yayınlanmış tek tük monografiler ve Cumhuriyet döneminde yayınlanan belgeler oluşturmuştur.

Bu sebeplerle kitap yeni bulunmuş belgelerden oluşturulmuş orijinal bir Osmanlı tarihi değildir. Cumhuriyet dönemine kadar bilinen olaylarla, bu dönemde ortaya çıkarılanların tarih metoduna göre sıralanması, bağlanması ve açıklanmasıyla meydana gelmiştir. Yine Karal'ın açıklamalarına göre kitap; kendinden önce yazılmış benzerlerinden konularının çeşitliliği ve planıyla ayrılır.

Geleneksel Osmanlı tarih yazıcılığında siyasi olaylar ön planda tutulmuş, sosyal tarih arka plana atılmıştır. Karal ise; kitapta siyasi olayları değerden düşürecek bir kısaltma yapmadığını belirterek, geleneksel anlayışın ötesine geçip sosyal tarihe de yer vermiş; toplum içindeki yeni düzen çalışmalarına ve bu çalışmaları yenen düşüncelerle, çalışmaların sonuçlarına büyük önem verdiğini anlatmıştır. Fakat bu aşamada da devletin ekonomik yapısı ile halkın yaşama ve düşünce durumunu gereği gibi belirtmediklerini acı duyarak ifade etmiştir. Bunu bir başarısızlık olarak adlandırır. Fakat bu başarısızlığın sebebi ne Uzunçarşılı ne Karal'dır. Bu başarısızlığın başlıca sebebi; bu alanda şimdiye kadar çok az yazılmış olması ve belge yayınlanmamasıdır.

Kitabın başlangıcı için alınan tarih 1789'dur. Bu tarih Osmanlı Devleti'nin geleceğinde olduğu kadar, Batı dünyasının geleceğinde de bir dönüm noktasıdır. Kitabın sonu için kabul edilen tarih de Kırım Savaşı sonunda imzalanan 1856 Paris Antlaşması'dır. Bu tarih taşıdığı önemden çok yakın çağlar için yazılan Osmanlı tarihi serisinin cildinin sonu olarak alınmak geleneğinden ileri gelmiştir. 67 yıllık bir dönemin anlatıldığı V. ciltte devletin genel durumunu anlatmak için belli başlı üç ıslahat çalışmasına göre plan çizilmiştir. Bunlar Nizam-ı Cedit, II. Mahmut düzeni ve Tanzimat'tır.

Karal; olaylar içinde özel bir üslup ile yazılma değerini taşıyan heyecanlı ve renkli olaylar olduğunu ve bunları sadece gerçek yapılarıyla sıraladıklarını belirterek ileride yapılabilecek eleştireli önceden kabul ettiklerini belirtmiştir.

Eserin ortaya çıkmasında karşılaştıkları başka bir problem de dil ve terim problemi olmuştur. Genel tarih yazımında geçerli olan kural; günün konuşulan dili ile yazmaktır. Fakat eserin yazıldığı dönemdeki dil; gelişmesinin krizli bir döneminde

olduğu için; kök tutmuş gibi olan kelime ve kurallarla, ileride kök tutacak gibi olanları kullanma yolunu seçmişlerdir. Yani dilin gelişimine uygun bir yol bulmuşlardır. Kaynaklarda karşılaştıkları anlaşılması okuyucu tarafından imkanlı olan cümleleri olduğu gibi, günün Türkçesinden çok farklı olanları da günümüz diline çevirerek yazmışlardır.

Tarih olaylarının okunması ve anlaşılmasını kolaylaştırmak için harita, resim, şema gibi pedagojik araçlardan faydalanılmıştır. Bunların iyi örneklerine şimdiye kadar yazılmış Osmanlı Tarihi kitaplarında rastlanılmadığı için yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır.

Beş bölümden ve çeşitli alt başlıklardan oluşan 5. Cildinin birinci bölümünde *Yakın Çağların Başında Osmanlı İmparatorluğu'nun Genel Durumu* başlığı altında devlet kurumlarının bozulmalarından, Osmanlı Devleti'nin uluslar arası siyasette izlediği yalnızlık politikasından, iyileşme adına yapılan çalışmaların yetersizliğinden bahsedilmiştir.

İkinci bölüm *Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen)* olarak adlandırılmış, *III. Selim'in tahta çıkışı, düşünceleri ve karakteri* isimli ilk ana başlık altında III. Selim tanıtılmıştır. Bu dönemde yapılan savaşlar ve uygulanan siyaset başlığı altında da Osmanlı- Rus ve Osmanlı- Avusturya savaşları, kalas olayı, fokşan felaketi, boze bozgunu ve sonuçları, İsveç ile 11 Temmuz 1789 Antlaşması, Hertzberg Planı, Osmanlı- Rus ve Osmanlı Avusturya Savaşlarının sonuçlarından bahsedilmiştir. III. ana başlık *Osmanlı- Fransız Savaşı ve Osmanlı- Rus, Osmanlı- İngiliz Antlaşmaları (1797-1800)* olarak verilmiştir. Osmanlı- Fransız ilişkileri, Napolyon'un Mısır'ı Fransa'ya kazandırma düşüncesi, Mısır'ın istilası karşısında Osmanlı Devleti, Osmanlı- Rus ve İngiliz Antlaşmaları, Osmanlı'nın savaş hazırlıkları, Napolyon'un Suriye seferi, seferden sonra geri çekilmesi ve bundan sonra yapılan savaşlar ve Mısır seferinin sonuçları anlatılmıştır. IV. ana başlık *Mısır seferinden sonra Osmanlı Devleti'nin siyasi ilişkileri* olarak verilmiştir. Mısır işgalinden doğan pürüzlerin giderilmesinden, Napolyon ile III. Selim'in dostluğundan, Osmanlı Devleti'nin Fransa'ya yakınlaşma sürecinden ve bu sürecin Osmanlı- Rus ve Osmanlı- İngiliz ilişkilerini nasıl olumsuz etkilediğinden bahsedilmiştir. V. ana başlık *Nizam-ı Cedid Islahatı* olarak verilmiş, III. Selim'den

önce yapılan ıslahat hareketlerine değinilerek, Nizam-ı Cedid'in tarifi ve planı anlatılarak bir de bibliyografya eklenmiştir.

Üçüncü bölüm *İrtica (gerileme)* başlığı altında III. Selim'in tahttan indirilmesi ve IV. Mustafa'nın padişahlığı, nizamı cedid düşmanlarının harekete geçmesi: Edirne olayı, boğaz yamaklarının isyanı, Kabakçı Mustafa isyanı ve Selim'in tahttan indirilmesi ve IV. Mustafa'nın padişahlığı alt başlıkları halinde incelenmiştir.

Dördüncü bölüm; *Bayraktar ve Mahmut (1808-1839)* başlığı altında ele alınmıştır. Bölüm; Rusçuk Ayanı Bayraktar Mustafa Paşa, III. Selim dönemindeki sadrazamlar ve şeyhülislam, II. Mahmut II. döneminin siyaset olayları, milliyetçilik fikirlerinin Osmanlı Devleti'nde yayılması, 1804-1817 Sırp isyanları, 1815-1817 Yunan isyanları, 1831-1840 Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı, II. Mahmut ıslahatları alt başlıkları halinde incelenmiş, II. Mahmut dönemindeki sadrazam ile şeyhülislamın bibliyografyası verilerek tamamlanmıştır.

Beşinci bölüm; Tanzimat Dönemi (1839-1856) başlığı altında ele alınmıştır. Gülhane Hattı ve Tanzimat düzeni, Tanzimat döneminin siyasi olayları, Şark meselesi ve boğazlar, Lübnan problemi, Macar mültecileri problemi, Kırım Savaşı, Islahat Fermanı (28 Şubat 1856) ve Abdülmecid döneminde sadrazamlar ve şeyhülislam alt başlıkları altında Tanzimat dönemi işlenmiştir.

Kitabın sonunda belgeler başlığı altında Tanzimat Fermanı'nı ve Islahat Fermanı'nın kopyaları yayınlanmış, Tanzimat dönemi bibliyografyası, kronoloji cetveli ve genel dizin verilmiştir. Ayrıca metin dışında 16 resim, 7 harita, 1 kroki ve 1 grafik verilmiştir. Bu resimler sırasıyla şöyledir: 28 Çelebi zade Sait Efendi, III. Selim, Çar Büyük Petro, Avusturya İmparatoru II. Joseph, Çariçe II. Katerina, Napoleon Bonaparte, Mısır kölemenlerinden Murat Bey, Paris Büyükelçisi, aynı zamanda Fransa'ya gönderilen ilk daimi elçi olan Es-seyyid Ali Efendi, Paris'te Türk modası, Osmanlı himayesinde kurulan Yediada Cumhuriyeti bandırası, II. Mahmut, 11. yüzyılın ilk yarısında Yunan tipleri, Mısır Hidivi Mehmet Ali, Abdülmecit, Kudüs'te Yahudilerin kutsal ağlama duvarı ve başka kutsal yazılı duvarlar. Haritalar ise III. Selim dönemi siyasi sınırlar, 18. yüzyılda İstanbul isyanları, 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Türkler ve dinlere göre nüfusun dağılışı, 1812'de Osmanlı Avrupa'sı ve idari bölümleri, ticaret yolları ve Akdeniz Limanları ve 1829- 1856 Avrupa'da

Osmanlı Devleti'dir. 18. ve 19. yüzyılda Osmanlı- Rus siyasetinin gelişmesini gösteren çizgisel ve kronolojik bir grafik ile Osmanlı Devleti'nin başlıca hükümet organlarını gösterdiği kroki mevcuttur.

3.8.8.2. Islahat Fermanı Devri (1856-1861), VI. CİLT³⁶²

Serinin VI. cildinde Islahat Fermanı dönemi (1856-1861) incelenmiştir. 2011 yılında basılmış olup, 8. baskıdır. Kitabın ön kapağında yer alan resim Çelik Gürsoy'un Dolmabahçe isimli eserinden alınan Dolmabahçe Sarayı resmi. Arka kapakta ise; Osmanlı fermanlarından alınan Sultan II. Mahmud'un tuğrası mevcuttur.

İki ana başlık ve çeşitli alt başlıklardan oluşan birinci kısım tarih araştırmacıları için oldukça aydınlatıcı ve ayrıntılı bilgiler içerir. Birinci bölüm; *Paris Antlaşması'nın imzalanmasından Abdülmecit'in ölümüne kadar siyasi olaylar (1856-1861)* ana başlığı altında incelenmiştir. *Islahat Fermanı'nın tahlili* isimli alt başlıkta fermanın her bir maddesi ayrı ayrı incelenmiş ve Paris Antlaşması'ndaki yerine değinilmiştir. *Islahat Fermanı'nın Devlet'in siyaseti üzerine etkisi* alt başlığı ile ilk olarak farklı kimselerin ve kesimlerin ferman hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Bunlar sırasıyla; Osmanlı Devleti, Müslüman halk, Hıristiyan halk ve İstanbul'daki elçilerdir. Ardından fermanın uygulanmasından doğan güçlükler nedenleriyle birlikte sıralanmıştır. Bunlar sırasıyla; Osmanlı Devleti'nin yapısından doğan güçlükler, Avrupa'nın gelişmesinden doğan güçlükler, Paris Antlaşması Devletlerinin müdahaleleri şeklindedir. Bu müdahaleler, yani Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışılması karşısında Osmanlı devlet adamalarının tutumlarına ve içlerinde özellikle Ali Paşa'nın tutumuna ayrıca yer verilmiştir. Fuat Paşa'nın da düşüncesi anlatıldıktan sonra Islahat Fermanı hakkında sonuç yazılmıştır. Karal'ın ferman hakkında sonuç yazarken önce fermanın başlıca konusunu (Müslüman olmayan tebaaya, devletçe Müslüman tebaaya tanınmış hakların tanınmasıdır) ve başlıca karakterini (Avrupa devletlerinin Hıristiyan tebaa lehindeki müdahaleleri) vermiş olduğunu ve diğer farklı çalışmalarında da görüldüğü gibi sorular sorup yanıtlayarak ve metin içerisinde anlatılanın somutlaşması için benzetmeler yaparak yazdığı görülebilir. *İç isyanlar ve Avrupa Devletlerinin Müdahalesi* alt başlığında fermana yönelik isyanlardan, ülke karışıklıklarından bahsedilmiş, Kuleli Olayı ve Abdülmecit'in ölümüyle birinci bölüm bitirilmiştir.

³⁶² Enver Ziya Karal, *Islahat Fermanı Devri (1856-1861), VI. CİLT*, TTK Yay., XIII. Dizi, S.16, Ankara, 2011.

İkinci bölüm *Abdülmecit döneminde müesseseler ve ıslahat hareketleri* ana başlığı altında incelenmiştir. Bab-1 Hümayun, Bab-1 Ali, Bab-1 Meşihat, Bab-1 Seraskeri, Nezaretler, mülki idare, adalet, eğitim, ordu, eğitim sistemi, maliye teşkilatı, sosyal ekonomi, Türk İşlam cemiyetinin durumu, cemiyet alanında değişmeler konuları incelenmiş ve Abdülmecit dönemi hakkındaki sonuç ile çalışma bitirilmiştir. Kronoloji cetveli, bibliyografya ve genel indeksten başka metin dışında 9 resim ve iki tablo vardır. Bu resimler sırasıyla; Sultan Abdülmecit, Fuat Paşa, İngiltere Kraliçesi Victoria, Fransız İmparatoru III. Napoleon, Mısır Valisi Mehmet Sait Paşa, Mehmet Emin Ali Paşa, Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, şinasi ve Ahmet Cevdet Paşa'dır. Tablolarda ise Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfı ve Batılılaşma hareketleri ayrıntılı ve düzenli bir şekilde gösterilmiştir.

3.8.8.3. Islahat Fermanı Devri (1861-1876), VII. CİLT³⁶³

VI. ciltte yer alan 1856- 1861 dönemini kapsayan Islahat devrinin devamı, VII. ciltte 3 ana başlık altında Abdülaziz ve V. Murat dönemleri etrafında ele alınmıştır. Kitabın ön kapak resmini Çelik Gürsoy'un Dolmabahçe isimli eserinden alınan Muayede salonunda Kanun-ı Esasi'nin ilanı oluşturur. Arka kapak resminde de Ayşegül Nadir'in hazırladığı Osmanlı Padişah Fermanları eserinden alınan Sultan Abdülmecid'in tuğrası vardır.

Birinci bölüm *Islahat Fermanı Devri Abdülaziz'in Zamanı (1861-1876)* ana başlığı ve çeşitli alt başlıklar etrafında incelenmiştir. Karal diğer eserlerinde de olduğu gibi bir devri anlatmak ve anlamak için önce o devrin adamının anlaşılması yöntemini izleyerek Abdülaziz'i tanıtmış ve tahta çıkışını anlatmıştır. Bu kısımda dikkat çeken başka bir nokta ise Abdülaziz'in tahta çıkışına ve dönemde olup bitenlere karşı Osmanlı halkının düşüncelerini yansıtmış olmasıdır. Halk buhranlı zamanlarda durumun düzelmesini devlet makamında veya devlet kapısındaki değişmelerden bekleme alışmış olduğundan Abdülaziz'in padişahlığını sevinçle karşılamıştır. Bu kısa bölümde Karal'ın, halkın düşüncelerini daha çok siyasi çerçeve içerisinde değerlendirmiş olduğu görülse de, geleneksel Türk tarihçiliğinin siyasi tarih üzerinde yoğunlaşan çizgisinden bir nebze sıyrılmış olduğu, sosyal tarihçiliği de eserlerine yansıttığı izlenebilir. Bunun dışında yer alan diğer konular; Karadağ isyanı, Eflak-Boğdan olayları, Sırbistan olayları, Girit isyanları, Mısır'ın muhtariyet haklarının genişletilmesi, 1856 Paris Antlaşması'nın Karadeniz ile ilgili hükümlerinin düzenlenmesi, 1871'den sonra Osmanlı- Rus yakınlaşması, Hersek isyanı, Bulgar isyanları ve Abdülaziz'in tahttan indirilmesidir.

İkinci bölüm *Abdülaziz devrinde müesseseler* ana başlığı altında önce padişahın şahsiyetiyle birlikte padişahlık anlayışından ve bağlı olduğu geleneklerdeki değişmeden bahsedilmiştir. Bundan başka Abdülaziz devrindeki müesseselerden olan bab-ı ali, bab-ı meşihat, bab-ı seraskeri, meclisler, mülki teşkilat ve idare sistemi, adalet, ordu, donanma, eğitim, maliye, ziraat, endüstri, ticaret, bayındırlık, cemiyet durumu ve cemiyet hayatında değişmelerden bahsedilmiş; siyaset olayları ile

³⁶³Enver Ziya Karal, *Islahat Fermanı Devri (1861-1876), VII. CİLT*, TTK Yay., XIII. Dizi, S.16, Ankara, 2011.

Türkçülüğün önem kazanması, Genç Osmanlılar hareketi ile meşrutiyet fikrinin önem kazanması ve İslamcılık fikir akımlarından, Batılılaşma hareketlerinde Avrupa'nın etkisinden bahsedilmiş ve Abdülaziz dönemi hakkındaki sonuç ile kısım bitirilmiştir. Ayrıca çeşitli tarihçiler arasında bir tartışma konusu olan “Abdülaziz öldü mü, öldürüldü mü?” sorusuna Karal da çeşitli kaynakları göstererek intihar olduğuna inananların gerekçelerini ve cinayet olduğuna inananların gerekçelerini sıralamıştır. Karal; Abdurrahman Şeref Bey'in “Sultan Abdülaziz'in Vefatı” adlı makalesine ve Mahmut Kemal İnal'ın “Son Sadrazamlar” adlı makalesine atıflarda bulunarak onların da çalışmalarını kesin bir hükme bağlamadan bitirmiş olduğunu görmüştür. Henüz cinayet olup olmadığını gösterecek belgelerin gün yüzüne çıkmadığı için kendisi de kesin bir söylemden kaçınmıştır. Karal'ın eserleri incelendiğinde tartışma konusu olan olaylar hakkında yazdığında; çeşitli kaynakların söylemlerine yer verdiğini, kendi düşüncesini de bunlardan sonra belirttiğini, satır aralarında ise okuyucu ile konuşur gibi ona sorular sorup önce okuyucunun zihninde soruları cevaplamasını, ardından çeşitli cevapları metne dökerek objektif bir bakış açısı sağladığı görülebilir. Karal'ı tarih yazıcılığı konusunda farklı ve ilgi çekici kılan özelliklerinden birisi de budur.

Üçüncü bölüm; *Sultan V. Murat devri* ana başlığı altında incelenmiştir. Kronoloji cetveli, bibliyografya ve indeksin eklenmesiyle çalışma bitirilmiştir. Son olarak çalışmaya V. Murat, Ali Paşa, Fazıl Mustafa Paşa, Hüseyin Avni Paşa, Hidiv İsmail Paşa, Cevdet Paşa, Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa, Mütercim Mehmet Rüştü Paşa ve Şair Ziya Paşa'nın resimleri eklenmiştir.

3.8.8.4. Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), VIII.

CİLT³⁶⁴

Serinin VIII. cildi 5 bölümden oluşmuştur. Kitabın ön kapak resmini Askeri Müze Resim Koleksiyon'undan alınan 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (Şıpka Taarruzu) oluşturur. Arka kapak resminde de Ayşegül Nadir'in hazırladığı Osmanlı Padişah Fermanları eserinden alınan Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası vardır.

Birinci bölüm *birinci meşrutiyet devri siyasi olayları* ana başlığı altında çeşitli alt başlıklar halinde incelenmiştir. Abdülhamid'in tahta çıkması, Mehmet Rüştü ve Mithat Paşaları tasfiye etmesi ve Kanun-i Esasi'yi ilan etmesi anlatılmıştır. İç ve dış savaşlar, Sırbistan ve Karadağ, Rus savaşları çerçevesinde İstanbul Konferansı, Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması ve gizli antlaşmalardan bahsedilmiştir.

İkinci bölüm; *istibdat dönemi siyasi olayları* ana başlığı altında çeşitli alt başlıklar halinde incelenmiştir. Buna göre; Tunus Beyliği'nin Fransız himayesine girmesi, İngiltere'nin Mısır'a yerleşmesi, Bulgaristan ve Doğu Rumeli olayları, Osmanlı- Yunan savaşı, Girit meselesi ve isyanlar, Ermeni meselesi ve olayları, Makedonya olayları, Osmanlı- Alman ilişkileri, II. Abdülhamid'in dış siyaset üzerine genel düşünceleri konu edinilmiştir.

Üçüncü bölüm; *birinci meşrutiyet devri müesseselerine giriş* ana başlığı altında çeşitli alt başlıklar halinde incelenmiştir. Buna göre; Osmanlı Devleti'nin hukuk yapısı, hukuk yapısındaki ilk değişimler, Tanzimat ve ıslahat fermanları açısından insan hakları prensiplerinin belirlenmesi, meşrutiyet idaresinin kurulması için verilen mücadelelerden bahsedilmiştir.

Dördüncü bölüm; *birinci meşrutiyet idaresinin kurulması* ana başlığı altında çeşitli alt başlıklardan oluşmuştur. Bölüm; Kanuni Esasi'nin hazırlık evresi, hazırlanmasında etkili olan kişiler ve uygulanışı, umumi meclis çalışmaları, mebuslar meclisi ve ayan meclislerinin oluşumu ve karakteri, meclisin kapatılması anlatılmış ve meşrutiyet hakkındaki genel bir değerlendirme ile tamamlanmıştır. Karal'a göre meşrutiyet; imparatorluk bünyesinde gerçekleştirilmesi yolunda yapılmış ve tarihin

³⁶⁴ Enver Ziya Karal, *Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907), VIII. CİLT*, TTK Yay., XIII. Dizi, S.16, Ankara, 2011.

başka bir benzerini kaydetmediği büyük bir harekettir. Birinci meşrutiyetin amacı realist bir amaçtır ve Osmanlı Devleti'nin mevcut sınırlar içinde varlığını koruyup devam ettirmesini sağlamaktan ibarettir. Meşrutiyet hareketi Avrupa'nın etkisi ve baskısı altında aralıklarla devam etmiş Batılılaşma hareketinin zaruri ve normal bir sonucu olmuştur.³⁶⁵

Beşinci bölüm; *istibdat devri müesseseleri* ana başlığı altında kurumları ve çeşitli siyasi akımları içeren alt başlıklardan oluşmuştur. Buna göre; saray, bab-ı ali, bab-ı meşihat, mülki idare sistemi, askeri teşkilat ve ordu, eğitim, basın, maliye sistemi, genel ekonomi, ziraat, bayındırlık, ticaret, cemiyet durumu ve cemiyet hayatında değişmeler, siyaset fikirleri ve bunlarla ilgili olaylar, Genç Türkler, İttihat ve Terakki, İslamcılık, Türkçülük fikirleri incelenmiş ve Birinci Meşrutiyet ve İstibdat dönemi hakkındaki değerlendirme ile bölüm tamamlanmıştır.

Kronoloji cetveli, bibliyografya, genel indeksten başka metin dışında 1 harita, 2 resim ve 2 tablo vardır. Bunlar: II. Abdülhamid'in resmi, Berlin Antlaşması'na göre Osmanlı toprak sınırlarını gösteren bir harita, 10 yaşında esir bir kızın satış belgesi, insan hakları ve Osmanlı Devleti'ni ve II. Abdülhamid döneminde batılılaşma hareketlerini ve tepkileri gösteren tablo.

³⁶⁵ A.g.e., s. 241.

3.8.8.5. İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, IX. CİLT³⁶⁶

Serinin son kitabı olan IX. cilt diğerleri arasında en hacimli olanıdır ve beş bölümden oluşmuştur. Ön kapakta TTK arşivlerinden edinilmiş Yavuz (Goeben) Zırhlısı resmi, arka kapakta ise; Askeri Müze Koleksiyonlarından elde edilmiş Osmanlı Alay Sancağı remi vardır.

IX. cilde yazılan önsözden anlaşıldığına göre; bu kitap TTK'nin 1946'da yayınlamaya başladığı Dünya Tarihi Serisi'nin Osmanlı Yakınçağ Tarihi kısmının son kitabıdır. Enver Ziya Karal IX. cildin sadece siyasi tarih kısmını tamamlayabildikten sonra 19 Ocak 1982'de öldü. Karal; son kez gözden geçirme, not aldığı bazı tarih, isim, yer ve olaylar daha sonra ekleme fırsatını yakalayamadı. Tüm bu işleri tamamlayan Karal'ın kızı ve eşi oldu. Kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün kitabı yayına hazırlamak için gerekli çalışmaları yaparken; tarih öğretmeni Fatma Karal da el yazması metinleri Türkçeye çevirmiştir.

Enver Ziya Karal, kitabı II. Meşrutiyet'in de duyurulduğu gün olan 23 Temmuz'da tamamlamıştır. Bu tarih Seçil Karal Akgün'e göre ilginç bir tesadüftür. Kitap 1983 yılında tamamlanmıştır. Yani yapıt 13 yıl gecikmeli olarak 1996 yılında basılmıştır. Bunun sebepleri Seçil Karal Akgün ve Fatma Karal'ın kitabı basım haline getirmedeki gecikmeleri, kısmen de TTK'de yayınlanmasının beklenmesidir. Geçen yıllar içinde konu ile ilgili yurt içinde ve yurt dışında yeni yayınlar yapılmıştır. Seçil Karal Akgün babası tarafından yapılmış biçiminde herhangi bir değişiklik yapmamayı amaçladığından, yapıtın özünde yer almamış yeni yayınları dikkate almamıştır.

Serinin diğer ciltlerinde siyasi gelişmelerle devlet müesseseleri ve yenilik hareketleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Oysa Enver Ziya Karal II. Meşrutiyet dönemi müesseseleri ve toplumsal gelişmeler üzerine araştırma yapmışsa da bu kısım sadece notlar halinde olduğu için IX. cilde eklenmemiştir. Kitap sadece dönemin siyasi gelişmelerini içermektedir. Yazarın tasarımının dışına çıkılmak istenmediği için diğer ciltlerde olan resim, harita, şemalar bu kısma eklenmemiştir. Neticede kitaptaki tüm anlatım tamamıyla yazara aittir.

³⁶⁶ Enver Ziya Karal, **İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, IX. CİLT**, TTK Yay., XIII. Dizi, S.16, Ankara, 2011.

Karal; tüm yapıtlarında olduğu gibi bu yapıtında da günlük konuşma dilini kullanmıştır. Kitabın dili baştan sona tamamen yazarın sözcükleriyle dir. Dil gelişiminden doğan okuyucu tarafından anlaşılamayacak olan anlatımlar çoğu kez yazarın kendi sözcükleriyle anlaşılır hale getirilerek yansıtılmıştır. Seçil Karal Akgün yapıtın içeriğine dokunmadığı gibi biçim ve diline de dokunmadığını belirtmiştir.

Birinci bölüm; *ikinci meşrutiyet dönemi iç olayları* ana başlığı altında çeşitli alt başlıklardan meydana gelmiştir. İstibdat yönetiminin yıpratılması çerçevesinde istibdatın son yılları, gizli derneklerin kurulması, Terakki ve İttihat Cemiyeti, Paris Genel Merkezi'nin çalışmaları ve Selanik Genel Merkezi'nin çalışmaları incelenmiştir. 10 Temmuz Meşrutiyet devrimi Makedonya'da meşrutiyetin duyurulması ile birlikte anlatılmıştır. Otorite bunalımı alt başlığında Sait Paşa ve Kamil Paşa kabinelerinden, mebuslar meclisi ve Kamil Paşa kabinesinin devrilmesinden, Hüseyin Hilmi Paşa kabinesi ve muhalefetin şiddetlenmesinden bahsedilmiştir. Gericilerin ayaklanması ve II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi alt başlığında 31 Mart Olayı'na götüren isyanlar ve 31 Mart isyanı anlatılmıştır. İttihat ve Terakki'nin iktidara geçmesi ve bölünmesi; suçluların tespiti ve cezalandırılması, Hakkı Paşa kabinesi ve reformları çerçevesinde incelenmiştir. Hürriyet ve İtilaf Partisi ile İttihat ve Terakki Çatışmaları alt başlığında yeni seçimler, Halaskar Zabitan Grubu ve grubun var olan bunalımı yoğunlaştırılması anlatılmıştır. Muhaliflerin iktidara gelmesi alt başlığında İttihat ve Terakki'nin iktidardan düşürülmesi, Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesinin güçsüzlüğü, Kamil Paşa kabinesi anlatılmıştır. İktidar ve Terakki iktidarı, Mahmut Şevket Paşa kabinesi, muhalefetin çöküşü ve Sait Halim Paşa kabinesi anlatılmıştır.

İkinci bölüm; *meşrutiyet döneminde bölgesel dağılma ve ayaklanmalar* ana başlığı altında incelenmiştir. Bölgesel dağılmalarda Bosna-Hersek'in devletten ayrılması, Bulgaristan'ın bağımsızlığını duyurması, Girit'in Yunanistan'a katılması sorunu anlatılmış, Arnavutluk ayaklanmaları ve Makedonya olaylarından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölüm, *Trablusgarp ve Balkan Savaşları* ana başlığı altında incelenmiştir. Buna göre; Osmanlı- İtalya ilişkileri, savaş hazırlık süreçleri ve gelişimi, Balkanlar'daki durum, savaşların sonuçları ve Osmanlı Devleti'ne etkisi anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm, Birinci Dünya Savaşı ana başlığı altında çeşitli alt başlıklar halinde incelenmiştir. Buna göre I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı Devleti, savaş etkenleri, savaşın Avrupa'da başlaması, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi incelenmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı savaşları, savaş koşulları, 1914-1915 yılları savaşları, Kafkas Cephesi'nde Sarıkamış Savaşı, Afrika Cephesi'nde Kanal'a saldırı, Çanakkale deniz savaşı, Çanakkale kara savaşları anlatılmıştır. 1916 yılı savaşında Osmanlı askerleri, Avrupa cephelerinde ve Balkan cephelerinde savaş durumu, Osmanlı cephelerinde savaş, Avrupa cephelerinde Türk kuvvetleri, 1917 yılı savaşları, Avrupa cephelerindeki durum, Balkan cephelerinde durum, Osmanlı cephelerinde savaş, Avrupa cephelerinde Türk savaşları, 1918 yılı savaşları, Avrupa, Balkan ve Osmanlı cephelerinde savaş durumları çerçevesinde I. Dünya Savaşı yılları her açıdan ele alınarak anlatılmıştır.

Beşinci bölüm; *savaş sırasında Osmanlı Devleti'nin paylaşılması* başlığında beş gizli antlaşma ve bunların özeti verilerek anlatılmıştır.

Altıncı bölümde *savaş sırasında barış görüşmeleri ve mütarekenin imzalanması* başlığı altında barış süreci ve Mondros Mütarekesi'nin karakteri anlatılmıştır.

Bibliyografya ve dizin eklenerek çalışma tamamlanmıştır.

Osmanlı tarihinin doğal akıcılığından süzülerek sağlanan birikim Karal'a; geniş boyutlu bir bakış yeteneği ve tarihsel bir perspektif kazandırmıştır. Birçok yerli ve yabancı araştırmacının vazgeçilmez başvuru kaynağı olan Osmanlı Tarihi serisinde Karal, 1789'dan 1908'e kadar 119 yılın iniş çıkışları arasında Türk siyasi ve sosyal hayatının ana çizgilerini aramıştır. Karal; dönemindeki tarih araştırmacılarının birçoğunun izlemediği yeni bir yöntemle her dönemin siyasi ve sosyo-ekonomik olaylarını analiz edip, sentezleyerek sağlam gözlemlere bağlamasını başarmıştır. Tarihimizi ana kaynaklarından faydalanılarak yazılmasını ilk olarak başlatan kişilerdendir. Çünkü Karal geçmiş, döneme damgasını vurmuş adamların düşünce dünyalarının içinden bakmayı bilerek aydınlatmıştır. Müzisyen, bestekar III. Selim'in romantik havasını Hatt-ı Hümayunlarından yola çıkarak, henüz altı yaşında küçük bir çocukken terk etmek zorunda kaldığı Balkanların havasını her ne kadar acıları yaşamış biri olarak da olsa objektifliğini yitirmeden; Zarif Paşa'nın anılarında bu dönemleri

bularak; İstibdat mengenesinde sıkışan II. Abdülhamid'i toplumsal koşullar içinde izleyerek, Osmanlı tarihini yazmıştır.

3.8.9. Atatürk'ten Düşünceler³⁶⁷

Monografilerde, Atatürk'ün yaşamı, savaşlarıyla başarıları, genellikle kronolojik bir tarzda anlatılmakta ve yazarların kişisel görüşleriyle hükme bağlanmaktadır. Hatırat türünden eserlerde ise yazarlar, onun yanında buldukları sıralarda şahit oldukları olayları anlatmaktadırlar. Bu eserlerden bazılarında, Atatürk'ün metin halinde verilmiş fikirlerine de yer verilmiştir. Belge derlemelerinde ise, bunlar daha çok Atatürk'ün karışmış olduğu olayları belirtilir. Karal, tüm bu çalışmaların M. Kemal Atatürk'ü ve yaptıklarını çeşitli yönleriyle tanıttığını; fakat onun fikirlerini metin halinde veremediklerini söylemiştir.

Ord. Prof. Reşat Kaynar bu gün de başvuru olan önemli bir kaynak olarak gördüğü Atatürk'ten Düşünceler isimli eser için şu yorumu yapmıştır; *“Atatürkçülüğü Türk gençliğine benimsetebilmek için, öncelikle Atatürk düşüncelerini toplamak, bunları sınıflamak ve bir yapıt halinde sınıflamak gerekiyordu. Bu yapılmadan Atatürkçülüğün kökleri ortaya çıkarılamazdı. Bu alanda Karal'ın hazırlayıp yayınladığı Atatürk'ten Düşünceler yapıt bu gün de başvuru olan önemli bir kaynak olma değerini korumaktadır.”*³⁶⁸

Kitabının ilk sayfasında M. Kemal Atatürk'ün çalışma masasında yer aldığı bir resmine yer veren Karal, O'nu anlatmaya başlamadan önce Atatürk'ün aslında konunun tam anlamıyla özünü veren şu cümlesini kitabın önsözüne yazmıştır. “Beni görmek demek behemehal yüzümü görmek demek değildir. Benim fikirlerimi ve hislerimi anlıyorsanız ve duyuyorsanız bu kâfidir.” Enver Ziya Karal da yaşamı boyunca M. Kemal Atatürk'ü, değerlerini, fikirlerini, ilkelerini anlatmaya çalışmış, bunu yaparken okulu dört duvardan ibaret görmeyip ulaşabildiği her yerde evinde sokağında, günlük yaşamının içinde, gerekirse en uzak köy kahvesinde bile O'nu ve Cumhuriyet'i anlatabileceğini söylemiştir. Yaşamı boyunca Atatürk ile karşılaşma fırsatını yakalayamamış olmakla birlikte aslında Atatürk'ün de dediği gibi O'nun hislerini anlamış ve duymuş olarak O'nu gerçekten görmüştür denilebilir. Ayrıca Karal, M. Kemal Atatürk'ün bu sözünü 22 yüzyıl önce yaşamış Plotinus'un mimariyi

³⁶⁷ Enver Ziya Karal, **Atatürk'ten Düşünceler**, İş Bankası Yay., 1. Baskı, Ankara, 1956.

³⁶⁸ Reşat Kaynar, “Prof. Karal ve Atatürkçülüğe Hizmetleri”, **Belleten**, C. XLVI, S.181-184, TTK, s. 466.

tarif etmek için söylemiş olduğu” Mimari; yapıdan taş çıkarıldıktan sonra geri kalan şeydir.” sözüyle benzeştirip, çok yönlü kişiliğini çalışmalarında yansıtarak bir kez daha göstermiştir. Karal’ın mitolojiye, İlk Çağ medeniyeti, felsefesi ve filozoflarına olan ilgisi akademisyenliğini, üretkenliğini besleyen, farklılığını ortaya koyan bir diğer yönü olmuştur. Keza kızı Prof. Dr. Seçil Karal Akgün de daha çocukluk dönemlerinde babasının kendisine okuması için pek çok mitoloji kitabı verdiğini söylemiştir. Tarihi sevdirmek için insanlara önce mitoloji okutulması gerektiğine inanana Karal, özellikle üniversitelerin 1. sınıfında okuyan öğrencilerine köprü vazifesi gören mitolojiyi okutmuştur.³⁶⁹ İşte Karal’ın sadece tarih değil, diğer yardımcı bilim dallarıyla da ilgili olması ve öğrencilerine de devamlı bu surette telkinler vermesi, O’nu ve çalışmalarını farklı kılmıştır.

M. Kemal Atatürk’ün fikir ve duyguları Türk inkılabının içindedir. Türk inkılabını iyi kavramak için bu fikir ve duyguların iyi bilinmesi gereklidir. Fakat fikir ve duygular monografilerde, anı ve belge derlemelerinde olayların anlatımına göre serpiştirilmiş bir haldedir. Okuyucunun bunlara ulaşması için tüm nutukları baştan sonra okuması gereklidir. Enver Ziya Karal da kimileri için zor, kimileri için de imkânsız sayılabilecek bu durumu ortadan kaldırmak, bir boşluğu doldurmak amacıyla M. Kemal Atatürk’ün belirli konular üzerindeki fikirlerini çeşitli kaynaklardan yararlanarak konulara ve kronolojik sıraya göre yazmıştır. Böylece M. Kemal Atatürk için de Türkiye Cumhuriyeti için de hiçbir aracıya ihtiyaç duyulmadan verilebilecektir.

Kitabın planı incelendiğinde altı ana başlık etrafında konuların işlendiği görülür. Önsöz ve kısaltmalar hakkındaki açıklamadan sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılması ana başlığı ve diğer alt başlıkları etrafında ilk bölüm yazılmıştır.

İkinci bölüm; Kuva-ı Milliye ana başlığı altında Hak ve kuvvet, Türk milleti ve istiklal fikri ile milli teşkilat başlıkları ve bunları açıklayan alt başlıklardan oluşmuştur.

Üçüncü bölüm; yeni Türkiye Devleti’nin kuruluşu ana başlığı altında hâkimiyet-i milliye, TBMM’nin açılması, TBMM Hükümeti, Teşkilat-ı Esasiye

³⁶⁹ Keser, “a.g.m.”, s. 15.

(Anayasa), hâkimiyet-i milliyenin teminatı başlıkları ve diğer alt başlıklardan oluşmuştur.

Dördüncü bölüm; Türk inkılabı ana başlığı altında inkılâp ve inkılâpçılar, inkılâp ve medeniyet, Türk inkılâbı ve kadın, Türk inkılâbı ve kıyafet, Türk inkılâbı ve din başlıkları, Türk inkılabı ve milli eğitim, güzel sanatlar, milli ekonomi, milli savunma Türkiye Devleti'nin dış siyaseti ve diğer alt başlıklardan oluşmuştur.

Beşinci bölüm; Atatürk'ün devlet idaresi hakkında fikirleri ana başlığı altında siyaset ideali, siyasi ahlak, umumi efkar başlıklarından ve diğer alt başlıklardan oluşmuştur.

Altıncı bölüm; Atatürk'ün şahsiyeti ana başlığı altında Atatürk'ün hayat felsefesi, Atatürk'ün karakteri, Atatürk'ün millete imanı, büyük adam kimdir, bazı şahıslar ve olaylar hakkında başlıkları ve diğer alt başlıklarından oluşmuştur.

Karal, çalışma içerisinde bazı önemli fikirlerin gözden kaçmış olabileceğini söyleyerek, okuyucuyu uyarmıştır. Var olabilecek eksikliklerin ileride tamamlanabileceğini, amacının bir boşluğu mümkün olduğu kadar doldurmak olduğunu belirterek çalışmayı okuyucunun önüne sunmuştur.

Karal, Atatürk'ten Düşünceler çalışmasını monografilerden, anılardan, belge derlemelerinden, gazetelerden, dergilerden, M. Kemal Atatürk'ün söylev ve demeçlerinden yararlanarak hazırlamıştır. Derlenen metinlerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için de çalışmasının başına birtakım açıklayıcı notlar ilave etmiştir.

3.8.10. Atatürk ve Devrim³⁷⁰

Prof. Enver Ziya Karal'ın 1935 ve 1978 yılları arasında yazdığı makalelerinin bir bölümü ve çeşitli konferans metinlerinden oluşan bu kitap Atatürk ile Türk İnkılabı üzerine bir derlemedir ve yayın yılı itibariyle Prof. Karal'ın vefat etmeden hemen önceki son çalışmaları içerisinde yer alabilir.

Prof. Karal, kitabın amacının; Atatürk'ün kişiliğinin, düşünce ve aksiyonunun Türk İnkılâbı'nın oluşmasındaki etkisini ve bunların dünya kamuoyunda yaratmış olduğu olumlu tepkileri belli bir dinleyici topluluğunun önünde tekrarlayarak, Atatürk sevgisini diri tutmak, Türk İnkılâbı'nın yüceliğine inanmak ve dünyadaki yansımalarından gurur duymak olduğunu önsözünde belirtmiştir.

Yararlanılan kaynaklar arasında Meclis tutanakları, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri ve Atatürk'ün yakınlarının hatıratları vardır. Kitapta dipnotlar kullanılmamıştır. Bunun gerekçesi olarak da yazıların yaygın bir okuyucu topluluğuna sesleniyor olması gösterilmiştir. Ayrıca bibliyografya kısmı da kitapta mevcut değildir. Döneminde kullanılan dil kitabın çeşitli baskılarında aynen korunmuş, dilde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Kitabın içeriğine bakıldığında çeşitli konuların tarihsel gelişim süreci içerisinde neden sonuç ilişkisi etrafında incelenmiş ve Atatürk'ün çeşitli görüşlerinin eklenmiş olduğu tespit edilmiştir. Prof. Karal'ın ele aldığı konular başka makale ve kitaplarından izler de taşımaktadır.

Atatürk'ün asker kişiliği, Cumhuriyet'in duyurulması üzerindeki görüşleri, Türk İnkılâbı'nın özellikleri, siyaset, ekonomi ve ulusların kurtuluşu hakkındaki düşünceleri, Türk tarih tezi, insanlık ülküsü, siyaset ahlakı ve siyasi partiler ve kadın sorunu üzerine görüşleri, çocuk sevgisi gibi konular ele alınmıştır. Bunların yanı sıra; Atatürk ve büyük zaferin anlamı, Atatürk ve Atatürkçülük, Atatürk'ü anlamak, hatırlamak, Atatürk devrim ve laiklik, Atatürk ve sanat, Büyük Söylev'in değındiğı gerçekler, Atatürk'ün Selanik'teki evi gibi başlıklar altında metinler mevcuttur. Ayrıca Prof. Karal'ın İsmet İnönü'yü anma töreninde yaptığı bir konuşma, Tevfik Bıyıklıoğlu'nun "Trakya'da Milli Mücadele" adlı eseri hakkında analizleri ve fikirleri

³⁷⁰ Enver Ziya Karal, **Atatürk ve Devrim**, TTK Yay., Ankara, 1980.

bakımından Atatürk ve Gandhi'nin karşılaştırılması kitapta yer alan konular arasındadır.

Prof. Karal'ın pek çok araştırmacıya yol gösterecek ve fikir verecek çalışmalarından birisi olan bu derleme eserde, Prof. Karal'ın diğer eserlerinde kullandığı metod ile bir paralellik vardır. Her zaman belgeli tarihçilik ile hareket eden Prof. Karal; eserinin içerisinde yer alan "Atatürk ve Türk Tarih Tezi" isimli çalışmasında Atatürk'ün nasıl tarih yapılacağı üzerine olan görüşlerine de yer vermiştir. "...Her şeyden evvel kendinizin dikkatle ve itina ile seçeceğiniz vesikalara dayanınız. Bu vesikalar üzerine yapacağınız tetkikatta her şeyden ve herkesten evvel, kendi inisiyatifinizi ve milli süzgecinizi kullanınız..." Bu doğrultuda hareket eden Prof. Karal, meclis tutanaklarından, Atatürk'ün Söylev ve Demeçlerinden yararlanmıştır. Diğer eserlerinde de olduğu gibi soru cevap yöntemini sıklıkla kullanmış, böylece okuyucuyu da düşünmeye ve cevapları buldurmaya yöneltmiştir. "...Şu halde nasıl oluyor da Atatürk, Türk'ü yaşamak hakkından mahrum etmek isteyen bu milletlerin medeniyetine değer vermekte ve onu milletimiz için bir tek kurtuluş yolu olarak görmektedir." Bu soruya Atatürk'ün bir sözü ile cevap veren Prof. Karal, kurtuluş yolunun Batı'daki ilim olduğunu söylemiştir.

3.8.11. La Question Armenienne (1878-1923)³⁷¹

Ermeni meselesini tarih boyunca Türk ve Ermeni ilişkileri kapsamında kronolojik olarak inceleyen eser bir kitapçık niteliğindedir.

Ermeni meselesini, Şark meselinin bir parçası olarak değerlendiren Prof. Karal, bu meseleyi uluslar arası olduğu kadar karışık ve suni bir karaktere sahip olmasıyla tanımlamıştır.

Bu bağlamda konuyu beş aşamada değerlendirmiştir. İlk olarak Ermenilerin Osmanlı Devleti içindeki durumundan, onların diğer gayrimüslim halka göre ne denli rahat ve ayrıcalıklı olduğundan, devletin pek çok önemli kademesinde görev almalarının yanı sıra, çeşitli meslek gruplarında da etkin olarak oldukça zengin bir hale gelişlerinden ve Türk komşuları ile olan iyi ilişkilerinden bahsetmiştir. Osmanlı himayesindeki Ermenilerin müreffeh durumunu; tarih boyunca Ermeniler Türkler tarafından baskıya maruz kaldı anlayışını çürütmek için örnek veren Prof. Karal örneklerine General Harbord'un raporunu, Amiral Bristol'un mektubunu, Fransız gazetecisinin şahitliğini ve Anadolu'daki Ermeni nüfusunu eklemiştir.

Prof. Karal, Türk Ermeni ilişkilerinin bozulma sebeplerini Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik hareketlerinde değil, şark meselesi doğrultusunda emperyalist devletlerin çıkarlarına dayanan politikalarında aramıştır. Bu bağlamda İngiltere'nin Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenerek, Doğu Anadolu'da özerk bir Ermeni Devleti kurma yolundaki çabalarından, Rusya'nın Rus üniformaları giydirdiği Ermenileri I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı'ya karşı nasıl kışkırttığından ve Ermenilerin örgütlenmesinde etkili olan Armenakian, Hınçak ve Taşnak komitelerinden bahsetmiştir.

1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı'nı ve sonrasında imzalanan Belgrad ve onun yerine imzalanan Ayastefanos Antlaşmalarını Türk Ermeni ilişkilerinde dönüm noktası olarak değerlendirmiştir.

I. Dünya Savaşı'nda Ermeni meselesinin karakterinin değiştiği tespitinde bulunan Prof. Karal, savaşı, Ermeniler açısından; Türk egemenliğinden kurtulmak için iyi bir fırsat; İtilaf kuvvetleri açısından; Ermenileri silahlandırarak işlerini kolaylaştırıp

³⁷¹ Enver Ziya Karal, **La Question Armenienne (1878-1923)**, Ankara, 1975; *Atatürk Üni. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 6., 1996.

savaşı kazanmak; Osmanlı açısından; düşmanla iş birliği yapan Ermenileri olabildiğince askeri alandan uzaklaştırarak Osmanlı varlığını korumak şeklinde değerlendirmiştir.

Paris Barış Konferansında bağımsız veya özerk bir Ermeni Devleti'nin kurulması üzerine yapılan tartışmalardan da bahseden Prof. Karal, Ermeni temsilcinin konuşmalarının bile Osmanlı'nın haklılığını kanıtlar nitelikte olduğu tespitinde bulunmuştur.

Prof. Karal bugün bahsi geçen milletlerden birine ait olup da milliyetçilik hissi ile tarafsızlığı koruyabilmenin oldukça güç olduğu bir konuda yaptığı önemli tarihsel tespitler ve objektif bakış açısıyla bu güçlüğü aşanlardan olmuştur. *“Şu da gerçek ki bazı yerlerde, Ermenilerin silahlı mukavemeti yüzünden iki taraftan da kan akıtıldı. Bunun yanında hastalıklar ve yer değiştirme sırasında soğuktan ölenler de oldu. Hatta Türk halkının tasvip etmediği saldırılarda hayatlarını kaybeden Ermeniler de yok değildi...”* Sözleri Prof. Karal'ın meseleye çok yönlü bakabildiğinin bir göstergesidir.

Ermeni meselesinin Osmanlı'nın yıkılışıyla son bulup tarihe mal olduğunu söyleyen Prof. Karal, gerçekte var olanın uzun bir tarihi geçmişe ve barışa dayanan Türk Ermeni ilişkileri olduğunu söylemiştir. Fakat kışkırtmalar sebebiyle Avrupalı devletlerin politikaları sonucunda bir savaş atmosferi içerisinde her iki taraftan da ölümler yaşanmıştır. Prof. Karal tarihin, Türk Ermeni dostluğunun devamını zorunlu kılacağına ve geçmişte yaşanan acı olayların sömürülmesine asla müsaade etmeyeceğini belirterek çalışmasını bitirmiştir.

3.8.12. Atatürk Hakkında Konferanslar³⁷²

Prof. Afet İnan ile birlikte hazırladıkları Atatürk Hakkında Konferanslar kitabı vefatının 8. yılında Atatürk' ün anısına yayınlanmıştır. Türk devrim tarihi konferansları başlığı altında Prof. Karal ve Prof. İnan'ın katıldıkları konferanslardaki metinlerinden oluşan kitap içindekiler, önsöz, Prof. Karal'a ait iki ve Prof. İnan'a ait üç konferans metninden oluşan bir kitapçık niteliğindedir.

“İstiklal Savaşımızda Tarih Bilgisinin Rolü”, “İstiklal Savaşımızda Manevi Kuvvetin Rolü” ve “Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri Üzerinde Bir Konuşma” metinleri Prof. İnan'a; “Atatürk'ün Siyaset Üzerindeki Düşünceleri” ve “Atatürk'ün Türk Tarih Tezi” isimli metinler de Prof. Karal'a aittir.

Prof. Karal ve Prof. İnan fakülte adına verdikleri konferansları konuları bakımından birbirine yakın gördükleri için genel konferans serisi içinden ayırarak yayınlamışlardır. Bunları Atatürk dönemine ait yazmayı düşündükleri şeylerden küçük örnekler olarak tanımlamışlardır. Bu bakımdan bir bütün olarak alınmaması gerektiğini belirterek, amaçlarının vefatının 8. yılında Atatürk' ü anmak olduğunu söylemişlerdir.

³⁷² Enver Ziya Karal, **Atatürk Hakkında Konferanslar**, TTK Yay., 1946, Ankara.

3.8.13. Atatürk³⁷³

Bin temel eser kapsamında yer alan kitap, Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluğundan itibaren yaşamının sonuna kadar bir komutan, bir devlet adamı, bir aydın olarak yaptıklarından ve kişiliğinden bahsetmektedir.

Kitabı hazırlayanlar arasında Prof. Enver Ziya Karal'dan başka, Salih Omurtak, Hasan Ali Yücel, İhsan Sungu, Faik Reşit Unat, Enver Sökmen ve Uluğ İğdemir vardır.

Kitapta 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Orhan Oğuz'un önsözü, bibliyografya ve Mustafa Kemal Atatürk'ün biyografisiyle ilgili olaylar kronolojik şekilde yer almaktadır.

Tüm kitaplarının dışında ayrıca I.XIV. Yakınoğu Ticaret Tarihi³⁷⁴ isimli bir de çeviri kitabı vardır.

Aslı Almanca olan ve iki ciltten oluşan ve Fransızca çevirisi de bulunan kitap Prof. Karal tarafından Türkçeye çevirmiştir.

Prof. Karal eseri Türkler için oldukça önemli görmektedir. Ortaçağ ve Ortadoğu terimleri kapsamında Türklerin geniş yer tuttuğuna dikkat çeken Prof. Karal, XI. yüzyıldan bu yana Türklerin Yakınoğu'ya nasıl yayılmaya başladıklarını, izleyen yüzyıllarda da bu bölgeye tüm olarak sahip olduklarını hatırlatmaktadır. Bu özellikler sebebiyle Yakınoğu'nun geçmişinin, yurdu ve ulusu ilgilendirdiğini belirten Prof. Karal, sözü edilen konular üzerine yazılmış veya çevrilmiş kaynak niteliğinde yapıtın pek az olması sebebiyle W. Heyd'in klasik değer taşıyan eserinin çevirisini yapma ihtiyacı duymuştur.

Prof. Karal'ın Türk literatüründe gördüğü eksikliği klasik olarak kabul edilen bir kitabın çevirisini üstlenerek tamamladığı boşluk, O'nu öncü kimliğine büründüren bir başka örnek olarak yorumlanabilir.

³⁷³ Enver Ziya Karal, **Atatürk**, MEB Yay., İstanbul,1970.

³⁷⁴ W. Heyd, "**a.g.e.**", Çev. Enver Ziya Karal, TTK Yay., Ankara, 1975.

3.9. MAKALELERİ

3.9.8. Arşiv ve Tarih³⁷⁵

Karal, çalışmasına başlarken tarihin tanımını topluluk halinde yaşayan insanın geçmiş zamanlarını incelemek olarak yapmış, geçmişte yaşamak ve geçmişi yaşatmanın ne ile mümkün olacağını sorup, belge cevabını vermiştir. Belgesiz tarih yapılamayacağını söyleyerek belgenin önemine değinmiştir. Belgesiz olarak yapılan incelemeleri tarihi değil, edebi geçmiş olarak adlandırmıştır. Bu açıklamalarından sonra müzelerde yer alan arkeolojik belgeleri ve arşivlerde yer alan yazılı belgeleri açıklamış ve asıl tarih belgeleri olarak arşivdekileri ele almıştır.

Karal'ın makalelerinde konuya dair verdiği örneklerin yanı sıra çeşitli benzetmeler de yaptığı görülür. Bu benzeşimler en kısa yoldan verilmek istenen ana düşünceyi okuyucuya aktardığı gibi aynı zamanda da anlatımı zenginleştirmiştir. Arşiv ve tarih makalesinde de belge ve arşiv arasındaki sıkı ilişkiyi yazı tura arasındaki ilişkiye benzeterek arşiv ve belgelerin önemini, arşivlerin tarihçesini anlatmıştır. Bu sıkı ilişkiye rağmen arşivlerin tarihçesinin yeni olduğundan bahsederek, kütüphanelerin yanında arşivlere yer veren Paris Bibliotek Nasyonal, Londra Britis Museum, Topkapı Kütüphanesi, Vatikan Kütüphanesi gibi kütüphanelerden kısaca bahsetmiştir.

Arşivlerdeki belgelerin tasnif edilmediği için yıllardan beri hatalı ve eksik çalışmaların yapıldığından bahseden Karal, tasnif edilmemiş bir arşivde tarihçinin işinin ne kadar zor olduğundan fakat tarihe meraklı bir insanın da arşive girdikten sonra elinin boş çıkmayacağından bahsetmiştir. Arşivlerdeki bu sıkıntıdan yola çıkarak Karal, “insan belgeyi değil, belge insanı etkiler; çünkü aranılan belgeler bulunamayınca tarihçi önüne çıkan belgeleri incelemeye başlar” demiştir. Bu yolla Ahmet Refik'i uzun yıllar arşivde çalışmasına rağmen büyük eserler ortaya koyamaması ve eserlerinin konuları arasında birlik olmaması yönünden eleştirmiştir. Karal'ın makale ve kitapları incelendiğinde ise ne konu içerisinde ne de eserler arasında bir tutarsızlık ile karşılaşılmamıştır. Arşivlerin yenilendiği bir dönemde

³⁷⁵ Enver Ziya Karal, “*Arşiv ve Tarih*” Oluş, 1934; *Tarih Notları- Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar*, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s.13-16.

arşivlerin ve belgelerin önemine dair yazmış olması, çalışmalarının dönemin ihtiyaçlarına cevap verdiğini gösterir niteliktedir.

Yurt dışındaki arşivlere Fransız arşivlerindeki çalışma disiplinlerini anlatarak örnek vermiş, buradaki sistemle daha kısa sürede bilgilere ulaşıldığını anlatmıştır. Karal'ın Fransa'da eğitim gördüğü göz önünde bulundurulursa buradaki arşivleri de bizzat görerek bilgileri aktardığı düşünülebilir. Arşivlerdeki çalışmaların seyrini etkileyecek bir önemli unsur olarak da arşivistlerin zihniyet meselesinden bahsetmiş, arşiv memurlarının donanımlı ve araştırmacıya zorluk yaratan değil kolaylık sağlayan, gerçek anlamda yardımcı olabilecek kişiler olması gerektiğini anlatmıştır.

Karal'ın arşiv ve tarih çalışması arşivlerin yeniden ıslahı ve yenilerinin kurulmasının bahsedildiği bir dönemde yazılmıştır. Kendisini bu konuyu yazmaktan alamadığını söylemiş, gelecek yazısında da arşivlerimizin tarih için öneminden bahsedeceğini belirterek çalışmasını sonlandırmıştır.

3.9.9. Arşivlerimizin Kıymeti³⁷⁶

Enver Ziya Karal, arşivler ile ilgili yazmış olduğu bir önceki makalesine atıfta bulunarak, bu makalesinde arşivlere müracaat edilmediği takdirde çalışmaların eksik, hatalı ve kısa ömürlü olacağından bahsederek arşivlerin önemine değinmiştir.

Karal, tarihi gerçeğin anlaşılması için mutlaka arşivlerden yararlanılması gerektiği inancındadır. 1939 yılında yayınlanan bu makalede son zamanlarda niteliksiz, arşivlere başvurulmadan, sınırlı kaynaklar ile yapılan çalışmalar eleştirilmiştir. Bu dönemin eleştirilen çalışmaları 1940'lı yıllara kadar olan döneme tekabül etmektedir. O günden bu güne kadar geçen süre içerisinde gelişen teknoloji ve imkânların çoğalması ile de muhtemelen daha nitelikli eserler ortaya çıkacağı düşüncesi bizce oluşabilir; fakat arşivlerden ve daha çeşitli kaynaklardan yararlanarak nitelikli bir eser ortaya çıkartmak, tarihi yazan kişinin ilmi disiplini ile de alakalıdır.

Arşivler, mahalli, milli ve umumi tarihler için kaynak görevi görürler. Nitekim Osmanlı hâkimiyetinde uzun süre kalan bu günün pek çok bağımsız devletlerinin gerçek tarihlerinin yazılması ve Türkiye ile ilişkilerinden bahseden diplomatik, politik tarihlerinin aydınlanması için Türk arşivlerinden yararlanmak gereklidir. Böylece Türk arşivleri milli ve uluslar arası ün ve saygı da kazanır. Fakat Enver Ziya Karal üzülererek, manevî servetimiz olarak gördüğü arşivlerimiz hakkında tam ve açık bir fikrin mevcut olmadığını, arşiv daireleri tarafından hiçbir yayın yapılmadığını, tarihle uğraşan kişilerin de arşiv konusuna dair yazılarının çok az olduğunu söylemiştir. Bu tarihçilerin isimlerini ve eserlerini makalesi içinde, tam künyelerini de dipnotlarda vererek zikretmiştir. Bu eserlerin içeriğinden bahsederek en kıymetli ve en ciddisinin Kültür Bakanlığı tarafından yazılan Mukaddeme ve onu takip eden arşiv kılavuzu olduğunu belirtmiştir. Fakat bunda da yalnızca Topkapı Kütüphanesi'ndeki arşivden bahsedilir.

Karal, Avrupalı tarihçileri ile Türk tarihçilerinin bu çerçevede karşılaştırmasını yaparak Avrupalıların Türk belgeleri ve kendi belgelerini birleştirerek Türkiye tarihini yazdıklarını ve ülkemizde arşivlerden faydalanamayan tarihe meraklı kimselerin de bu kitapları tercüme ederek, uzun süre de okullarda okuttuklarına değinmiştir. Daha sonra

³⁷⁶ Enver Ziya Karal, "Arşivlerimizin Kıymeti", **Oluş**, 1939; **Tarih Notları- Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 17-21.

Birinci Türk Tarih Kongresi'nde Prof. Dr. Yusuf Akçura'nın Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine dair başlıklı konferansında bu meseleyi uzun uzun incelediğinden fakat niçin bu şekilde hareket edildiğini açıklamadığından bahsetmiştir. Yusuf Akçura'nın arşivleri kale almadığını, arşivlere karşı bu küskünlüğünün kongreden sonra da devam ettiğini "Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Devri" adlı kitabında bir tek orijinal belge kullanmayarak gösterdiğini söylemiştir. İkinci Türk Tarih Kongresi'nde de arşivlerimiz konu edilmemiştir; fakat Karal bu bilgilerden sonra dönemin hükümetinin³⁷⁷ nihayet arşivlerimize gereken değeri vermeye, arşivleri ıslah etmeye başladığını ve yeni arşivlerin kurulması projelerini yürüttüğünü söyleyerek memnuniyetini belirtmiştir. Son olarak da Türkiye dışında arşivlerimizin ne şekilde tanındığına değinmiştir. Batılıların arşivlerimiz hakkında pek bilgisi olmadığını, bu alanda yayın yapmamalarından anlaşılacağını belirttikten sonra; John Dewey, Dr. N. V. Bichoff gibi bazı isimlerin eserlerinde Türk tarihine dair bilgilere yer verdiğini anlatmıştır.

Son olarak Karal, sadece gördüklerini yazdığını, bunlarla Türk arşivlerinin önemini anlatmış olmak gibi bir fikre kapılmadığını, eldeki yayınlarla belgeler hakkında tam ve sağlam bir fikir edinmenin mümkün olmadığını göstermeye çalıştığını ifade etmiştir.

³⁷⁷ 11. Hükümet- Refik Saydam Hükümeti (25.01.1939- 03.04.1939), <http://www.basbakanlik.gov.tr> (Erişim Tarihi 08.08.2013)

3.3.3. Tarih Nedir, Nasıl Yazılır?³⁷⁸

Tarihin genel tarihi en kısa olanıdır görüşüyle başladığı makalesine tarihin tanımını insan mazisinin ilmi olarak yapan Prof. Lucien Febvre'den alıntı yaptıktan sonra, her ilmin amacının gerçekleri bulmak olduğundan yola çıkarak tarih ilminin de ulaşmak istediği gerçeklere dikkat çekmiştir. Tarih ilminde ulaşılan gerçeğe tarihi gerçek denir ve tarihi gerçek; konusu ve metodu yönüyle pozitif ilimin ulaştığı ilmi gerçektir ve felsefi ilimin ulaştığı felsefi gerçektir farklıdır. Tarihi gerçeğe ulaşmak için tarihi olayları bulmak ve tanımak gereklidir. Bir mabedin yapılışı, bir şehrin kuruluşu ya da göçleri tarihi olaylar olarak örneklendirerek, bu olayları tarihin atomları olarak benzeştirmiştir. Öyleyse tarihi gerçeğe ulaşabilmek için bu olaylar neden ve sonuçlarıyla, dönemin diğer coğrafyalarındaki önemli olaylar ile paralellik gösterecek bir şekilde bir bütün olarak analiz edilmeli, tüm nedenler arasında nedenlerin nedeni aranıp bulunmaya yani; temelde yatan gerçek nedenlere ve sonuca ulaşmaya çalışılmalıdır. Yani Karal'ın yaptığı atom benzetmesinden tarihi olaylar parçalanarak incelenmeli düşüncesi ortaya çıkabilir.

Karal; her düşünce ve inanış tarzının bir tarihi olay olduğunu söylemiştir. Çünkü tarih; eski devirlerdeki insanların doğru ve yanlış düşünüp düşünmediklerini değil, nasıl düşündüklerini arar demiş ve buna dair örneği de Roma'nın kuruluşu hakkındaki bilginin arkeolojik çalışmalardan sonra bir efsaneden ibaret kalmasıyla vermiştir. Karal'a göre dikkat çekilmesi gereken nokta şudur ki; bu gün efsane olan bir açıklama, insanlar tarafından asırlarca doğru olduğuna inanıldığı için tarihi olay olma özelliğini koruyacaktır. Yine aynı örnekten yola çıkarak tarihi olayları maddi olay ve fikri olay olarak ikiye ayırmıştır. Bu örnekte maddi olay olarak Roma'nın kuruluşunu verirken, fikri olay olarak da şehrin kuruluşu yani maddi olay etrafında oluşmuş fikirleri verir. Tarihi olayın, tarihe faydalı olabilmesi için bilinmesi, tanınması lazım geldiğini, bunun için de olayın bir belge de korunmuş olması gerektiğini söyleyerek tarih yazmada belgenin önemine dikkat çekmiştir.

Tarih yazmada belgenin önemine P. Harsen'den dipnot düşerek değinmiştir. Buna göre belgesiz tarih yapılamaz. Tarih; belge ile tarihi olaya, tarihi olay ile de tarihi

³⁷⁸ Enver Ziya Karal, “ *Tarih Nedir, Nasıl Yazılır?* ” **Tan**, 1935; **Tarih Notları- Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülku Basımevi İstanbul, 1941, s. 3-5.

gerçeğe ulaşır. Karal'ın tüm çalışmalarında da belgeye ne derece önem verdiği ortadadır.

Karal, tarih yazmayı; insanın geçmişini yeniden yapmak olarak tanımlar. Bu oluşumu meydana getiren tarihçiyi de mimara benzetir. Mimar yeni malzeme kullanırken tarihçi eski malzeme ile eskiyi yapan bir mimardır. Mimar gibi bir plan dâhilinde hareket ederek, geçmişi tesadüfe göre inceleyemez, her şeyi değil ne yazacağını görmeye çalışır. Bu incelemeler sonucunda tarihi olaya ulaşmak yeterli değildir çünkü tarihçi tarihi olayların içini görmek yani nedenlerini bulmak zorundadır. Bu durumda da Karal tarihçinin çalışmasını röntgen uzmanlarının çalışmasına benzetir. Tarihçi, tarihi olayları incelerken, gerçeğe ulaşmak için olayların heyecanına kapılmamalı ve tarafsız olarak tarih yazmalıdır diyerek tarih yazmada objektifliğin önemine değinmiştir.

Sonuçta Karal tarih nedir sorusunu açıklamaya tarihin tanımını yaparak başlamıştır. Her ilimde amacın gerçeğe ulaşmak olduğundan yola çıkarak tarihi gerçeğin ne olduğunu ve ilmi gerçek ile felsefi gerçekten farkını açıklamıştır. Tarihi gerçeğe ulaşma yolunda ise belgenin ve tarihi olayların önemine ve ne olduğuna değinmiştir. Tarihin nasıl yazılacağı konusundaki açıklamalarında ise; planın, verilerin, tetkik ve tenkidin, objektifliğin önemine örnekler vererek ve benzetmeler yaparak değinmiştir. Verdiği çeşitli örnekler ve yaptığı benzetmelerle okuyucunun ilgisini canlı tutmuş, anlatımı zengin kılmıştır.

3.3.4. Tarihçilik Zihniyetinin Tekamülü³⁷⁹

Karal, bu çalışmasında tarihin diğer ilimlerde de olduğu gibi o günkü haline gelebilmesi için çeşitli aşamalar geçirdiğini, bu aşamaların dört kısımdan oluştuğunu söylemiştir. Bu aşamaları dönemin ünlü tarihçi ve düşünürlerinin (Rene Bloch, Henri See, Montesquieu, Voltaire, Aguste Comte) çalışmalarından örneklerle açıklamış, bu açıklamaları yaparken yeni bir aşamaya geçişte neden ve sonuçları birbirine bağlayarak değerlendirmelerini yapmıştır.

Esatiri tarihçilik devri olarak adlandırılan İlk Çağ'daki tarih anlayışı efsanelere dayanır. Henüz çeşitli coğrafyalar tanınmadığından genel tarih yazma zihniyeti de doğmamıştır. Sadece görüp duyulanlar yazılmış bunların asıl sebepleri araştırılmadığı için tarihi gerçeğe ulaşmak gibi bir amaç olmadığından tarihi karakterler yazar tarafından istenilen şekilde değiştirilerek edebi bir dil kullanılmıştır. Edebi tarihçilik olarak adlandırılan bu ikinci aşama İlk Çağ sonu ve Orta Çağ dönemini kapsar.

Dini tarihçilik devri ise üçüncü aşamadır ve Orta Çağ döneminde hakim olan tarih zihniyetidir. Bu dönemde Hıristiyanlık Roma'da ve tüm Avrupa'da etkisini göstermesiyle, tarihçilik zihniyeti esatir safhasından dini safhaya geçmiştir. Yani Orta Çağ'da yazılan tüm tarihi olaylarda yaratıcının parmağı görülür.

Orta Çağ'ın sonunda matbaanın icadı, keşifler, Rönesans, Reform gibi hareketlerle Avrupa yeni bir aşamaya geçerken, Yeni Çağ'da tarihçilik zihniyeti de dini aşamadan, felsefi aşamaya geçmiştir. Bu değişim yaşansa da tarih yazımında dini etki 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. 18. yüzyılda felsefi tarihçilik galip gelerek tarihin bir ilim bile olabileceği ileri sürülmüştür. Karal, buna örnek olarak Montesquieu'nin olayların oluşmasının tesadüflere değil, derin sebeplere bağlı olduğuna inandığı tarihi, ilim olarak gören anlayışını vermiştir. Montesquieu'nin yanı sıra Henri See ve Voltaire'nin de tarihi olayların asıl sebeplerinin aranması gerektiği ve sadece savaşları, şahısları yazan tarih anlayışından vazgeçilerek toplulukları, kurumları, kültürü, medeniyetin kendisini anlatan eserler yazılması gerektiğine olan inançlarından ve bu inanç doğrultusunda yazdıkları eserlerden örnekler vermiştir.

³⁷⁹ Enver Ziya Karal, “Tarihçilik Zihniyetinin Tekamülü” **Tan**, 1935; **Tarih Notları- Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 6-8.

19. yüzyılda Aguste Comte'un topluluk olaylarının kanunlara bağlı olduğunu iddia etmesiyle ilmi tarihçilik zihniyetinin başladığını, ama buna rağmen o döneme kadar tarihin ilim olup olmadığı konusundaki tartışmaların hala devam ettiğini söyleyerek çalışmasını bitirmiştir.

3.3.5. Tarihin Devirlere Bölünmesi³⁸⁰

Karal, bu çalışmasında tarihin devirlere bölünme ihtiyacından, bu ihtiyacın ne zaman ve nasıl doğduğundan bahsetmiştir. Tarihi devirlere ayırmak için temel alınan olayların niçin temel alındığını ve bunlara alternatif başka tarihi olayların olup olmadığını, var ise neden geçerli olmadığını anlatmıştır.

Tarihi olayları kendisinden önce ve sonraki olaylardan ayırt edebilmek ve olayların arasındaki neden sonuç ilişkisini kurabilmek için tarihte zaman ve mekanın bilinmesine ihtiyaç vardır diyen Karal, bahsedilen tarihi olaylar içerisinde toplumların yaşayışı üzerinde çok daha fazla etki edenler olduğunu belirtmiş ve bunların tarihin devirlere bölünmesinde etkili olduğunu açıklamıştır.

Karal'a göre tarihin devirlere ayrılmasında üç önemli nokta vardır. İlki; bu ayrımın yapılması yenidir; çünkü Orta Çağ tabiri 1688'de ilk kez Keller tarafından kullanılmıştır ve bu ayrım Alman Profesörlerin eseridir. İkincisi; tarihin devirlere ayrılması yapaydır ve gerçeğe dayanmaz. Çünkü tarihi olaylar zincirin halkası gibi birbirleriyle bağlantılıdır, bu sebeple ayrılamaz. Yani tarihin bu şekilde ayrılmasının amacı tarihin yazılmasını ve okunmasını kolaylaştırmak içindir. Üçüncüsü; tarihin devirlere bölünmesi evrensel değildir. Avrupa Kıtası'na özgüdür. Çünkü İlk ve Orta Çağlarda Avrupa'nın bildiği dünya küçüktür.

Karal; İlk, Orta, Yeni ve Yakın Çağ devirlerini başlatan ve bitiren tarihi olayların önemi üzerinde durarak, neden bu olayların temel alındığını ve bunların yerine başka bir tarihi olayın alınıp alınamayacağı üzerinde durmuştur. Bunlara örnek olarak Orta ve Yeni Çağ'ın başlamasına alternatif olabilecek tarihi olayları vermiştir. Orta Çağ için başlangıç alınmak istenen Roma'nın 476'da yıkılmasından başka bir olay vardır ki o da Hıristiyanlığın Avrupa'da yayılmasıdır. Bunun önemi şudur ki; İmparatorluk yerine, Roma büyük papasına itaat başlamış yani, Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra siyasi birlik yerini itikat birliğine bırakmıştır. Orta Çağ'ın başlamasına Hıristiyanlığın Avrupa'da yayılmasının başlangıç olarak alınmamasının sebebi Karal'a göre Roma İmparatorluğu'nun yıkılışının siyasi karakterli oluşudur.

³⁸⁰ Enver Ziya Karal, "*Tarihin Devirlere Bölünmesi*" Oluş, 1934; **Tarih Notları- Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 9-12.

Benzer şekilde Yeni Çağ'ın başlangıcına kabul edilen 1453 İstanbul'un Fethi tarihinin alınması yerine iki teklif daha vardır ki birisi 1440 matbaanın icadı, diğeri de 1492 Amerika'nın keşfidir. Matbaanın icadının başlangıç olarak alınmamasının sebebi siyasi olmaktan ziyade fikri oluşudur. Amerika'nın keşfinin alınmamasının sebebi ise İstanbul'un Türkler tarafından alınmasının bir sonucu gibi görülmüş olmasıdır.

Yakın Çağ'ın başlamasına temel alınan Fransız İhtilali'nin getirdiği demokrasi, laiklik, özgürlük, eşitlik gibi prensiplerden bahseden Karal, 19. yüzyılın bu prensiplerin uygulanması ile dolacağını söyleyerek çalışmasını bitirmiştir.

3.3.6. Boğazlar Meselesi ve Avrupa³⁸¹

Ord. Prof. Enver Ziya Karal eserini, genel tarih yazımında diğer eserlerinde de kullandığı bir yöntem olan, neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde sebep-sonuç ilişkisi bağlamında ele almıştır. Bu yöntemin konuyu daha da derinleştirdiğine ve yapacağı etraflıca araştırmaya zemin hazırladığına etki ettiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda önce sorun tespiti yaparak, bu sorunun ortaya çıkış sebeplerini ve olayların ne şekilde geliştiğine etki etmesini incelemiştir.

Karal, Rusya'nın tarihi ve iktisadi sebeplere dayandırdığı genişleme siyasetini, Rusya'nın coğrafi konumunu da göz önünde bulundurarak incelemiş, bu siyaset kapsamında Osmanlı ve Rus ilişkilerini 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'na dayandırarak tarihi sebeplerle izah etmiştir.

Rusya'nın genişleme siyaseti doğrultusunda uygulamak istediği Karadeniz ve Akdeniz politikalarını siyasi, iktisadi ve dini temellere dayandırarak yaptığı açıklamalardan sonra diğer önemli Avrupa Devletleri olan, Fransa, Avusturya ve İngiltere'nin de Boğazlar üzerindeki çıkarları doğrultusunda izledikleri politikaları izah etmiştir. Fransa'nın Akdeniz'i bir Fransız gölü yapma isteğinden bahseden Taleyran'ın hatıratından alıntı yapmıştır. Karal, bu açıklamaları yaparken, genel tarihçilik anlayışına uygun olarak anlatmak istediklerini en kısa yoldan ve en anlaşılır biçimde anlatmıştır:

“ Osmanlı İmparatorluğu, Boğazların sahibi olmasına rağmen onlar hakkında kuvvetli hiçbir söz söylemek bir fikir serdetmek, politikasını takip etmeyecektir. O,

³⁸¹ Karal, “Boğazlar Meselesi ve Avrupa” **Cumhuriyet**, 18,26 Haziran- 18 Temmuz 1936 tarihli 3 makeden oluşmaktadır; **Tarihi Siyasi Notlar Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 151-163. (**Tarih Notları** başlığı altında kitaplaştırılan makalelerinin bir kısmı “Tarihi Siyasi Notlar” başlığı altında çeşitli dergi ve gazetelerde daha önce yayınlanmıştır. Bunlar içerisinde; “Boğazlar Meselesi ve Avrupa, İtalya İttihadı Nasıl doğdu, Nasıl Başarıldı, İtalya'nın Akdeniz Politikası ve Safhaları, Britanya İmparatorluğu, Hasta Adam, On sekizinci Yüzyılda Fransa'da Öğretim ve Terbiye Fikirleri, Napoleon ve Goethe” isimli makaleleri vardır. Bu çalışmalar Tarihi Siyasi Notları başlığıyla, Tarih Notları'nda bir araya getirilmiştir. Diğer çalışmalarına ilgili gazeteler taranarak, Tarihi Siyasi Notları Başlığı altında yazdığı makalelerinden ulaşılmıştır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'nde görevde olduğu yıllarda kaleme aldığı bu makaleleri daha sonraki yıllarda yazdığı eserleriyle karşılaştırıldığında Osmanlı Türkçesinin daha fazla hakim olduğu, yeni dönem eserlerinde kullandığı dilin daha sade olduğu tespit edilmiştir.)

Londra’da toplanan beynelmilel konferansların kararlaştırdığı hükümleri tatbik eden emre tabi bir kapıcı mahiyetinde kalacaktır. Kendisine aç dendiği vakit Boğazları açacak, kapa dendiği vakit de kapayacaktır. Hülasa son zamanlar tarihinde Boğazlar meselesi Osmanlı Devletiyle Avrupa devletlerinden bir veya birkaçı arasında bir mesele gibi değil, fakat Avrupa devletlerinin kendi aralarında bir mesele gibi görünmektedir.”

Boğazlar meselesinin ortaya çıkış sebeplerini ve bu meseleyle ilgilenen devletlerin politikalarından genel hatlarıyla bahsettikten, bir bakıma meselenin çerçevesini çizdikten sonra konuyu derinleştirerek olaylarla izah etmiştir. Bu bağlamda 1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasını “*Rus ihtiraslarının bir bitim noktası olmayıp, bir aşaması*” olarak değerlendirmiş ve 1792 Yaş Anlaşması ile Karadeniz’in Osmanlı Gölü olmaktan çıktığını belirterek bu zamana kadar geçen süre içerisindeki Rusların Boğazlar üzerindeki politikasını incelemiştir.

Fransız İhtilali ile duraklama devresine giren Rus Boğazlar Siyaseti Napoleon Bonaparte’ın Mısır’ı işgaliyle tekrar faaliyete geçmiştir. Fransa’nın Mısır’a saldırısı karşısında Osmanlı, İngiltere ve Rusya ile bir dizi ittifak anlaşmaları yapmıştır. Karal, bu anlaşmalar içerisinde en önemlisini 1798’de Rusya ile Osmanlı arasında yapılan anlaşma olarak görmüştür. Çünkü Rusya’nın yardımı karşılığında Osmanlı Rus gemilerinin Boğazlardan geçişine müsaade etmiştir. Karal bu durumu şöyle yorumlamaktadır: “*Rusların o vakte kadar harple elde edemedikleri büyük bir avantaj bu suretle, sulhla elde edilmiş bulunuyor.*” Fransa tehlikesine karşı yapılan 1798 Osmanlı- Rus anlaşmasındaki boğazlar konusu Napoleon’u oldukça rahatsız etmiş ve bu hükümlerin kaldırılması için III. Selim’e mektuplar yazmıştır. Sert bir dille kaleme aldığı mektuplara Karal, Le Baron de Testa’nın ‘Recueil des Traités de la Porte Ottomane’ eserinden alıntı yaparak eserinde yer vermiştir.

Karal çalışmasını, dağılmakta olan Osmanlı’nın varlığını bir asır daha sürdürebilmesini Boğazların dünya siyasetinde oynadığı önemli role bağlayarak tamamlamıştır. Karal’ın Boğazlar Meselesini sadece bir mesele olarak değeril, aynı zamanda Osmanlı’nın varlığını devam ettiren bir unsur olarak da yorumlaması tarihsel bakış açısının genişliğini yansıtmaktadır.

“Napoleon devrinde Osmanlı İmparatorluğu’nu bir taksimden kurtaran, Fransız dostluğu olmayıp, Boğazların kabili taksim olmayışıdır. Boğazları İngiltere’nin Akdeniz filosuna karşı bile müdafaaya muktedir olmayan Osmanlı İmparatorluğu, Boğazların cihan siyasetinde oynadığı ehemmiyetli rol sayesinde mevcudiyetinin bir asır daha uzatıldığını görecektir.”

3.3.7. İtalya İttihadı Nasıl Doğdu, Nasıl Başarıldı?³⁸²

1815'te Fransız İnkılabını ve çeşitli zaferleri, kazançlı anlaşmaları yaşayan Avrupa'nın karşısında, henüz milli birliğini sağlayamamış dört ayrı devleti topraklarında bulunduran bir İtalya'dan bahseden Karal, 55 yıl gibi kısa bir zaman içerisinde İtalya'nın milli birliğini sağlamasını ve Avrupa siyasi dengesinde nasıl büyük roller oynayabilecek hale geldiğini sorgulamış ve ardından nedenlerini açıklamıştır. Karal, pek çok eserinde olduğu gibi burada da neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde soru cevap yöntemini kullanmıştır.

“Nasıl oluyor da 55 sene gibi kısa bir zamanda İtalya siyasi vahdetsizlikten milli vahdete geçmiş ve Avrupa siyasal muvazenesinde büyük roller oynayabilecek hale gelmiştir? Bu sorunun cevabını on dokuzuncu asrın karakteristiklerinden birinde, milliyet cereyanında aramalıdır.”

İtalya'nın siyasi birliğini kolaylaştıracak ortak kültür, coğrafi konumun elverişliliği gibi unsurların yanı sıra zorlaştıracak olan, siyasi anlaşmazlıklar ve Avrupa devletlerinin İtalya işlerine müdahaleleri gibi unsurları, Avrupa Devletlerinin politikaları çerçevesinde incelemiştir. Milli birliğini sağlamayı hızlandıran unsurlar olarak ise; Karbonari Teşkilatını, Masonların faaliyetlerini ve Mazi'nin kurduğu Genç İtalyanlar Cemiyetlerini göstererek incelemiştir. Bu teşkilatların amaçlarının aynı fakat yöntemlerinin farklı olduğunu belirterek, dönemin İtalyan aydınlarının da çalışmalarına, fikirlerine yer vermiştir.

İtalya'nın siyasi birliğini tamamlamasını dört aşamada inceleyen Karal, bu aşamadan sonra da İtalya'nın sömürge siyasetini “İtalya'nın Bir Asırlık Müstemleke Siyaseti” adı altında incelemiştir. Bu doğrultuda İtalya'nın sömürge arayışına girmesini coğrafi konumunun elverişliliği, tarım ülkesinden sanayi ülkesine geçebilmek için kendi topraklarında bulunmayan yer altı kaynaklarına olan ihtiyacı, devlet sınırlarına göre nüfusunun fazla olması sebebiyle dışarıya yaşanan göçleri önlemek için yeni topraklar elde etme arzusu şeklinde sıralamıştır.

³⁸² Enver Ziya Karal, “İtalya İttihadı Nasıl Doğdu, Nasıl Başarıldı?”, **Cumhuriyet**, 1936 tarihli iki makaleden oluşmaktadır; **Tarihi Siyasi Notlar Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 164-173.

Karal'ın eserin hazırlanmasında yararlandığı kaynaklara bakıldığında Pietro Orsi, Georges Bourgin gibi isimlerin yanı sıra Fransa'da üniversite yıllarında doktora yapmak üzere kabul edildiği hocası Ch. Seignobos³⁸³ da vardır.

³⁸³ Ch. Seignobos, Histoire Politique de l'Europe Contemporaine T, 1 Paris A. Colin, 1929.

3.3.8. İtalya'nın Akdeniz Politikası ve Safhaları³⁸⁴

İtalya'nın siyasi birliğini sağladıktan sonra Akdeniz Politikasını takip etmesinin nedenlerini coğrafi, tarihi ve ekonomik sebepler olarak sınıflandıran Prof. Karal, İtalya'nın izlediği politikada karşılaşılabileceği en büyük gücünü, büyük devletlerin Akdeniz'deki siyasi çatışmaları olarak göstermiş ve büyük Avrupa devletleri ile İtalya ilişkileri bu kapsamda değerlendirmiştir.

Bir önceki çalışmasında İtalya'nın siyasi birliğini nasıl sağladığını ve dünya siyasetinde nasıl etkili olduğunu anlatan Prof. Karal, bu çalışmasında da İtalya'yı İtalya yapan bir sonraki adımları, yani genişlemek için izlediği Akdeniz politikası ve aşamalarını ele almıştır. Bu yönden bakıldığında Prof. Karal'ın çalışmaları arasında bir bütünlük olduğu ve çalışmalarının birbirini tamamladığı tespit edilmiştir.

Prof. Karal, İtalya'nın Akdeniz Politikasını gerçekleştirme sebeplerini sınıflandırdıktan sonra İtalya'nın diğer devletlerle ilişkilerini incelemiş ve İtalya'nın Akdeniz politikasının aşamalarını da Tereddüt devri, Üçlü İttifak devri, İngiltere ve Fransa'ya yakınlaşmak devri şeklinde sınıflandırarak izah etmiştir.

Avrupa'daki siyasi gelişmeleri İtalya çerçevesinde anlatan Prof. Karal, Osmanlı Devleti'nin de dönemdeki etkisini göz ardı etmemiş, 1876-77'de imzalanan Ayastefanos Anlaşımındaki değişiklikler için toplanan Berlin Kongresi sonrasında Osmanlı Devleti ve İtalya'nın politikalarından bahsetmiştir. Prof. Karal'ın diğer çalışmalarında da fark edileceği gibi burada da konuya bütünsel bir bakış açısıyla yaklaşmış, siyasi dengeyi sağlayan ve değiştiren etmenleri birbiriyle sentezleyerek sunduğu tespit edilmiştir.

İtalya, politikası neticesinde Habeşistan ve Trablusgarp üzerinde etkili olmaya uğraşarak, Akdeniz'de kuvvetlenmeye çalışmıştır. Prof. Karal bu meseleyi de Osmanlı'ya etkisi üzerinden değerlendirmiştir. İtalya'nın dış siyasetini değişen statükoya göre inceleyen Prof. Karal, İtalya'nın iç işlerindeki başarısını sayısal

³⁸⁴ Enver Ziya Karal, "İtalya'nın Akdeniz Politikası ve Safhaları", **Cumhuriyet** 1936 tarihli 4 makeden oluşmaktadır; **Tarihi Siyasi Notlar Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 174-185.

verilerle destekleyerek göstermiştir. Bu da çalışmalarında sayısal veri ve istatistiksel analizler kullanana Prof. Karal'ın objektif bakış açısını yansıtan başka bir etmendirdir.

Çalışmasını İtalya'nın Akdeniz'i bir İtalyan gölü yapma isteğinde izlediği politikalara rağmen başarısız olmasıyla bitiren Prof. Karal, sonuca sadece başarısızlıkla bakmayarak, yine bütünsel tarih anlayışıyla, İtalya'nın kayıplarının yanı sıra kazançlarını da belirterek tamamlamıştır.

“İttihadını tamamlamasına rağmen, İtalya, eski Roma İmparatorluğu'nun yaptığı gibi Akdeniz'i bir İtalyan gölü yapmaya muvaffak olamamıştır. Çünkü İtalya'dan evvel orada yerleşmiş ve ondan büyük devletler vardı. Bununla beraber İtalya onların arasında yer almaya ve bu suretle Akdeniz politikasında büyük rol oynamaya muvaffak olmuştur. Harbi takip eden senelerde bilhassa iç kalkınması ve Habeşistan'ı ilhakıyla İtalya Akdeniz'in çok kuvvetli bir devleti olmuştur.”

Prof. Karal'ın diğer eserlerinde de olduğu gibi metin sonunda dipnotlar verilmiştir. Bunlara bakıldığında yine yabancı kaynaklardan yararlandığı görülebilir: Henri Hauser, Histoire Diplomatique de l'Europe (1871-1914); Lavisse et Rambaud, Histoire Generale; E. Bourgeois Manuel, Historique de Politique Etrangere, Pietro Orsi, Histoire de l'Italie Moderne, The Encyclopedia Britannica,

3.3.9. Britanya İmparatorluğu³⁸⁵

Prof. Karal “İtalya İttihadı Nasıl Doğdu, Nasıl Başarıldı” makalesinde olduğu gibi çalışmasına bir durum tespitinde bulunarak başlamıştır. Bu tespit; İngiltere’nin 17.yüzyılın başlarında ticaret ve deniz filosuna sahip olması ve avantajlı coğrafi konumuna rağmen Avrupa’nın Batı ucundaki İngiliz adalarına sıkışmış bir topluluk olması ile açıklanmıştır. Hemen ardından 19.yüzyıldaki büyük İngiltere’yi küçük adalardan taşıyıp, dünyanın her tarafına yayılmış olmasıyla anlatmıştır. Bunu yaparken A. Demangeon’un Iles Britanniques Paris eserinden elde ettiği sayısal verileri kullanmıştır. “...Üç asır zarfında kurduğu imparatorluğun mesahası³⁸⁶ 35.000.000 km murabbadır³⁸⁷. Bu saha bütüin karaların dörtte biri kadar, Avrupa’dan üç, İngiltere’den yüz defa büyüktür. İmparatorluğun nüfusu 450 milyona varmaktadır. Bu nüfus, dünya nüfusunun çeyreğine, Avrupa’ninkine müsavi³⁸⁸ ve İngiltere nüfusunun da on mislidir.” Değişimin daha iyi anlaşılması için İngiltere’nin yüzölçümü ve nüfus karşılaştırmalarını yapmış, değişimin analizini de 17.yüzyıldan 19.yüzyıla kadar geçen sürede aşamalarla anlatmıştır.

Neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde, olaylar arasında sebep sonuç ilişkisi kurarak ve çeşitli sayısal verilerin de karşılaştırmalarını yaparak makaleyi ele alan Prof. Karal, kuruluş aşamalarının ardından İngiltere’nin karakteristik özelliklerini sıralamıştır. En büyük karakteristik özelliği olarak, İngiltere’nin arazisinin dağınık ve nüfusunun heterojen olmasını göstermiştir. İmparatorluğun kurulmasında en büyük etkenin de “İngiltere’nin Fransa, İspanya gibi hem bir kıta ve hem de bir imparatorluk politikası takip etmeyip, kendisini tamamen bir müstemleke politikasına vermiş olmasıdır.” Şeklinde açıklayarak, çalışmasını bitirmiştir.

³⁸⁵ Enver Ziya Karal, “ Britanya İmparatorluğu”, Cumhuriyet, 1936; Tarihi Siyasi Notlar Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar, Ülke Basımevi İstanbul, 1941, s.186-188.

³⁸⁶ Yüzölçümü

³⁸⁷ Kilometre kare.

³⁸⁸ Eşit.

3.3.10. Hasta Adam³⁸⁹

Karal yaklaşık bir buçuk asır önce Osmanlı Devleti için söylenmiş olan “Hasta Adam” tabirini farklı bir açıdan ele almıştır. Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra bu tabiri bir türlü barışı sağlayamayan ve hızla silahlanan Avrupa açısından değerlendirmiştir. Gelişmeleri yeni bir savaşın çıkacağı ihtimali üzerinde kuvvetlendirerek, olası savaş halinde Türkiye’nin durumunun nasıl olacağından bahsetmiştir. Ön görülerinde olan haklılığını bir kez daha gösterdiği çalışmasını Demokles’in kılıcı ifadesi gibi felsefi anekdot ile de zenginleştirmiş, bu sayede her zaman savunduğu en kısa yoldan en çok şeyi anlatma anlayışına uygun hareket ettiği tespit edilmiştir.

Çalışmasına ismini verdiği “Hasta Adam” tabirinin Avrupa nezdinde; yetenekleri sınırlı, kurumları yıpranmış, değişen şartlara uyum sağlayamayan, yenileşme hareketlerinde başarılı olamayan ve bu sebeplerle imparatorluklarının batmasında ancak şahit rolü üstlenecekleri Türkler şeklinde açıklayan Prof. Karal, bu yıkılışla birlikte yeni bir Türk Devleti’nin kuruluşunu “Türk Mucizesi” olarak nitelemiş ve “Hasta Adam” tabirinin bundan sonra daha ağır bir hasta olarak gördüğü Avrupa için tanımlamıştır.

Avrupa’nın hastalığını; I. Dünya Savaşı’ndan sonra barışın teminini sağlamak ve sürdürmek için giriştiği bütün teşebbüslerde iflas etmesi ve Avrupa’nın tekrar hızla silahlanmaya başlaması olarak tanımlamıştır. Bu noktada Prof. Karal’ın derin tarih bilgisi ve bu temeldeki bakış açısına dayanarak II. Dünya Savaşı’ndan üç yıl önce yaptığı yorumlar, ileri görüşlülüğüne ve nokta atışı tespitlerine bir örnektir.

“...Bu gün Avrupa tepeden tırnağa kadar silahlanmış bulunuyor ve mütemadiyen de silahlanıyor. Bununla beraber Avrupa devletlerinde, sulhun devamı hakkında kanaatleri silahlar arttıkça azalmaktadır. Büyük bir Avrupa Harbi’nin alametleri gün geçtikçe daha fazla belirmektedir. Avrupa medeniyeti bütün haşmetiyle,

³⁸⁹ Enver Ziya Karal, “ *Hasta Adam*”, *Cumhuriyet*, 1936; *Tarihi Siyasi Notlar Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar*, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 189-191.

bütün korkunçluğuyla Avrupalıların başında Demokles'in kılıcı ³⁹⁰ ı gibi durmaktadır...”

“İşte bu endişe ve endişenin doğurduğu büyük korku Avrupa'nın hastalığını teşkil etmektedir. Avrupa hasta bir kıtadır. Dünyanın bütün kara ve sularıyla olan alakası dolayısıyla, bu hastalığını diğer kıtalara sirayet ettirecek gibi görünmektedir. Fakat şurası da muhakkaktır ki, Avrupa hastalığı, teessürünü her şeyden evvel ve geniş ölçüde kendisi üzerinde gösterecektir.”

Prof. Karal'ın da öngördüğü gibi bu hastalık diğer kıtalara da yayılarak 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla II. dünya Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur. Almanya ve İtalya'nın başını çektiği olaylar silsilesi 1939-1945 yılları arasında Türkiye'yi bir ateş çemberi içerisinde bıraksa da, savaşa katılan devletler kadar yakmamıştır. Türkiye'nin olası bir savaşa katılmayacağı ve bu durumdan en az şekilde etkileneceğini geçmişteki tecrübelerine bağlayan Prof. Karal, çalışmasında bu durumu şöyle izah etmiştir.

“Hasta Avrupa'da çıkacak her hangi bir yangını Türk sularında söndürmek teşebbüsünde bulunmak isteyenler olursa Türk milleti onlara Çanakkale ile Sakarya'yı hatırlatacaktır. Mazisi olan milletin istikbale güvenmeye ve hadiselerden korkmamaya hakkı vardır.”

Bu makale, tarihi tecrübelerden anlam çıkararak, sağlam bir tarih bakışının geleceğe nasıl yön vereceğini, aslında günümüzün büyük sandığımız o küçük sorunlarını dahi çözebileceğini mantık ve akıl yolu ile gösteren Prof. Karal'ın en önemli yazılarından birisidir.

³⁹⁰ Bu deyim, “idarecilerin, makamlarının büyüklüğüne aldanmamaları, o makamların büyüklüğünün, taşıdığı ağır yük ve sorumluluktan geldiğini, hiçbir zaman unutmamaları gerektiği” anlamında kullanılır. Siraküza Kralı Dionysos, kral olmanın çok rahat ve güzel olduğunu savunan Demokles'e ders vermek için onu yemeğe davet eder. Onu ince bir sicimle tavana bağlanmış ağır bir kılıcın altındaki koltuğa oturtur ve ona iktidarın aslında ne kadar zor olduğunu gösterir.

3.3.11. On Sekizinci Yüzyılda Fransa'da Öğretim ve Terbiye Fikirleri³⁹¹

Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından yapılan Avrupa'da eğitim sınavlarını kazanarak, Tarih- Coğrafya alanında yüksek öğrenim görmek üzere Fransa'ya Lyon Park Lisesi'ne gönderilen Prof. Karal, bir yıllık dil eğitiminden sonra 1929-1933 yılları arasında Fransa'da üniversite eğitimi görmüştür. Dolayısıyla Prof. Karal'ın tarihçi kimliğini ve dünyaya bakış açısını şekillendiren Fransız eğitim sistemini bir makalesine konu edinmesi bu bakımdan anlamlıdır.

18.yüzyıl Fransız eğitim sistemine tam anlamıyla dinin dolayısıyla kilisenin hakim olmasını, hem toplum açısından hem de devlet politikası açısından incelemiştir. Bu bağlamda çağdaş bir eğitim sisteminden, özgür düşünceden bahsedilemeyeceği gibi, dinin dışında şekillenen milli bir tarih anlayışından da bahsedilememiştir. Fakat aynı yüzyılda Fransa'nın en büyük ilim, felsefe ve sanat adamları da yetişmiştir. Prof. Karal bu gibi aydınların varlığını kilisenin öğretim ve terbiye çerçevesi dışında yetişmiş olmalarına bağlayarak, Jean-Jacques Rousseau, Diderot ve Voltaire'in görüşlerine yer vermiştir. Aydınların ve filozofların fikirleriyle dine ve kiliseye karşı aklın ve mantığın hâkimiyeti etkin olmuştur. İsa ile başlattıkları din temelli tarih anlayışlarının aksine, ortaya çıkarılan tarihi eserler ile İsa'dan önce de bir mevcudiyetlerinin olduğunu farkına varmalarını Prof. Karal, kilise hâkimiyetine karşı gelişen başka bir etken olarak değerlendirmiştir.

“İlahi hak prensibi yerine, ulusal hak prensibi yerleşirken, dini öğretim ve eğitim yerine de laik öğretim ve eğitim kaim oluyor.” Düşünceleriyle çalışmasını tamamlayan Prof. Karal bu yeni ve çağdaş eğitim sisteminin daha da gelişmiş hali ile yetişmiş bir Türk aydını olmuştur.

³⁹¹ Enver Ziya Karal, “ On Sekizinci Yüzyılda Fransa'da Öğretim ve Terbiye Fikirleri”, **Cumhuriyet**, 1936; **Tarihi Siyasi Notlar Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 192-194.

3.3.12. Napoleon ve Goethe³⁹²

Napoleon ve Aleksandr'ın Eylül 1808'de Erfurt'ta dünya nüfuzunu aralarında bölmek amacıyla toplandıkları sırada Napoleon'un ünlü Alman şair, yazar Goethe ile karşılaşmalarını konu edinen bu makale aynı zamanda Napoleon'un askeri, siyasi kimliğinin yanı sıra sanat anlayışı üzerine de fikirler vermektedir.

Erfurt'a giderken Napoleon beraberinde diplomat ve askerden başka Fransız tiyatro sanatçıları da götürmüştür. Amacı kendisini görmeye gelecek olan hükümdarları eğlendirmek ve sanata verdiği önemi göstermek için Fransız piyeslerini izlettirmektir. Erfurt'a vardığı ilk günlerde siyasi işlerle uğraşmak istemeyen Napoleon çevresinde daha çok fikir adamı görmek istemiştir. Prof. Karal, Napoleon ve Goethe'nin sanat ve sanatçılar üzerine konuşmalarını diyalog halinde yazdığı çalışmasında onlardan asrın iki dahisi olarak bahsetmiştir.

Prof. Karal Napoleon ve Goethe isimli çalışmasıyla iki farklı kimliği, insanlığın ortak değeri olan sanatta buluşturarak sentezlemiştir.

³⁹² Enver Ziya Karal, “*Napoleon ve Goethe*”, **Kültür Dergisi**, 1936; **Tarihi Siyasi Notlar Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941, s. 194-197.

3.3.13. Çağdaş Demokrasinin Tarifi³⁹³

Tarihçilerin pek çoğunun demokrasi hareketlerini Amerika Birleşik Devletlerinin 17 Eylül 1787’de kuruluşuyla başlattığını belirten Prof. Karal, Amerika Birleşik Devletlerinin insan haklarını içine alan bir anayasa kabul etmesiyle Yakın Çağların ilk büyük demokrasi cumhuriyetinin kurulduğunu; böylece mutlak krallıkların da rejiminin sarsıldığını ifade etmiştir. Amerika’da başlayan demokrasi yoluna Fransa’nın da katılmasıyla birlikte demokrasi kelime ve terim olarak büyük önem kazanmıştır. Prof. Karal bu önemi şöyle açıklamıştır. “...*O kadar büyük önem kazandı ki; XIX. asırda milliyetçilik fikirlerinin parolası, hürriyet savaşlarının ibresi, halkı refaha ulaştıracak teşebbüslerin yerine geçmeye başladı...*”

Tarihçilerin, siyasilerin, gazetecilerin, filozof ve sosyologların demokrasi anlayışının arasındaki farklılıklar neticesinde her ülkede herkes tarafından aynı anlama gelmeyen bir demokrasi terimi ortaya çıktığını belirten Prof. Karal, hürriyetsiz bir demokrasinin anlamsız olacağını belirterek; hürriyetin önemini de İngiliz siyasetçi Galdstone ve hürriyet mücadelecilerinden Mazini’nin sözleriyle açıklamıştır. Hürriyetin yanı sıra demokrasi için önemli olan bir diğer kavram da eşitliktir. Prof. Karal’ göre; “...*Demokrasinin başlıca karakteristiği bu iki prensibin sentezini teşkil eder...*” ve gerçekten eşit kalmak isteyen ülke insanları kendisini idare edilmeye, hükmedilmeye bırakmamalıdır.

İkinci Dünya Savaşı’nı demokrasiye karşı yapılan büyük bir suikast olarak yorumlayan Prof. Karal, çağdaş demokrasinin aleyhine hareketlerin her zaman yapılma ihtimalinin olduğunu belirtmiştir. Demokrasinin milli varlık, kişilik ve insan haklarına saygı değerleri Prof. Karal’a göre olası durumlarda dahi tartışılmayacak kadar vazgeçilmez ve önemlidir.

Prof. Karal demokratikleşme hareketlerini başlangıcından itibaren çeşitli ülkeler açısından ele almış ve çağdaş demokrasiyi evrensel değerlerde birleştirerek bir demokrasi tarifi yapmıştır. O’na göre demokrasi tarifi, milli varlık, insan ve kişilik

³⁹³ Enver Ziya Karal, “*Çağdaş Demokrasinin Tarifi*” **Ulus**, 1948.

haklarına saygı değerlerini ilerine alan tariflerdir. Aksi tariflerin ağdaş demokrasi anlayışı ile ilgisi yoktur.³⁹⁴

³⁹⁴ Prof. Karal'ın ağdaş demokrasi anlayışını yansıtan fikirleri 1961 anayasasını hazırlayan komisyona başkanlık ettiği dönemdeki çalışmalarında kendisini göstermiştir. Nitekim 1961 Anayasası, sosyal ve ekonomik haklardan ilk kez ayrıntılı olarak bahseden, bu sebeple de o döneme kadar yapılan en zgrlk ve demokratik anayasadır.

3.3.14. Avrupa’da Milliyet Fikrinin Başlaması³⁹⁵

Prof. Karal bu çalışmasında önceleri sadece bir fikir hareketi olarak var olan milliyet kavramının kısa bir süre içerisinde nasıl devlet sistemi haline geldiğini incelemiştir. Bu bağlamda yayınlanmasına cesaret edilemeyen ama halk tarafından benimsenip söylenegelen İsveç İstiklal Marşı’nı, Almanya’da Goethe’nin milli yazılarını, İtalya, Belçika ve Finlandiya’daki milliyet fikrine dair çeşitli edebi eserleri bir fikir hareketi olarak milliyet kavramına örnek vermiştir. Daha sonra 1776’da İngiltere’nin Amerika’daki sömürgelerinde gelişen bağımsızlık savaşı, 1789 Fransız İhtilali, XIX. ve XX. yüzyıllarda Avrupa’nın pek çok yerinde mutlak idareye karşı başlayan bağımsızlık savaşlarıyla milliyetçilik fikrinin devlet sistemi haline geldiğini açıklayarak milliyet ve milli egemenliğin ayrılmaz bir bütün haline geldiğini belirtmiştir. “...İşte halkı hâkimiyete kavuşturmak için yapılacak olan bu savaş, tarihe ‘milli hâkimiyet’ milli egemenlik adıyla geçmiştir. Böylece milliyet fikri edebiyat örneği olmaktan çıkarak, siyasi haklar isteyen halkın elinde milli hâkimiyet savaşı için bir program ve bir manevi bayrak haline gelmiştir...”

Bu çerçevede etrafında İlkçağlardan beri Avrupa’nın pek çok kere istilaya maruz kaldığını önceleri bir tek devlet tarafından idare edilebileceği inancını koruyan Avrupa’nın, istilalar sebebiyle Ortaçağ’ın sonunda bu fikrini değiştirip; mutlak devlet sistemini benimsemiş olduğunu belirten Prof. Karal, aydınların ve halkın da destekleriyle mutlak idareye karşı başlayan bağımsızlık mücadelesinin milli devletlerin kurulmasını sağlayıp, Avrupa’daki milliyet fikrinin asıl manasına böylece kavuştuğunu ve evrensel bir değer kazandığını söylemiştir.

³⁹⁵ Enver Ziya Karal, “Avrupa’da Milliyet Fikrinin Başlaması” **Ulus**, 1948.

3.3.15. Avrupa’da Laik Devletin Tarihçesi Hakkında³⁹⁶

Avrupa’da laik devlet örneğinin kurulmasını büyük bir tarihi olay olarak değerlendiren Prof. Karal; her tarihi olay gibi bunun da birtakım sebeplerinin ve uzun bir gelişim döneminin olduğunu belirterek; Avrupa’daki din anlayışının ne şekilde değiştiğini ve bu değişimin laik devlet anlayışı ile ne şekilde tamamlandığını incelemiştir.

Avrupa’da dinin toplumun bütünleşmesinde, devletin organlaşmasındaki reddedilemez rolünün dünyadaki diğer milletler için de aynı anlamı taşıdığını belirten Prof. Karal, Hıristiyanlığın Avrupa’da başlaması ve yayılmasının çok buhranlı bir döneme denk geldiği tespitinde bulunmuştur. Roma İmparatorluğu’nun zayıflayıp derebeylik rejiminin ortaya çıktığı bir dönemde Hıristiyanlığın etkin olmaya başlamasıyla; bundan sonraki süreçte gerçekleşen tabakalaşmalar neticesinde siyaset, ilim ve sanat dinin mutlak otoritesi altına girmiştir. Kilisenin elindeki yetkileri genişleterek aforoz ve enderti ile “*parayı din icabıdır diyerek*” halktan ve hükümdarlardan almaya başlaması, toplumda birtakım tepkilere yol açmıştır. Martin Luther’in Tanrı ile kul arasında kimsenin olmaması gerektiği yönündeki inancı ile pek çok kimsenin skolastik düşünceyi bırakıp, kilise karşısında yer aldığı görülmüştür.

Prof. Karal tüm bu değişimleri hümanizma çerçevesinde değerlendirerek, aydınların ilkçağ eserlerini tercüme etmeye başlamasıyla toplumun dine, ahlaka ve birtakım insani değerlere bakış açısının değiştiğini, tüm bu değişimler neticesinde de uzun bir gelişim döneminin ardından laik devlet düşüncesinin geliştiğini çalışmasında açıklamıştır.

³⁹⁶ Enver Ziya Karal, “*Avrupa’da Laik Devletin Tarihçesi Hakkında*”, **Ulus**, 1948.

3.3.16. Osmanlı İmparatorluğu'nda Hıristiyan Halk Arasında Milliyet

Fikrinin Yayılması³⁹⁷

Avrupa'da aydınlar tarafından ortaya atılan milliyetçilik; Fransız İhtilali'nden sonra bir devlet politikası olarak kullanılmış ve Osmanlı Devlet'i de dâhil olmak üzere çok uluslu devletleri etkisi altında almıştır. Prof. Karal, Osmanlı'nın çöküntü halinde bulunan genel durumunu, yabancı propagandasını ve Hıristiyan halkı idare şeklini milliyetçiliğin topraklarında yayılmasını kolaylaştıran etkenler olarak göstermiştir. Hıristiyan halkın milliyetçiliğe yönelmesini de Osmanlı'nın çöküntü halinde olan durumuna bağlayıp, kendilerine güvenli bir gelecek arayışı içerisinde olmaları şeklinde açıklamıştır.

Avrupa ülkelerinin Osmanlı içerisindeki Hıristiyanların haklarını koruma görüntüsü altında Osmanlı'nın iç işlerine karışması ve Hıristiyanların dini dil ve kültürlerini korumaları milli devletlerini kurmalarını kolaylaştıran etkenler olarak gösteren Prof. Karal, Haçlı zihniyeti altında Türkleri Avrupa'dan atmak ve topraklarını paylaşmak gayesini de şark meselesi olarak açıklamıştır. Türklere karşı olan düşmanlığın çoğalmasında edip ve şairlerini kullanan Avrupa'da özellikle Voltaire'nin yazdıklarının bu düşmanlığı yaydığını tespit etmiştir.

Prof. Karal'ın adı geçen çalışması, "Avrupa'da Milliyet Fikrinin Başlaması" isimli makalesini milliyetçiliğin Osmanlı üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından tamamlar niteliktedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Hıristiyanlar arasında milliyet fikrinin yayılmasını; Osmanlı'nın iç ve dış siyasetteki genel durumu, şark meselesi doğrultusunda Avrupa devletlerinin etkisi ve Hıristiyanların din, dil ve kültürlerini koruyabilme nedenlerinde arayan Prof. Karal, neden nasılcı tarih anlayışı içerisinde olayları sebep sonuç ilişkisi etrafında değerlendirmiştir.

³⁹⁷ Enver Ziya Karal, " Osmanlı İmparatorluğu'nda Hıristiyan Halk Arasında Milliyet Fikrinin Yayılması", **Ulus**, 1948..

3.3.17. Osmanlı Türklerinde Demokrasi Örnekleri³⁹⁸

Prof. Karal, Osmanlı Türklerinde demokrasi örneklerini, Türk tarihini bir bütün halde ele alarak incelemiş ve bu örnekleri İslamiyet öncesi Türk devletleri ve ilk İslam Türk devletleriyle desteklemiştir.

Prof. Karal, Osmanlı Türklerinin diğer Türkler gibi tanıdıkları ilk demokrasi değerinin can güvenliği olduğunu söylemiştir. Can güvenliği ile birlikte mal güvenliğinden de bahseden Prof. Karal, bunlara ek olarak Osmanlı'nın Müslüman olmayan halkına karşı dini hoşgörüsünü ve onların kültür ve dillerine karşı duyduğu saygıyı da eklemiştir. Osmanlı'nın sahip olduğu bu demokrasi zihniyetini Avrupa'nın henüz derebeylik rejimini yaşadığı bir dönemde elde etmesine de ayrıca dikkat çekmiştir.

Türklerin kültür ve geleneklere karşı gösterdiği saygıyı “Macaristan’da Türk İdaresi” isimli bir konferanstan aldığı satırlarla örneklendirmiştir: “*Türk hiçbir zaman Macar ocağını söndürmek istememiştir. Bilakis milli ruhun inkişaf ve kuvvet bulmasını Türklere medyunuz.*”

Kanuni Sultan Süleyman dönemine ait bir örnek de Mısır Valisi Hüsrev Paşa'nın gönderdiği vergi üzerinedir. Her sene Mısır'dan İstanbul'a sekiz yük altın gönderilmesi gerekirken; Hüsrev Paşa'nın on iki yük altın göndermesi halktan zorla fazla para almış olduğu ihtimalini akıllara getirerek, fazla paranın hesabı verdirilmiş ve sonuçta Hüsrev Paşa haklılığını ispatlayarak itibarını kazanmıştır.

Prof. Karal Osmanlı'daki demokrasi örneklerinin oluşumunu Osmanlı'nın kendisinden önce kurulan Türk devletlerinden aldığı barışseverlik, disiplin, hoşgörü gibi etmenlerle ve bu sistemin gelişmesini de Osmanlı Türklerinin sahip olduğu demokrasi zihniyetiyle açıklamıştır.

Çağdaş Demokrasinin Tarifi isimli makalesinde özgürlük ve eşitlik kavramlarını demokrasinin vazgeçilmezleri olarak gösteren Prof. Karal bu çalışmasında adı geçen kavramları daha çok milletlerin özgürlüğü olarak değil, Osmanlı idari sisteminin elverdiği ölçüde adalet çerçevesinde toplum içerisindeki örneklerle incelemiştir. Çağdaş demokrasi anlayışında insan ve kişilik haklarına

³⁹⁸ Enver Ziya Karal, “*Osmanlı Türklerinde Demokrasi Örnekleri*”, **Ulus**, 1948.

saygıyı ele alırken, Osmanlı Türklerinde demokrasi örneklerinde can, mal güvenliğini ve farklı dil, din ve kùltürlere saygıyı ele almıştır.

3.3.18. Yakınçağda Osmanlı İmparatorluğunda Yapılan İslahat

Hareketlerinde Avrupa Düşüncesinin Tesiri³⁹⁹

Prof. Enver Ziya Karal'ın çalışma konularının birbirini tamamlar nitelikte olduğunu gösteren bir başka makalesi de, Osmanlı Devleti'nin Batı'nın askeri üstünlüğünü kabul etmesiyle ortaya çıkan 'Batılılaşmanın ilk aşaması' olarak nitelendirdiği Nizam-ı Cedid zihniyetini incelediği çalışmasıdır. Bu makale "Selim III'ün Hattı-ı Hümayunları Nizam-ı Cedid" kitabındaki incelemeler ile paraleldir.

III. Selim, Osmanlı kurumlarındaki bozulmaların Avrupa'yı daha yakından tanıyarak düzeleceğine inanmış ve Avrupa'da bu sebeplerle daimi elçilikler açmıştır. Prof. Karal, elçilerin gözlemleri sonucunda elde edilen raporların ve sefaretnamelerin ıslahat düşüncelerinin hayata geçirilmesinde ne denli önemli olduğu ile birlikte; aynı zamanda daimi elçiliklerin açıldığı dönemde Fransız İhtilali'nin etkisiyle Osmanlı elçilerinin Avrupa devletlerinin kurumlarını yeterince inceleyemedikleri tespitinde bulunmuştur. Bu duruma elçilerin yeterli derece yabancı dil bilmemelerini ve Nizam-ı Cedid hareketine olan muhalefeti Avrupa'ya temelde Hıristiyan olmaları gerekçesiyle aşağı baktıkları şeklinde, Paris Elçisi Halet Efendi'nin düşüncelerinden örnekler vererek eklemiştir. Bu örnekler Prof. Karal'ın "Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği" kitabı ile uyumaktadır.

Prof. Karal'ın iki kitabının da ana fikrini gösteren açıklama ve örnekleriyle eserleri arasında yaptığı sentez ile yeni bir fikir ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Bu görüş Avrupa'nın Osmanlı üzerindeki ıslahat fikirlerine etkisini ve Osmanlı'nın artık yükselme dönemlerindeki gibi kendisini dünyanın merkezinde görme halinden bir nebze vazgeçtiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Nizam-ı Cedid'e olan muhalefete Halet Efendi'den örnekler veren Prof. Karal bunlara ulemanın, vezirlerin ve yeniçerilerin de tepkilerini eklemiştir. Vezir Tayyar Paşa, halk arasında ıslahat düşmanlığı yayarken, Prof. Karal'ın Cevdet Paşa Tarihi'nde edindiği bilgilere göre de yeniçeriler "Moskof olurum, Nizam-ı Cedid olmam" demiştir. Prof. Karal'ın İslahat hareketlerine Avrupa düşüncesinin etkisini,

³⁹⁹Enver Ziya Karal, "Yakınçağda Osmanlı İmparatorluğunda Yapılan İslahat Hareketlerinde Avrupa Düşüncesinin Tesiri", **Ulus**, 1948.

Osmanlı'daki muhalefet üzerinden incelemesi dar manada Kabakçı Mustafa isyanının sebeplerini ortaya koymuş geniş manada her yönden toparlanmaya çalışsan bir devletin çelişkiler ve sert muhalefet içerisinde dünya siyasetinde var olabilme mücadelesini açıklamıştır.

3.3.19. Osmanlı Türklerinde Milliyet Fikrinin Gelişmesinde Türk Dilinin Rolü⁴⁰⁰

Prof. Karal makalesine Türk milliyetçiliğinin ne zaman başladığı konusuna kesinlik olmadığını belirterek, çeşitli yazarların farklı fikirlerini örnek vererek başlamıştır. Bu kişiler arasında Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp vardır. Yusuf Akçura milliyetçilik fikrinin Avrupa'dan geldiğini ve Türkler arasında XIX. yüzyılda yayıldığını, Ziya Gökalp ise milliyetçilik fikrinin II. Meşrutiyet ile I. Dünya Savaş'ı arasında başladığını belirtmiştir. Prof. Karal; Osmanlı'da milliyetçilik fikrinin yayılmasının kesin bir başlangıç tarihinin bu açıklamalardan yola çıkarak olmadığını belirtmiş ve daha çok bu fikri hazırlayan yakın ve uzak sebepler üzerinde durmuştur.

Prof. Karal milliyetçilik fikri üzerinde Türk dilinin etkisini incelemeyen önce, milliyetçiliğin Osmanlı'ya ne zaman etki ettiğini aydınlatmaya çalışmıştır. İncelemelerini yaparken tanık göstermeden yararlanmıştır. Ayrıca *Avrupa'da Milliyet Fikrinin Başlaması* isimli çalışması, bu çalışmada işlediği konuyu tamamlar nitelikte olup; Avrupa'da meydana gelen gelişmelerin Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerini analiz eder niteliktedir. Bu bakımdan da Prof. Karal'ın çalışmalarında, ele aldığı konuların birbiri ile alakalı ve birbirini tamamlar nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Olayları neden sebep sonuç ilişkisi çerçevesinde kronolojik bir şekilde ele almıştır.

Prof. Karal, bu bağlamda Türk milliyetçiliğinin yayılmasında Batı'nın etkili olduğunu belirtmiştir. Batılılaşma konusunu Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi aydınlar çeşitli yazılarında III. Selim dönemi ile başlatırken; Prof. Karal bunun daha erken bir dönemde XVIII. yüzyılın ilk yarılarında başladığını söylemiştir. III. Ahmet döneminde Fransa ile sıkı ilişkiler kurulması ve 28 Çelebi Mehmet'in Paris'e elçi olarak gönderilmesi sonucu oluşturduğu sefaretname, Osmanlı'nın Avrupa'yı daha yakından tanımasını sağlamıştır. Prof. Karal 28 Çelebi Mehmet'in Sefaretnamesini Osmanlı Türkleri için Batı'ya açılan ilk pencere olarak yorumlamıştır.

⁴⁰⁰ Enver Ziya Karal, “ Osmanlı Türklerinde Milliyet Fikrinin Gelişmesinde Türk Dilinin Rolü”, **Ulus**, 1948.

Prof. Karal III. Ahmet döneminde Türk diline önem verilmeye başlanmasını çok önemli bir olay olarak görmüştür. Bu döneme kadar daha çok Arapça ve Farsça'nın üstünlüğü söz konusuyken; Türk dili için ilk ve güçlü etkiler XVIII. yüzyılda edebiyat ve devlet adamları tarafından gösterilmiştir. Bunlar arasında Nabi, Şair Sadi Çelebi, Nedim, Osman zade Ahmet Sabit'in halk Türkçesi tabirleri kullandıklarını Prof. Karal tespit etmiştir.

Devlet adamları da dil meselesi ile ilgilenmiştir. Damat İbrahim Paşa, içinde Nedim'in de bulunduğu İstanbul'daki bilginlerden oluşan bir tercüme heyeti kurdurarak, Arapça ve Farsça eserleri sade Türk diline çevirtmiştir. Bunun yanı sıra Batı dillerindeki kitapların da tercüme yapılmıştır. Bu dönemde Osmanlı içerisinde Türk diline verilen değeri örneklendiren Prof. Karal, *Türkçenin bilim ve edebiyat dili* olarak gelişmeye başladığını tespit etmiştir.

Prof. Karal, Türk dilinin Türkler arasında saygı kazanmaya başladığı bir dönemde Fransızların Osmanlı içerisinde görev alacak gençlerine Türkçeyi öğrenmeleri için Paris'te bir okul açtıklarını, böylece Türkçenin yabancılar arasında da saygı uyandıran ve ilgi gören bir dil olduğunu tespit etmiştir.

II. Mahmut ve III. Selim'in sade Türkçeyi destekleyen hatt-ı hümayunlarından örnekler veren Prof. Karal, padişahların kendilerine sunulan kitap ve risalelerin herkes tarafından anlaşılabilir olacak şekilde ve Türkçe kelimeler kullanılarak yazılmasını istediklerini belirterek, bu davranışlarından dolayı II. Mahmut ve III. Selim'i *Türkçenin açık bir ibare ile yazılmasının müdafaacıları* olarak tanımlamıştır.

Prof. Karal, padişahların Türkçe üzerindeki hassasiyetlerine devlet adamlarının da destekler tavırları eklenince Türkçe yazmak zihniyetinin Osmanlı Türkleri arasında kökleşmeye başladığını belirtmiştir. Tüm bu gelişmeleri Türk milliyetçiliği fikrinin oluşmasına zemin hazırlayan nedenler arasında gösteren Prof. Karal, sade Türkçe yazmak zihniyetini tüm halka kolaylıkla mal edilememesinin en büyük sebebini; medrese adamlarının çoğunun kapılarını Türk diline kapatmış olmalarında göstermiştir. Bu sebeple Türkçe medresenin etkisinin görülmediği yerlerde bazı Osmanlı edebiyat ve devlet adamları ile Avrupa'nın Türk dili ve edebiyatı kürsüleri ve Türkçe okunan okul ve kolejlerinde gelişmiştir.

Günümüzden altmış yedi yıl önce yazılan bu makale, Prof. Karal'ın bu günkü yaşanan Osmanlıca tartışmalarına da cevap verir niteliktedir.

Ayrıca Prof. Enver Ziya Karal'ın bilim dünyasına bıraktığı onlarca eseri yurt içinde ve dışında pek çok araştırmacı ve okuyucu için yol gösterici nitelikte olmuş, eserleri hakkında ilmi tenkitlerde ve referanslarda bulunulmuştur. Bunlardan birkaçı şöyledir:⁴⁰¹

Zeine N. Zeine M. A. Ph. D. (Lond), Arab- Turkish Relations and The Emergence of Arab Nationalism) isimli eserinin 6.sayfasında Prof. Karal için şöyle demiştir:”Our special thanks, also to... and Professor Enver Ziya Karal, Professor of Modern History at the Faculty of Language, History and Geography of Ankara University. Professor Karal kindly read the entire manuscript and I am deeply indebted to him for his valuable suggestions).⁴⁰²

(Ankara Üniversitesi Modern Dil, Tarih Coğrafya fakültesi profesörü Enver Ziya Karal'a özel teşekkürlerimizi sunarız. Profesör Enver Ziya Karalın bu hoşça okunan el yazısı ve bana yaptığı değerli destekler için ona borçluyum)

Elain D. Smith⁴⁰³ Der Grosse Brockhaus⁴⁰⁴ G. İ. Lewis⁴⁰⁵ Dorothy Mj. Vaughan⁴⁰⁶ isimli akademisyenler de yurt dışında Prof. Enver Ziya Karal'ın eserlerinden yararlanmışlardır.

Prof. Dr. Seçil Karal Akgün'ün:

“Prof. Karal'ın çalışmaları birer birer ortaya çıktıkça O'nu resmi tarihçi olarak görmeye başlayanlar ve bu yönüyle eleştirenler olmuştur. Resmi tarihçisi olmayan ülke yoktur. Yani resmi tarih ve tarihçi olmak zorundadır. Tarih çalışmaları da ancak resmi tarihten yapılabilir. Prof. Karal'ın çalışmaları öncü çalışmalardır. Hala II. Mahmut üzerine tek başına yazılmış bir monografi, eser yoktur. III. Selim, Abdülaziz, Abdülmecid, Osmanlı Tarihi serisi VI, VII, ciltlerinde çok ayrıntılı olarak

⁴⁰¹ Çoker, a.g.e., s. 496,497.

⁴⁰² Zeine N. Zeine M. A. Ph. D. (Lond), **Arab- Turkish Relations and The Emergence of Arab Nationalism**, Beirut, Lebanon 1958.

⁴⁰³ Elain D. Smith **Origine of the Kemalist Movement and the National Assembly**, Washington D. C. 1959. Ayrıca s.1, 3, 9.

⁴⁰⁴ Der Grosse Brockhaus, 1957, **Türkiye Modern Bibliyografya**, C. II, s. 694.

⁴⁰⁵ G. İ. Lewis , **Turkey**. London 1955. Yazar kitabının önsözünde Karal'a teşekkür etmiştir.

⁴⁰⁶ Dorothy Mj. Vaughan **Europe and The Turk**, (Liverpool University Press 1954). Yazar önsözünün 2.sayfasında Karal'a teşekkür etmiştir.

incelenmiştir. Bunlar hep ilk çalışmalardır. Bu çalışmalar da elbette arşivde bulunan belgeler üzerine inşa edilecektir. Bu çalışmalar bugün olmasaydı belki kimse resmi tarih olup olmadığını dahi ölçemeyecekti. Bu sebeple bu ilk çalışmalar, daha sonraki çalışmalar için bir dayanak teşkil etmiştir. Neticede belgeli tarih, yani resmi tarih olmadan tarih yapılamaz. Bunun yanında elbette sözlü tarih de önem taşımaktadır fakat günümüzün sözlü tarih konusunda Türkiye, Avrupa'daki çalışmaları henüz geçememiştir. Osmanlı Tarihi serisinde de sözlü tarih yer almadığı için bunun bir eksiklik oluşuna dair eleştiriler olmuştur. ⁴⁰⁷

Eserler konusundaki değerlendirmelerinde Prof. Enver Ziya Karal'ın Cumhuriyet'in tarihinin yazımında öncü kimliğinin ön plana çıktığı görülmektedir.

⁴⁰⁷ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

SONUÇ

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Cumhuriyet'in tarihinin yazımında öncü bir kimliğe sahip olması, eserlerinin incelemesi yapılarak ve kendi hayatından kronolojik olarak kesitler sunularak, kişisel özellikleri ve tarih anlayışı etrafında incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Balkan Savaşlarının etkisi altında Enver Ziya Karal'ın kişiliğinin oluşumu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. O, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerini yaşayan, gelişmelere yakından tanıklık eden bir muhacir çocuğudur. Kosova'nın Osmaniye ilçesinde doğan Enver Ziya Karal'ın çocukluk yılları döneminin siyasi ve sosyal olayları ile birlikte ele alınarak, aile ve yakın çevre ile ilişkileri, Balkanlar'dan Anadolu'ya acı ve kayıplarla dolu göç yolculuğu, aldığı eğitimler çerçevesinde öğrencilik yılları ve etkilendiği insanlar anlatılmış, kimliğini inşa eden etkenler incelenmiştir. Bu incelemeler sonucu savaşın yıkıcı etkilerinden oldukça yakından etkilenen Enver Ziya Karal'ın eğitimini devlet desteği ile sürdürebilme şansını elde edip bu destek ile Cumhuriyet'in okuttuğu bir çocuk olarak tüm hayatı boyunca bu vefa borcunu tarih ilmine ve ülkesine ettiği hizmetler ile karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yaşam boyu öğrenme ve öğretme ilkesiyle hareket eden Enver Ziya'nın bu prensibini somut olarak yaşamında da görmek mümkündür. Eğitimi sadece dört duvardan ibaret görmeyerek, iş hayatının dışında kalan zamanlarında bulduğu her vakitte çocukları eğiten onlara bir şeyler öğreten Enver Ziya Karal'ın bu tavrı yaşam boyu öğretme amacında olduğunun bir göstergesidir. 54 yaşından sonra İngilizceyi iki yıl içinde üniversitede ders verebilecek düzeyde öğrenmesi de yaşam boyu öğrenme prensibine uygun bir örnektir. Enver Ziya Karal insanın yaşının ilerledikçe kendisini daha iyi tanıyacağını düşünerek, öğrenmesinin daha kolay olacağına inanmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci bölümünde, aslında hiç bitmeyen öğrenme hayatının öğretme aşamasına geçtiği mesleki kariyerinden bahsedilmiştir. Bu çerçevede İstanbul ve Ankara Üniversitesi'nde bulunduğu yıllardaki çalışmaları, verdiği dersler, çalıştığı kurumlar, idari görevleri, yürüttüğü çalışmalar, 1961 Anayasası'nın hazırlanmasındaki etkileri anlatılmıştır.

Akademik faaliyetlerinin yanı sıra toplantıların, konferansların, idari görevlerin de aranan ismi olmuştur. Ankara Üniversitesi DTCF Dekanlığı ve Ankara

Üniversitesi Rektörlüğü görevlerini, Ankara Üniversitesine bağlı olarak kurulan TİTE'nin kurucu müdürlüğünü üstlenmesi idari görevlerindeki başarılarına ve Cumhuriyet tarihinin araştırılması ve yazımındaki çabasına bir örnektir. Yine 1953'de M. Kemal Atatürk'ün Selanik'teki evinin müze haline getirilmesinde bir müzeci olmadığı halde görevlendirilen ismin Enver Ziya Karal olması onun üzerine aldığı sorumlulukları hakkıyla yerine getirebilme anlayışından ve duruma hakim olan tarih bilgisinden, titiz çalışmalarından ileri gelmiştir. Onu tercih edilen isim yapan özellikleri arasında olaylara farklı açılardan bakabilen derin tarih bilgisinin yanı sıra, hararetli tartışmaların yaşandığı konferanslarda duruma hakim olabilen uzlaştırıcı ve hoşgörülü anlayışı, hümanist yapısı etkili olmuştur. Bu sebeplerledir ki bir hukukçu olamamasına karşın 1961 Anayasasını hazırlayan komisyonun başkanlığını yürütmüştür. 27 Mayıs 1960'da askerinin yönetime el koymasından sonra oluşan kritik süreçlerden birisinde söz söyleyen insanların başında gelmesi bu özelliklerinin bir getirisi olmuştur.

Üçüncü bölümde ise akademik çalışmalar başlığı altında kitap ve makaleleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Buna göre Enver Ziya Karal'ın tarihçilik anlayışına ve Türk tarihinin gelişim sürecine bakıldığında Türk tarihçiliğinin gelişimini dört aşamada değerlendirdiği tespit edilmiştir. Bunlar dinsel tarih anlayışı, hanedan tarihi anlayışı, ırksal tarih anlayışı ve ulusal tarih anlayışdır. Dinsel tarih anlayışı ile yapılan tarihçilikte tarihi gerçeklerden bahsetmek mümkün değildir. Çünkü gerçek tarih açıklaması özgürlük ister ve bu anlayışta da özgürlükten söz edilemez. Modern tarih anlayışı Cumhuriyet kurulduktan sonra yapılan inkılâplar doğrultusunda eğitim alanındaki pek çok yenilik ve atılım ile mümkün olabilmektedir. Bu sebeple bir ülke liderinin, Atatürk'ün de bu yıllarda tarih eğitimine verdiği önem göz önünde bulundurulursa, en azından Enver Ziya Karal'ın ve dönemin kişileri eserlerini kaleme alırken devlet tarafından da desteklendiği söylenebilir. Bu bakımdan Enver Ziya Karal'ın eserleri bir dönemin boşluğunu doldurmuş, ilk elden belgeler ile orijinal çalışmaların öncüsü olarak gelecek kuşaklar için başvuru niteliğinde bir köşe taşı olmuştur.

Liseler için bir tarih kitabı yazması ve uzun yıllar bunun okullarda okutulması Enver Ziya Karal'ın akademik üslup ve düzeyi açısından hem akademik çalışmalarıyla akademisyenlere hem de lise ders kitabı ile lise öğrencilerine sesleniyor olabilmesi,

yüksek düzeyde bir basitliğin ayrıcalığıdır. Enver Ziya Karal bu kitabı Atatürk ilke ve İnkılaplarının genç nesillere öğretilmesine verdiği önem ile kaleme almıştır.

Onun tarih yazım metoduna bakıldığında tarihi her şeyden önce bir kronoloji olarak gördüğü tespit edilmiştir. Dolayısıyla tüm çalışmalarında kronolojik bir anlatım yolu izleyen Enver Ziya Karal tarih yazımında bir diğer önemli hususun da belge olduğuna dikkat çekmiştir. Belgesiz bir tarih yapılamayacağı görüşünü savunan Enver Ziya Karal belge ve arşiv arasındaki ilişkiyi yazı ve tura arasındaki yakın ilişkiye benzeterek, her ikisinin de tarih ilmi için ne derece önemli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Enver Ziya Karal'ın özellikle makalelerinden tespit edildiği kadarıyla bu benzetmeleri çoğu kez çalışmalarında kullandığı görülmüştür. Bu anlayış onun özgün tarihçilik kimliğini ve anlatmak istediğini en kısa yoldan, en yalın haliyle ifade edebilme yeteneğinin bir göstergesidir. Bu doğrultuda sadece kronoloji bilgisi verip var, var olan olayları sıralamakla yetinmemiş çalışmanın içerisine kendi özgün yorum ve görüşlerini de katmıştır. Bu bakımdan neden nasılcı tarih anlayışı çerçevesinde hareket eden Enver Ziya Karal, tarihi bir bütün olarak değerlendirmiş, her olayın birbirini etkileyen nedenleri ve sonuçları beraberinde getirdiğini çalışmalarında göstermiştir. Böylece O'nun Osmanlı ve Cumhuriyet tarihine dair çalışmalarının ele aldığı konular bakımından birbirinin devamı ve birbirini tamamlar nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca dönemin ihtiyacına uygun eserler kaleme alması da ayrı bir dikkat çeken yönüdür. "Arşiv ve Tarih", "Arşivlerimizin Kıymeti" isimli makaleleri Türkiye'de arşiv düzenleme çalışmalarının yaşandığı bir döneme denk gelmesi tesadüf değildir. Yine Tanzimat dönemi yenilik hareketlerine dair anlatımları," III. Selim ve Nizam-ı Cedid Hareketini" anlatan eserleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan kültür ve eğitim reformunun bunun devamı niteliğinde olması bakımından önemlidir. Bu noktada da Enver Ziya Karal'ın bütüncül tarih anlayışı ortaya çıkmaktadır. Bir tarih metodolojisi kaleme almamasına rağmen Enver Ziya Karal'ın eserleri incelendiğinde ilham alınabilecek ve tarihi incelemeyi kolaylaştırabilecek bir tarih metod uyguladığı tespit edilmiştir. Tüm bu tarihçilik anlayışının temelinde Fransa'da aldığı eğitim ve ülkeye döndüğünde kendisini geliştirerek izlediği yöntemler yatmıştır.

Yazdığı Osmanlı tarihi serisini alışlagelmiş bir tarih yazımı dışında çok yönlü bakış açısıyla ele almıştır. VI. cilt "İslahat Fermanı Devri" başlıklı kısmı ele alırken hem padişah, hem devlet adamları, hem Müslüman, hem Gayrimüslim kesim, hem de

yabancı devletlerin etkileri açısından konuyu ele almış, bu bağlamda durumu sosyal, ekonomik, kültürel boyutlarıyla incelemiştir. Annales Ekolü etkisiyle Türkiye’de sosyal tarihçilik anlayışın geliştiği bir dönemde eserlerini çok boyutlu, disiplinler arası, geniş ve derin olarak kaleme alması onu tam anlamıyla bir Annales ekolü takipçisi yapmasa da tarihi bir bütün olarak değerlendirmesi ve Türkiye’de gelişen tarihçilik anlayışlarından etkilenmesi bakımından önemlidir. 1929’da Lucien Febvre ile birlikte Annales Dergisini kuran March Bloch “Umarım bir gün öğrencilerim de beni eleştirebilir” anlayışı ile hareket ederken, Enver Ziya Karal da “Öğrencilerimin beni geçmesini dilerim” demiştir. Ayrıca March Bloch Lyon’da doğmuş ve Lyon’da ölmüştür. Dolayısıyla tüm bu tarihçilik zihniyetinin geliştiği yerde ve insan haklarının öneminin dünyaya yayıldığı bir ülkede eğitim görmek Enver Ziya Karal’ın tarihçilik anlayışının ve hümanist yapısının temellerini oluşturmuştur. Bu sebeplerle onun tarihçilik zihniyetini geliştiren iki önemli dönem Fransa’da eğitim gördüğü ve Türkiye’de çalıştığı yıllar olmuştur.

Her ne kadar Enver Ziya Karal, yurda dönüp eserlerini ülkesinde kaleme almış olsa da, yurt dışındaki tarihçilik akımlarının yeni kurulan bir devletten çok daha erken ve yoğun bir şekilde yaşanmış olması sebebiyle, tarih düşüncesinin şekillenmesinde Batı düşüncesinin tesiri altında kalmıştır.⁴⁰⁸

Kendisini tarihçilik anlayışı ve metodu üzerine etkileyen isimler arasında ise, Fransa’da Prof. Charles Seignobos ve Prof. Langlois yer almıştır. Prof. Charles Seignobos’un yanında doktora eğitimine başlamışken ülkeye çağrılması üzerine doktora eğitimi yarım kalan Enver Ziya Karal Prof. Charles Seignobos ve Prof. Langlois beraber kaleme aldığı ve 1904 yılında basımı yapılan “Tarih Tetkikine Giriş”⁴⁰⁹ adlı eseri Fransa’daki eğitimi esnasında okumuştur. İstanbul’a döndükten sonra ise Zeki Velidi Togan “Tarihte Usul” ve Fuat Köprülü’nün ve Mükrimin Halil Yinanç’ın eserleri O’nu etkileyen tarihçiler içerisindeydi.⁴¹⁰

Bir devri anlatırken önce o devre damgasını vuran önemli şahsiyetler hakkında bilgi vermiş ve dönemin şekillenmesindeki etkilerinden bahsetmiştir. “Halet Efendinin

⁴⁰⁸ Büyükkibar, a.g.e., s. 112.

⁴⁰⁹ Langlois, Charles Victor, Seignobos, Charles; **Tarih Tetkikine Giriş**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.

⁴¹⁰ Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Yapılan Görüşme, 27.09.2014.

Paris Büyükelçiliği”, “Selim III’ün Hattı-ı Hümayunları Nizam-ı Cedid” isimli eserlerinde ilk olarak söz konusu isimlerin kişisel özelliklerinden, devlet anlayışından bahsetmiştir. Bu kişi analizi dönemi yönlendiren ve döneme etki eden kişiler olması sebebiyle yaşananları daha iyi idrak edebilmek açısından faydalı olmuştur.

Enver Ziya Karal gerek Türk gerek Fransız arşivlerinden ve ABD’de arşivlerinden yararlanarak daha önce ortaya konmamış belgelerle ve çok fazla çalışılmamış konular üzerinde çalışarak orijinal eserler ortaya koymuştur. Bu çalışmalar Enver Ziya Karal’ı Cumhuriyet’in tarihinin yazımında öncü bir isim yapmıştır. “Atatürk ve Devrim”, “Atatürk’ten Düşünceler” isimli eserleri Atatürkçü düşünce sisteminin bir yansıması ve Atatürk’ün düşünce ve inkılâplarının ilk elden öğretilmesi amacıyla hazırlanmış çalışmalarıdır.

Enver Ziya Karal’ın yazdıkları ve yaptıkları arasında bir uyum tespit edilmiştir. Onun gerçekçi tarih anlayışı sosyal hayatında da gerçekten ve doğrudan yana olan tavırları ile bütünleşmiştir. “ *Sezar’ın hakkını yediğine hiç rastlamadım. Yargısı büyüklerin, kamuoyunun aleyhindeymiş, aldırmazdı. Tarafsızlığa, bilimsel gerçeğe büyük saygısı yanında bu ıvır zıvır O’nu hiç ilgilendirmezdi.*”⁴¹¹ Haldun Taner’in görüşü ve çalışma içerisinde bahsedildiği gibi pek çok örnekte olduğu gibi Enver Ziya Karal ne çalışma hayatındaki bilimsel gerçeklikten ne de sosyal hayatındaki doğrulardan taviz vermiştir.

Sonuç olarak yazılı ve sözlü kaynaklara dayanılarak hazırlanan bu çalışma bilimsel biyografi niteliğinde olup, Enver Ziya Karal’ı anma ve onun Cumhuriyet tarih yazımındaki öncü kimliğini ve Türkiye’deki tarihçilik gelişimini anlamaya dönük bir ihtiyacın tezahürüdür.

⁴¹¹ Haldun Taner, “*Enver Ziya Karal*”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, TTK, s. 471.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCF Arşivi Özlük Dosyası

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün 30.05.1935 Tarih ve 8757 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü'nün 10.07.1948 Tarihli, 7788/3 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü'nün 30.12.1947 Tarihli, 6820/3 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, T.C. Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 01.09.1938 Tarihli, 9520/2 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, T.C. Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 26.07.1938 Tarihli 2/9313 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, T.C. Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 30.05.1935 Tarih ve 8751 Karar Sayılı Resmî Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, T.C. Maarif Vekilliği Yüksek Öğretim Umum Müdürlüğü'nün 13.06.1942 Tarihli, 4205/3 Karar Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'nün 24.01.1945 Tarihli, 329 Numaralı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 16.02.1945 Tarihli, 74724 Sayılı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'nün 01.03.1945 Tarihli, 358 Numaralı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'nün 14.06.1945 Tarihli, 427 Numaralı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü'nün 21.02.1946 Tarihli, 42 Numaralı Resmi Yazısı.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, CHP Genel Sekreterliği'nin 13.01.1949 Tarihli yazısı.

RESMİ YAYINLAR

Resmi Gazete, “Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi’ne Bağlı Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü” No. 5090, 22.04.1942.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

TC Maarif Vekilliği, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yönetmeliği, Maarif Matbaası, Ankara, 1943.

KİTAPLAR

Ağca, Hüseyin; **Yazılı Anlatım**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 1999.

Akyüz, Yahya; **Başlangıçtan 2001’e Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Yay. İstanbul, 2001.

_____ ; **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, TTK, Ankara, 1988.

Aydemir, Şevket Süreyya; **İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.

_____ ; **İkinci Adam I, II, III**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

_____ ; **Makedonya’dan Orta Asya’ya Enver Paşa I, II ve III**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

_____ ; **Menderes’in Dramı**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1969.

_____ ; **Tek Adam I, II, III**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1997.

Büyükkibar, Tuncer; **Enver Ziya Karal’ın Hayatı, Eserleri ve Faaliyetleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2014.

Çarıklı, Turgut; **Babam Hacim Muhittin Çarıklı**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Çıkar, Mustafa; **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997.

Çoker, Fahri; **Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları**, Ankara, TTK Yay, 1983.

E. Leon- Halkın, (Çev. Bahaeddin Yediyıldız); **Tarih Tenkidinin Unsurları**, Ankara, 1989.

Ertan, Temuçin Faik; **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.

Giray, Kıymet-Kaderoğlu Hakan; **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı**, Ankara A.Ü. Basımevi, 2003.

Göyünç, Nejat- Arıkan Mustafa, **Hamdi Ragıp Atademir Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri**, Selçuk Üniversitesi Araştırma Fonu, Konya, 1995.

Güngör, Erol **Dünden Bugünden**, İstanbul, 1986.

Halıcı, Şaduman; **Yeni Türkiye Devleti'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004.

İğdemir, Uluğ; **Atatürk'ün Yaşamı**, TTK, Ankara, 1998.

İnan, Afet; **Gazi M. Kemal Atatürk ve Türk Tarih Kurumu**, Ankara, TTK Yay, 1953.

İnan, Arı; **Prof. Dr. Afet İnan**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Karal Akgün, Seçil **Selanik'teki Ev**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

_____; Seçil; **27 Anayasa Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa**, ODTÜ Yay., Ankara, 2009.

Karal, Enver Ziya **Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)**, C. IX, TTK, Ankara.2011.

_____; **Atatürk ve Devrim (Konferanslar ve Makaleler 1935-1978)**, Odtü Yayıncılık, Ankara, 2003.

_____; **Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831**, T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943.

_____; **Tarih Notları- Osmanlı ve Avrupa Tarihine Dair Yayınlar**, Ülkü Basımevi İstanbul, 1941.

Koçer, Hasan Ali; **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu**, Uzman Yayınları, Ankara 1987.

Kütükoğlu, Mübahat; **Tarih Araştırmalarında Usül**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1991.

Mango, Andrew, (Çev. Füsun Doruker); **Atatürk/ Modern Türkiye'nin Kurucusu**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.

Önal, Mehmet; **Yusuf Ziya Ortaç**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları Ankara, 1986.

Önder, Mehmet; **Selanik'te Atatürk Evi**, TTK Yay., Ankara, 1967.

S. Kaymakçı- H., Er; **Sosyal Bilgiler Öğretiminde Biyografi Kullanımı**, Pegema Akademi, Ankara, 2009.

Sarıçoban, Gülay; **Samet Ağaoğlu'nun Siyasi Biyografisi**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara, 2010.

Şarman, Kansu; **Türk Promethe'ler Cumhuriyet'in Öğrencileri Avrupa'da (1925-1945)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

Şimşir, Bilal N.; **Rumeli'den Türk Göçleri**, Ankara, 1968.

Turan, Şerafettin; **Bir Kara Çalma Öyküsü**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013.

_____ ; **İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.

Türk Ansiklopedisi, C. VII, Ankara, 1955.

Ünaydın, Ruşen Eşref; **Atatürk ve Dil Kurumları Hatıralar**, Ankara, TTK Yayınları, 1954.

Yavuz, Bige; **Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri**, TTK Yayınları, Ankara, 1994.

MAKALELER

Akbal, Oktay; "*Gittikçe Artan Bir Yalnızlık*", **Bellekten**, C. XLVI, S. 181-184, 1982.

Aksoy, Ömer A.; "*Basında Karal*", **Bellekten**, C. XLVI, S. 181-184, 1982.

Aysal, Necdet; "*Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Tarihçesi ve Gelişim Süreci*," **Atatürk Yolu Dergisi**, S.33-34, Mayıs- Kasım 2004.

Boykoç, Seher; "*Türkiye'de 1939-1945 Yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi*", **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.21, 2011.

Çapa, Mesut; "*Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi*", **Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, S. 29-30, Mayıs-Kasım 2002.

Ekmekçi, Mustafa; "*Enver Ziya Karal'ın Anlattıkları*", **Bellekten**, C.XLVI, S.181-184.

Ertan, Temuçin Faik; "*80 Yıllık Ömürde 72 Yıllık Cumhuriyet Tanıklığı: Mehmet Ali Eke*", **Kebikeç**, S.16, 2003.

İğdemir, Uluğ "*Karal'ın Ardından*", **Bellekten**, C. XLVI, S. 182, 1982.

İnan, M. Rauf; "*Basında Karal*", **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Karal Akgün, Seçil; "*Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü*", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi**, Ankara Üniversitesi, S.5, 1994.

_____ ; "*Babam Enver Ziya Karal*", **Atatürk Yolu**, AÜ Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, S. 22, Kasım 1998.

_____ ; “Cumhuriyet Kuşağının Not Karnesi”, **Bütün Dünya**, Başkent Üniversitesi Kültür Yay., Ankara, Ocak 2001.

Karal Akgün, Seçil-Şeker, Nesim; “*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü ve Cumhuriyet Öğretimi İçindeki Yeri*”, **Bilanço**, S.2, İstanbul, 1999.

Karal, Enver Ziya, “*Tarih Nedir, Nasıl Yazılır?*”, **Tarih Notları**, Ülkü Basımevi, İstanbul, 1941.

_____ ; “*Felsefe Kurumu Seminerleri*”, Türk Tarih Kurumu, 1977.

_____ ; “*Ord. Prof. Enver Ziya Karal’ın Tiyatro Sempozyumu Açış Söylevi*”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978.

_____ ; “*Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal’ın VIII. Türk Tarih Kongresi Açış Söylevi*”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1979.

_____ ; “*Osmanlı Tarihinde Türk Dil Sorunu- Tarih Açısından Bir Açıklama*”, **Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, XXIII. Dizi, S.1-2, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2001.

Kaynar, Reşat; “*Prof. Karal ve Atatürkçülüğe Hizmetleri*”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Keser, Ulvi “*Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Bağlamında Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal ve Düşüncelerine Kesitsel Bir Bakış*”, **Cumhuriyet ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Uluslararası Sempozyumu**, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi, Ankara, 2008.

Kili, Suna; “*Basında Karal*”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Külebi, Cahit; “*Basında Karal*”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Metin, Celal; “*TC İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Konularının Ortaöğretimde Öğretimi*”, **Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Öğretimi**, (Ed. Yasemin Doğaner), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 2006.

Müezzinoğlu, Ersin;” *I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Darüleytamlar*”, **History Studies**, Volume 4/1, 2012.

Nuhoğlu, Hidayet Y.; “*Darüleytam*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, İstanbul, 1993.

Oruç, Şahin-Erdem, Rıfat; ”*Sosyal Bilgiler Öğretiminde Biyografi Kullanımının Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersine İlişkin Tutumlarına Etkisi*”, **Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.30, 2010.

Özkan, Salih; “*Türkiye’de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytami*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.19, 2006.

Soysal, Mümtaz; “*Basında Karal*”, **Bellekten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Şenocak, Hasan; “*Sosyal Güvenlik Sistemini Oluşturan Bileşenlerin Tarihi Süreç Işığında Değerlendirilmesi*”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S.56, 2009.

Şimşir, Bilal N., “*Büyük Bir Atatürkçü’yü Yitirdik*”, **Belleten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Turan, Şerafettin; “*Basında Karal*”, **Belleten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Taner, Haldun; “*Enver Ziya Karal*”, **Belleten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Taşdelen, Vefa; “*Biyografi: Ötekine Yolculuk*”, **Milli Eğitim Üç Aylık Eğitim ve Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 172, Güz 2006.

Toker, Mustafa; “*Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Bağışlarınızı Bekliyor*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S.25-26, Mayıs- Kasım 2000.

Tunaya, Tarık Zafer “*Hocaların Hocası*”, **Belleten**, C. XLVI, S.181-184, 1982.

Ünal, Vehbi; “*Osmanlı’nın Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları*”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2, Sivas, 2012.

SÜRELİ YAYINLAR

Dergiler

Akis Dergisi

Atatürk Yolu Dergisi

Belleten

Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Oluş

Gazeteler

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.mfa.gov.tr>, Erişim Tarihi: 02.11.2014.T.C., Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi.

<http://www.tdk.gov.tr>, Erişim Tarihi 02.12.12.

<http://www.unesco.org.tr/> Erişim Tarihi 04.03.2015.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Prof. Dr. Ergün Aybars, Ulvi Keser Tarafından Yapılan Görüşme.

Prof. Dr. Seçil Karal Akgün ile Görüşme, 27.09.2014.

Prof. Dr. Şerafettin Turan ile Görüşme, 27.09.2014.

Prof. Dr. Yavuz Ercan, Ulvi Keser Tarafından Yapılan Görüşme.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Akademik Çalışmaları

1- Kitaplar

1. Fransa, Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1767-1802), İstanbul Üniversitesi İÜ Yay., No.63, İstanbul, 1938.
2. Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği (1800-1802), İÜ Yay., No.102, İstanbul, 1940.
3. Tarih Notları: Makaleler, Konferanslar ve İncelemeler, İstanbul, 1940.
4. Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam-ı Cedid), Türk Tarih Kurumu TTK Yay., No.14, Ankara, 1942.
5. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1942.
6. Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı (1831), Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatı, No.195, Ankara, 1943.
7. İlk, Orta, Yeni ve Yakınçağ Tarihleri (Arif Müfid Mansel ve Cavit Baysun ortak yapımı), İstanbul, 1943.
8. Osmanlı Tarihi V. Cilt (Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri), TTK Yay., Ankara, 1947.
9. Osmanlı Tarihi VI. Cilt (Islahat Fermanı Devri), TTK Yay., Ankara, 1954.
10. Osmanlı Tarihi VII. Cilt (Abdülaziz Devri), TTK Yay., Ankara, 1956.
11. Osmanlı Tarihi VIII. Cilt (Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri), TTK Yay., Ankara, 1962.
12. Osmanlı Tarihi IX. Cilt (İkinci Meşrutiyet Devri), TTK Yay., Ankara, 1956.
13. Atatürk'ten Düşünceler, İş Bankası Yay., Ankara, 1956.
14. Atatürk ve Devrim (Konferans ve Makaleler 1935-1978), TTK Yay., Ankara, 1980.

2- Yayımlanan Belgeler

1. Osmanlı Tarihine Dair Vesikalar;Bonneval'in Osmanlı Bahriyesine Dair Raporu-Nizam-ı Cedid Hakkında Vesikalar-Osmanlı Devletinin Durumuna Dair Rapor, Belleten, Cilt IV, 14-15, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1940.
2. Tanzimat Devrinde Rüşvetin Kaldırılması İçin Yapılan Teşebbüsler, Tarih Vesikaları Dergisi, Cilt I, Sayı 1, Maarif Vekâleti Yay., Haziran 1941.
3. İngiltere'nin Akdeniz Hâkimiyeti Hakkında Vesikalar, TVD, Cilt I, Sayı 2, Maarif Vekâleti Yay., Ağustos 1941.
4. Selim III Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar, TVD, Cilt I, Sayı 3, Maarif Vekâleti Yay., Ekim 1941.
5. Ali Paşa'nın Trablusgarp Valisine Bir Tahriratı, TVD, Cilt I, Sayı 4, Maarif Vekâleti Yay., Aralık 1941.
6. Ragıp Efendi'nin Islahat Layihası, TVD, Cilt I, Sayı 5, Maarif Vekâleti Yay., 1942.
7. Nizam-ı Cedid Hakkında Layihalar, TVD, Cilt I, Sayı 7, Maarif Vekâleti Yay., 1942.
8. Mehmet Namık Paşa'nın Hal Tercümesi, TVD, Cilt II, Sayı 9, Maarif Vekâleti Yay., Kasım 1942.
9. Yavuz Sultan Selim'in Oğlu Şehzade Süleyman'a Manisa Sancağını İdare Etmesi İçin Gönderdiği Siyasetname, Belleten VI, 21-22, TTK Yay., Ankara, 1942.
10. Ebubekir Ratıb Efendi'nin Nizam-ı Cedid Islahatı Hakkında Raporu, V. Türk Tarih Kongresi, III. Seksiyon.

3- Monografiler

- 1.Yunan Adalarının Fransızlar tarafından İşgali ve Osmanlı-Rus Münasebetleri, Tarih Semineri Dergisi, Sayı 1, İstanbul, 1937.
2. Kayserili Mehmet Dayı ile Giritli Mustafa Dayı Nam Yoldaşların Amerika ve Avrupa Seyahatleri, Tarih Semineri Dergisi, Sayı 2, İstanbul, 1938.
3. Tanzimat'tan Önce Garplılışma Hareketleri, Tanzimat I, Maarif Vekâleti Yay., İstanbul, 1940.
4. Halet Efendi Avrupa'yı Nasıl Görüyor? Türk Dili, Cilt I, Sayı 6, Ankara, 1952.
5. İlk Öğretmen Okulu (Darülmuallimin) Nasıl Kuruldu?, Türk Dili, Ankara, 1953.
6. Tarihte Türk-Alman Münasebetleri, Basın-Yayın ve Turizm Müdürlüğü, Ankara, 1954.
7. Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu (Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1978.

8. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun 'Trakya'da Millî Mücadele' Adlı Eseri Hakkında, Belleten, XX, 77, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1956.
9. Birinci Dünya Savaşı'ndan Lozan Muahedesi'ne Kadar Türkiye'nin Siyasi Olayları, İstanbul, 1959.
10. 27 Mayıs İnkılabının Sebepleri ve Oluşumu, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul, 1960.
11. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda Batının Etkileri, Belleten, Cilt XXVIII, Sayı 112, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1964.
12. Atatürk'ün Biçimlendirdiği Eğitim (Atatürk ve Eğitim), Türk Eğitim Derneği Yay., Ankara, 1982.
13. 'La Transformation de la Turquie d'un Empire Oriental En Un Etat Moderne et National', Cahiers d'histoire Mondiale, Vol.IV, No.2, 1958.
14. 'Historiography In Turkey Today', Middle Eastern Affairs, October 1959.
15. 'Turkey; From oriental Empire To A Modern National State', The New Asia, The American Library, New York, 1965.
16. 'L'Acculturation: Orient et Occident apres l'Apparition de l'Islam, Rapports I. Grand Themes, XII eme Congres International des Sciences Historiques, Vienne, 1965.
17. The Armenian Question, Ankara, 1975.
18. La Question Armenienne, Ankara, 1975.
19. La Turquie de 1912 a 1923.
20. 'Atatürk As A Soldier', Revue International d'Histoire Militaire, No.50.
21. 'The Principles of Kemalism', Atatürk Founder of A Modern State, ed. By Kazancıgil and Özbudun, London, 1981.
22. The World's Textbooks On History: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kitabının Japonca çevirisi, Tokyo, 1981.
23. 'Non-Muslim Representatives in the First Constitutional Assembly', Role of Christians and Jews In The Ottoman Empire, ed. By Benjamin Braude and Bernard Lewis, New York, 1982.
24. 'The Ottoman Empire and The Serbian Uprising 1807-1812', The First Serbian Uprising, ed., by Wayne S.Vucinich, New York, 1982.
25. Atatürk and How He Became The Seat of Government, TÖBANK, Atatürk In His Hundredth Year.

4- Biyografiler

1. Zarif Paşa'nın Hatıratı, Belleten, Cilt IV, Sayı 13, Türk Tarih Kurumu Yay., 1940.

2. Sultan Abdülaziz (Fransızca)
3. Namık Kemal, Ankara Üniversitesi DTCTF Yay., 1942.
4. Yusuf Akçura, Hayatı ve Eserleri, Kültür Dergisi, İstanbul, 1942.

5- Makaleler

1. Tarih Nedir? Nasıl Yazılır, Tan, 1935.
2. Tarihçilik Zihniyetinin Tekâmülü, Tan, 1935.
3. Tarihin Devirlere Bölünmesi, Oluş, 1934.
4. Arşiv ve Tarih, Oluş, 1934.
7. İtalya ve Akdeniz (Dört Makale), Cumhuriyet, 1936.
8. Tarihte Boğazlar ve Avrupa (Üç makale), Cumhuriyet, 1936.
9. Britanya imparatorluğu, Cumhuriyet, 1936.
10. XVIII. Yüzyılda Fransa'da Eğitim Fikirleri, Cumhuriyet, 1936.
11. Hasta Adam, Cumhuriyet, 1936.
12. Napolyon ve Goethe, Kültür Dergisi, 1936.
13. Quelques Reflections au Subject de la Nationalisation et de Lasisation de l'Education en Turquie.
14. Arşivlerimizin Kıymeti, Oluş, 1939.
15. Çağdaş Demokrasinin Tarifı, Ulus, 1948.
16. Avrupa'da Milliyet Fikrinin Başlaması, Ulus, 1948.
17. Avrupa'da Laik Devletin Tarihçesi Hakkında, Ulus, 1948.
18. Osmanlı İmparatorluğu'nda Hristiyan Halk Arasında Milliyet Fikrinin Yayılması, Ulus, 1948.
19. Osmanlı Türklerinde Demokrasi Örnekleri, Ulus, 1948.
20. Yakınçağ 'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Yapılan Islahat Hareketlerinde Avrupa Düşüncesinin Tesiri, Ulus, 1948.
21. O. Türklerinde Milliyet Fikrinin Gelişmesinde Türk Dilinin Rolü, Ulus, 1948.
22. Nizam-ı Cedid, Ulus, 1948.
23. Abdülhamit II, Ulus, 1948.
24. On Sekizinci Yüzyılda Fransa'da Öğretim ve Terbiye Fikirleri, Tarih Notları, 1940.

6- Yayımlanmış Konuşmalar ve Konferanslar

1. Avrupa Türk İnkılâbını Nasıl Görüyor?, Bursa, 1936.
2. Dağ Başını Duman Almış, Zonguldak Halkevi, 1936.
3. Büyük Harpte Çanakkale Deniz Muharebesi, İstanbul, 1938.
4. İtilaf Devletleri ve İzmir, İstanbul, 1938.
5. Avrupa'ya Tahakküm İçin Yapılan Teşebbüsler, İstanbul, 1938.
6. Ankara Üniversitesi DTCF 1944-1945 Ders Yılı Açılış Söylevi
7. Türkiye'de Cumhuriyet Fikri ve Cumhuriyetin İlanı, Ankara, 1945.
8. Atatürk'ün Siyaset Üzerine Düşünceleri, Ankara, 1946.
9. Atatürk ve Türk Tarih Tezi, Ankara, 1946.
10. Afet İnan (Ortak yapıt) Atatürk Hakkında Konferanslar, TTK Yay., Ankara, 1946.
11. Afet İnan (Ortak Yapıt), Türk Devrim Tarihi Konferansları, DTCF Yay., No.56.
12. Atatürk ve Gençlik, Ankara, 1948.
13. İnkılap ve Laiklik, Millî Tesanüt Birliği Yay., No.4, İstanbul, 1954.
14. Türk İnkılabı ve Kadın, Ankara, 1954.
15. Atatürk'le Gandi'nin Fikirlerinin Mukayesesi, Hindistan Haberleri, 1955.
16. Atatürk'ün Askerî Şahsiyeti, Harp Okulu Yay., No.8, Ankara, 1955,
17. Tarih Öğretimi
18. Günümüzde Atatürk ve Atatürkçülük, İzmir Barosu Yay., No.2, İzmir, 1975.
19. İsmet İnönü'nün Birinci Ölüm Yıldönümü Anma Toplantısı, T. K. K., 1974.
20. Tiyatro Sempozyumu, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü, DTCF, 1978.
21. VIII. Türk Tarih Kongresi (1976), Açış Söylevi, Ankara, 1979.
22. Atatürk'ün Büyük Söylevinin 50. Yıldönümü Açış Konuşması, Ankara, 1980.
23. Önsöz, Belleten, Atatürk Özel Sayısı, Ocak 1981, Sayı 177.
24. IX. Türk Tarih kongresi (1981), Açış Söylevi, Ankara

8- Ansiklopedi Maddeleri

1. İnönü Ansiklopedisi
 - a. Ahmet III, Cilt I, Sayı 165, İstanbul, 1940.

- b. Atatürk, Cilt I, Sayı 719
 - c. Barbaros Hayrettin Paşa, Cilt II, Sayı 311.
 - ç. Mahmut II
 - d. Sultan Mehmet V
 - e. Sultan Mehmet VI
2. Encyclopedia Britannica
- a. Abdülaziz
 - b. Abdülhamit I
 - c. Abdülhamit II
 - ç. Abdülmecit
 - d. Ahmet I
 - e. Ahmet II
 - f. Mehmet Ali Paşa
 - g. Mehmet Fuat Paşa
 - ğ. İbrahim I
 - h. İbrahim Müteferrika
 - ı. Köprülü Mehmet Paşa
 - i. Köprülüzade Hüseyin Paşa
 - j. Köprülüzade Numan Paşa
 - k. Kösem Sultan
 - l. Mahmut I
 - m. Mahmut II
 - n. Mahmut Nedim Paşa
 - o. Murat V
 - ö. Mustafa I
 - p. Mustafa II
 - r. Mustafa III
 - s. Mustafa IV
 - ş. Osman II
 - t. Osman III
 - u. Osman Nuri Paşa
 - ü. Mustafa Reşit Paşa
 - v. Selim III

9- Çeviriler

1. W. Heyd, Yakındoğu Ticaret Tarihi (Historie de Commerce du Levant), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1975.
2. Paul Harsen, Comment ont Ecrit Histoire (Millî Eğitim Bakanlığı için)

10. Basılmış Eleştiriler

1. Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın 'Yakınçağ Tarihi' Hakkında Tenkitlerine Cevap, DTCT Dergisi, Ankara, 1948.
2. Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat'ın 'Ahmet II' Makalesi Hakkında Tenkitlerine Cevap, DTCT Dergisi, Ankara, 1948.
3. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun 'Trakya'da Millî M¼cadele' Adlı Eseri Hakkında Tenkit, Belleten, XX-77, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1956.
4. Tevfik Bıyıklıoğlu'nun 'Trakya'da Millî M¼cadele' Adlı Eseri Hakkında, Revue Militaire, Paris.

EKLER LİSTESİ

EK 1: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1856 Paris Muahedesi ile İlgili Hazine-i Evrakta Yapmak İsteddiği Araştırma ile İlgili İzin Yazısı. (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Maarif Vekâleti Yüksek Tedrisat Umum Müdürlüğü'nün 30.05.1935 Tarih ve 8757 Karar Sayılı Resmi Yazısı.)

EK 2: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın 1938 Yaz Tatilinde 1856 Paris Muahedesi ile İlgili Fransız Arşivinde Yapmak İsteddiği Araştırma ile İlgili İzin Yazısı. (T.C. Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 26.07.1938 Tarihli 2/9313 Karar Sayılı Resmi Yazısı.)

EK 3: Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde ve Yüksek Mekteplerde Okutulan İnkılap Tarihi Dersleri İmtihan Evrakını Tetkik Etmek Üzere Ücret Verilmesi Hakkında Yazı. T.C. Başvekâlet Kararlar Dairesi Müdürlüğü'nün 01.09.1938 Tarihli, 9520/2 Karar Sayılı Resmi Yazısı.)

EK 4: Ankara DTCF'ye Bağlı bir Türk İnkılap Tarihi Ensitüsü Kurulması Hakkında Kanun. (Kanun No: 4204, Kabul Tarihi: 15.04.1942)

EK 5: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Ensitüsü'ne Cumhuriyet Halk Partisi Merkez İdare Heyeti azası arasından seçilecek bir mümessil hakkında yazı. (T.C. Maarif Vekilliği Yüksek Öğretim Umum Müdürlüğü'nün 13.06.1942 Tarihli, 4205/3 Karar Sayılı Resmi Yazısı.)

EK 6: Atatürk albümü hazırlanması amacıyla, Mustafa Kemal Atatürk'e dair pek çok fotoğrafın listesinin CHP'den istenilmesine dair yazı. (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Ensitüsü Müdürlüğü'nün 24.01.1945 Tarihli, 329 Numaralı Resmi Yazısı.)

EK 7: Cumhuriyet Halk Partisi tarafından Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu seyahatine ait filmin bir kopyasının TİTE'ye verilmesine dair yazı. (Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 16.02.1945 Tarihli, 74724 Sayılı Resmi Yazısı.)

EK 8: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın CHP Genel Sekreterliği'ne Atatürk'ün Anadolu seyahatine dair film hakkında teşekkür yazısı. (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Ensitüsü Müdürlüğü'nün 01.03.1945 Tarihli, 358 Numaralı Resmi Yazısı.)

EK 9: CHP'nin Türk İnkılaplarına dair fotoğrafları TİTE'ye devretmesi sebebiyle kuruma şeref diploması verileceğine dair Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazı. (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Ensitüsü Müdürlüğü'nün 14.06.1945 Tarihli, 427 Numaralı Resmi Yazısı.)

EK 10: TİTE'de hazırlanması düşünülen İnkılap Tarihi ile ilgili sergiye konulmak üzere CHP'den ilgili eşyaların istenmesine dair Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın yazısı. (Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Ensitüsü Müdürlüğü'nün 21.02.1946 Tarihli, 42 Numaralı Resmi Yazısı.)

EK 11: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Atina'da Fransız Arkeoloji Okulu'nun 100. Yıldönümü Kongresi'ne Katılması Hakkında Yazı. (T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü'nün 30.12.1947 Tarihli, 6820/3 Karar Sayılı Resmi Yazısı.)

EK 12: Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi Rektörü Olarak Paris'te Toplanacak Şarkiyat, Utrecht'de Toplanacak Olan Unesco'nun Düzenlediği Üniversitelerarası Kongrelere Katılması Hakkında Yazı. (T.C. Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü'nün 10.07.1948 Tarihli, 7788/3 Karar Sayılı Resmi Yazısı.)

EK 13: Mustafa Kemal Atatürk'ün Sivas'tan getirdiği belgeler ve Karlspad hatıralarının CHP'den TİTE'ye devredilmesi ile ilgili yazı. (CHP Genel Sekreterliği'nin 13.01.1949 Tarihli yazısı.)

EK 14: Prof. Karal'ın bulunduğu memuriyetleri gösteren sicil sureti. (Ord. Prof. Enver Ziya Karal'ın Ankara Üniversitesi DTCTF Arşivi Özlük Dosyası.)

EK 15: Basında Vefat Haberleri, **Cumhuriyet** 20.01.1982.

EK 16: Ailesi, Türk Tarih Kurum, Türk Dil Kurumu'nun ve Unesco Türkiye Milli Komisyonu'nun Başsağlığı Yazıları, **Cumhuriyet** 21.01.1982.

EK 17: Prof. Enver Ziya Karal ve Prof. Ahmet Şükrü Esmer Tam Sayfa Başsağlığı Yazıları, **Cumhuriyet** 22.01.1982.

EK 18: **Milliyet** 21.01.1982

EK 1:

Türkiye Cumhuriyeti
Maarif Vekâleti
Yüksek Tedrisat Umum
Müdürlüğü
No... 8251

Haldise
Doğent Münver Ziya Karal'ın
hazinesi evrakta çalışmasına
müsaadeleri hak:

Ankara 30 15 1935

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Maarif Vekâlet Yüksek Makamına

Universite Edebiyat fakültesi yeni ve son Zamanlar tarihi Doğenti Münver Ziya Karal'ın, 1858 Paris muahhedesi üzerinde araştırmalar yapmakta olduğunu, Osmanlı vesikalarından da istifade etmek üzere hazinesi evrakta çalışmasına müsaade edilmesi Edebiyat fakültesi dekanlığının yazısına atfen Üniversite Rektörlüğünün iş'arından anlaşılmıştır.

Doğent Münver Ziya Karal'ın hazinesi evrakta tetkikat yapmasına müsaade buyurulmasını derin saygılarımla dilerim.

Maarif Vekili
B. Öymen

yazı İşlerine
1.6.35

PH. ES. 25/5/1935
S.E.

0.10	10		16	53	2
------	----	--	----	----	---

BAŞBAKANLIK EVRAK		
1-5-925	2974	-2-

EK 1:

T. C. BAŞVEKALET Yazı İşleri Müdürlüğü Sayı:		5 1528	Dosya işaretleri
Ekranın Numarası		Hazine evrakı Muavenetine	
Tarihi			
Yazan memur	M. Gökçe		
Yazı tarihi	1. 6. 935		
Muavin		1856 tarihli Paris mukaddesi	
Beyaz eden		üzerinde araştırmalar yapılmıştır.	
Beyaz tarihi		İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi	
Karşılaştıranlar		teslim yeni ve son zamanlar tarih	
Sadıra No.	1280	Doçenti Enver Liza Karal ve Osmanlı	
Merbutatı		de in	
Sevk tarihi	4-6-35	vezirlerinden da istifade etmek üzere	
Kaydeden	H. H. H.	Hazine evrakta birimlerde ve et görmek	
Düşünceler		Yetkilisinin isteği üzerine müvade olunmuştur.	
		Başvekalet Müsteşarı	
		Maarif Yapılığine	
		30-5-935 tarihli ve yukarıda teklif edil.	
		8451 sayılı tezyararına Kararlıdır	
		Üniversite Edebiyat Fakültesi yeni ve son	
		zamanlar tarihi Doçenti Enver Liza Karal in	
		bildirdiği iş üzerinde birimlerde Hazine evrakta	
		cahmanca müvade edildiği Hazine evrakı Muavenetine gözetilmiştir.	
		tutuklatılmamıştır	
		Bos mekil üzerine	
		M. Başvekalet Müsteşarı	
010	10	16	53
		1-6-935	
		16.53.8	

EK 2:

T. C. MAARİF VE İLKOKUL VEKÂLETİ MÜDÜRLÜĞÜ	Kararname	T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ	
Karar sayısı: 2 93/3			
Yaz tatili zarfında Fransa arşivi hakkında tetkikler yapmak üzere İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi tarih doçenti Enver Ziya Karal'ın Paris'e ve Zonguldak kömürü hakkındaki tetkiklerini tamamlamak üzere Fen fakültesi Mineroloji doçenti A.Can Okay'ın da Berlin'e gönderilmeleri ve Fransaya gidecek Enver Ziya Karal'ın tahakkuk edecek masraflarının 1938 döviz cetvellerine Maarif vekâleti nezdinde konulan tahsisattan ve Almanyaya gidecek olan A.Can Okay'ın masraflarının da Alman kıliringi B hesabından tesviyesi; Maarif vekilliginin 18/6/1938 tarih ve 2317/4102 sayılı tezkeresi ve Maliye vekilliginin 23/7/1938 TARİH ve 13248/4064 sayılı mutaleanamesi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 26/7/1938 tarihinde onanmıştır.			
26/7/1938			
REİSİCÜMHUR K. Atatürk			
Bş. V. C. Baş	Ad. V. E. Şenel	M. M. V. M. M. V.	Da. V. S. Kara
Ha. V. H. V.	Ma. V. M. V.	Mf. V. M. V.	Na. V. A. Çelikkaya
İk. V. İk. V.	S. İ. M. V. S. İ. M. V.	G. İ. V. G. İ. V.	Zr. V. Zr. V.
030 18 01 02 84 68 12			

EK 3:

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ		Kararname	T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞIVI
Karar sayısı: 2 3520			
<p>Ankara ve İstanbul Üniversitelerinde ve Yüksek mekteplerde okutulmakta olan İnkilâp tarihi dersleri imtihan evrakını tetkik etmek üzere muayyen mesai saatleri dışında ayrı ayrı vazife gören Doçent Enver Ziya Karal, Ömer Lütfi Barkan, Hıfzı Valdet ve Yavuz'a bu mesallerine karşılık 1938 mali yılı bütçesinin 692 inci faslının 7 inci konferanslar ücreti maddesinden maktuan 100 zer lira verilmesi; Maarif Vekilliğinin 30/6/938 tarih ve 4/2467 sayılı tezkaresile yapılan teklifi ve Maliye Vekilliğinin 29/8/938 tarih ve 13229/4945 sayılı mutalâanamesi üzerine 1452 sayılı kanunun 15 inci maddesinin son fıkrasına tevfikân icra Vekilleri Heyetince 1/9/938 tarihinde onanmıştır.</p>			
		1/9/938	REİSİCÜMHUR K. Atatürk
Bş. V. C. Beyaz	Ad. V. E. Şenay	M. M. V. M. Özgür	Da. V. S. Kaya
Ha. V. H. R. B. B.	Ma. V. A. Şişir	Mf. V. J. Akar	Na. V. A. Çelikkaya
İk. V. Ş. Şişir	S. İ. M. V. Dr. H. Akar	G. İ. V. R. Akar	Zr. V. J. Akar
080 18 01 02 86 78 19			

56539
M/2082 - ek

Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine bağlı bir
"Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü" kurulması hakkında kanun

Kanun NO: 4204

Kabul Tarihi: 15/4/1942

Madde 1) Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesine bağlı bir "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü" kurulmuştur. Bu enstitünün vazifeleri şunlardır:

- a) Türk İstiklâl savaşı, Türk İnkılâbı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin rejiminin dayandığı esaslar hakkında her türlü araştırmalarda bulunmak.
- b) Bu konularla ilgili belgeleri ve yayınları toplayarak kütüphane ve müzeler meydana getirmek ve bir arşiv kurmak.
- c) Türk İnkılâp ve rejimini memleket içinde ve dışında dersler ve konferanslar vermek ve her türlü yayınlarda bulunmak.

Madde 2) Fakültelerde ve yüksek okullardaki İnkılâp tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi dersleri Maarif Vekilliğince hazırlanacak programlara ve tayin edilecek esaslara göre bunların kendi kadrolarındaki vazifeli profesör doçent ve öğretmenleri tarafından okutulur.

Madde 3) Bütün resmi daire ve mekamlarda belediyeler, milli kurumlar kendi dosya ve arşivlerinde bulunan ve İnkılâp tarihiyle ilgili olan her türlü evrak ve belgelerin asıl veya suretlerini ve eşzalaak Maarif Vekilliği tarafından lüzum gösterildikçe Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsüne verirler.

İstiklâl ve İnkılâp tarihiyle ilgili olup her ne suretle olursa olsun şahıs elinde bulunan evrak ve belgelerle eşyaları Enstitüye bağışlanmaları Enstitüde bulundurulacak "Şeref Defteri"ne yazılır ve ayrıca Resmi gazete ve radyo ile ilân olunduktan sonra kendilerine bir "Şeref Diploması" verilir.

Yukarıda yazılı evrak belge ve eşyalar istedikleri takdirde sahiplerinden, Enstitü Danışma ve Yönetim Kurulunca biçilecek değerle, satın alınır.

Bu kanunla ilgili evrak, belge ve eşyayı özel koleksiyonlarında bulundurmamak isteyenlerden bunların konuları ve vasıfları hakkında enstitüye bilgi verenlerin adları da "Şeref Defteri"ne ayrıca yazılır.

Yukarıdaki fıkralarda yazılı evrak, belge ve eşyanın Türkiyeden çıkarılması yasaktır.

Madde 4) Enstitünün aşağıda yazılı zatlardan kurulan bir "İlmi Danışma ve Yönetim Kurulu" vardır.

- a) Enstitü Müdürü
- b) Fakülte ve yüksek okullarda "İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi" dersi veren Profesör ve doçentler.
- c) Cumhuriyet halk partisinin, Türk Tarih ve Dil Kurumlarının Merkez idare Heyetleri azalarından memur edilecekleri birer temsilci.
- d) Maarif Vekilliğince memur edilecek üç zat.

Kurulun kararları Maarif Vekilliğince onaylanır ve yürütülür.

Madde 5) Enstitü çalışma esasları Maarif Vekilliğince konulur.

Madde 6) 3656 ve 3888 sayılı Kanunlara ekli (1) numaralı cetvellerin Maarif Vekilliği kısmındaki "Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi" kadrolarına işbu kanunu ekli (1) ve (2) cetvellerde derece, adet ve unvanları yazılı maaşlı ve ücretli memuriyetler ilâve olunmuştur.

Muvakkat Madde 1) 4042 sayılı 1941 Muvazenei Umumiye Kanununa bağlı (D) işaretli cetvelin Maarif Vekilliği kısmındaki "Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi" müdahdemleri arasında işbu kanuna bağlı (3) numaralı cetvelde yazılı kadro eklenmiştir.

Muvakkat Madde 2) Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsünün her türlü tesis ve idare masrafları 1941 yılı bütçesinin 715 inci faslının birinci ve ikinci maddelerindeki tahsisattan verilir.

Madde 7) Bu kanunun hükmü neşri tarihinden başlar.

Madde 8) Bu kanunun hükümleri İcra Vekilleri Heyetince yürütülür.

17.4.1942

EK 5:

1942

1942

1942

13 Haziran 1942

78187

Eki: Enstitüsüne seçilecek bir maddesil H :

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ

MAARİF VEKİLLİĞİ
Yüksek Öğretim Umum Müdürlüğü
Sayı: 4204/3
(20)

T.C. C. H. P. Genel Sekreterliği
Ankara

Ozet: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsüne seçilecek bir maddesil H :

Türk İstiklâl Savaşı, Türk İnkılâbı ve Türkiye Cumhuriyeti Rejiminin dayandığı esaslar hakkında her türlü araştırmalarda bulunmak; bu konularla ilgili belgeleri ve yayınları toplayarak kütüphane ve müzeler meydana getirmek ve bir Arşiv kurmak; Türk İnkılâp ve Rejimini memleket içinde ve dışında tanıtmak için dersler ve konferanslar vermek ve her türlü yayınlarda bulunmak gayesiyle Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine bağlı bir "Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü" kurulmuştur. Enstitünün Müdürlüğüne Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Profesörlerinden Enver Ziya Karal tayin edilmiştir. Bu Enstitünün kurulmasına dair olan 15.IV.1942 tarih ve 4204 sayılı kanunun 4 üncü maddesi gereğince Enstitünün bir "İlmî Denişma ve Yönetim Kurulu" vardır. Bahsolunan kanunun 4 üncü maddesinin C fıkrası gereğince bu Enstitüye Partimizin Merkez İdare Heyeti azası arasından bir maddesilin seçilmesini, kendisine gereken tebliğatin yapılmasını ve neticenin Vekillimize bildirilmesini saygılarımla rica ederim.

R.Ş.S.
Ta.
22.1.42
25.1.42
25.1.42

Maarif Vekili
Günel

X

25

MD.M. 26.V.1942

Fon No: 490 1 0 0 -Kutu No: 1199 - Dosya No: 206 - Sıra No: 1

EK 6:

T. C.
Ankara Üniversitesi
Türk İnkılap Tarihi
Enstitüsü Müdürlüğü
No... 329

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
C. H. P. Gansel Müdürlüğü
21830
27 Ekim 1945

G/0
24 Ekim 1945

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine
A n k a r a

İstanbul'da bulunan Atatürk'ün eski bir fotoğrafçısı, Atatürk'e ait birçok fotoğrafların ve camlarının Partide sandıklar içinde saklandığını bildirmiştir.

Enstitüde hazırlanmakta olan Atatürk albümü için bu fotoğrafları elde etmek zorunda olduğumuzdan, Parti muhasebesinde saklanmakta olan sandıkların içindekilerine ait listeden bir suretin gönderilmesine müsaadelerinizi derin saygılarımla rica ederim.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
Müdürü Profesör
E. Z. Başar

*İlgin dalaycıoğlu
B. III. Şofliğine sunulmuş
20-1-1945*

*B. III. Şof.
edatıcağı N.K.*

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1199 - Dosya No: 206 - Sıra No: 1

EK 7:

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

13
74724

5 Şubat 1945

Prof. Sımsık Zeynep Karal

Ankara Üniversitesi
Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Md.

22.10.1945 tarih ve 315 sayılı yazınıza cevaptır.
Ebedi Şef Atatürk'ün Anadolu seyahatine ait filmin
elimizde sade bir yıpranmış nüshası mevcuttur.
Bundan bir kopya yaptırarak Enstitünüze vermek te-
şebbüsünde bulduksa da, piyasada film bulunmadığından
bunu tahakkuk ettirmedik. Pâzitif film teminine imkân
bulunur bulunmaz bu filmden hesabınıza bir kopya bastır-
tarak Enstitünüze verileceğini bildirir, sevgi ve saygı-
lar sunarım.

CH

M. H. Güle

63

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1199 - Dosya No: 206 - Sıra No: 1

EK 8:

T. C.
Ankara Üniversitesi
Türk İnkılap Tarihi
Enstitüsü Müdürlüğü
No. 356

GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1 Mart 1945

C. H. P. Genel Müdürlüğü
YAZILAR 23609... 2 Mart 1945

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine
A n k a r a

15.2.1945 tarih ve 13/74724 sayılı yazıları karşılığdır :

Ebedî Şef Atatürk'ün Anadolu seyahatine ait filmin elinizde bulunan yıpranmış bir nüshasından pozitif film bulunduğu zaman bir kopye bastırılacağına dair vaatlerinize teşekkürler eder, derin saygılarımı sunarım.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
Müdürü Profesör
10 Mart 1945
Gevuldu...
62

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1199 - Dosya No: 206 - Sıra No: 1

EK 9:

DEVLET ARSIVLERI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARSIVI

T. C. M.
Ankara Üniversitesi
Türk İnkilap Tarihi
Enstitüsü Müdürlüğü
No.....427

14 Haziran 1945

C. H. P. Genel Sekreterliği
28314 16 Haziran 1945
Eki:

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine
A n k a r a

Türk Devrim Tarihi Enstitüsü İlmî Danışma ve Yönetim Kurulu,
7-9/VI/1945 tarihinde yaptığı altıncı genel toplantısında, Cumhu-
riyet Halk Partisinin Enstitüye devrettiği, türk devrimi ile ilgili
fotoğrafların negatiflerini incelemiş ve çok değerli bulduğu bu
yardımından dolayı Partinize "Şeref diploması" verilmesini karar-
laştırmıştır.

Derin saygılarımla arz ederim. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü
Müdürü Profesör
S. Karal

15. VI. 1945
N.K. - 19 Haziran 1945
Göüldü daryesına
et. Kundoff

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1199 - Dosya No: 206 - Sıra No: 1

EK 10:

T. C.
Ankara Üniversitesi
Türk İnkilâp Tarihi
Enstitüsü Müdürlüğü
No: 42

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET Halk Partisi Genel Sekreterliğine
Ankara

21 Şubat 1946

43243 26 Şubat 1946

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğine
Ankara

Enstitümüz İlmî Danışma ve Yönetim Kurulunun sayın Bakanımız
Hasan Ali Yücel'in başkanlığında yaptığı 22.XII.1944 tarihli top-
lantısında devrim tarîmimizi ilgilendiren bir sergi hazırlanmasına
karar verilmiştir.

Bu sergiye konabilecek eşyaların Partide bulunduğu haber
alınmıştır. Bu eşyalardan muvakket veya daimi olarak istifade
edilmesi için müsaade olunmasına sevgilerimle rica ederim.

Türk Devrim Tarihi Enstitüsü
Müdürlüğü Prof.
E. İ. Karay

N.A.
B. K.

22

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1199 - Dosya No: 206 - Sıra No: 1

EK 11:

T.C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Karar Maddesiçe
Karar sayısı
5
6820

KARAR

T.C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞANI

Çeşitli görevlerle yabancı memleketlere gönderilmiş olan ilişik listede adları, görevleri ve gittikleri memleketler yazılı bulunan Ankara Üniversitesine mensup beş profesör ile bir doçente 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi, Millî Eğitim Bakanlığının 15/12/1947 tarihli ve 35/1210 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 30/12/1947 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
İsmet İnönü

Başbakan *Şif. Akay* Devlet Bakanı *Bahriye Üsküdarlı* Adalet Bakanı *İ. Seymen* Millî Savunma Bakanı *K. İbrahim*

İçişleri Bakanı *Em. C. İ. Sadık* Dışişleri Bakanı *U. İyigün* Maliye Bakanı *Reşat S. S.*

Bayındırlık Bakanı *G. Güllü* Ekonomi Bakanı *C. Ç. B. U.* Sa. ve So. Y. Bakanı *G. Ç. Ç.*

Tarım Bakanı *B. Ç. Ç.* Ulaştırma Bakanı *S. K. K.* Ticaret Bakanı *U. G. G.* Çalışma Bakanı *A. Ç. Ç.*

03	18	01	115	82	13
----	----	----	-----	----	----

EK 11:

Adı	Görevi	İştirak ettiği kongre
Ord.Prof.Dr.Sevket Aziz Kansu	Ankara Üniversitesi Rektörü	İngiliz Kültür Heyetinin daveti üzerine İngiliz Üniversitelerle temas etmek üzere gitmiştir.
Prof.Enver Ziya Karal	Dil ve Ta-Coğrafya Fak. Dekanı	Atina'da Fransız Arkeoloji okulunun 100 üncü yıl dönümü kongresine iştirak etmiştir.
Doçent Ekrem Akurgal	Dil ve Ta-Coğrafya Fak. Doçenti	" " " " " "
Prof.Cemil Dikmen	Fen Fakültesi Dekanı	İngiliz Kimya Cemiyetinin 100 üncü yıl dönümü törenine ve II inci Enternasyonal kimya kongresine iştirak etmiştir.
Prof.Nüzhet Şakir Dirisu	Tıp Fak.Profesörü	Kopenhag'da Romatoloji kongresine iştirak etmiştir.
Prof.Nüzhet Atav	" " "	Strasbourg'da Sağlık kongresine iştirak etmiştir.

ASKI gibidir.

03	18	01	115	82	13
----	----	----	-----	----	----

EK 12:

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayı: 3
7786

KARAR

İlişik listede adları hizalarında yazılı Konferanslara katılmak üzere yabancı memleketlere gönderilecek olan Ankara Üniversitesi Rektörü ile Öğretim Üyelerine 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi; Milli Eğitim Bakanlığının 5/7/1948 tarihli ve 4318 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunun 10/7/1948 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI
İsmet İnönü

Başbakan <i>İsmet İnönü</i>	Devlet Bakanı Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı -----	Adalet Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Millî Savunma Bakanı <i>İsmet İnönü</i>
İçişleri Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı <i>S. Cebesiz</i>	Millî Eğitim Bakanı <i>T. Bayraktar</i>	
Bayındırlık Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Ekonomî Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Sa. ve So. Y. Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	Gümrük ve Tekel Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	
Tarım Bakanı <i>Cağaloğlu</i>	Ulaştırma Bakanı <i>Gülük</i>	Ticaret Bakanı <i>S. Nispet</i>	Çalışma Bakanı <i>İsmet İnönü</i>	

1948 İR 01 07 117 48 20

EK 12:

Adı	Görevi	Maası	İstirak edeceği kongre
Enver Ziya Karal	Ankara Üniversitesi Rektörü	90	Paris'te toplanacak Şarkiyat, Utrech'te toplanacak olan Unesco'nun tertip ettiği Üniversitelerarası kongrelerine
Akdes Nimet Kurat	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Profesörü	80	Paris'te toplanacak Şarkiyat Kongresine
Cemal Alagöz	" " " " " "	80	Lizbon'da toplanacak Onaltıncı Milletlerarası Coğrafya Kongresine
Muzaffer Şenyürek	" " " " " " Doçenti	70	Brüksel ve civarındaki Tervueren şehirlerinde toplanacak Milletlerarası Etnoloji ve Antropoloji Kongresine
Esat Arsebük	Hukuk Fakültesi Ordinaryüs Profesörü	150	Lahey'de toplanacak olan Académie de droit Comparé'nin ihzari Komitesi Kongresine
Zeki Mesut Alsan	" " Profesörü	150	Lahey'de toplanacak olan Uluslararası Hukukçular Kongresi
Muzaffak Akbay	" " Doçenti	70	" " " " " "

030 19 01 114 45 20

S.T.

EK 13:

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

1949

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

Ankara
13. I. 1949

3) DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

C.H.P. Genel Sekreterliği
Yüksek Katına

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü

Türk İnkilâp Tarihî Enstitüsü Müdürlüğünden alınan
6.I.1949 gün ve 8 sayılı yazı beğli olarak sunulmuştur.
İşbu yazıda : (Enstitünün İlmî Danışma ve Yönetim Kurulu
Millî Eğitim Bakanı Seyin Tehsin Benguoğlunun Başkanlığında
25.X.1948 tarihinde yaptığı genel toplantıda Atatürk'ün Si -
vasden getirdiği vesikelerle Karşıpat hatıralarının Enstitü -
ye devren alınmasına karar verilmiş olduğu bildirilmekte ve
yapılan araştırmalarda Parti emrindeki Ziraat Bankasında
mahfuz Atatürk'ün mirasları arasında bu vesikelerin Ensti -
tüye devredilmesi) istenilmektedir.

Görüşülüp bir karar verilme üzere Genel İdare Kuruluna
habelesini arz ederim.

Büro I Şefi
F. Adnan

Gen. T. K.
19. I. 1949
C. J. J. J. J.

6389

2

Fon No: 490 1 0 0 - Kutu No: 1199 - Dosya No: 206 - Sıra No: 1

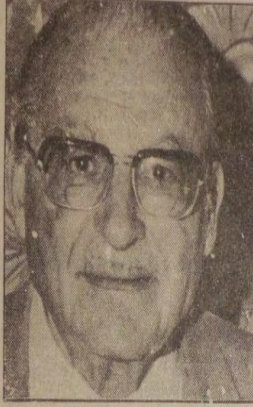
EK 14:

Memuriyeti	Maaşı	İşe Başladığı Tarih	Kararname Nosu	Kararname Tarihi	Düşünceler
İ.Ü. Yeni ve Yakın Zamanlar Tarihi Doçentliği	55	23.03.1933	759	11.02.1933	Lyon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu olmasından
DTCF Tarihi Doçentliği	60	28.06.1941	740	18.06.1941	Kadro dolayısıyla
Tarih Profesörlüğü	70	27.03.1943	675	17.03.1943	4598Nolu Kanunun gereğince yüksek mektep mezunu olmasından
Tarih Profesörlüğü	80	30.03.1945	30	01.04.1945	

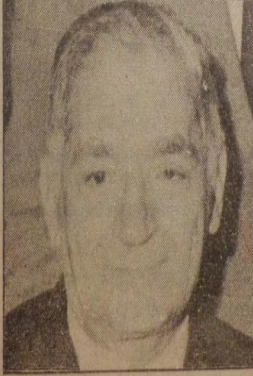
Sedat ERGİN

ANKARA — Türkiye'nin BM'deki daimi temsilcisi Büyükelçi Coşkun Kırca'nın Genel Kurul'da çekimser ve karşı oy kullandığı. Güney Amerika ülkeleriyle ilgili kararların içeriği belli oldu. Bilindiği gibi, bu konuda Yankı dergisinde yayınlanan ve gazetemizce aktarılan bir yazıda Coşkun Kırca'nın Dışişleri'ne danışmandan Şili'deki insan hakları ihlallerini kınayan bir tasarıya çekimser El Salvador ve Guatemala'daki insan hakları ihlallerini kınayan tasarıya ise karşı oy verdiği bildirilmiş, bu yazı ve haberi Dışişleri Bakanlıklarını İhter Türkmen'in açıklamasına neden olmuştu. Türkmen, Bakanlık ile Kırca arasında uyumsuzluk olmadığını bildirmişti.

Söz konusu kararların içeriğinin ve hangi ülkelerin ne yönde oy kullandığının belli olmasıyla bu konudaki tartışma yeni boyutlar kazanıyor. Türkiye, daha önceki BM Genel Kurullarında Şili'nin kınanması (Arkası Sa. 9 Sü. 1'de)

Bir süre gazetemizde de yazılar yazan Prof. Ahmet Şükrü Esmer, Türk basınının ilk dış politika yorumcusuydu.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu'nun başkanıydı.

Prof. Esmer ve Prof. Karal öldü

- Kalp yetmezliğinden ölen Ord. Prof. Esmer, bugün Ankara'da SBF önünde düzenlenecek törenden sonra toprağa verilecek.
- Türk Tarih Kurumu Başkanı Ord. Prof. Karal, Atatürk'ün 100. yılı nedeniyle dış ülkelerde konferanslar vermişti.

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)

Siyasi tarihçi ve dış politika yazarı Ord. Prof. Ahmet Şükrü Esmer ile Türk Tarih Kurumu Başkanı, tarihçi Ord. Prof. Enver Ziya Karal dün Ankara'da kalp yetmezliğinden vefat ettiler.

Uzun yıllar yazar ve öğretim üyesi olarak yaşamını sürdüren Ahmet Şükrü Esmer 1893 yılında Kıbrıs'ın Lefkoşe kentinde doğdu. Orta öğrenimini Lefkoşe'de İngiliz Okulu ile Kıbrıs Lisesi'nde yapan Ahmet Şükrü Esmer babasının yayınladığı «Sunuhat» adlı haftalık gazetede çalışarak ilk gazetecilik zevkini burada tattı

İlk yazısı 1906 yılında yayınlandı. Liseden sonra İstanbul'a gitti. Açılan bir yarışmayı kazanarak Amerika'ya Columbia Üniversitesi'ne gönderildi. Orada hukuk öğrenimi yapan Ahmet Şükrü, Devletler Hukuku ve Siyasal Tarihten de doktora derecesi aldı.

Birinci Dünya Savaşı bitmediğinden, bir süre ülkeye dönemeyen Ahmet Şükrü New York'da «Şadayı Vatan» adında bir haftalık gazete çıkardı. Bu Amerika'da Türkçe çıkan ilk gazeteydi. 1921 yılında vürda dönen Ahmet Şükrü Esmer, Galatasaray'a İngilizce öğretti. (Arkası sa. 9. sü. 4 de)

ESMER VE KARAL IN ARDINDAN

DOÇ. DR. SEÇİL AKGÜN

İli Piy

Çocukların bu duygularını ve bu duyguların bu duygularını...

Ahmet Şahir ESMER

Levent Ziya KARAL

PROF. FAHİR ARMAĞÖZ

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

SİYASAL TARİHÇİ

YAZAR ÜST. PROF. AHMET ŞAHİR ESMER

İÇİN BÜĞÜN TÜRK

FANIL KURBANLI VE A.U. İBİL FARIN

CAHİT KÜLELİ

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. SUNA KILIÇ

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. BEDRİ GÜRSÖY

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

M. RAUF İNAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. RİFİKİ SAĞLAM BURÇAK

(Eski Milli Eğitim Bakanı)

VERİMLİLER YANILTIYORLAR

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. ŞERAFETTİN TURAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. DR. TÜRKKAYA ATAÖV

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. CEVAT GÜRER (SBF Dekanı)

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. BAHRİ SAVCI

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

ULUG İĞDEMİR

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

KAYA TOPERİ (Değiştirilmi Bakanlık)

Enformasyon Genel Müdürü

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

ÖMER ASIM AKSOY

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. BAHİR AKGÜN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

Silahlarm 29 Eylül 1980'den güne teslim edenlere af

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

Dauşma Meclisinde izlenimler

"Bana Adalet Bakanını bulun"

Eski TBMM Başkanı

ANKARA - Dauşma Meclisinde 1982 Yılı Bakanlar Kurulu üyeleri tarafından yapılan oturumda, Dauşma Meclisi Başkanı Prof. Dr. İsmet İnönü'nün konuşması ilgi çekti.

GOYUSALARIYIM

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

İLKİSİ KAPILMALIDIR

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

İSİZ DEĞİRLİLİK

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. RİFİKİ SAĞLAM BURÇAK

(Eski Milli Eğitim Bakanı)

VERİMLİLER YANILTIYORLAR

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. ŞERAFETTİN TURAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. DR. TÜRKKAYA ATAÖV

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. CEVAT GÜRER (SBF Dekanı)

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. BAHRİ SAVCI

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

ULUG İĞDEMİR

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

KAYA TOPERİ (Değiştirilmi Bakanlık)

Enformasyon Genel Müdürü

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

ÖMER ASIM AKSOY

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. BAHİR AKGÜN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

Silahlarm 29 Eylül 1980'den güne teslim edenlere af

PROF. GÜNDÜZ OKUÇUN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. HALUK ÜLMAN

Değerli hocam, Prof. Ahmet Şahir Esmir, Türk toplumuna...

PROF. TARIK ZAFER TUNAY

(I.U. SBF Dekanı)

<p>ACI KAYIP Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. YERİNE YAKIN HAYRATINA BAĞIŞLADI Özl. Prof. ENVER ZİYA KARAL'ı Allah rahmetine kavuşturulsun.</p>	<p>İthalatçılar, İmalatçılar, Toplanıcılar Her türlü ithalat ve ihracat işleri için hizmet vermekteyiz. İthalat ve ihracat işleri için en uygun fiyatlarla hizmet vermekteyiz. İthalat ve ihracat işleri için en uygun fiyatlarla hizmet vermekteyiz. Telefon : 26 20 34</p>	<p>MEVLİT Allah rahmetine kavuşturulsun. KAMIL POLAT'ın Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. İZMİR BAĞIŞLIĞI HESKİMLER</p>		
<p>BUYUK KAYIP Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. YERİNE YAKIN HAYRATINA BAĞIŞLADI Özl. Prof. ENVER ZİYA KARAL'ı Allah rahmetine kavuşturulsun.</p>	<p>İRTİHÂL Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. Mustafa Özeren el-Halvetî, eş-Şa'bânî Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>	<p>VEFAT Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. ASIYE NEDRED GÜRÜN Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>		
<p>BUYUK KAYIP Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. YERİNE YAKIN HAYRATINA BAĞIŞLADI Özl. Prof. ENVER ZİYA KARAL'ı Allah rahmetine kavuşturulsun.</p>	<p>VEFAT ve BAŞSAĞLIĞI Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. ULVIYE ATAY'ın Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>	<p>BAŞSAĞLIĞI Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. ASIYE NEDRED GÜRÜN Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>		
<p>BUYUK KAYIP Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. YERİNE YAKIN HAYRATINA BAĞIŞLADI Özl. Prof. ENVER ZİYA KARAL'ı Allah rahmetine kavuşturulsun.</p>	<p>VEFAT Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. ULVIYE ATAY Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>	<p>BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNDEN Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. İZMİR BAĞIŞLIĞI HESKİMLER</p>		
<p>BUYUK KAYIP Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. YERİNE YAKIN HAYRATINA BAĞIŞLADI Özl. Prof. ENVER ZİYA KARAL'ı Allah rahmetine kavuşturulsun.</p>	<p>ATLAS DENİZLİK TİCARET ve SİGORTA ANONİM ŞİRKETİ TAZARRUF SAHİPLERİNE DUYURU Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. MİLLİ HİZMETLER A.Ş. Merkez Şubesi İZMİR Şubesi</p>	<p>MEHMET MUTLUAY'ın Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>	<p>ACI KAYBIMIZ Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. ENTEGRE KÖZ'ün Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>	
<p>BUYUK KAYIP Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. YERİNE YAKIN HAYRATINA BAĞIŞLADI Özl. Prof. ENVER ZİYA KARAL'ı Allah rahmetine kavuşturulsun.</p>	<p>VEFAT Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. ANHET SÜREK ÖZER'in Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>	<p>ZAYI Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. TOPRAK Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>	<p>TESEKKÜR Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. TANSEL BERKSOY'un Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır. Cenazesi 22 Eylül 2009 Cuma günü saat 14.00'de İstanbul'da toplanacaktır.</p>	<p>İZMİR PARKER TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİNDEN Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz.</p>
<p>YERİNE YAKIN HAYRATINA BAĞIŞLADI Özl. Prof. ENVER ZİYA KARAL'ı Allah rahmetine kavuşturulsun.</p>	<p>ŞEHİT 7. İHA MENKUL DEĞERLER MENKUL GİTİŞİ SAN Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz.</p>	<p>MİLİ SAĞLIK BAKANLIĞI İZMİR ENLİK SAĞLIK BAŞKANLIĞINDAN Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz.</p>	<p>MKS-MAERHARA ENTEGRE KONYA SAHAYI A.Ş.'NİN Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz. İZMİR BAĞIŞLIĞI HESKİMLER</p>	
<p>TÜRK HAYAT YOLLARI A.Ş.'DAN Hakkında haberimiz olan ve hayata veda eden değerli insanlarımızın yakınları için başsağlığı dileriz. Bu haberimizi görenler için başsağlığı dileriz.</p>	<p>© 2009 Doğan Gazetecilik A.Ş.</p>			

FOTOĞRAFLAR

FOTO 1: Enver Ziya Karal Edirne Lisesi'nde Okuduğu Yıllarda, Sol başta, Kansu şarman Türk Prometheler; Enver Ziya Karal zel Arşivi)

FOTO 2: Avrupa'ya öğrencilik için gitmeden hemen önce Edirne'de; (Kansu şarman, Türk Prometheler; Enver Ziya Karal zel Arşivi.)

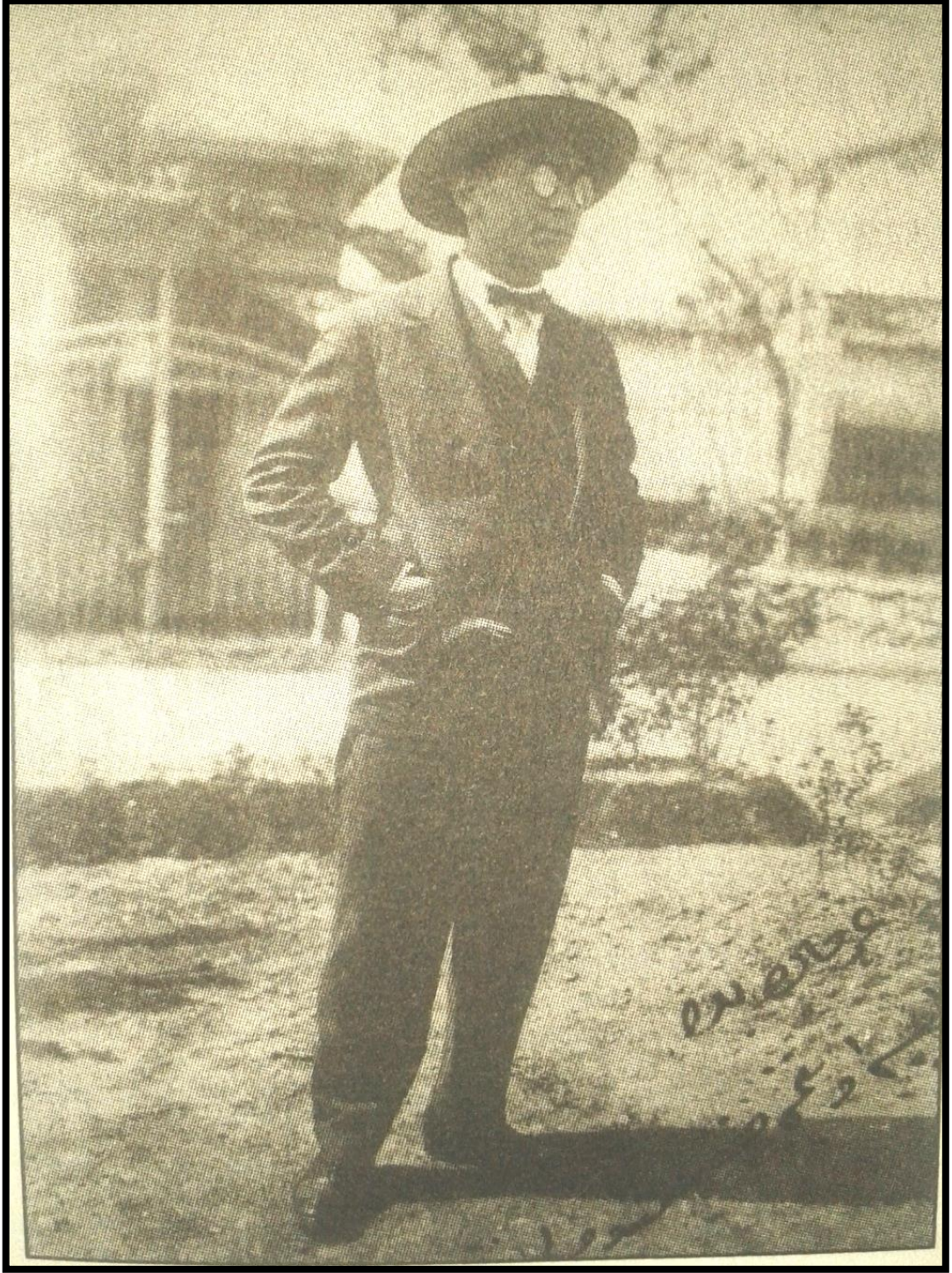

FOTO 3: Enver Ziya Karal'ın Fransa öğrencilik yıllarından (Kansu Şarman, Türk Prometheler; Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 4: Enver Ziya Karal Fransa Lyon'daki öğrencilik günlerinden, Sol baştan.(Enver Ziya Karal Özel Arşivi)

FOTO 5: 1928 Lyon Park Lisesi'nde üniversite eğitimi öncesi dil öğrenimi gördüğü günlerde ortada gördüğü günlerde ortada (Kansu Şarman, Türk Prometheler; Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 6: İngiliz Kralının Fransa'yı ziyareti notunu yazdığı, buna dair resim ve haberlerden oluşturduğu özel defterinin kapağı (Enver Ziya Karal Özel Arşivi)

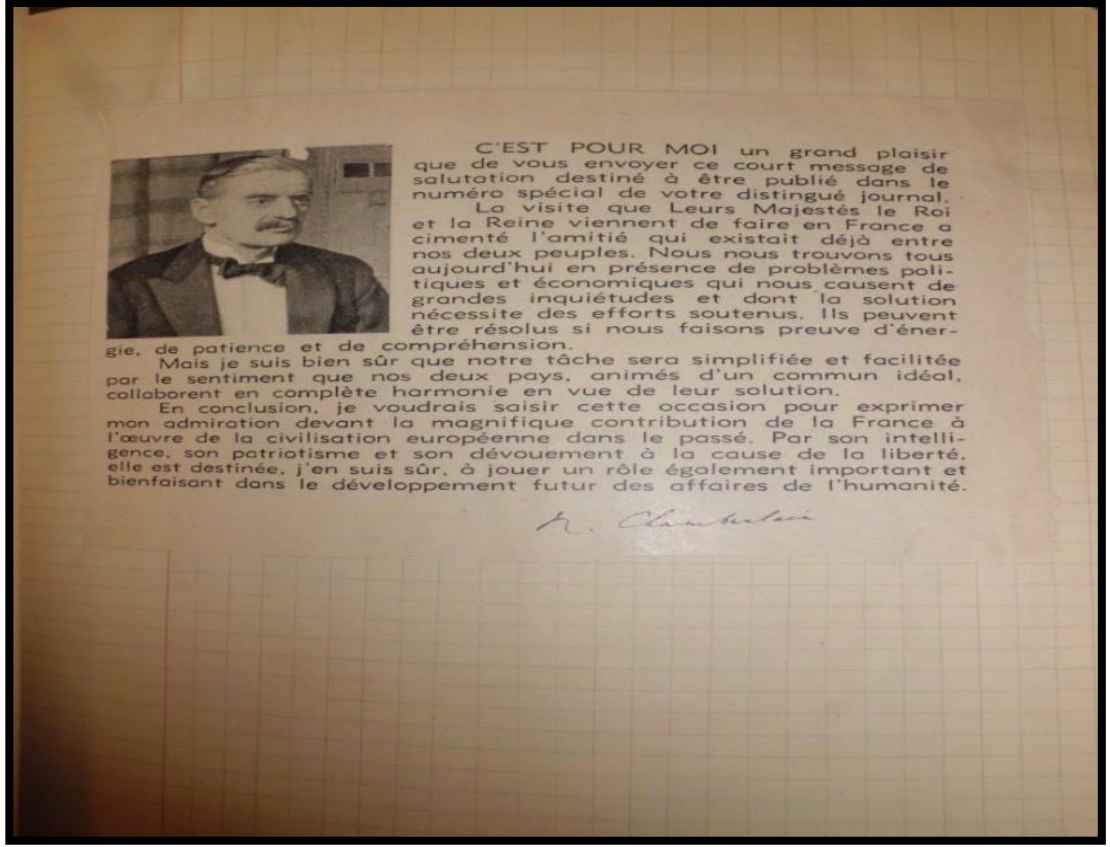

FOTO 7: İngiliz Kralının Fransa'yı ziyareti notunu yazdığı, buna dair resim ve haberlerle oluşturduğu özel defteri (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

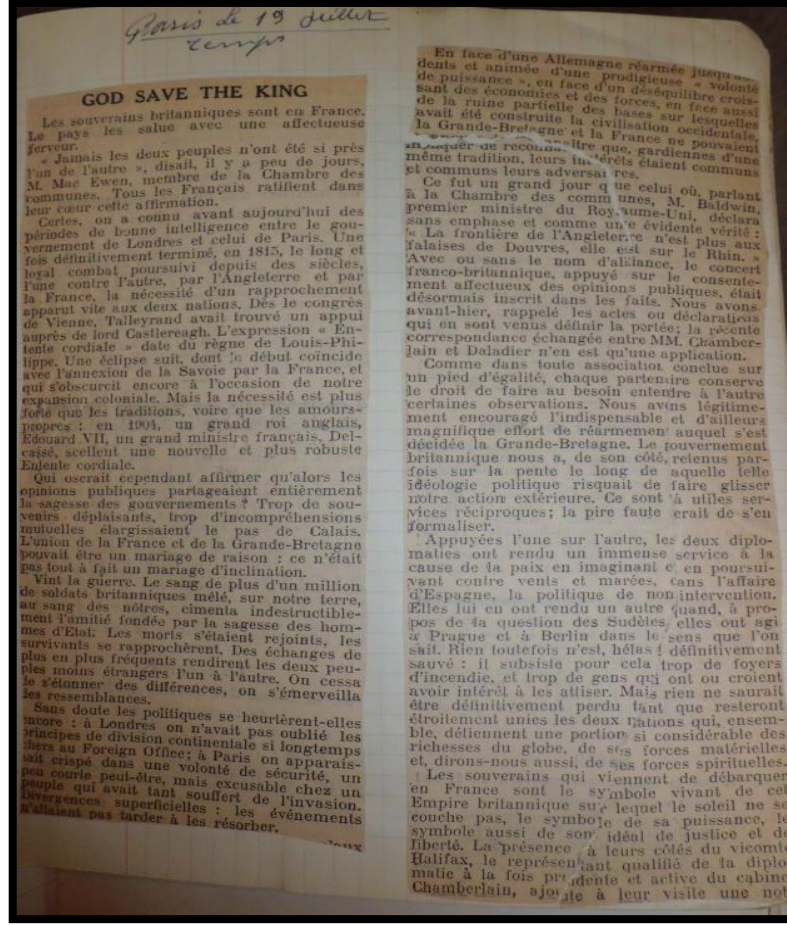

FOTO 8: İngiliz Kralının Fransa'yı ziyareti notunu yazdığı, buna dair resim ve haberlerle oluşturduğu özel defteri (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 9: İngiliz Kralının Fransa'yı ziyareti notunu yazdığı, buna dair resim ve haberlerle oluşturduğu özel defteri (; Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 10: İngiliz Kralının Fransa'yı ziyareti notunu yazdığı, buna dairesi ve haberlerle oluşturduğu özel defteri (; Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 11: İngiliz Kralının Fransa'yı ziyareti notunu yazdığı, buna dair resim ve haberlerle oluşturduğu özel defteri (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 12: Askerliğini yedek subay olarak yapan Enver Ziya Karal'ın bir askerlik fotoğrafı, (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 13:Ressam Rahmi Pehlivanlı'nın Selanik'teki Atatürk Evi Resmi.
(<https://aocarastirmalari.arch.metu.edu.tr>) Erişim Tarihi: 08.03.2015.

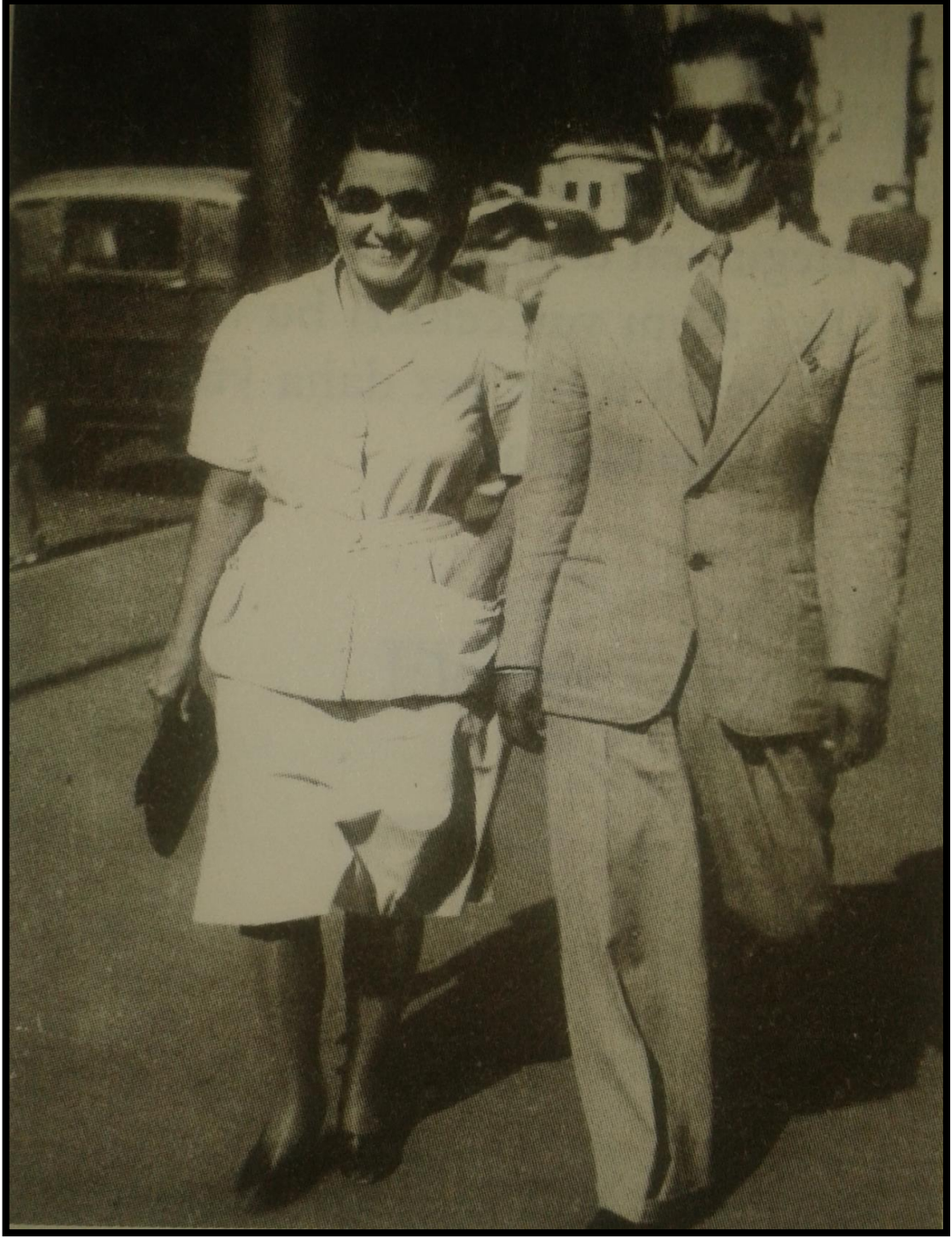

FOTO 14: Enver Ziya karal ve Eşi Fatma Karal Selanik'te Atatürk'ün Evini Müze Olarak Hazırladıkları Dönemde. (Seçil Karal Akgün, Selanik'teki Ev)

FOTO 15: Enver Ziya karal ve Eşi Fatma Karal Selanik'te Atatürk'ün Evini Müze Olarak Hazırladıkları Dönemde. (Seçil Karal Akgün, Selanik'teki Ev)

FOTO 16: 10 Kasım 1953'teki Açılış Töreninde İki Ortodoks Din Adamının Arasında Enver Ziya Karal, Arkasında Ressam Rahmi Pehlivanlı. (Seçil Karal Akgün, Selanik'teki Ev)

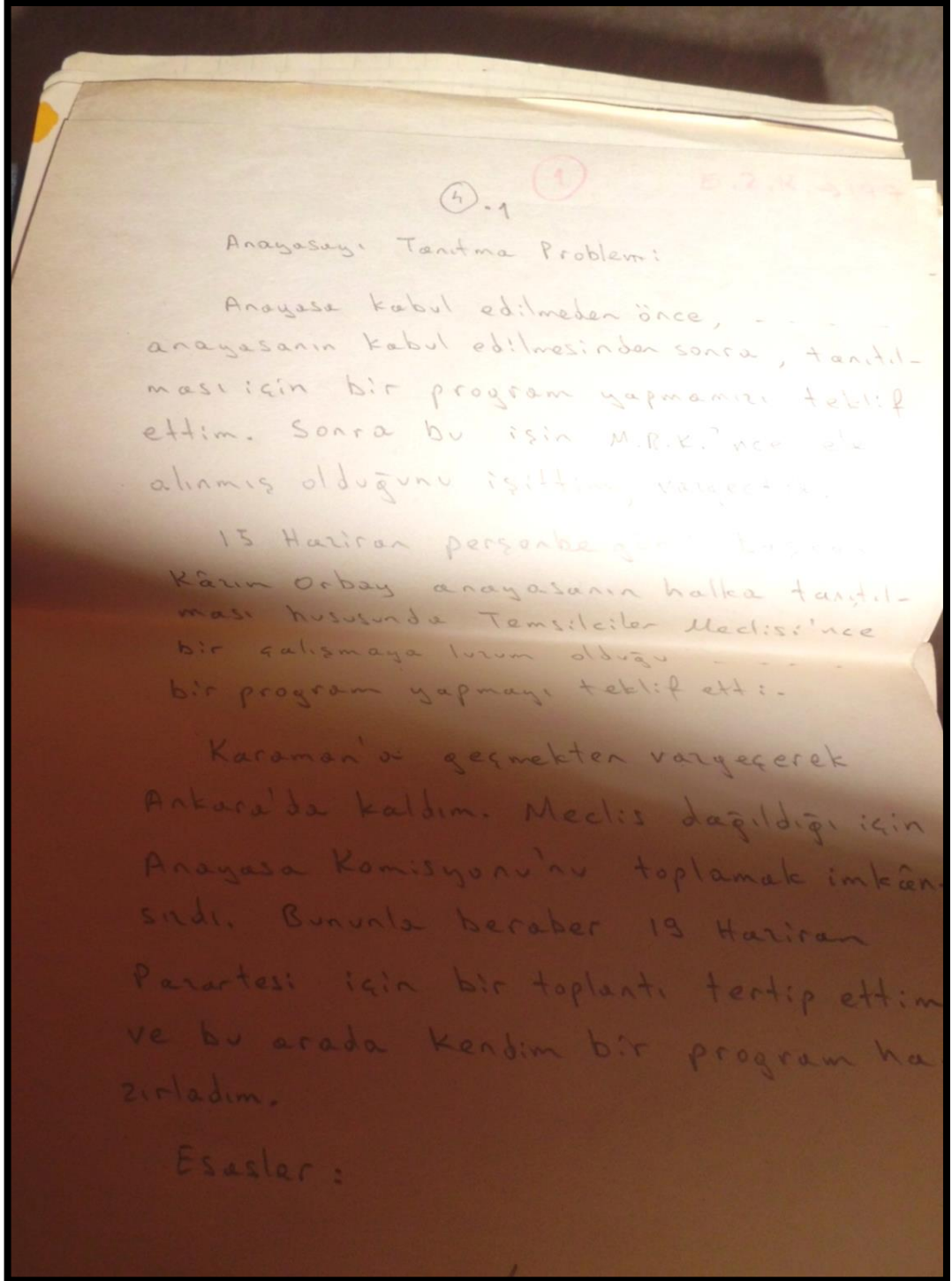

FOTO 17: “1961 Anayasasını hazırlarken tuttuğu özel el yazısı notları” (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

3.1

E.2.V. 3133
(1)

Anayasa komisyonu üyelerinin bir kısmı ile koridorda görüştüm. Hepsini istisnasız olarak anayasanın Temsilciler Meclisi tarafından tanıtılmasına itiraz ettiler.

Anayasa komisyonunda toplantı. İbrahim Ökten, anayasayı tanıtmaya lüzumunu anlamadı. Ben tekrarladım, fikirlerimi. Turan, Pakiüt sert konuşmalarla böyle bir hazırlığın yapılmasının anti-demokratik olacağını bunun ancak siyasi partilerin işi olduğunu anlattılar. Aynı fikir savurduk. Gençler kolu da tavsiyeme iltihak etti. Garesiz.. vargeçilmesine karar verildi.

Ayrıca programı bir tekrir şeklinde Riyaset Divanına verileceğini söyledim. Kim verecek diye Paşa sordu. Ben diye cevap verdim. Saşındı.

22 Perşembe. Kâzım Orbay ile beraber meclise gittik. Arabasında teklifin nasıl sunulacağı hususunda konuşurken - - - - - anayasa tanıtılması hususunda Temsilciler Meclisi tarafından yapılmasının %

FOTO 18: “1961 Anayasasını hazırlarken tuttuğu özel el yazısı notları” (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

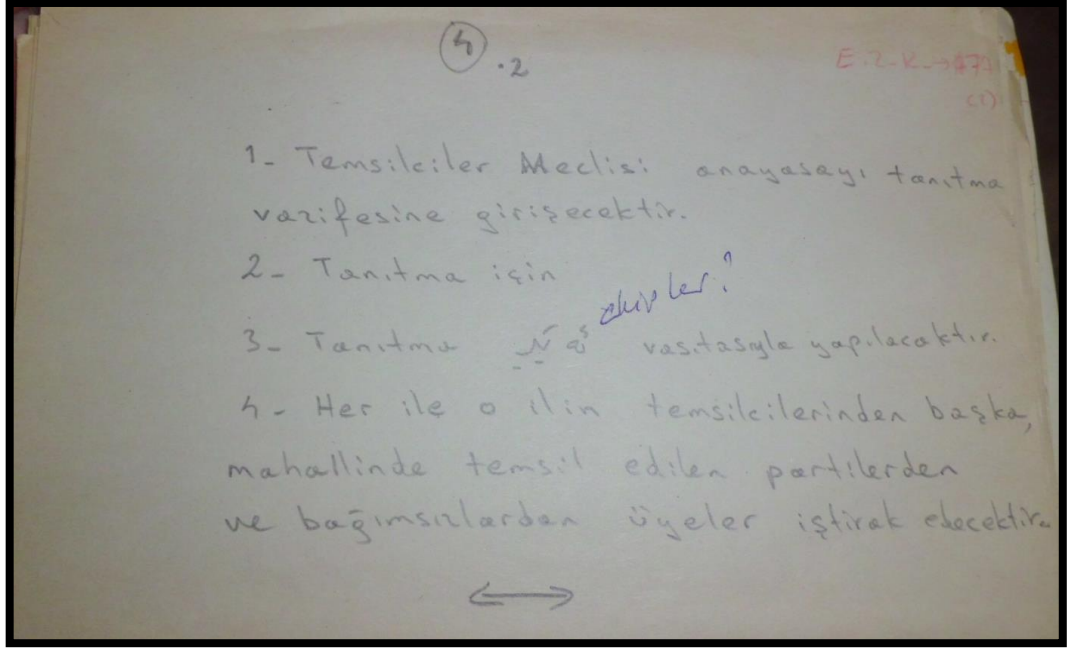

FOTO 19: “1961 Anayasasını hazırlarken tuttuğu özel el yazısı notları” (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

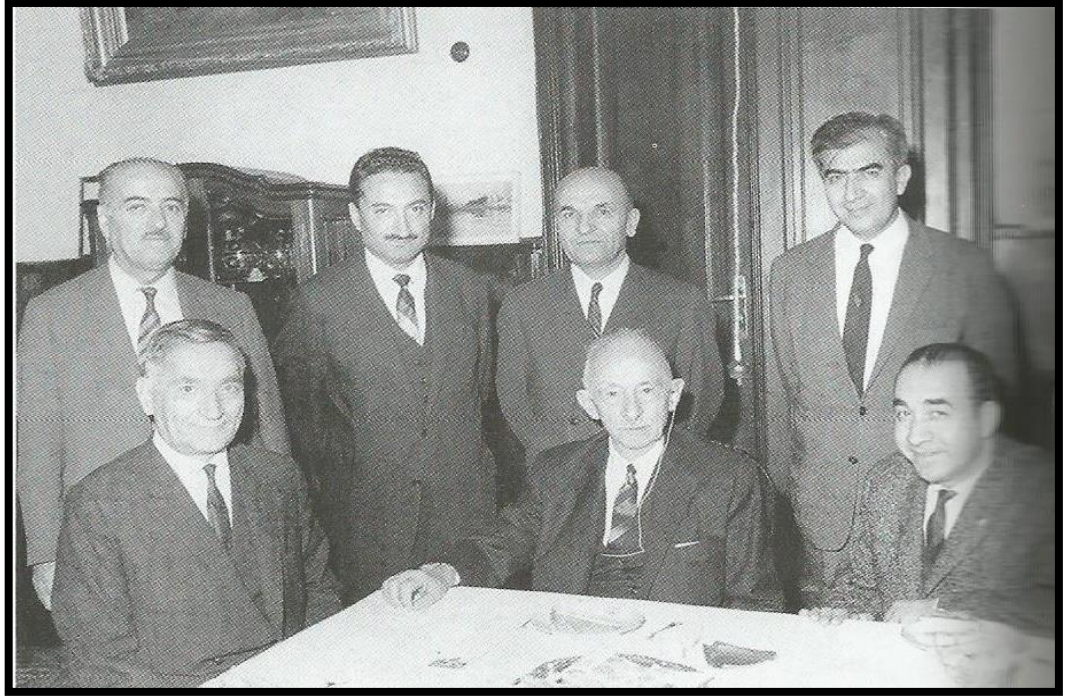

FOTO 20: Kurucu Meclis'ten bir grup İnönü'nün davetinde Oturanlar: Enver Ziya Karal, İsmet İnönü, Orhan Acıpayamlı, Ayaktakiler: İbrahim Öktem, Bülent Ecevit, Mustafa Akdağ, Ali İhsan Göğüş. (Seçil Karal Akgün, Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa)

FOTO 21: Kurucu Meclis'ten bir grup, soldan sağa: İbrahim Ökten, Mustafa Akdağ, Bülent Ecevit, Enver Ziya Karal, İsmet İnönü, Orhan Acıpayamlı, Akdağ, Ali İhsan Göğüş. (Seçil Karal Akgün, Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa)

FOTO 22: 1961 Anayasası'nın İmzalanarak Kurucu Meclis Başkanı Kazım Orbay'a Sunulması. Soldan Sağa:Muammer Aksoy, Enver Ziya Karal, Kazım Orbay,Emin Paksüt ((Seçil Karal Akgün, Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa)

FOTO 23: Enver Ziya Karal Papayı Ziyaretinde Elini Sıkarken, (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 24: Ankara Üniversitesi, (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

FOTO 25: Enver Ziya Karal, (Enver Ziya Karal Özel Arşivi.)

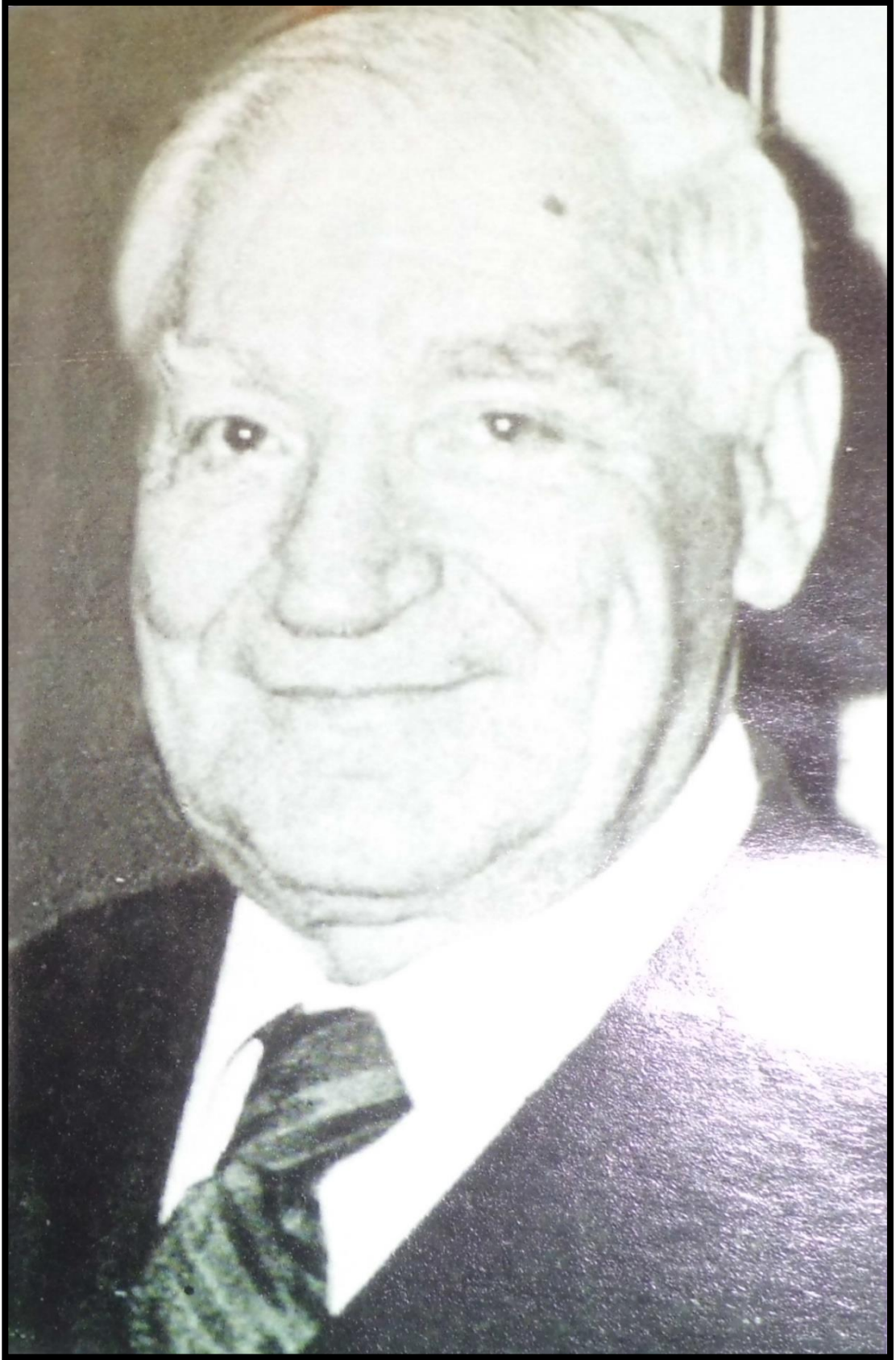

FOTO 26: Enver Ziya Karal

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Özge Erel

Doğum Yeri: Bursa

Doğum Tarihi: 16.01.1990

Medeni Durumu: Bekâr

Uyruğu: T.C.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Cep Tel. : 0543 266 7316

Adres: Mimarsinan Mah. Şimşek Sk. No: 9

Yıldırım Bursa

E-mail:erelozge@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Lise: Bursa Cem Sultan Lisesi (Süper) 2004-2008

Lisans: Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, **Tarih Bölümü** (2008-2012)

Derece: Üniversite 1.'si

Yüksek Lisans: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü **Tezli Yüksek**

Lisans Programı (2015-Devam ediyor.)

İŞ/KARİYER

Bursa Anadolu Hasan Ali Yücel Lisesi Stajyer Tarih Öğretmenliği (2012)

Bursa Şehit Jandarma Er Selahattin Çırak Ortaokulu Ücretli Tarih Öğretmenliği (2013)

ÖDÜLLER

Giresun Üniversitesi mezuniyet 1.'liği

KURS VE SERTİFİKALAR

TÜBİTAK destekli "Murat Dağı, Ulubey Kanyonları ve Uşak Çevresinde Ekoloji Temelli Doğa Eğitimi III Projesi"nde katılımcı olarak bulundu. (13 - 22 Temmuz 2011, Uşak)

HOBİLER

Klarnet çalmak, kara kalem resim çalışmaları, balık tutmak, doğa ve kültür gezileri.